tarihi değiştiren liderler

POPÜLER TARİH

ALİ ÇİMEN

POPÜLER TARİH

TİMAŞ

9. BASKI
21.500

ALİ ÇİMEN

Üsküdar'da doğdu, Sultanahmet'te büyüdü. Etrafında oynadığı Ayasofya'nın, Topkapı Sarayı'nın ve Dikilitaş'ın gölgesinde dünyayı merak etti; tarihi sevdi. Akranları pul koleksiyonu yaparken, o gazete kupürlerini topladı. Dünyaya olan merakı çocukluk hayali olan gazeteciliği, tarihe olan özel sevgisiyse tarih kitapları yazarlığını doğurdu.

Yerkürenin etrafında dolaştı durdu; rengârenk kültürler gördü, onların tarihlerine dokundu; dünyanın ve tarihin sadece Türkiye'den ve Osmanlı'dan ibaret olmadığını fark etti. "Gördüklerimi, hissettiklerimi ve öğrendiklerimi; dünyamızın ortak tarihini nasıl anlatırım?" diye sorarken, "Tarihi Değiştirenler Serisi" ortaya çıktı.

Tek koltuğunda iki karpuzla 20 yıldır yerküreyi dolaşıyor; Amerika'dan Çin'e, Rusya'dan İngiltere'ye; siyasetçiler, bilim adamları ve tarihçilerle görüşüyor, arşivlerde soluklanıyor; gazetecilik yapıp tarih kitapları yazıyor. Kendisinin bir de romanı var.

Gazeteci kimliği ve gözüyle tarihin heyecan verici sokaklarında geçmişin izini süren Ali Çimen, sizi de bu tarihî yolculuğa ortak olmaya çağırıyor.

Gelin, tarihi birlikte yazalım!

Kıymetli dostum ve meslektaşım
İlker ÖZYAŞAR'ın aziz hatırasına

TARİHİ DEĞİŞTİREN LİDERLER
Ali Çimen

TİMAŞ YAYINLARI | 2889
Popüler Tarih Dizisi | 25

PROJE EDİTÖRÜ
Adem Koçal

EDİTÖR
Tuğçe İnceoğlu

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Eylül 2012, İstanbul

9. BASKI
Aralık 2014, İstanbul

ISBN
ISBN 978-605-08-0496-6
9 786050 804966

TİMAŞ YAYINLARI
Cağaloğlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24
P.K. 50 Sirkeci / İstanbul

timas.com.tr
timas@timas.com.tr
facebook.com/timasyayingrubu
twitter.com/timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 12364

BASKI VE CİLT
Sistem Matbaacılık
Yılanlı Ayazma Sok. No: 8
Davutpaşa-Topkapı/İstanbul
Telefon: (0212) 482 11 01
Matbaa Sertifika No: 16086

YAYIN HAKLARI
© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayınlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

TARİHİ DEĞİŞTİREN LİDERLER

Ali Çimen

TİMAŞ

ALİ ÇİMEN

1971 yılında İstanbul/Üsküdar'da doğan Ali Çimen, ilk ve orta öğrenimini burada tamamladıktan sonra yüksek öğrenimini bir süre Karadeniz Teknik Üniversitesi Turizm ve Otel İşletmeciliği Bölümü'nde sürdürdü. 1991'de İstanbul Üniversitesi İngiliz Dili ve Edebiyatı Bölümü'ndeki eğitimiyle eşzamanlı olarak *ZAMAN* gazetesinde gazetecilik serüvenine başladı. Uzun yıllar gazetenin İstanbul'daki merkezinde Dış Haberler ve Haber Merkezi bünyesinde çevirmen, muhabir, redaktör ve editör olarak görev yaptı. Aynı gazetenin Frankfurt, Amsterdam ve Londra merkezlerinde de uzun süre çalışan Çimen, gazetecilik kariyerini 2010-2014 arasında Fransa'da, uluslararası haber kanalı EURONEWS'de sürdürdü. İngilizce, Almanca, Hollandaca ve Fransızca bilen Çimen, şimdilerde bir yandan serbest gazetecilik yaparken, diğer yandan da Türkiye'yi ve dünyayı geziyor; tarih kitapları ve roman yazıyor.

alicimen.org
iletisimalicimen@gmail.com

twitter.com/alicimen
twitter.com/tarihidegistirenler
facebook.com/alicimen
facebook.com/tarihidegistirenler
instagram.com/alicimen
instagram.com/tarihidegistirenler
youtube.com/tarihidegistirenler

Yayınlanmış Eserleri

Echelon
İpler Kimin Elinde (Hakan Yılmaz ile birlikte)
İnsanoğlunun Uzay Macerası
Tarihi Değiştiren Konuşmalar
Tarihi Değiştiren Savaşlar (Göknur Göğebakan ile birlikte)
Tarihi Değiştiren Kadınlar
Tarihi Değiştiren Askerler
Tarihi Değiştiren Bilginler
Tarihi Değiştiren Olaylar
Tarihi Değiştiren İmparatorluklar
Tarihi Değiştiren Diktatörler
Tarihi Değiştiren Günler
Tarihi Değiştiren Gizli Servisler
Tarihi Değiştiren Liderler
Tarihi Değiştiren Keşifler
Tarihi Değiştiren İcatlar ve Mucitler
Kırık Heykel (roman)

❖ İçindekiler ❖

ÖNSÖZ ➢ 9

Hiç kimse bu kadar kısa bir zamanda onun kadar çok toprak alamadı!
BÜYÜK İSKENDER ➢ 13

Hayatıyla yüceltttiği Roma Cumhuriyeti, ölümüyle imparatorluk oldu.
SEZAR➢19

Hıristiyanlığa sahip çıkıp onu bir dünya dini yapan
kudretli Roma İmparatoru
BÜYÜK KONSTANTİN➢27

Papa'ya kulak verdi; Batı medeniyeti kurtuldu
ATTİLA➢33

Lombardlar, Saksonlar, Avarlar ve Müslümanlarla çarpıştı;
Avrupa'nın 'Avrupa' olarak kendine gelmesini sağladı.
ŞARLMAN (Charlemagne)➢39

Öyle bir yemin etti ki, tarihi değiştirdi.
CENGİZ HAN➢47

Osmanlı'yı devletten imparatorluğa terfi ettiren Fatih!
SULTAN MEHMED➢53

Papa'ya "Sen misin beni boşamayan!" dedi ve
İngiltere'yi Katolik Kilisesi'nden çıkardı! Sansasyonel aşkları,
evlilikleri ve öfkesiyle tarih yazdı.
VIII. HENRY ➢65

Sultanların en 'adili' ve 'muhteşemi' Osmanlı'yı şaha kaldırdı.
SULTAN SÜLEYMAN➢77

Dünyanın yarısına sahipti;
diğer yarısını da Kanuni'den almak istedi!
KUTSAL ROMA İMPARATORU ŞARLKEN
(V. Charles)➤85

Acıların kadınıydı, İngiltere'yi süper güç yaptı.
I. ELIZABETH➤95

Japonya'yı dünya gücü yapan kapıyı açan sabırlı Shogun
TOKUGAWA IEYASU➤103

"Devlet benim" dedi, Fransa'yı dünya devi yaptı.
XIV. LOUIS 'GÜNEŞ KRAL'➤111

Saça sakala bile vergi kesti; Rusya'yı ayağa kaldırdı!
ÇAR BÜYÜK PETRO (I. PETRO)➤121

Alman Sophie olarak doğdu, Rus Katerina olarak öldüğünde,
Rusya dünya gücü olmuştu!
'BÜYÜK' KATERİNA➤131

"Gel kral ol" dediler, reddetti; Amerika'ya demokrasi geldi!
GEORGE WASHINGTON ➤137

Silah gücüyle dünyayı aydınlatmaya soyunan imparator
NAPOLYON➤143

Alman birliğinin siyaset dehası babası
OTTO VON BISMARCK➤149

İlk büyük ve fakat eli kanlı devrimci
VLADİMİR LENİN ➤157

Asker, devrimci, siyasetçi
ATATÜRK➤163

Hırsı, takıntıları ve hedefleriyle dünyayı altüst etti.
ADOLF HİTLER➤173

SS'lerin babası, aryan ırkın aşığı, Soykırım'ın mimarı
HEINRICH HIMMLER ➤181

Altı kral ve kraliçeye hizmet etti; şöhreti onları gölgede bıraktı.
WINSTON CHURCHILL➤185

Gürcü doğdu, Sovyet öldü; Rusya'yı döve döve bir deve döndürdü.
STALİN➤193

Ateşten gömleği bir giydi, pir giydi; Amerika dünya devi oldu.
HARRY S TRUMAN ➤201

Son samuray, ilk demokrat ve modern Japonya'nın çekme halatı
İMPARATOR HİROHİTO ➤207

Fransa'yı süper güç yapan isyankâr
CHARLES DE GAULLE ➤215

Şiddete prim vermedi, oruç tuttu, diklenmedi ama dik durdu:
İngilizler pes etti.
MAHATMA GANDHİ➤221

Gandhi ile birlikte yola çıktı; O Hindistan'ı, kendisiyse Pakistan'ı kurdu!
MUHAMMAD ALİ CİNNAH 'KAİD-İ AZAM'➤229

İsrail'i kucağında büyüten adam
DAVID BEN GURION➤237

Modern Arap coğrafyasına onun gibisi gelmedi.
CEMAL ABDÜLNASIR➤247

Kahramanlıkla teröristlik arasına çekilen ipte yürüyen büyük cambaz
YASER ARAFAT ➤255

Purolu devrimci
FİDEL CASTRO ➤267

Devrimci, doktor, katil, kahraman... Marksist romantizm!
CHE GUEVARA ➤275

Sovyet Rusya'nın dobra reformcusu
NİKİTA KRUŞÇEV ➤281

Hızlı yaşadı genç öldü; insanoğlunu Ay'a çıkardı!
JOHN FITZGERALD KENNEDY 'JFK' ➤289

Soykırımcı canavar, kahraman, diktatör, deha,
halkın kurtarıcısı ya da kısaca Başkan
MAO ZEDONG ➤303

Amerikalılara kök söktürüp Vietnam'ı birleştiren devrimci
HO CHİ MİNH ➤311

Bir hayali vardı, gerçek oldu.
MARTIN LUTHER KING ➤317

"Yeni bir dünya için devrim" diyerek yola çıktı
ama halkını pirinç tarlalarına gömdü!
POL POT ➤323

Britanya İmparatorluğu'nun seçimle gelen 'kraliçesi'!
MARGARET THATCHER 'DEMİR LEYDİ' ➤329

İran'ı Amerika'nın elinin altından çekip alan yeşil devrimci
İMAM HUMEYNİ ➤337

Dünyayı değiştiren adam
MİHAİL GORBAÇOV ➤347

Rusya'nın 'seçimle' gelen ilk devlet başkanı
BORİS YELTSİN ➤355

Hücreye girdi ama pes etmedi. Irkçı rejimi iki seksen yere serdi!
NELSON MANDELA ➤361

ÖNSÖZ

Bir kez daha merhaba,

Kısa bir soluklanmanın ardından yine birlikteyiz. Bu kez merceğimizde *liderler* var. Antik çağlardan başlayan yolculuğumuz, Soğuk Savaş yıllarına dek uzanıyor. Sezar'dan Gorbaçov'a varıncaya dek, onlarca ismi, yaptıklarıyla, hayatlarından ilginç kesitlerle ve tarihe olan etkileriyle sizlerle buluşturuyoruz. Sezar'la Roma'yı basıp, İskender'le Pers diyarlarını fethedeceğiz. VIII. Henry'yle Papa'ya kafa tutup, Şarlken'le Kanuni'nin karşısına çıkacağız. Kennedy'le 60'lı yılların Amerikası'nda turlarken Castro'yla Küba'da devrim yapacağız. Bismarck'la Almanya'yı birleştirip, Gorbaçov'la Soğuk Savaş'ı bitireceğiz. Ve daha nice macera...

İsimleri nasıl seçtik?

Bundan önceki istasyonlarımızdaki kriterlerimiz burada da geçerli. *Popülerlik* ilk etapta geliyor tabii ki. Lider denince aklımıza ilk gelen isimler otomatikman kitaptaki yerlerini aldılar. Stalin, Hitler, Kennedy, Churchill vb. gibi. Ayrıca bizzat isimleriyle olmasa da yaptıklarının sonuçları sık sık gündeme geldiği için hatırlanması gereken isimler de var. Sözgelimi ilk kez *Birleşik Avrupa* idealini seslendiren Şarlman gibi, süper güç Rusya'nın asırlar öncesinden temellerini atan Büyük Petro ve Büyük Katerina gibi, Amerika'ya Vietnam'da hezimet yaşatan Ho Chi Minh gibi, İngiltere'nin Anglikan olmasının mimarı olan VIII. Henry gibi (*ki okuyacağınız üzere kendi özel hayatı da başlı başına bir olaydır!*), Holocaust'un bir numaralı mimarları ve Nazi liderlerinden Himmler gibi, Arap

milliyetçiliği denince akla gelen **Nasır** gibi, bugün Batı tarafından en büyük sorun olarak değerlendirilen İran'daki rejimin mimarı **İmam Humeyni** gibi, Hindistan'ın **Gandhi**'sinin Pakistanlı izdüşümü **Cinnah** gibi, kıvrak zekası ve kılıcının gücüyle bugünkü süper Japonya'nın temellerini atan **Shogun Tokugawa** gibi, Filistin Sorunu'nu dünyanın gündemine oturtan **Arafat** gibi ve tabii ki ilk etapta akla gelmese de sık sık hatırladığımız, gördüğümüz ve okuduğumuz **Castro, Che, De Gaulle, Truman** ve diğer onlarca isim gibi.

Bu kitabın hedefi nedir?

Daha önceki önsöz buluşmalarımızda da dile getirmiştim. *Tarihi Değiştirenler Serisi*'nin çıkış kaynağı ve beslendiği mecra, yerli ve yabancı medyadaki bilgi akıntısı... Biraz açayım. Sektörde oldukça uzun bir süreyi geride bırakmış bir gazeteci olduğum için, başından itibaren bu serinin, okuyucularını, dünya olaylarını ve aktüel tartışma konularını daha iyi takip edebilecek, olaylar arası bağlantıları daha iyi kurabilecek ve özellikle siyaseti ve genel kültürü ilgilendiren meselelerde daha donanımlı olabilecek bir konuma getirmesini istedik. Günümüzde ya da geçmişte olan hadiseleri değerlendirmek için günlük medya dilinde sık sık atıf yapılan; bizlere *"Ya duymuştum ama tam olarak neydi/kimdi bu?"* dedirten *(Fransız İhtilali, Soğuk Savaş, Sosyalizm, Sanayi Devrimi, Küba Füze Krizi, Filistin Sorunu, Kıbrıs Barış Harekâtı, Sovyetlerin Çöküşü vb. gibi)* temel kavramlar ve *(Napolyon, Stalin, Lenin, İdi Amin, Einstein, Mao, Elizabeth, General MacArthur vb. gibi)* şahsiyetler hakkındaki mevcut bilgilerinizi pekiştirmeyi hedefledik. *Tarihi Değiştiren Liderler* de aynı hedefe talip... Yine serinin diğer kitaplarında olduğu gibi bu da diğer başlıkları besler ve destekler nitelikte. Kitap içindeki konular arasında karşılıklı atıflar varken, kitaplar arasında da göndermeler söz konusu. Bu hali ile çapraz okumalar da yapabilirsiniz diye ümit ediyoruz.

Neden devam ediyoruz?

Serinin takipçileri hatırlayacaktır. Bir önceki başlık olan *Tarihi Değiştiren Gizli Servisler*'in, serinin son durağı olduğunu ifade edip gösterdiğiniz ilgiye teşekkür etmiş ve yeni bir seriyle sizinle tekrar buluşacağımızı söylemiştik. Aradan geçen zaman zarfında beğenilerini dile getiren kıymetli okuyucuların arzularıyla, yayın ekibinin, *serinin oturmuş olması, yeni seride işlemeyi düşündüğümüz başlıkların bu seriye de uygun düşmesi* gibi değerlendirmeleri ve benzeri kurumsal düşünceler çakıştı ve bunun üzerine '*O halde devam!*' dedik. Anlayışla karşılayacağınızı umuyoruz.

Elinizdeki kitap özellikle 'dünyevi' liderleri hedeflediği ve popüler dille kaleme alınmış bir çalışma olduğu için başta İslâm Peygamberi Hz. Muhammed olmak üzere, akla gelebilecek diğer önemli dinî liderleri kitaba almadık. Bu kararımızın arkasında hem söz konusu şahsiyetlerin Hitler, Pol Pot vb. liderlerle aynı düzlemde ele alınmasının doğru olmadığına olan inancımız hem de bu kitabın hacminin onları anlatmakta çok yetersiz kalacağı gerçeği yatıyor.

Son olarak kitabın şekillenmesinde verdikleri destek için değerli editörlerim *Adem Koçal* ve *Tuğçe İnceoğlu*'ya, kitabın iç tasarımından sorumlu *Sibel Yalçın*'a, güzel çalışmaları ile serinin kapaklarına imza atan görsel yönetmen *Ravza Kızıltuğ*'a ve içerik konusunda beni tavsiyeleriyle yönlendiren meslektaşlarıma teşekkür ederim.

Tarihe yolculuğumuz devam edecek.

Görüşmek üzere.

Ali Çimen

Ağustos 2012/İstanbul

En usta biniciler bile hayvanı sakinleştiremiyordu. Adeta delirmişti. Genç prens hayvanın gölgesinden korktuğunu anladı. Yularından tutarak güneşe çevirdi. Gölgesinden kurtulan at bir anda sakinleşti.

Babası Kral Philip şaşırmıştı: "*Evlat*" dedi, "*Sen kendine layık bir krallık kurmaya bak, çünkü Makedonya senin için pek ufak.*"

Hiç kimse bu kadar kısa bir zamanda onun kadar çok toprak alamadı!

BÜYÜK İSKENDER

(MÖ 356-MÖ 323)

"Yaşamımı babama,
iyi yaşamayı ise hocama borçluyum."

İskender

Makedonyalı İskender, neredeyse 11 yıl gibi kısa bir sürede antik dünyanın doğasını değiştirmeyi başarmıştı. Babası Makedon Kralı II. Philip'in gölgesinde büyüdüğü için daha küçük yaştan itibaren büyük hedeflerin telaffuz edilmesine alışmıştı. Üstelik Aristo gibi de bir hocası vardı!

Philip, doğal yollardan ölebilen kısmetli krallardan biri olamadı ve oğlunun yolunu açmak isteyen annesinin parmağı olduğuna inanılan bir suikasta kurban gitti. Kadının günahını mı aldılar bilinmez ama hadiseler onun arzu ettiği gibi gelişti. Tahta geçen İskender, içindeki cevheri ortaya dökmekte gecikmedi. Yunan Yarımadası'na Makedon mührünü vurdu ve gözünü bir sonraki büyük hedefine, o dönemde Makedonların belalısı olan *Pers İmparatorluğu*'na dikti.

Evet, fark ettiğiniz üzere genç İskender'in buraya kadar olan hikâyesi, tarihte bir şekilde boy göstermiş onlarca imparatorun, kralın ya da padişahınkinden farklı değildi. Ama bundan sonrasında öyle işler yapacaktı ki, aman aman... O günün koşullarına göre oldukça farklı bir düzende ve donanımla savaştırdığı ordusuyla *Küçük Asya* (Anadolu), *Suriye* ve *Mısır*'da zafer üzerine zafer kazandı. Üstelik tek bir düşman fiskesi yemeden. Persler, kendi

Hiçbir fatih Büyük İskender kadar büyük düşler kurmadı. Makedonyalı savaşçı kral, 50 bin askerle dünyanın en güçlü diyarı Pers İmparatorluğu'na saldırdı ve 10 yıldan uzun bir süre, 10 milyonlarca insana boyun eğdirerek 3 kıtada birden hüküm sürdü.

kontrollerinde olan toprakları neredeyse elini kolunu sallayarak alan bu genç kralı şaşkınlık ve korkuyla izliyorlardı. İskender, en büyük zaferini 331'de bugünkü Kuzey Irak topraklarında bir yerde gerçekleşen Gaugamela Savaşı'nda kazandı ve uzunca bir süredir köşe kapmaca oynadığı Pers İmparatoru *Darius*'u buruşturup tarihin çöp sepetine attı. Makedonların genç kralı, Yunanların lideri, Küçük Asya'nın efendisi ve Mısır'ın sultanı İskender, şimdi de Perslerin Yüce Kralı olmuştu ve daha henüz 25 yaşındaydı!

Takip eden 8 yılda kral, komutan, siyasetçi ve kâşif şapkalarını başarıyla aynı anda giydi ve devasa ordusuyla Himalayaların eteklerine dek ulaşmayı başardı. Bunu yaparken de onlarca düşmanını öteki taraftaki sevdiklerine kavuşturmayı, farklı ülkelerde 70 ayrı şehir ve 2 milyon kilometrekarelik bir imparatorluk kurmayı da ihmal etmemişti!

Tartışmasız tarihin gördüğü en kudretli ve başarılı askerdi. Hiç kimse onun yaptığı kadar kısa bir sürede o kadar büyük bir toprak parçası ele geçirememişti. *İmparatorluğunun sınırları batıda*

İskender, 33. doğumgününe altı hafta kala öldüğünde imparatorluğu Balkanlardan Himalayalara uzanıyordu. Şimdiki Yunanistan, Türkiye, Libya, Suriye, Ürdün, İsrail, Mısır, Irak, Kuveyt, İran, Afganistan, Pakistan, Hindistan, Türkmenistan, Özbekistan ve Tacikistan'ın bazı bölümlerini de içine alan, eşi benzeri görülmemiş bir krallıktı bu.

Balkanların ortasından, doğudaki Hindukuş Dağları'na dek uzanıyordu! Ama bu genişlemeyi salt kaba kuvvete yaslanarak yapmadı. Büyüklüğü biraz da akılcılığından geliyordu. Kılıç salladığı coğrafyaların gelenek ve kültürlerine saygı göstermekten çekinmedi. İttifaklar kurdu, hatta bu amaçla bir de evlilik yaptı. Farklı ırk ve kültürden milyonlarca kişiyi ortak bir irade altında tutmanın yolunun, onların yaşam alanlarının korunmasından geçtiğini fark etmişti. Ama bunu muhtemelen, onu idealize eden ve demokrasiyi ve Yunan değerlerini tüm dünyaya yaymak isteyen bir kahraman olarak değerlendiren tarihçilerin iddia ettiği gibi idealist dürtülerle değil, "*Burada işim bitti, sıradaki gelsin*" mantığıyla yapmıştı.

Ölmeseydi, dünyanın tümünü ele geçirmesi hiç kimseyi şaşırtmazdı. Dünyanın yuvarlak olduğunun bilinmediği bir zaman diliminde yaşıyordu ve hiç dinmeyen bir iştahla, adeta bir kâşif gibi, karşısına çıkan her dağın arkasında neler olduğunu görmek için ilerledi. *Diğer kaşiflerden farkı, gördüğü her şeyi kendisinin yapmaya soyunmuş olmasıydı.*

GÖZE ÇARPANLAR

- ✓ MÖ 20 Temmuz 356'da Makedon Krallığı'nın başkenti Pella'da doğdu. Savaş oyunlarıyla büyüdü.
- ✓ *'Konuşma, örnek ol'*ucuların en önde gideniydi. Her daim en ön safta savaştı. Onun için önemli olan kazanmaktı. 11 yıl süren aralıksız seferler serisinde sadece bir kez askerleri onu izlemeyi reddetmişti.
- ✓ Ele geçirdiği toprakların idaresini güvendiği komutanlarına ya da yerli halktan seçtiği liyakatli kişilere bıraktı. Onun için önemli olan fethetmekti, yönetmek değil.
- ✓ Atı Buchephalus'u öyle çok seviyordu ki, hayvancağız ölünce onun adını bugünkü Pakistan toprakları içinde kalan bir şehre vermişti.
- ✓ Efsanevi Gordion düğümünü çözdüğüne inanılır. Buna göre Frig Kralı Gordios, Zeus'a bir öküz arabası adamıştır. Araba kızılcık dallarından bir düğümle tapınağa bağlanmıştır ve bu düğümü çözecek kişinin Asya'nın hâkimi olacağı söylenir. Gordion'a gelen İskender bir şekilde düğümü çözer (ya da çoklarına göre kılıcıyla keser) ve kehanet gerçekleşir, böylece Asya'nın fatihi olur.
- ✓ MÖ 11 Temmuz 323 yılında Babil'de, Hindistan'dayken yakalandığı tahmin edilen sıtmadan öldüğünde, arkasında Yunan Yarımadası'ndan Hindistan'a uzanan devasa bir imparatorluk bırakmıştı.

NELERİ BAŞARDI?

Makedon topraklarını genişletti. Yenilmez denilen Pers İmparatorluğu'nu kısa sürede silip attı. Kendi adını taşıyan (güneydeki ilimiz İskenderun da dâhil olmak üzere) çok sayıda şehir kurdurdu. Girdiği hiçbir savaşı kaybetmedi. O günün koşullarına göre oldukça modern bir ordu kurdu. Özellikle uzun mızraklarıyla savaşan birlikleri, adeta bir tank gibi, düşman hatlarını yarıp geçmede başarılı oluyordu. Savaş stratejilerini hayata geçiren

ilk asker İskender oldu. Onun hâkimiyeti altında batıda Yunanistan'dan, kuzeyde Tuna'ya, güneyde Mısır'dan doğuda Pencap'a dek devasa bir alan uluslararası ticaret ve iletişim ağıyla birbirine bağlandı. 33 yaşında, o gün için bilinen dünyanın yarısını fethetmişti!

İskender'in resmedildiğinin aksine Makedon standartlarına göre kısa boylu olduğunu, megalomani ve paranoya belirtileri gösterdiğini, savaş taktiklerinin birçok askerî akademide işlendiğini, tarihçilerin çoğu tarafından tarihin en başarılı kumandanı olarak kabul edildiğini, Aristo'dan tıp, felsefe, din, ahlak ve mantık dersleri aldığını, yine tarihçilerin çoğuna göre en yakın sırdaşı, generali ve koruması olan Hephaestion'la aralarında eşcinsel bir ilişki olduğunu, onun ölümü üzerine altı ay boyunca yas tuttuğunu, annesi Olympias'ın İskender'in Zeus'un oğlu olduğuna inandığını, büyük zaferlerinin ardından kendisinde ilahi güçler vehmetmeye başladığını, seferleri boyunca yaklaşık 16 bin km yol katettiğini, yaralandığı savaşların ardından savaş bölgesindeki halkı ibret-i âlem olsun diye katlettirdiğini, üç karısı olduğunu, askerlerine formda kalmaları için sürekli soğan yedirdiğini, öldükten sonra cesedinin iç içe geçmiş iki altın lahite konulduğunu, seferleri için terk ettiği ana yurduna bir daha dönmediğini, flüt çalmaktan, tiyatrodan, şiirden ve avlanmaktan hoşlandığını **biliyor muydunuz?**

Soyu Tanrıça Venüs'ten geliyordu! Hiç kimse karşısında duramazdı. Tıpkı az önce Pontus Kralı Pharnekes'in duramadığı gibi. Adamı ve ordusunu tuzla buz etmişti.

Bu zaferini senatoya bildirmeliydi. Kısa bir not yazdı ulağıyla iletmek üzere: *Geldim, gördüm, yendim.*

Hayatıyla yücelttiği Roma Cumhuriyeti, ölümüyle imparatorluk oldu.

SEZAR

(MÖ 100-MÖ 44)

"Eğer kanunu çiğneyeceksen, bunu gücü ele geçirmek için yap, yoksa boyun eğ."

Sezar

Asker, politikacı, diktatör... Bu üç kelime, Roma Cumhuriyeti'nin imparatorluk olmasına kapı aralayan bir büyük askeri, Sezar'ı tanımlamak için fazlasıyla yeterli diyebiliriz. Ama eğer tek bir kelimede toparlamak gerekirse, en yakışanı, *kariyerist* olabilirdi. Neden mi? İşte hikâyesi.

Roma'nın önde gelen ailelerinden Julian'ların bir üyesi olarak dünyaya gözlerini açtığında, kendisini sürekli siyaset ve iktidarın konuşulduğu bir ortamda bulmuştu. Siyasette söz sahibi olan bir ailenin ferdi olarak ikbal kapılarını açması zor olmadı. Kısa zamanda hazine yöneticiliği, bayındırlık memurluğu ve ombudsmanlık yaptıktan sonra o zamanlar Roma'nın vilayeti olan İspanya'da vali olarak karşımıza çıktı. Ama gözü yükseklerdeydi. Roma'ya döndü. Kurduğu sağlam ittifaklarla konsül seçildi. Artık Roma'nın en önde gelen isimlerinden biriydi. Bir yıl sonra bu kez Roma Galyası'nda, yani Fransa'da vali olarak boy gösterdi. 8 yıl kaldığı bu topraklarda bir hayli palazlanacaktı. Bugünkü Fransa'nın neredeyse tamamını ve Belçika'yı Roma idaresi altına aldığı bu zaman diliminde, Roma'yı Galyalıların akınlarından korudu. Araya iki de İngiltere seferi sıkıştırmayı başarmış ve neredeyse Roma Cumhuriyeti'nin hamisi olmuştu. Ancak cumhuriyet rejiminin büyüme potansiyeli olan

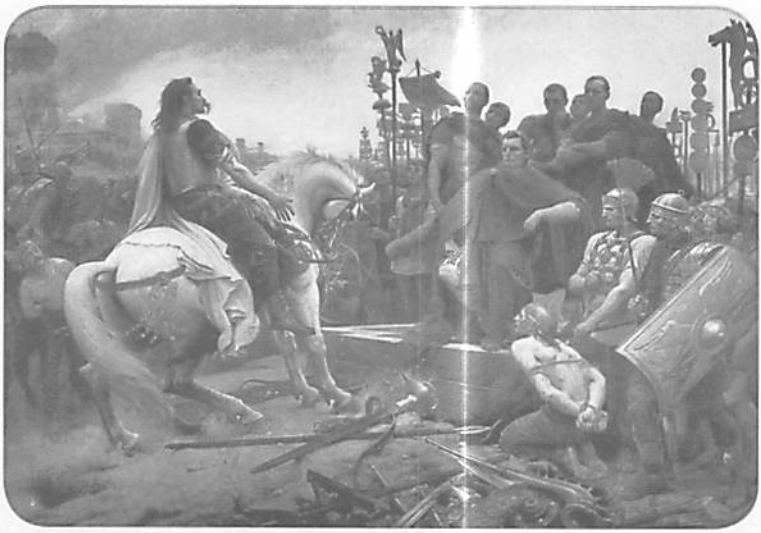

Sezar askerleri, askerleri Sezar için ölmeye hazırdı. Etle tırnak gibi olmuşlardı. Ama bu büyük kumandanın Roma'daki şöhreti, senatoyu ve özellikle iktidarı kendi başına yürütmek sevdasında olan eş konsül Pompeius'u sinirlendirmeye başlamıştı. Bunu fark eden Sezar kılıcına sarılacaktı...

Roma'ya dar geldiğini düşünüyordu. Üstelik kendi elindekilerle yetinmeye de pek niyetli değildi. İçinden bir ses sürekli olarak aynı kışkırtıcı soruyu soruyordu: *"Madem sen koruyorsun, neden sen yönetmiyorsun?"*

İçindeki sesi dinledi. Senatonun uyarılarını dikkate almadı ve askerî otoriteyle sivil otorite arasındaki sembolik sınır olarak kabul edilen Rubicon Nehri'ni, temayülleri ayaklarının altına alarak, ordusuyla birlikte geçti. Askerlerin, İtalya'nın kuzeyinde adeta bir sınır vazifesi gören nehrin aşağısına inmesinin yasaklanması, Roma'nın iç savaştan korunması adına alınmış bir tedbirdi. Ama işe yaramamıştı. Patlak veren iç savaşta Sezar, kendisiyle kader birliği yapmış ordusuyla cumhuriyetçileri hallaç pamuğu gibi attı. Cumhuriyetçilerin bir zamanlar kendisine el vermiş ve konsül olmasını sağlamış lideri Pompey, Mısır'a kaçmak zorunda kaldı. Sezar da peşinden... İşte ilk tarihî magazin olarak kabul edebile-

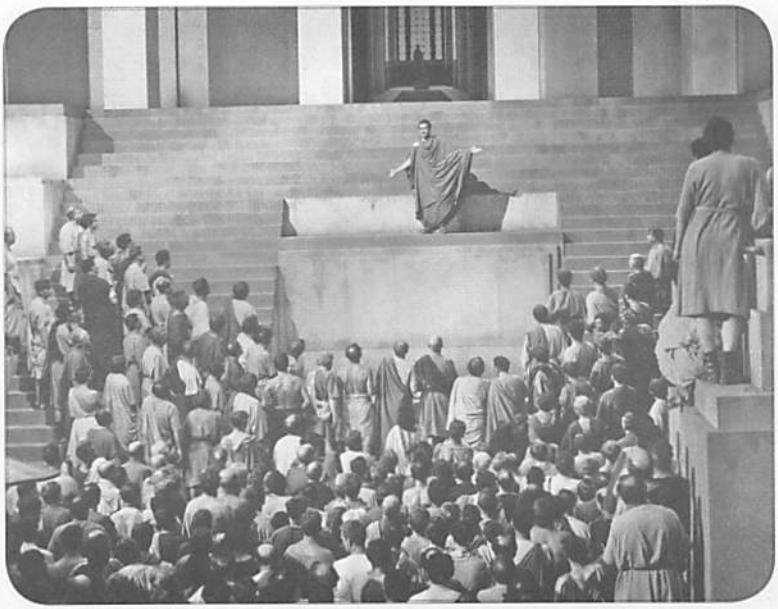

Sezar'ın hayatı her zaman için Hollywood açısından bir cazibe merkezi oldu. Roma'nın bu büyük kumandanı defalarca beyaz perdede arz-ı endam etti. Bunların en ünlüsü olan 1953 yapımı *Julius Caesar*'da ünlü aktör Marlon Brando, Sezar'ın en büyük destekçilerinden Marc Anthony rolünde etkileyici bir performans sergilemişti.

ceğimiz Mısır Kraliçesi Kleopatra'yla olan fırtınalı ilişkisi de bu takibin sonucu başlayacaktı.

Tekrar Roma'ya dönersek, düşmanlar sinmiş, ortalık süt liman olmuştu. Cumhuriyetin idari organı senato bu oldubittiyi kabullenmişti. Sezar Roma'nın tek efendisiydi. Kendisini konsül ve diktatör* ilan etti. Pragmatist davranmış ve cumhuriyetin unvanlarını kullanmaya devam etmişti.

Sezar tarihin şaşmaz rutinlerinden olan iktidar sarhoşluğuna kapılmadı. Elindeki güçle reform yapmaya soyundu. Borcu azalttı, senatoyu genişletti. Takvimi revize ettirdi. Herkes diktatörlüğü-

* Diktatör, Roma Cumhuriyeti'nde, senatonun onayıyla belli bir süreliğine tüm yönetim erkini elinde tutan hâkime deniyordu. Zaman içinde dönüşerek bugünkü kirli anlamını alacaktı.

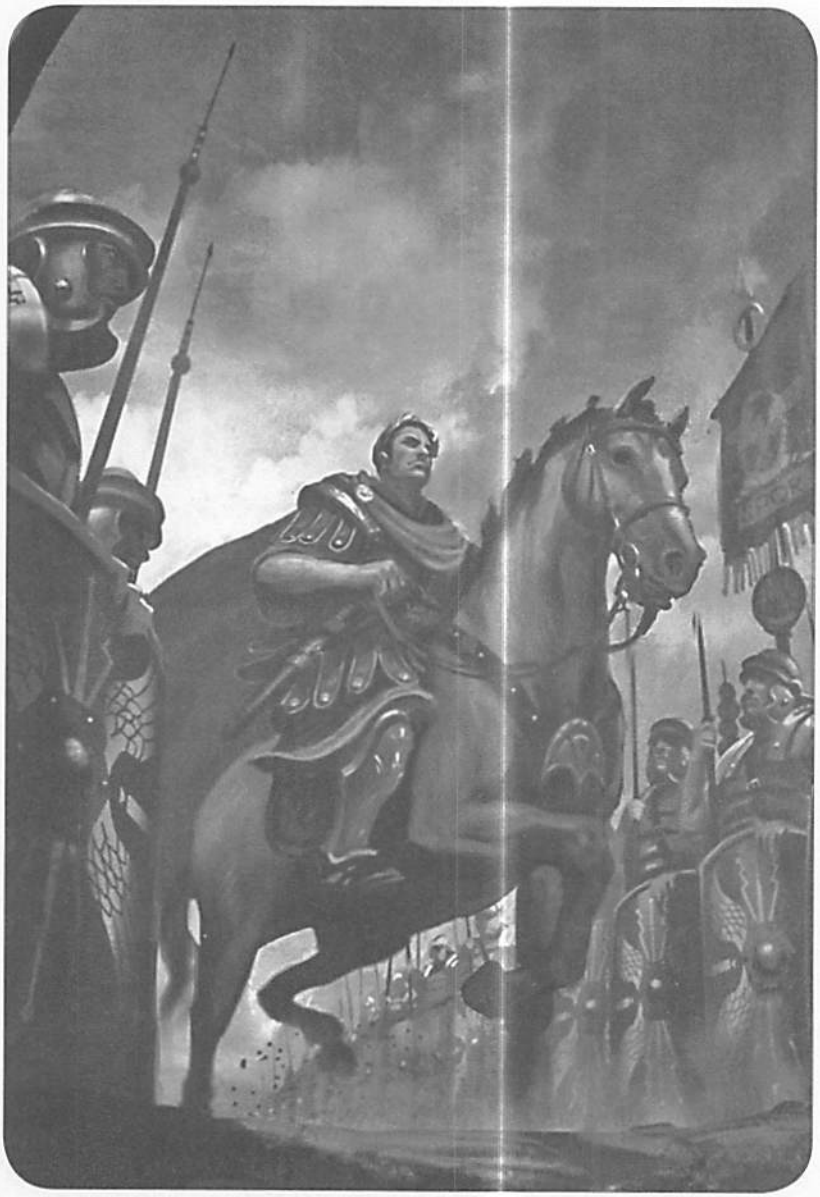

Sezar'ın günümüze ulaşmış eserleri arasında en ünlüsü, *Galya Savaşı Üstüne Yorumlar*'dır. Her ne kadar kendi propagandasını yapmak için abartılı bir dil kullanmış olsa da bu çalışması tarihçilere, Sezar'ın yaptıklarını ve kişiliğini deşifre etmelerinde fazlasıyla yardımcı olmuştu.

nün geçici olduğunu sanıyordu ki Sezar bombayı patlattı. MÖ 44'te, kendisini ömür boyu diktatör ilan etti! Dananın kuyruğu da orada koptu. Başarısıyla zaten yeteri kadar düşman kazanmıştı. Buna hırsı da eklenince cumhuriyetçi senatörleri öfkelendirdi. Kazanlar kaynamaya başladı. Aynı yılın 15 Mart'ında suikasta kurban gitti. Kendisini aralarına alıp hançerleyen senatörler arasında bir zamanlar kol kanat gerdiği ve manevi evladım dediği Brütüs'ün de bulunması, nankörlüğün ifade edilişi açısından kilit bir cümleye ilham kaynağı olmuştu: *Sen de mi Brütüs?*

Sezar'ın ölümüyle cumhuriyeti sona erdirecek son iç savaşlar serisine sürüklenen Roma'nın bu kaotik manzarasından Sezar'ın yeğeni ve evlatlığı Octavian muzaffer çıktı. *Augustus* adını alarak rejim değişikliğine giden Roma'nın ilk imparatoru oldu. Bir bakıma Sezar, ölümüyle, Roma için kurduğu hayallerin gerçekleşmesine kapı aralamıştı. Onun ölümünü takip eden 120 yıl boyunca imparatorluk genişlemeyi sürdürdü ve tarihin en büyükleri arasındaki yerini aldı.

Ölümünden kısa bir süre önce "Şanın da, dünyanın da hakkını verecek kadar uzun yaşadım" demesini haklı kılacak bir hayat sürmüştü.

GÖZE ÇARPANLAR

- ✓ O da Büyük İskender gibi hiçbir savaşı kaybetmedi.
- ✓ Öyle bilinse de hiçbir zaman resmen imparator olmadı; ancak o istikamete meylettiği gerekçesiyle öldürüldü.
- ✓ Kendisine yapılan yanlışı asla affetmezdi. Gençken Rodos'a giderken korsanlar tarafından kaçırılmış, serbest kaldıktan sonra hepsini yakalatıp idam ettirmişti.
- ✓ Her ne kadar Kleopatra'yla ilişkisi gündemi meşgul etse de, bunun haricinde resmî üç karısı ve çok sayıda sevgilisi de oldu. Hatta ilişkilerinde yaşadığı bu serbestlikten dolayı, hayatına kastedenlerden biri olan Brütüs'ün de oğlu olduğu iddia edilir.

- ✓ Kleopatra'yla ilişkisi 14 yıl sürse de evlenemediler, zira Roma kanunları aşıkların arasına girdi. Kanunlara göre sadece Roma vatandaşları birbirleriyle evlenebiliyordu!
- ✓ Resmen *yüceliği* ilan edilen ilk Romalı karakterdir. Ölümünün ardından Augustus'un teşvik etmesiyle senato, Sezar'ın 'ilahi' bir kişilik olduğunu tescil etmiş, adına tapınak yapılmıştır.
- ✓ Bugün kullandığımız takvim Sezar'ın eseridir.
- ✓ Büstü paralar üzerine basılan ilk Romalıdır.
- ✓ Şifreleme tekniğiyle gizli mesajlar yollayan ilk asker olduğu iddia edilir.
- ✓ Öldüğünde 55 yaşındaydı ve 23 bıçak darbesi almıştı.

NELERİ BAŞARDI?

Galya'yı, yani bugünkü Fransa'yı alarak Roma'nın sınırlarını Atlantik Okyanusu'na dek uzattı. MÖ 55'te İngiltere'yi işgal etmesini de bir asker olarak başarı hanesine yazabiliriz. Sadece asker değil, aynı zamanda başarılı bir devlet adamıydı da. Halkın refahını yükseltmek için kanunlar çıkardı; devletin vatandaşların mallarına zorla el koymasını yasaklayan kalıcı bir düzenlemeye imza attı. Cumhuriyetin bürokratik işleyişini tek bir merkezde topladı. Yani diğer bir değişle koca Sezar bile o günlerde bürokrasiyle boğuşmak zorunda kalmıştı! İyi bir yazar ve anlatıcıydı. Fransa ve İspanya seferlerini en ufak detaylarına varıncaya dek kayda geçirtmiş, bunlar Roma'nın tarihî hafızasına hizmet ederek günümüze dek gelmişti. Takvimle yakından ilgilendi. Takvimin arkasında yatan mantığa çok önem verdi. Aynı zamanda ilk gazete olarak bilinen Acta Diurna'*yı hazırlattı. Bu bülten sayesinde sokaktaki Romalı, senatoda olan biteni ve alınan kararları, bürokrasinin işleyişini ilk elden takip edebiliyordu. Ama hepsinden önemlisi Sezar, gayretleri ve kararlılığıyla, Roma'nın cumhuriyetten imparatorluğa dönüşmesinde kilit rol oynamıştı.*

Sezar'ın her dört yılda bir Şubat ayına bir gün eklenmesinin mimarı olduğunu, Quintilis olarak bilinen ayın adını Julius'a (July/Temmuz) çevirdiğini, Küçük Asya'da (Anadolu) gösterdiği kahramanlıklarla ödüllendirildiğini, dökülen saçlarını gizlemek adına taç taktığını ve çok sık dile getirilmesine karşın aynı cinsle ilişki kurduğuna dair hiçbir kanıt olmadığını biliyor muydunuz?

İşte imparatorluğu birlikte yönettiği *Lucinius* çaresizce ayaklarının dibinde af diliyordu! Adrianople (Edirne) belki de kurulduğundan bu yana bu kadar şiddetli bir savaşa şahit olmamıştı! Kılıcındaki kanı yerdeki cesetlerden birine sürerek temizledi. Gururla havaya kaldırıp muzaffer askerlerini selamladı. İşte şimdi İskoçya'dan Kızıldeniz'e, Fas'tan Dicle Irmağı'na kadar uzanan büyük bir imparatorluğun tek hâkimiydi!

Hıristiyanlığa sahip çıkıp onu bir dünya dini yapan kudretli Roma İmparatoru

BÜYÜK KONSTANTİN

(272–337)

"Konstantin çok yaşamadı,
dâhilere iş yapmak için kısa ömür de yeter."

İlber Ortaylı

Daha çok *Büyük Konstantin* olarak tanıdı onu dünya. 306'dan 337'ye dek görkemli Roma İmparatorluğu'nun dümenini elinde tutan Konstantin, bugün İstanbul olarak bildiğimiz şehri kurdurmuş, ölümünün ardından da şehre onun adı verilmişti: *Konstantinopolis*, yani Konstantin'in şehri. Bu şekilde kültür dünyamızda hiç silinmeyecek şekilde yerini almış olan bu Roma imparatorunu diğerlerinden farklı kılan şeyse Hristiyanlığı kabul eden ilk *Romalı devletlu* olmasıydı. İşin özeti, bugünkü Hristiyanlığa can suyunu veren, bu dinin resmî kovuşturmalara tabi olduğu, takipçilerinin baskı altında tutulduğu bir dönemde onu bağrına basan *Konstantin* olmuş ve Hıristiyanlığın küresel bir din olmasının önünü açmıştı. 313'te yayınlattığı *Milan Deklarasyonu*'yla *"Bundan böyle imparatorluğumun sınırları içerisinde hiç kimse Hıristiyanlara yan gözle bakamaz"* dediğinde, aynı zamanda selefi *Diokletiyan*'ın Hıristiyanlık karşıtı uygulamalarını da çöpe atmış oluyordu. Roma İmparatorluğu'nun görkemli sınırları göz önüne alındığında bu, Hıristiyanlığın İngiltere'den Arap çöllerine dek uzanan o heybetli coğrafyada istediği gibi at koşturabilmesi anlamına geliyordu ve nitekim aynen de öyle olacaktı.

Evet, dindar bir imparatordu ama 'Vur kafasına al ağzından ekmeği' türünden bir imparator da değildi. Düşmanlarının çanına ot

Önce Hadrianapolis (Edirne) ardından Khrysopolis'te (Üsküdar) Konstantin'e yenilen Licinius 324 yılında idam edildi. Böylece imparatorluk tahtı tek başına Constantinus'a kaldı. Roma'nın muzafferi oydu! *Fotoğrafta Konstantin'in York'daki heykeli.*

Konstantin imparator olunca Roma İmparatorluğu'nun merkezini batıdan doğuya taşımak istedi. Çünkü Batı Roma barbar kavimlerin baskısı altında ha düştü ha düşecekti. İlk başta Troia'yı (Çanakkale) düşündü. Ancak bölgede esen sert rüzgarlar onu bu kararından vazgeçirdi. Sonra doğduğu yeri, Niş'i düşündü ama buradan da vazgeçti. Sonunda güzelliği dillere destan Byzantium'da karar kıldı. Kentte 6 yıl süren hummalı bir çalışma başladı. İşte Konstantinopolis bu şekilde doğmuştu.

tıkama konusunda üzerine yoktu. İmparator *Maxentius* ve *Licinius*'u iç savaşlar sırasında tepelemiş, dış sahadaysa Frankları, Cermen kavmi Alamannileri, Vizigotları ve Ortadoğu kökenli Sarmatları haklamıştı. Kendisinden önceki imparatorların söz geçiremediği *Dacia*'yı (Balkanların bir kısmı) tekrar hâkimiyeti altına almış ve farklı güç merkezlerine bölünmüş imparatorluğu birleştirerek dosta düşmana keskin dişlerini göstermişti. 330 yılında eski Yunan balıkçı kolonisi *Byzantium*'u yeni imparatorluk ikametgâhı yapacak,

ölümünün ardından *Constantinopolis* adını alan bu şehir tarih içindeki görkemli yolculuğu sırasında önce imparatorluk başkentine, sonunda *İstanbul*'a dönüşecekti.

Peki, Konstantin nasıl Hıristiyan olmuştu? *Milvian Köprüsü* yakınlarında Roma tahtı için mücadele ederken gökyüzünde beliren bir haç işaretiyle kendisine *"İşte bu işaretle zafer kazanacaksın"* şeklinde bir mesaj iletildiğini öne sürdü ve ardından kazandığı zaferle de haçın temsil ettiği dinin saflarına katıldı. İznik'te topladığı konsülle Katolik Hıristiyanlığı'nın temel ilkeleri kabul edildi.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Naissos'da, yani bugünkü Sırbistan'ın Nis kentinde doğdu, 22 Mayıs 337'de İzmit'te vefat etti.
- ✓ Annesi Helena, kendinden evvel Hıristiyan olmuş ve azize olarak kabul edilmiştir. Helena'nın Beytüllahim'de Hz. İsa'nın doğduğu kabul edilen Doğuş Kilisesi'ni (Nativity) ve üzerinde çarmıha gerildiği haçı bulduğuna inanılır.
- ✓ Hıristiyan kiliseleri onun için 'aziz', 'on üçüncü havari', 'havarilerin kutsal eşdeğeri' ve 'tüm dünyadaki en büyük değişimi gerçekleştirmek için Tanrısal iradeyle seçilmiş' gibi yakıştırmalar da yaparlar.
- ✓ Bugünkü Sultanahmet ve civarı mevcut antik kimliğini tamamen Konstantin'e borçludur.
- ✓ İhanet ve tertiplerinden şüphe ettiği oğlunu ve karısı Faustina'yı öldürtmüş; karısı hamamda haşlanmıştı.

Konstantin'in tam adının *Flavius Valerius Aurelius Constantinus* olduğunu, tahta oturmak için 20 yıl savaştığını, birçok imparator adayı arasında bölünmüş olan imparatorluğu tekrar birleştirdiğini, 31 yıl imparator olarak hüküm sürdüğünü, ilk Hıristiyan Roma İmparatoru olmasına rağmen ölümünden kısa bir süre öncesine dek vaftiz edilmediğini, Hıristiyan olmadan önce Roma Güneş Tanrısı Sol'a taptığını, askerî ve sivil otoriteyi keskin çizgilerle birbirinden ayırdığını, merkezî hükümeti *sacrum consistorium* olarak bilinen konsülüyle birlikte yönettiğini, yeniden tedavüle soktuğu altın sikkelerin (solidus) Bizans İmparatorluğu yıkılana dek alım-satım standardını oluşturduğunu, hayata gözlerini yumduğu İzmit'te ölmeden önce İzmit piskoposu tarafından vaftiz edildiğini, kendisi Hıristiyan olsa da tebaası arasındaki paganlara hoşgörü gösterdiğini ve kilise tarafından *Aziz Konstantin* olarak anıldığını **biliyor muydunuz?**

Barbar kavimlerin en görkemlisi olan Hunlardan yarattığı savaş makinesiyle dünyaya korku salıyordu. Roma ile kediyle farenin oynadığı gibi oynar olmuştu. Bu ona büyük keyif veriyordu. Belki imparatorluğu yıksa, bu kadar çok zevk almazdı! Avrupa Hun İmparatorluğu'nun kurucusu Uldız'ı hatırladı bir an. "*Güneşin doğduğu yerden battığı yere kadar her yeri fethederim*" demişti. Bıyık altından güldü. "*Sen yapamadın ama ben yapacağım!*"

Papa'ya kulak verdi; Batı medeniyeti kurtuldu.

ATTİLA

(406-453)

"Büyük ya da küçük fark etmez, düşmanınızın bir gün size karşı tekrar başkaldırabilme gücünü asla küçümsemeyin."

Attila

Hun İmparatorluğu'nun patronu Attila, Hunlardan ve onlara biat etmiş milletlerden kurduğu ordularla Roma İmparatorluğu'nun dizlerini titretmişti. Hem de bunu Doğu Roma ve Batı Roma'ya ikişer kez saldırarak yapmıştı. O, *şan şöhret olsun diye savaşanlar sınıfındandı.*

Ölümüne dek 13 yıl kaderini belirlediği Hun İmparatorluğu'nu bir süre kardeşi Bleda'yla, ardından onu da ortadan kaldırarak tek başına idare etmişti. Bugün Attila ile ilgili bildiklerimizin büyük bir kısmı, Romalı tarihçi Priscus'un ilk elden gözlemlerine dayanıyor. Ünlü tarihçiyse adı terörle özleşmiş bu adamı şu cümlelerle özetliyor: *Çok ama çok zekiydi. Giyim kuşamda oldukça tevazu sahibiydi. Ancak sık sık yaşadığı öfke patlamalarını saklamaya gerek duymazdı.*

Başa geçtiğinde Hunlar tarihlerinin en parlak dönemini yaşıyordu. Roma İmparatorluğu'nun Germen asıllı komşularına üstünlüklerini kabul ettirmişlerdi. Kurduğu devasa ordularla büyük Macar Ovası'ndan seferlere çıkan Attila, 442 ve 447 yıllarında olmak üzere iki kez Doğu Roma'nın kapılarına dayanmış, Balkanlardaki birçok şehri ele geçirmiş, açık arazide karşılaştığı Doğu Roma ordularını

Kimi tarihçilere göre katıksız ve acımasız bir barbardı. Latin efsanelerine göreyse kaza ve kaderin yarattığı bir ebedî azap... Bir kısım Cermen şarkı ve masallarına göre de hiç de korkutucu olmayan, aksine barışsever bir hükümdar... Uzun süre yaşadığı Macaristan'daysa bir halk kahramanı... Seçin, beğenin, alın.

tarumar etmişti. Her ne kadar Doğu Roma'yı haraca bağlasa da, Konstantinapol'ün surlarını Attila da geçemeyecekti.

Hun İmparatoru 451 ve 452 yıllarında dikkatini tamamen İtalya'ya verdi. Birçok İtalyan şehrini yakıp yıkarak Batı Roma'nın kalbi Roma'ya doğru ilerliyordu. Başkenttekilerin dizleri titrer ve Batılılar görkemli Roma medeniyetinin üzerine bir bardak soğuk su içmeye hazırlanırken beklenmedik bir şey oldu. *Papa Leo*, Attila'yı ziyaret etti. İmparatorun çadırında yaptıkları konuşmanın içeriği tarihin en büyük sırlarından biri olarak kalsa da kesin olan bir şey vardı: Roma kurtulmuştu! Attila, Doğu'yu olduğu gibi Batı'yı da haraca bağlamakla yetinmişti.

Ordusu bu İtalya Seferi'nden ağır yara alarak çıkmıştı ama Attila'nın durmaya niyeti yoktu. "*Haracımızı kestiler*" deyip tekrar Doğu Roma üzerine yürümeye hazırlanırken, araya bir evlilik sığdırmak istedi. Evlendi ama sabahında askerleri Attila'yı kanlar içinde buldu. Gerdek gecesinde ölmüştü.

İran'daki Sâsânî İmparatorluğu'nu da hâkimiyetine alarak 'Dünya Hükümdarı' olmayı hedefleyen Attila, bu isteğini gerçekleştirmeye zaman bulamadı. Hunların bu unutulmaz lideri, İtalya Seferi dönüşü Romalı bir prensesle evlendiği gecenin sabahında öldü.

Derinlikli bir stratejiye dayanmayan ve kurumsallaşmaktan uzak imparatorluğu da Attila gibi fazla uzun ömürlü olmadı. Ölümünün ardından oğulları taht kavgasıyla birbirlerinin gözünü oyarken, tebaa durumundaki Cermen halkları fırsattan istifade Hunlardan ayrıldılar. Giderek içe doğru çöken imparatorluk sönerken, ayakta kalan tek oğlu Hernac,

bir zamanlar dehşet saldıkları Doğu Roma'ya sığınmak zorunda kaldı.

Attila yaptıklarıyla değil, daha çok yapmadıklarıyla tarihe imzasını atmıştı. Eğer o gün Papa'yı dinlemeyip Roma'ya yürüse ve Roma İmparatorluğu'nun ipini çekse, şüphesiz farklı bir dünyada yaşıyor olurduk. Bununla birlikte başına buyruk yaşayan göçmen kabilelerden düzenli bir ordu kurup Roma'ya meydan okuma başarısı göstermesini ve böylelikle tarihin gördüğü en kudretli askerlerden biri olduğu gerçeğini boş geçmek kendisine haksızlık olacaktır.

BUNLAR DA VAR

- ✓ 453'te, bugün Macaristan olarak bildiğimiz toprakların bir yerinde öldüğünde, arkasında Rusya, Almanya, Polonya ve Doğu Avrupa'nın büyük bir kısmını içine alan topraklar üzerinde yükselen devasa bir imparatorluk bırakmıştı.
- ✓ Papa'ya kulak vererek Roma'yı işgal etmekten vazgeçmesi, din adamlarına dönük algıyı radikal bir şekilde değiştirmişti. O günden sonra kilisenin Batı'daki forsu hissedilir derecede artacaktı.
- ✓ Ölümü hakkında binbir teori ortaya atıldı. Beyin kanaması geçirmiş, alkolden dolayı ölmüş, karısı tarafından bıçaklanmış ya da Doğu ve Batı Roma saraylarının ortak bir komplosuna kurban gitmişti.
- ✓ Hunları merkezî bir otorite altında toplama fikri amcası *Kral Rua*'ya aitti ama bunu hayata geçiren kendisi oldu. *History of Attila and the Huns* (Attila ve Hunların Tarihi) kitabının yazarı E. A. *Thompson*'a göre Attila'nın başarısı, Hunların barındırdığı potansiyeli görüp bunu otoriter yollarla ortaya çıkarmasında ve kahredici bir savaş makinesi yaratmasında yatıyordu. Bu özelliğiyle Batı Roma'nın yıkılmasında en büyük rolü oynayan tarihî figürlerden biri olmuştu.
- ✓ Aralarında *Edward Gibbon*'ın da olduğu birçok tarihçiye göre Attila'nın savaş alanındaki başarıları 'salt korku yaratmadaki'

yeteneğinde yatıyordu ama kendisinden daha zeki ve iyi hazırlanmış rakipler çıktığında zorlanmış ve yenilmişti. Savaş stratejisi ince işlenmiş planlardan ziyade *Allah ne verdiyse*'ye dayandığı için, kazanımları da uzun soluklu olmamıştı.

- ✓ Tarihçilerin üzerinde mutabık kaldığı gibi, yakıp yıkmak ve yağmalamak onun için sonuç değil, sebepti. Bunları hedeflerinin bir parçası olduğu için değil, *şan olsun diye* ve özel bir zevk aldığı için yapıyordu. Bu özelliklerinden dolayı Batılılar tarafından *Tanrının Kırbacı* (Scourge of God) olarak isimlendirilmişti.
- ✓ Türk Silahlı Kuvvetleri 1974'teki Kıbrıs Barış Harekâtı kapsamında yaptığı iki operasyona *Attila I* ve *Attila II* kod adlarını vermişti.

Attila'nın altın tabutunun bir gümüş tabut içine, onun da demir bir tabutun içine yerleştirildiğini, mezarının yeri bilinmesin diye kendisini gömenlerin hepsinin öldürüldüğünü, ayrıca mezar yerini gizlemek için nehir yataklarının değiştirildiğini, Macarların ve Türklerin Attila'yı paylaşamadığını **biliyor muydunuz?**

İktidara geldiğinde doğuda Bizans, güneyde Abbasi İmparatorluğu haritayı kaplıyordu ve bölük pörçük halde ayakta kalma mücadelesi veren Batı Avrupa kendisini çekip çevirecek bir lider özlemi içindeydi. "*Merak etmeyin*" diye mırıldandı. "*Artık ben varım!*"

Lombardlar, Saksonlar, Avarlar ve Müslümanlarla çarpıştı; Avrupa'nın 'Avrupa' olarak kendine gelmesini sağladı.

ŞARLMAN (Charlemagne)

(742-814)

"Doğruyu yapmak bilgiden daha iyidir ama doğru olanı yapabilmek için önce neyin doğru olduğunu bilmek gerekir."

Şarlman

Şarlman (Charlemagne) 768'den itibaren Frank Kralı, 800'den 814'teki ölümüne dek de Kutsal Roma İmparatoru olarak Avrupa tarihinden tabiri caizse rüzgar gibi geçmişti! Roma İmparatorluğu'nun yıkılmasından sonra ilk kez Batı Avrupa'nın büyük bir bölümünü birleştirmeyi başardı. Onun iktidarı döneminde Katolik Kilisesi eliyle sanat ve kültürde yaşanan *Karolenj Rönesansı* (Carolingian Renaissance) ilk kez ortak bir Avrupa kimliği fikrini doğurdu. Kısacası Şarlman Avrupalıların gözünde çok ama çok büyük bir adamdı!

Şarlman'ın 742 yılında bugünkü Belçika'nın Liege ya da Almanya'nın Aachen kenti yakınlarında doğduğu sanılıyor. Keza ilk çocukluğu hakkında da elimizde somut bir bilgi yok. Yabancı dillere yeteneği olduğu, Latince konuşabildiği, Yunancayı anlayabildiği ve bunun yanı sıra birkaç dile daha hâkim olduğu tahmin ediliyor. Bir de koyu bir Hıristiyan olarak yetiştirildiğini biliyoruz. İktidarına gelirsek, babası *Kısa Pepin*'in 768'deki ölümünün ardından Frank

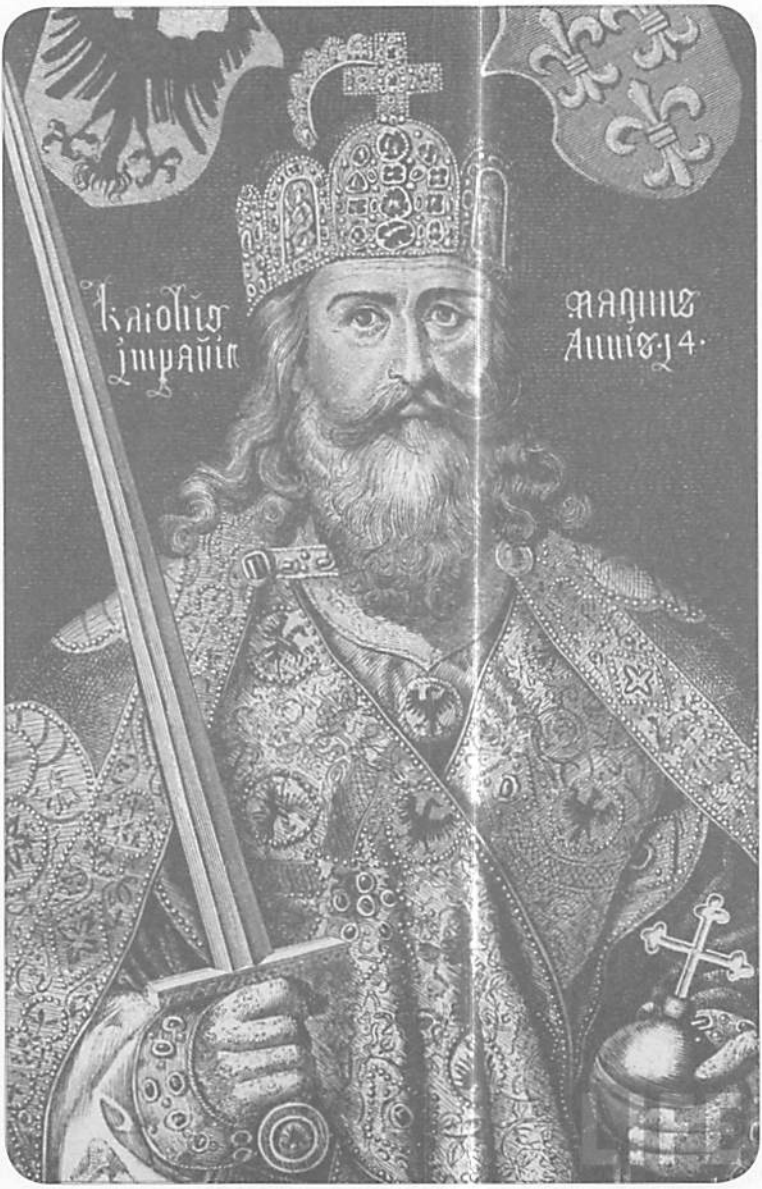

Karolenj İmparatorluğu'nun bu en büyük hükümdarının iktidarında Avrupa, Roma İmparatorluğu'nu yıkan barbar saldırılarının yol açtığı yıkımı geride bırakarak yeniden bir devlet düzenine kavuşmayı başarmıştı.

Krallığı* *Şarlman* ve kardeşi *Karloman*'a (Carloman) kalmıştı. İki kardeş arasındaki gergin ilişkinin savaşa dönüşmesi beklenirken buna gerek kalmadı. *Karloman*'ın 771'de ölmesi, *Şarlman*'ı krallığın tek hâkimi yapacaktı. Frank kralı olarak taç giyen *Şarlman* hemen kılıca sarıldı. Bütün Cermen kabilelerini sancağı altında toplarken, aynı zamanda onları zorla Hıristiyan yaptı. Hayatının büyük bir bölümünü at üzerinde geçirecek olan Frank Kralı, ilk etapta, Lombardların çanına ot tıkadı.

Roma'yı yıkan önemli kavimlerden biri olan Cermen kökenli barbar Lombardlar, İtalya'nın kuzeyine çöreklenmişlerdi ve Milano'nun da bulunduğu Lombardia bölgesinde kurdukları krallıkla zavallı Papa'nın başına bela olmuşlardı. Onların defterini düren *Şarlman*, ardından Almanya'nın kuzeyinde yaşayan putperest Saksonların üzerine yürüdü. Uzun soluklu savaşlar serisinin ardından onları da sahneden silmeyi başaracaktı. Frank Kralı *Şarlman* tüm bunları yaparken eşzamanlı olarak günümüzde Avusturya ve Macaristan olarak bilinen topraklarda yaşayan Avarları da hakladı. Bavyera'yı ele geçirdikten sonra İspanya ve Macaristan'a seferler yaptı. Endülüs Müslümanlarına set çekti, onların Avrupa'nın daha da içlerine ulaşmasına engel oldu. Bu yönüyle *Hıristiyanlığın kurtarıcısı* olarak da selamlandığını hatırlatalım. Devam edelim. Saksonlara boyun eğdirmek ve Avarları neredeyse yeryüzünden silmek için en acımasız yöntemleri kullandı; taş üzerinde taş, omuz üzerinde baş bırakmadı. Bu savaşlar serisi neredeyse 30 yıl sürecekti.

O yıllarda Papalığın durumu pek parlak değildi. Öyle ki Şarlman, neredeyse artık sokak ortasında taciz edilir duruma gelen Papa *III. Leo*'nun yardımına koşmak için Roma'ya gitti. Amacı düzeni yeniden tesis etmekti. Ancak burada beklemediği (bazı tarihçilere göreyse de fena halde beklediği) bir şey oldu ve 25 Aralık 800'de

* Karolenj İmparatorluğu olarak da bilinir. Roma İmparatorluğu'nu yıkan Cermen kavimlerden biri olan Franklar tarafından günümüz Fransa ve Almanyası'nın bulunduğu topraklar üzerinde kurulmuştur. Fransa adı da zaten Franklardan gelir.

Avrupa uygarlığı, en büyük bunalım dönemlerinde, hep İmparator Şarlman'ı hatırlıyor. Özellikle 20. yüzyıl başında, dünya savaşlarının yıkımını iki kez yaşayan Almanlar, imparatorun kulaklarını sıkça çınlatmıştı.

Roma'daki St. Peter Bazilikası'nda Papa, Şarlman'ı Kutsal Roma İmparatoru ilan etti! Hem putperest kavimlere Hıristiyanlığı kabul ettirmesi hem de Papalığın hamisi olması nedeniyle besbelli onu ödüllendirmek ve bir şekilde Roma'nın *resmî* korucuyusu ilan etmek istemişti.

Tarihçiler arasında Şarlman'ın gerçekten ilk Kutsal Roma İmparatoru olup olmadığına dair bir tartışma sürmektedir. Her ne kadar kendisi bu şekilde tercüme edilebilecek bir unvan kullanmasa da, Roma'nın İmparatoru manasına gelen *İmperator Romanum*'u kullanmış, hatta bazı yazışmalarında Papa tarafından kendisine taç giydirilmesine atıfla *Tanrı'nın Taçlandırdığı* manasına gelen 'deo coronatus'u da tercih etmişti. Tüm bunlar tarihçilerin *Şarlman*'ı ilk Kutsal Roma İmparatoru olarak görmesi için yeterli bulunmaktadır. Buna mukabil Şarlman'ın yönettiği topraklar Kutsal Roma İmparatorluğu olarak değil, onun ölümünün ardından daha çok Karlemanj İmparatorluğu olarak isimlendirilmiştir.

Ocak 814'te, 71 yaşında Aachen'da öldüğünde geride 40 yıllık bir iktidar ve bir Avrupa ideali bırakmıştı. İmparatorluğu Batı Avrupa'nın büyük bir bölümünü kaplıyordu.

NELERİ BAŞARDI?

Her ne kadar kurduğu bir imparatorluk olsa da imparator olarak isimlendirilmeyi çok fazla önemsemedi. Frankların ve Lombardların Kralı olarak bilinmeyi kafi görmüştü. Akılcı bir idareciydi Şarlman. Ele geçirdiği toprakların idaresini tek elde toplamak yerine Frank soylularına dağıttı. Aynı zamanda toprakları içindeki farklı etnik grupların kendi yerel yasalarını yapmalarına izin verdi. Adaleti tesis etmek adına kanunları yazıya döktürdü ve tavizsiz şekilde uygulattı. Her vatandaş için bağlayıcı olan fermanlar da (capitularies) onun eseriydi. İmparatorluğunda olup biteni, otoritesini temsil eden adamları (missi dominici) vasıtasıyla izledi. Her ne kadar kendisi çok fazla mürekkep yalamış olmasa da, eğitim şart diyerek sarayında dönemin önemli âlimlerini ağırlamaya özen gösterdi.

Özel hocası olan dönemin önde gelen âlimlerinden İngiliz Alcuin ve yine biyografisini kaleme alan tarihçi Einhard bunlardan bazılarıydı.

Şarlman, imparatorluğu boyunca manastır okullarının açılmasına özen gösterdi. Bu manastırlar antik kitapların muhafaza edilmesi ve çoğaltılmasında önemli rol oynadı. Hâkimiyeti altında teşvik edilen eğitim ve kültür faaliyetleriyle bir tür erken dönem rönesansı yaşanmıştı. İmparatorluğunun adı ya da kendi unvanlarıyla ilgili tartışmaları bir kenara bırakırsak (ki detaylı incelemesini Tarihi Değiştiren İmparatorluklar*'da yapmıştık), Şarlman'ın, yaptıklarıyla Ortaçağ'ın başlangıç yıllarında sivrilen düzen kurucu bir karakter olarak kendini gösterdiğini görebiliriz. Her ne kadar imparatorluğu kendisinden sonra çok fazla uzun ömürlü olmasa da, dağınık haldeki toprakları bir araya getirip üzerine damgasını vurmasıyla Avrupa kavramına ebelik ettiği konusunda tarihçilerin çoğu hemfikirdir.*

BUNLAR DA VAR

- ✓ I. Charles, Büyük Charles, Charlemagne (Fransızcada), Karl der Grosse (Almancada) ve Carolus Magnus (Latincede) olarak da bilinir.
- ✓ 782'de Verden'de 4500 Sakson'un kellesini uçurttu. Vaftiz olmayı ya da Hıristiyanlıkla ilgili diğer ritüelleri yerine getirmeyi reddeden herkesi öldürttü.
- ✓ Birçok karısı, metresi ve en az 18 çocuğu olduğu söylenir. Kız çocuklarını daha çok sevdiği için kendisi hayattayken hiçbirinin evlenmesine izin vermemişti.
- ✓ Çağdaşı Frank tarihçi *Einhard*'ın naklettiğine göre kaslı, geniş ve güçlü bir vücut yapısı vardı. Uzun boyluydu. Geniş beli, kalın ve kısa bir ensesi olmasına rağmen ayakta ya da otururken fazlasıyla heybetli görünürdü.
- ✓ Modern Avrupa alfabelerinin temeli sayılan küçük harfli el yazısı (carolingian miniscule) onun döneminde geliştirildi.
- ✓ İmparatorluğunu birçok şehirden idare etse de, ağırlıklı olarak Aachen'daki sarayında yaşadı. Bu sarayda Avrupa'nın en iyi

âlim ve hocalarını barındırarak kendi başlattığı Rönesans hareketini besledi.

✓ İmparatorluğu 800'lü yılların sonuna doğru tarih sahnesinden çekilmesine rağmen, *Şarlman* adı efsanelerle zenginleşerek yaşamaya devam etti. 1165'te, biraz da siyasi sebeplerden dolayı İmparator Frederick Barbarossa'nın iktidarı sırasında aziz ilan edilse de Katolik Kilisesi bugün *Şarlman*'ın azizliğini tanımıyor.

Şarlman'ın avlanmaktan, binicilik ve yüzmeden hoşlandığını, Aachen'ı özellikle termal sularından dolayı çok sevdiğini, ölmeden birkaç gün öncesine kadar bile çok fit olduğunu, kendisine kızarmış et yerine haşlanmış et yemeyi salık veren doktorlarından nefret ettiğini, boyunun yaklaşık 1,85 olduğunu, Aachen'daki katedralde (Emperyal Katedral) kılıcı ve kalkanıyla gömülü olduğunu ve günümüz Fransa ve Almanyası'nın Şarlman'ın imparatorluğundan doğduğunu **biliyor muydunuz?**

Rivayet odur ki bir eli yumruk şeklinde doğmuştu ve avucunun içinde kan pıhtısı vardı. Babası hemen teşhisi koydu: *Bizim oğlan büyük savaşçı olacak, çok kan dökecek!* Haklıydı. Oğlu Çin'den İran'a dek yaptığı seferlerle Asya coğrafyasına boyun eğdirecek, neredeyse 20 milyon kişinin ölümünden sorumlu olacak ama öldüğünde geriye yasalarla yönetilen dünyanın en büyük yekpare imparatorluğunu bırakacaktı!

Öyle bir yemin etti ki, tarihi değiştirdi.

CENGİZ HAN

(1162-1227)

"At sırtında dünyayı fethetmek kolay iş.
Zor olan attan inip onu idare etmek."

Cengiz Han

Acımasız bir askerdi. Ama bir o kadar da zeki ve hırslı bir lider olarak dikkatleri üzerine çekiyordu. Kurduğu imparatorluk Asya ve Avrupa'yı kanatları altına aldı. Emrindeki heybetli Moğol ordusu geçtiği her yerde kan, korku ve yıkımdan oluşan silinmez bir iz bıraktı. Ama Cengiz demek sadece terör demek değildi. Ortak bir dil, patlayan bir ticaret, inanç hürriyeti ve başlangıç düzeyinde de olsa belli bir hak hukuk anlayışı, Cengiz Han'ın bıraktığı miras oldu.

Rakiplerini haklayan Cengiz Han, Moğolistan'daki tek iktidar odağı haline gelmişti. 1206 yılı ilkbaharında, Onon Irmağı boylarında bir kurultay toplandı. Bütün kabilelerin temsilcileri bu kurultayda Cengiz'e biat edecekti.

Doğduğunda adı Timuçin'di. Dünyaya geldiğinde yaşadığı topraklarda at izi it izine karışmıştı ve kabileler arası savaşın yaşanmadığı gün yoktu. Babası rakip kabilelerden birinin kurbanı olunca, Timuçin'in kafasına o sarsılmaz gerçek dank etti. *Bu coğrafyada ayakta kalmak istiyorsan, kılıca yaslanacaksın!* Keza aynen öyle yaptı. Etrafında

Cengiz'le birlikte Asya'nın iktisadi yaşamı da değişime uğradı. Ülkelerarası ticaret yeni boyutlar kazanmış, sınır ve gümrükler ortadan kalkmıştı. Bölgede tek bir devletin egemen olmasıyla, Asya'nın batısı ile doğusu arasındaki ticari ilişkilerde patlama yaşanacaktı. Cengiz'in karşı konulamaz süvarileri bir çığır açmıştı.

topladığı bir avuç ölümüne sadık adamla kısa zamanda yenilmez bir savaşçı olarak meydanlara çıktı. Aralarında süt kardeşinin de olduğu olası lider adaylarını ortadan kaldıran Timuçin, muhtemelen 1206 yılında, diğer Moğol önde gelenleri tarafından Cengiz Han olarak isimlendirildi. *Yani tek hâkim!*

Cengiz, hepsi kendi kafasına göre takılan dağınık haldeki Moğol kabilelerini bir araya toplamakla kalmadı, aynı zamanda onları kısa zamanda organize bir savaş makinesine dönüştürdü. Bu sihirli karışımın bileşenleri, o dönemlerde pek rastlanmayan *sadakat* ve *birlik* duygusuydu.

Cengiz ve ordusunun önünde ağızlarını sulandıran bir hedef vardı: Dillere destan zenginliğiyle Çin! Adamların en iyi bildiği iş savaşmak ve yağmalamaktı, nitekim onlar da en iyi bildikleri işi yapmak için yola koyuldular. Çin'i dize getirmeleri hem geç hem de güç oldu ama neticede zafer onlarındı. Devasa Moğol savaş makinesi şimdi de gözünü batıya dikmişti. Avrupa'nın derinliklerine kadar giren Moğol atlıları, korkuyla örülü şöhretlerini inşa etmeye soyundular. Bununla birlikte Cengiz, laf olsun diye kılıca sarılan bir lider değildi. Yeri geldiğinde siyaseti, özellikle de '*istedikleri yapılmazsa neler yapabileceğine*' dair gayet ikna edici konuşmalar yapabilen elçileri kullanarak göz koyduğu şehirleri cebine indiriyordu.

Cengiz liderliğindeki Moğollar, tarihin en hızlı genişleyen imparatorluğuna imza atmışlar; bu, aynı zamanda tarihin en büyük *tek parça* imparatorluğu olmuştu.

Tartışmasız tarihin gördüğü en büyük liderlerden biriydi. Öyle ki öldüğünde imparatorluğu Büyük İskender'inkinden dört, Roma İmparatorluğu'ndan iki kat daha büyüktü!

Bir zamanlar yakın dostu olan bir düşmanı tarafından pusuya düşürüldüğü bir vakitte gökler adına ettiği yemindeki gibi, asla yenilgi yüzü görmemişti.

ÖNE ÇIKANLAR

- ✓ Sadakat en önem verdiği meziyet oldu. Kendisine sadık olanlara sadık kaldı, olmayanlara aman vermedi. Yeri geldiğinde koca şehirleri, içinde yaşayanlarla birlikte tarihe gömdü.
- ✓ Devrinin şartlarında birçok önemli işe imza atsa da, tarihe, hakkını verdiği zulmüyle geçti. Adeta bu konuda standarda dönüştü. Bu yönüyle kendisine benzetilen en son lider Suriye Devlet Başkanı Beşşar Esad oldu.
- ✓ Cephelerde kasırga gibi esmesine rağmen ilginçtir ki ölümü hazin bir şekilde attan düşmesi sonucu gerçekleşti.
- ✓ Ölümünün ardından varisleri daha uzunca bir süre dünyaya rahat vermedi. Çin, Kore, Rusya ve Ortadoğu toprakları Moğol atları tarafından çiğnendi. Tarihçiler Moğolların 1258'de, İslâm

medeniyetinin o günlerdeki merkezi Bağdat'ta gerçekleştirdiği yıkımın, olası bir İslâm Rönesansı'nı doğmadan boğduğunda hemfikirdir.

- ✓ Çok istemesine rağmen Çin'in tamamen fethedilmesi, torunu Kubilay Han'a nasip olmuş, onun ölümünün ardından da Moğol İmparatorluğu dağılmaya başlamıştı.
- ✓ Bugün Asyalıların yaklaşık yüzde 8'inin DNA olarak Cengiz Han'a uzandığına inanılır.

NELERİ BAŞARDI?

Moğollar tek parçadan oluşan en geniş imparatorluğu kurdular. Moğol ırkı, Cengiz'in sayesinde bir kültürel kimlik olarak bugünlere dek gelebildi. Moğolca ortak lisan olarak onun teşvik ettiği alfabeyle oturdu. İmparatorluğunun sınırları içinde ticareti teşvik etti. Askerlerine özellikle tüccarlara saldırmamaları emrini verdi ve ticaret yollarını koruma altına aldı. Bu sayede Çin'den Karadeniz'e dek tüccarlar, âlimler ve halk güvenle seyahat edebildi. Cengiz, tebaasının inançlarına müdahale etmedi. Görece olarak inanç özgürlüğü söz konusuydu. Din adamlarını vergi ödemekten muaf tuttu. 'Yassa' olarak isimlendirilen bir kanunname hazırlattı ve uyguladı. Bu, o günler için kendi çapında bir hukuk devleti uygulamasıydı. Ayrıca ele geçirdiği topraklar içinde atlı ulaklara dayalı yaygın bir iletişim ağı kurdu. Kağıt ve barut gibi Çin'de doğmuş olan yeniliklerin Avrupa'ya ulaşmasında önemli bir rol oynadı. Orta Asya'da yaşayan Türk boyları Moğolların açtığı yollardan ilerleyerek Anadolu'ya yürüyecekti.

Cengiz Han'ın 9 yaşında iken evlendiğini, 12 yaşındayken babasının öldüğünü, karısının düşmanları tarafından kaçırıldığını, karısını onların elinden kurtardığını, avlanırken üvey kardeşini kaza ile öldürdüğünü, torunu Kubilay Han'ın dedesinin en büyük hayalini gerçekleştirerek Çin'i ele geçirdiğini, olası bir taht kavgasını önlemek için ölmeden önce imparatorluğu evlatları arasında paylaştırdığını, ölümünden sonra imparatorluğunun 150 yıl daha ayakta kaldığını ve yaşayan son temsilcisi Amil Han'ın 1920'de Sovyet güçlerince devrildiğini **biliyor muydunuz?**

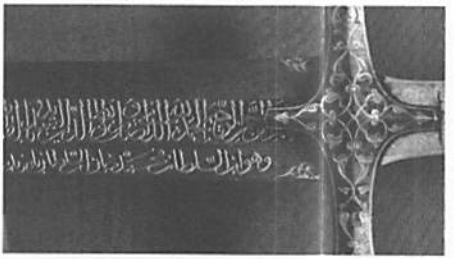

27 Recep 835 (30 Mart 1432) Pazar günü şafak vaktinde Osmanlı'nın o günlerdeki başkenti Edirne'deki sarayda coşkulu bir sevinç yaşanıyordu. II. Murad'ın dördüncü oğlu dünyaya gelmişti. Bu çocuk Amasya ve Manisa'daki şehzadelik döneminde devlet nedir, nasıl yönetilir öğrenecek, sonra da tüm dünyaya öğretecekti. Hepsinden önemlisi asırlar boyunca onlarca kral, imparator ve kumandanın hayallerini süsleyen Konstantinopol'ü alacak; o güne dek rüzgâr gücüyle yelkenlerini şişiren Osmanlı gemisine motor takacaktı!

Osmanlı'yı devletten imparatorluğa terfi ettiren Fatih!

SULTAN MEHMED

(1432–1481)

"Osmanlı İmparatorluğu'nun her bakımdan kurucusu Fatih'tir. Fatih'i kişisel ahlak ve davranışları bakımından yargılamak anlamsızdır. Yaptıklarını, bir imparatorluk kurucusu, mutlak bir hükümdar olması açısından değerlendirmek gerekir. İdamları, acımasız davranışları vb. bir birey olarak değil, bir hükümdarın hikmet-i hükümet (devlet aklı) icabı verdiği kararlar olarak değerlendirilmelidir. Tarih, ahlak dersi vermek için yazılmaz. Devlet ve toplum hayatını inceler. Fatih gelmeseydi, bildiğimiz Osmanlı İmparatorluğu kurulamazdı."

Halil İnalcık, (1999)

Sultan *II. Murad*'ın oğlu *Mehmed Çelebi* 30 Mart 1432'de doğduğunda hanedanlık mensubu herkesin yüzünde güller açmıştı. Aynı çocuk bundan 21 yıl sonra İslâm akıncılarının kızıl elması olan Konstantinopol'ün surlarını aştığında İslâm ümmetinin yüzü gülecekti. Babası hakkında çok şey bilinse de annesi hakkında bilgiler muğlâktı *Mehmed*'in. Kimilerine göre bir Fransız prensesi, kimilerine göreyse de *Estella* adında bir İtalyan'dı. Ama kayıtlara yansıyan ismi *Hüma Hatun* olacaktı.

Mehmed, çocukluğunu bahçesinde tahta kılıç sallayıp koşuşturduğu Edirne Sarayı'nda geçirdi. 11 yaşında geleneklere uygun olarak pişmesi için Amasya'ya yollandı. Etrafında özenle seçilmiş danışmanlarıyla bu şirin Orta Anadolu vilayetinde yöneticiliği öğrenecekti. Bu arada baba *Murad* imparatorluğun doğusunu ve

Prof. Dr. İlber Ortaylı, halifeliğin gücünün kullanılmak istendiği dönemin Osmanlı'nın son dönemlerine rast geldiğini belirterek, *"Halifelik Osmanlı'ya Yavuz Sultan Selim döneminde geçmemiştir. Halifelik, Papalık gibi ruhani bir kurum değildir. Yaşanan devirde İslâm'ın komutanı kim ise halife odur. Fatih de halifeydi"* değerlendirmesini yapar.

batısını güvenceye almak için sayısız sefer yapmış, ancak 1444'te Hıristiyan güçlerinin iki yılda ikinci kez Osmanlı topraklarına girişine mani olamamıştı. Nitekim *Mehmed*'i başkentte bırakarak düşmanla yüzleşmeye gidecekti. O yaz babası düşmana kılıç sallarken, saraydaki *Mehmed* de ilk kez gücün ve iktidarın tadını çıkarıyordu. Karadeniz'deki Varna'da Osmanlı ordusu Hıristiyanları bozguna uğrattı. Bu, Hıristiyanların İslâm'ı Avrupa'dan sürme heveslerine büyük bir darbe vurmuştu.

Başkent Edirne'de zafer havası eserken *Murad* sürpriz bir kararla tahtı oğluna bıraktığını açıkladı. O daha bunu açıklamadan genç *Mehmed* çoktan o büyük hayalini kafasında ölçüp biçerek şekillendirmeye başlamıştı bile: *Osmanlı topraklarının ortasında, Karadeniz'le Ege'yi birleştiren boğazların üzerine çöreklenmiş; ayakta zor durmakta*

olan Doğu Roma'nın başkenti Konstantinopol'ü alacaktı! Fakat etrafındaki danışmanları *Mehmed*'in henüz taht için hazır olmadığını düşünüyordu. Güçbelâ *Murad*'ı 5 Mayıs 1446'da tahta dönmeye ikna ettiler. *Murad* hemen batıdan yaklaşmakta olan yeni bir tehdide odaklandı. 1448 yılı Ekim ayında Macarlara karşı verilen savaşta *Mehmed*, ilk savaş deneyimini tattı. Aynı yıl Hıristiyan bir Arnavut köleden olma ilk oğlunu kucağına aldı. Ardından babasının isteği üzerine *Sitt Hatun*'la bir evlilik yapacaktı. Düğünleri neredeyse üç ay sürse de mutluluk getirmeyecek, çocuk sahibi olamayacaklardı.

Şubat 1451'de *Sultan Murad* öldü ve taht bu kez kati suretle genç Mehmed'in ellerine kaldı. Tahta çıkış temayülleri bu dönemde net çizgilerle belli olmadığı için kardeşinin tahta ortak olmasını istemeyen *Mehmed*, onu boğdurttu. Ardından bu uygulamasını, ulemanın da onayını alarak, "*Oğullarımdan hangisi tahta geçerse, devletin bekası için kardeşlerini öldürmesi caizdir**" şeklinde formüle ederek, devletin dirliğini korumak adına, Osmanlı tarihinin en tartışılan uygulamalarından birine imza attı.

Osmanlı yüzyılın başından bu yana askerî ve kurumsal açılardan büyüyordu ama henüz birleşmiş ve istikrarlı bir devlet olmaktan uzaktı. *Mehmed* neredeyse tüm iktidarını devletin gücünü pekiştirmeye vakfedecekti. Bunun için öncelikle imparatorluk sınırları içindeki potansiyel ayrık otlarını ayıkladı. *Mehmed*'in tahta çıkması birçok Avrupa gücü tarafından bir avantaj olarak yorumlanmıştı. Gerçekten de genç imparator doğu sınırındaki isyanları bastırmak için ter döküyordu. Dahası ordunun bel kemiği yeniçerilerin başlattığı isyan, onun için birçok Hıristiyan devletinin yaratabileceğinden daha ciddi bir tehdit teşkil ediyordu. Ancak ortalığı süt liman hale getiren *Mehmed* nihayet batıya gözünü dikmeye fırsat bulmuştu. Hedefe giden yolun üzerinde görkemli Konstantinopol yatıyordu. Hem onu alacak kumandanın bizzat Peygamber'in övgüsüne mahzar olması hem de şehrin stratejik konumu *Mehmed*'i iştahlandırıyordu.

* Fatih Kanunnamesi'ndeki orijinal hüküm şu şekildedir: "Ve her kimesneye evlâdımdan saltanat müyesser ola, karındaşların nizâm-ı âlem içün katletmek münâsibdir. Ekseri ulemâ dahi tecviz etmiştir. Anınla âmil olalar."

Kolları sıvayıp Boğaz'ın Avrupa yakasına Karadeniz'den gelecek gemileri denetleyecek bir hisar yaptırdı. Bu aslında hemen hisarın az ötesinde uzanan ve batıdaki müttefiklerinden bir hayli yalıtılmış şekilde bulunan Konstantinopol'e savaş ilan etmekten başka bir şey değildi. Şehir halkı paniğe kapılmıştı. 6 Nisan 1453'te, döktürdüğü devasa topların da yardımıyla Hıristiyanların doğudaki bu son görkemli kalesini kuşattı genç Sultan. Venedikliler ve Macarlarla mevcut anlaşmalar tazelenmiş ve yardıma koşmalarının önü alınmıştı. 29 Mayıs'ta son Bizans İmparatoru *Konstantin*'in *Mehmed*'in şartlarını reddetmesi üzerine Osmanlı orduları asırlardır kimseye geçit vermemiş surları aşıp şehri aldı. Şehir yağmalandı, çok kan aktı. ("Şehir halkı güle oynaya şehri teslim etti, hiç kan dökülmedi" gibisinden romantik tarih yaklaşımlarına prim vermemekte fayda var. Tarihte hiç kimse düşmana gel şehrimizi al dememiştir.)

Birçokları için Bizans'ın yıkılması ve Asya'yla Avrupa'yı birleştiren şehri merkeze alan bir İslâm İmparatorluğu'nun emarelerinin ortaya çıkması, Ortaçağ'dan Yeniçağ'a geçişin de sembolüydü. Ancak bir anda İslâm dünyasının en önemli ve prestijli imparatoru haline gelen *Fatih Sultan Mehmed* içinse bu, bir dünya imparatorluğuna giden ilk adımdan başka bir şey değildi. Fatih, fethin ardından devasa bir imar hamlesine girişti Konstantinopol'de. Yaptıklarıyla şehir, o dönemde bilinen dünyanın en parıltılı cazibe merkezlerinden biri olmuştu. *Çok dilli, dinli, kültürlü ve her bir köşesi ustalıkla inşa edilmiş bir dünya başkenti...*

Mehmed, babasından kendisine miras kalan devlet sistemine, Bizans idaresinin kadim gelenek ve kurumlarını ekleyerek melez bir idare şekli ortaya çıkardı desek abartılı olmaz. Fethettiği imparatorluğun idari, bilimsel ve kültürel değerlerini, Osmanlı-İslâm geleneğiyle pişmiş Osmanlı sistemine entegre etmede başarılı olmuştu.

1454'ten itibaren tekrar kolları sıvayan *Fatih*, Ege'deki Adalar'a ve Sırbistan ve Macaristan'ı köşeye sıkıştırmak amacıyla Balkan Yarımadası'na seferler düzenledi. Ege'de istediğini alırken Moldova'yı haraca bağlamakla yetindi. Sırbistan'a yapılan seferler bu ülkeyi Osmanlı etkisine daha açık hale getirirken *Fatih*, fethin

Fatih Sultan Mehmed, Karadeniz'e de hakim olmak istiyordu. Venedik ve Cenevizlilerin İslâm dünyasının aleyhine yaptıkları esir ticaretini önlemek, İstanbul'a gelen ticari malların taşınmasında esas rolü oynayan Kırım sahillerini ele geçirmek, Karadeniz'i bir Türk Gölü haline getirmek amacıyla hareket eden Fatih, işe 1459'da Amasra'yı fethederek başladı. 1460'ta Candaroğulları Beyliği'ne son verdi. 1461'de Trabzon'un, 1475'te de Kırım'ın fethiyle Karadeniz bir Türk gölü haline geldi. Bu sayede Karadeniz'deki Ceneviz üstünlüğü sona ermiş ve İpekYolu'nun tüm denetimi Osmanlıların eline geçmişti. *Fotoğrafta Gustav Dore'un Fatih yorumu.*

ardından ilk büyük askerî hamlesini Macaristan'a yaptı. Avrupa'ya yayılma stratejisinin önünde engel olarak gördüğü Belgrad'ın eteklerine gelerek Haziran 1456'da pek de başarılı olamayacak kuşatmasına başladı. Şehir uzun süre toplarla dövülse de sonuç alınamadı, ordu geri dönmek zorunda kaldı. Üstelik kalçasından yaralanan Mehmed, bir sonraki yılı sarayında geçirmek zorunda kalacaktı. Ne var ki 1458'de yine at üzerindeydi. Osmanlı ordusunun başında girdiği Atina, tam 300 yıl Osmanlı idaresinde kalacaktı.

Durmadı Fatih. 1460'a gelindiğinde tüm Sırbistan'ı almış, Yunan Yarımadası'nın ucundaki Mora'yı da Osmanlı'nın sepetine atmıştı. Bu arada Batılıların Osmanlı yayılmasını önlemeye dönük çabaları yetersiz kalıyordu. Gerçi doğudakiler için de aynı çaresizlik söz konusuydu; zira Fatih, 1461'de Karadeniz kıyısındaki Bizans'ın uzantısı Trabzon Rum İmparatorluğu'nun merkezi Trabzon'u da alarak fetihler silsilesine devam etti. Ardından tekrar batıya döndü. Önce Eflak, ardından Midilli geldi. Fatih durmuyordu. Bu arada Osmanlı donanmasında da hummalı bir çalışma vardı. Birçoklarına göre Fatih, Avrupa'ya doğru yeni ve büyük bir sefere hazırlanıyordu ve hedefinde de Venedik toprakları vardı. Mart 1463'te Osmanlıların Bosna'yı da alması Venediklileri korkuttu. Tehlike çanları çalıyordu. Ya Yunanistan'daki ve doğudaki tüm varlıklarını Osmanlı'ya bırakacak ya da savaşacaklardı. Seçimlerini yaptılar ve Fatih Venediklilerin Yunanistan'daki ayağı Argos'u kesince, arkasına Macaristan'ı da alan Venedik Cumhuriyeti Osmanlı'ya savaş ilan etti. Bu arada doğuda Karaman beylerinden *Uzun Hasan* sahne almıştı. Osmanlı Karamanlara 1468'de hâkimiyetini kabul ettirse de Hasan ve doğudaki müttefikleri bunu kabule yanaşmıyordu. Osmanlı'ya ait bazı toprakları ele geçirdiği gibi kendini de Pers imparatoru ilan etmişti. Tokat'ı alan Hasan, Batı Anadolu'ya dümen kırdı. 1472 yılını bu ciddi rakibiyle yüzleşmek için hazırlanmakla geçiren Fatih, bir sonraki yıl Erzincan Ovası'nda Hasan'ı da imparatorluk hayallerini de toprağa gömdü. *Bütün Anadolu'nun tartışmasız hâkimi Fatih Sultan Mehmed'di artık.*

Her ne kadar *Fatih* doğu meselesiyle uğraşmak zorunda kalsa da Osmanlı akıncıları bir süredir Adriyatik Denizi'nin doğu kıyılarını vuruyordu. 1469'da Venediklilerin Ege'deki deniz üssü Negropont'un alınması için düğmeye basılmış, her iki tarafın da neredeyse sıfırı tükettiği uzun ve kanlı bir kuşatmanın ardından üs düşmüştü. Venedik'in paçaları tutuşmuş, Avrupa'nın geri kalanı da şöyle bir titremişti. Fatih doğuya bakarken batıyı, batıya bakarken doğuyu planlayan bir imparatordu. Sonuç olarak birkaç yıl

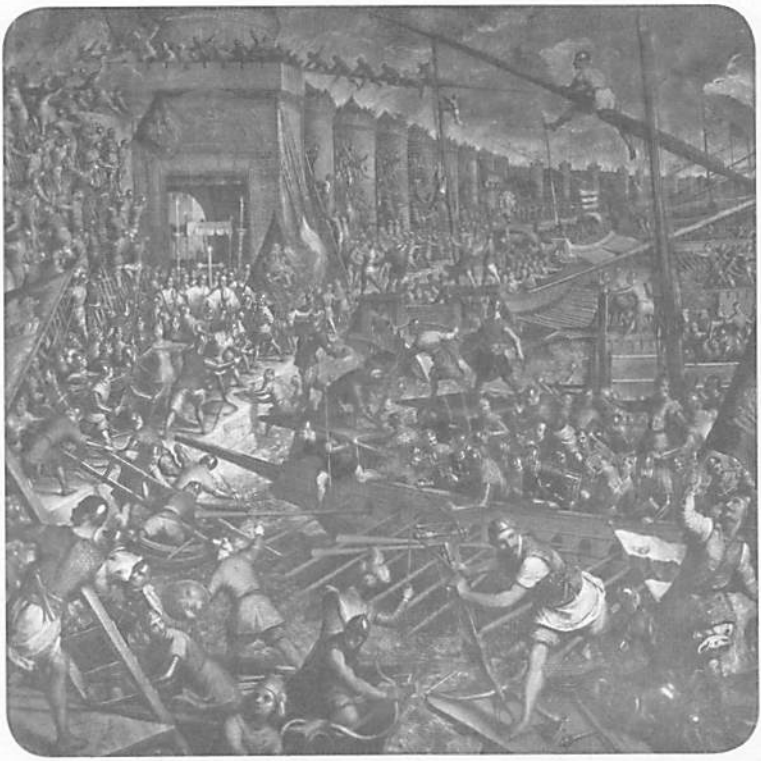

İtalyan ressam Tintoretto'nun gözünden Konstantinapol'ün düşüşü.

içinde Karadeniz'deki tüm Ceneviz kolonilerini silip süpürecek ve Karadeniz'i tam anlamıyla bir Osmanlı gölüne çevirecekti.

Peş peşe gelen başarılara rağmen 1474 yılı *Mehmed* açısından bir hayli sakin geçti. Bunda belki sevgili oğlu Mustafa'nın ölümü ya da kendi hastalığı rol oynamıştı. Yine de Osmanlı güçleri Arnavutluk, Eflak ve Macaristan'ı vurmaya devam etmiş, hatta Osmanlı akıncıları Viyana kapılarında bile görünmüştü. 1476'da tekrar ordunun başına geçen *Fatih*, Arnavutluk'u tamamıyla Osmanlı toprağı yaptı. 1479'da Venedik'le barış yapıldı. Uzun soluklu mücadele yerini sükûnete bırakmıştı. Her ne kadar bu İtalyan şehir devletçiği eski ayrıcalıklarının büyük bir kısmını muhafaza etse de, Sultan'a vergi ödemekten kurtulamayacaktı.

Tutkulu *Mehmed* şimdi gözünü Venedik'in de ötesine dikmişti. 11 Ağustos 1480'de Osmanlı birlikleri Otranto'ya çıktı. *Çizme'de Osmanlı askerleri yürüyordu!* Buraya üs kuran Osmanlılar bir süre İtalyan anakarasına akınlar yaparak Roma'nın dizlerini titrettiler! Tüm bunlar olurken Osmanlı orduları yerkürenin diğer bölgelerinde de at koşturuyordu. Ege Adaları'nı basıyor, Rodos'u kuşatıyor, Balkanlara akınlar yapıyor ve daha da önemlisi Güneydoğu Anadolu'da Suriye ve Mısır sultanlarına karşı mücadele veriyorlardı. Günümüz modern ordularının en büyük korkusu olan *aynı anda birkaç farklı cephede savaş*, o günlerin Osmanlısı için sıradan bir vakaya ve altından başarıyla kalktığı bir realiteye dönüşmüştü.

İmparatorluğun askerî başarılarına rağmen *Fatih*'in durumu pek iyi değildi. Hayatı boyunca gut ve romatizmadan çeken Sultan, 1 Mayıs 1481'de Doğu Seferi'ne çıkmaya hazırlanırken fenalaşarak hayatını kaybetti. Arkasında rampada fırlatılmayı bekleyen bir roketi andırır bir imparatorluk bırakarak bu dünyadan göçüp gitti.

NELERİ BAŞARDI?

Her ne kadar Fatih Sultan Mehmed, dünya imparatorluğu idealini gerçekleştiremeden ölse de, Osmanlı Türklerini İslâm dünyası içinde tartışılmaz şekilde öncü konumuna yerleştirmişti. Fethe olan adanmışlığıyla Osmanlı etkisini doğuya, güneye, Balkanlara ve hatta İtalyan Yarımadası'na dek uzatmayı başardı. Osmanlı gerçek anlamda bir imparatorluk olmaya Fatih'in icraatları sonucu başlamış; Sultan, Bizans'ın yıkıntılarından, takip eden dört asır boyunca önemli bir dünya gücü olacak bir imparatorluğun sürekli büyüyen göz alıcı başkentini yaratmıştı.

BUNLAR DA VAR

✓ Sultan *Murad*'ın veziri *Çandarlı Halil Paşa*, Varna Savaşı'ndan önce Sultan'ın tahtı *Mehmed*'e bırakmasına muhalefet etmiş, buna karşın ikinci vezir *Şahabettin Paşa*, üçüncü vezir *Saruca*

Paşa, *İbrahim Paşa* ve *Zağanos Paşa* kendisinin yanında yer almıştı. Aynı şekilde bu paşalar Konstantinopol'ün fethini desteklerken, bu fikre her daim muhalif kalan *Çandarlı Paşa*, fetihten sonra idam edilmişti.

✓ Konstantinopol'ün alınması aynı zamanda Fatih'in saltanatını pekiştirmiş; Sultan, Osmanlı açısından buhranlarla dolu on yıllık geçiş dönemine son vererek, merkeziyetçi imparatorluğunu kurmaya soyunmuştu.

✓ Babası *Murad*'la başlayıp *Fatih*'le devam eden ve *'toprakların fethet, kimliklerini değil'* şeklinde özetleyebileceğimiz politika, imparatorluk tarihi boyunca sürdürüldü. Balkan tarihçilerinin de üzerinde mutabık kaldığı şekilde Osmanlı, gittiği yerlerdeki hâkim sınıfa din ve dil empoze etmemiş, ani bir fetih ve yerleşme politikasından uzak durmuş, daha çok mevcut yapıyı koruyarak kendi egemenliğine entegre etme yoluna gitmişti. *"Biz bu toprakları asırlarca yönettik, neden Türkçe konuşmuyorlar?"* sorusunun cevabı biraz da burada gizlidir.

✓ Sultan *Mehmed*, sürekli olarak ayağındaki bir ağrı ve sancıdan şikâyetçiydi. Tarihçilere göre *Fatih* de Osmanlı sultanlarının birçoğunda görülen *damla* (nikris) hastalığından muzdaripti. Yabancı kaynaklar *Fatih*'in ölümüne, babası II. *Murat* gibi 'gut' hastalığının neden olduğunu öne sürerken, yerli ve yabancı birçok yayın, araştırmacı ve tarihçiyse zehirlendiğini savunur. Bu tartışma tüm canlılığıyla bugün de sürüyor.

✓ Fatih'in Doğu Seferi için Gebze yakınlarındaki Hünkar Çayırı'nda kurulan çadırında ağrılarının arttığı, doktorların acılarının azalması için bugün bile hâlâ tartışılan bir yönteme başvurarak ayağından kan aldıkları, acılarının azalmaktansa iyice arttığı, bunun üzerine kendisine özel karışımdan hazırlanan bir ilaç içirildiği ve ilacı içmesinden kısa bir süre sonra kan kusarak, titremeler geçirerek öldüğü nakledilir. Zehirlenme iddiaları bu nakillere dayandırılır.

- ✓ *Fatih*, fethin ardından kendisini Doğu Roma İmparatorluğu'nun meşru varisi görmüş, *Kayser-i Rum* (Rum İmparatoru) unvanını benimsemiş ve kendisine nihai hedef olarak da Roma'yı seçmişti. Roma İmparatorluğu'nu Müslüman bir imparatorun idaresi altında canlandırmaya çalıştığı konusunda tarihçilerin çoğu hemfikirdir.
- ✓ Fethin ardından Konstantinopol'de tebaası haline gelen Rumların inançlarını öğrenmek istemiş, Patrik *Gennadius*'tan Hıristiyan dininin esaslarını yazıp kendisine vermesini istemişti.
- ✓ *Fatih*'in tahta çıkmasına kadar geçen 150 yıllık Osmanlı tarihinde kelam, mantık ve fıkıh önemli yer tutarken, onunla birlikte felsefi ve bilimsel düşünüş de gelişmeye başladı. Kişisel olarak felsefeyle yakından ilgili olmasının bunda payı vardır. Özellikle *Aristo* felsefesi ve *Stoik* felsefeyle meşgul olduğu bilinir. Sultan *Mehmed*, özellikleri ve ilgi alanlarıyla dış dünyaya en açık padişahların başında geliyordu ve onun döneminde Osmanlı düşünce birikimi Batı kültürüyle yakın temasa geçmeye başlamıştı. Ölümüyle birlikte bu temas etkisini kaybedecekti.
- ✓ Osmanlı tarihi boyunca padişahların korkulu rüyası ve imparatorluğun asli güç merkezi olan yeniçeriler, *Fatih*'e diş geçirememişti! Tahtı devralmasının ardından çıktığı Karaman Seferi'nin ardından cülus hususunda kendisini üstü örtülü tehdit eden yeniçeri ağasını ve adamlarını ortadan kaldırıp, yeniçeri ordusunun yapısını tamamen değiştirdi. Bu sayede ordu üzerinde mutlak otorite sahibi oldu.
- ✓ Son bulgulara ve *Halil İnalcık* gibi bu konudaki otorite tarihçilere göre *Fatih*, bugüne dek inanıldığının aksine 7 dil bilmiyordu. Buna göre Sultan, Arapça ve Farsça biliyor, bunların yanı sıra saraydaki görevlilerden dolayı da Sırpça ve Rumcayı temel iletişim düzeyinde konuşabiliyordu.
- ✓ Papa *Vincenzo Cotti*, Roma'yı almaya kararlı görünen *Fatih Sultan Mehmed*'e hitaben *"Hıristiyan ol, bana tabi ol, seni Doğu'nun ve Batı'nın hâkimi yapayım"* şeklinde bir mektup yazmıştı. Tarihçiler

Papa'nın bu mektubu yazdığında hemfikir, ama gönderip göndermediği konusunda bölünmüş durumdadır.

✓ Sık tekrarlanan yanlışlardan biri de Fatih'in meşhur Ayasofya Vakfiyesi'nde, camiye dönüştürdüğü Ayasofya'yı camilikten çıkartmaya kalkanlara lanet ettiği şeklindeki bilgidir.* Vakfiye'nin orijinalinde özellikle cami konusunda bir lanet okuma ya da benzeri bir ifade yoktur ama vakfiyenin genelinde yapılacak bir değişikliğe dönük bir lanet okuma söz konusudur. Aynen şu şekilde: "*Kim ki bâtıl gerekçelerle bu vakfın şartlarından birini değiştirirse veya vakfın değiştirilmesi ve iptali için gayret gösterirse, vakfın ortadan kalkmasına veya maksat ve gayesinden başka bir gayeye çevrilmesine kast ederse Allah'ın, meleklerin ve bütün insanların laneti üzerlerine olsun. Ebediyyen cehennemde kalsınlar, onların azapları asla hafifletilmesin ve onlara ebediyyen merhamet olunmasın.*"

Fatih'in iyi bir şair olduğunu, 30 kadar şairi maaşa bağladığını, fetih için adı çok bilinen Macar Urban'ın yanı sıra Muslihiddin ve Saruca Sekban gibi Osmanlı mühendislerine de toplar döktürdüğünü, Kanuni'den de önce bir kanunname hazırlattığını, Otlukbeli Savaşı'nda Uzun Hasan'ı yenince zaferini kutlamak için 40 bin esiri serbest bıraktığını, 900 bin kilometrekare olan Osmanlı topraklarını 2 milyon 214 bin kilometrekareye çıkardığını, ölümünün ardından Papa'nın kutlama amacıyla üç gün boyunca çanları çaldırdığını, Hıristiyanların Konstantinopol'ün düşmesini 'dünyanın sonu' olarak değerlendirdiğini ve Fatih'i Deccal olarak gördüklerini **biliyor muydunuz?**

* *Tarihi Değiştiren Askerler*'de bizim de bu galat-ı meşhurun kurbanı olduğumuzu bu vesile ile burada hatırlatmak ister, özür dilerim.

Onu bekliyordu; sağ kolu Thomas Cromwell'i. Adam kurnazların kralıydı! Olsa olsa o kurtarırdı onu bu çıkmazdan. Tıpkı kıvrak zekasıyla daha önce defalarca yaptığı gibi. İşte gelmişti. "*Yaklaş!*" dedi heyecanla. Adamın gözlerinde tuhaf bir parıltı vardı. Çekinerek kendisine doğru eğildi.

– *Majesteleri, sizi bu evlilikten kurtarmanın bir yolunu buldum sanırım.*

Papa'ya "Sen misin beni boşamayan!" dedi ve İngiltere'yi Katolik Kilisesi'nden çıkardı! Sansasyonel aşkları, evlilikleri ve öfkesiyle tarih yazdı.

VIII. HENRY

(1491-1547)

"Bizler Tanrı'nın inayetiyle İngiltere'nin kralıyız. Ve tarihte Tanrı'dan başka hiçbir şey İngiliz krallarından daha üstün olmamıştır."

VIII. Henry

Henry Tudor ya da daha bilinen ismiyle *VIII. Henry*, İngiliz tarihinin en sıradışı isimleri listesi yapılsa, tartışmasız bir numaraya oynardı. Nasıl oynamasındı? 6 kez evlenmiş, karılarından ikisinin kafasını vurdurmuş, aşkı uğruna Papa'ya rest çekerek koskoca İngiltere'yi Katolik Kilisesi'nden çıkarmıştı!

Babası *VII. Henry*, Lancaster ve York hanedanları arasında neredeyse 30 yıl (1455-1485) süren *Güller Savaşı*'nı (War of Roses) bitirmiş ve Tudor Hanedanı'nı kurmuştu. İşte kahramımız *VIII. Henry* böylesi hazır bir ortama kondu. 6 kardeşi olmuş, bunların sadece 3'ü hayatta kalabilmişti: *Arthur*, *Margaret* ve *Mary*. *Henry*'den daha büyük olan *Arthur*'un tahta çıkması bekleniyordu. 1502'de Arthur İspanya'dan *Aragonlu Catherine*'le (Catherine of Aragon) evlendi. Gelinin babası kudretli İspanya Kralı *II. Ferdinand*, annesiyse en az onun kadar kudretli Kastilya Kraliçesi *I. İsabel*'di. Siyasi bir ittifak evliliğiydi bu. Hanedan sırtını Avrupa'nın en güçlüsüne dayayarak kendini sağlama almak istemişti.

Ancak 15 yaşındaki *Arthur*'un ölmesiyle 4 aydan daha az süren bu evlilik bitti. Tahtın varisi 10 yaşındaki *Henry*'ydi artık! Baba

VIII. Henry dönemi *Tudors* adlı dev bir prodüksiyonla 2007-2010 yılları arasında dizi olarak çekilmiş ve aralarında Türkiye'nin de olduğu ülkelerde büyük ilgi uyandırmıştı.

VII. Henry, güçlü İspanyollarla olan bu hısımlığın havada kalmasını istemiyordu. "*Arkamızı sağlama alalım, ne olur olmaz!*" dürtüsüyle yapılan siyasi evlilikler o dönemin reel politiğiydi ve *Allah'ın izni İsa Peygamber'in kavliyle* dul kalan gelini oğluna istedi. Bu arada kayınbiraderlerle yengelerin evlenmesi yasak olduğundan bu evliliğin gerçekleşmesi için her iki aile de Papa *II. Julius*'un olurunu almıştı. Ancak bu evlilik Baba *Henry*'nin ölmesine dek gerçekleşmeyecekti. Neyse ki 1509'da baba öldü; 17 yaşındaki *Henry* eski yengesi *Catherine*'le evlendi, ikili İngiliz kraliyet ailesinin düğün cenaze işlerinin kotarıldığı meşhur *Westminster Abbey* Kilisesi'nde taç giydiler. Bu evlilik *Henry*'nin karısını boşayacağı 1533'e dek sürecekti.

Catherine bir süre sonra *Henry*'ye bir çocuk doğurdu. Ama kocasının yüzü asılmıştı. Çocuk beklediği gibi erkek değildi. Kıza *Mary* ismini verdiler. Lakin kendisine bir varis isteyen *Henry* erkek çocuk konusunda kararlıydı. Sonuç olarak karısını ve iki ayrı metresini

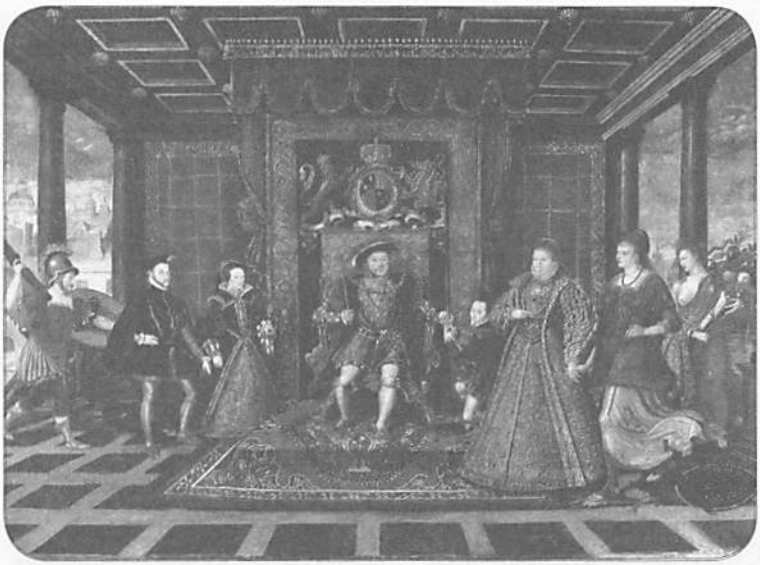

İngiltere tarihinin en ilginç kralı VIII. Henry, 1509'da 18 yaşında tahta çıkmıştı. Kral tarihe idari başarılarından ziyade, boşadığı eşleriyle geçti! Krallığı pembe dizilere taş çıkartacak bir dönem olarak hatırlanacaktı.

aynı anda idare etmeye başladı. Bir süre sonra bu trafik işleri karıştıracak ve *Henry* karısını boşayacaktı.

Metreslerinden biri olan *Mary Boleyn*, *Henry*'yi kızkardeşi *Anne Boleyn* ile tanıştırdı. *Anne* ve *Henry* gizli gizli buluşmaya başladılar. Bu esnada 42 yaşında olan *Catherine*'in artık bir erkek çocuk doğurabilme ümidi kalmamıştı. Paniğe kapılan *Henry* ne yapıp edip bu evlilikten kurtulmaya ve yeni sulara yelken açmaya karar verdi. Ancak ortada ömür boyu süren Katolik nikahı vardı. Boşanmak için Papa'nın özel izni gerekiyordu. Bunun üzerine Henry, 1527'de Papa'nın kapısını çaldı: *Bizi boşa!* Ancak *Catherine* dış kapının mandalı olmadığı için bu iş o kadar kolay değildi. Zira baştan atılmak istenen kadın Kutsal-Roma Cermen İmparatoru *Şarlken*'in teyzesi, Şarlken'se Papalığın hamisiydi! Küstürmeye gelmezdi. Papa iki arada bir derede kalmıştı. *Henry*'yi oyalamaktan başka çare bulamadı. Papalık'la Londra arasında altı yıl sürecek sinir savaşı işte böyle başlamıştı.

Henry Papa'yı ekarte etmek için alternatif karar mercilerine yöneldi. Zira doğrudan Papa'yı karşısına almak istemiyordu. İşin ucunda aforoz edilmek; dolayısıyla ruhunun cennette kabul edilmemesi gibi bir tehlike vardı (Evet, Henry'nin döneminde bu birçokları için gerçek bir tehlikeydi ve Katolik Kilisesi de zaten gücünü buradan alıyordu!) Fakat Henry İngiltere ve İtalya'daki bazı üniversitelerdeki ilahiyatçıların onayını alarak burnunun dikine gitti ve henüz resmen boşanmadan 25 Ocak 1533'te *Anne Boleyn*'le gizlice evlendi. Kadın bir süre sonra hamile kaldı. Bu arada Papa, Nuh diyor peygamber demiyordu. Bunun üzerine sabrı tükenmekte olan Henry, şansını İngiliz Kilisesi'nin başındaki Canterbury başpiskoposu *Thomas Cranmer*'de denedi ve "*Arkadaş benim takadim kalmadı, sen benim şu ilk hanımla olan evliliğimi iptal et!*" dedi. Cranmer, tahmin edilir sebeplerden dolayı uzaktaki patronu Papa'dansa yakındaki patronu kralı dinlemeyi tercih etti ve evliliği iptal etti. Bunun üzerine Papa küplere bindi ve Henry'yi aforoz etti! İşte o andan itibaren çarşı karıştı. "*Beni tanımayanı ben hiç tanımam!*" diyen Henry düğmeye bastı ve İngiltere, Katolik Kilisesi'yle, yani Roma'yla olan tüm bağını kesti. Bir zamanlar bir el işaretiyle Haçlı seferleri başlatan, krallara etek öptüren papaların devri geçmişti. Henry'nin çıkardığı rüzgarla harekete geçen parlamento, kralın İngiltere Kilisesi'nin lideri, papanınsa sadece Roma piskoposu olduğunu ilan etti. Papazlar Henry'ye bağlılık yemini edip Katoliklikten vazgeçtiler. Katolik manastırları kapatıldı. Mallarına el konuldu. Roma için ayrılan paralar hazineye aktarıldı. Birçoklarına göre düğün dernek işleri bahaneydi; Henry'nin asıl niyeti bir şekilde maraza çıkartıp Papalığın İngiltere'deki servetine el koymaktı. Öyle de oldu. 1534'te Henry kendisini İngiltere Kilisesi'nin mutlak başı ilan etti. Bu arada 1514'ten 1529'a dek ülkenin iç ve dış politikasını Kardinal *Thomas Wolsey*'e emanet etmişti. Wolsey uzunca bir süre Henry'nin de onayıyla ülkeyi yönetmenin keyfini sürmüştü ama bir türlü Henry'yi Catherine'den boşamayınca gözden düşmüştü. Tutuklandı ve hücrede öldü. Bu, Papa'ya yollanmış güçlü bir mesajdı. Henry lisanı halle "*Ne sen ne de sana bağlı din*

adamları umrumda değil, kendi ülkemde ve kendi kilisemde kafama ne eserse onu yaparım!" diyordu. Tüm bu fırtına koparken Anne, Henry'nin çok beklediği çocuğu doğurdu. Ama o da ne? Bu da bir kızdı. *Meşhur Elizabeth doğmuştu!*

Henry'nin kilise üzerindeki hâkimiyetini kurmasıyla Roma'dan kopan İngiltere Kilisesi, kendi ritüellerini doğurmakta gecikmeyecekti. Henry'nin emriyle din adamları kiliselere hâkim olan batıl inançlara, mucize iddialarına, tasvirlere ve benzeri uygulamalara savaş açtı. Mumlar kiliselerden kaldırıldı. Azizlerin (saints) dinde yerinin olmadığı ilan edildi. Ancak Henry bu işleri yaparken etrafındakilerin hiçbiri ona "*Aferin, güzel yapıyorsun*" dememişti. İsyanlar, ayaklanmalar birbirini izledi. 30 bin kişinin katıldığı Kuzey Ayaklanması (Pilgrimage of Grace) Henry'nin iktidarına yönelik en büyük tehdit olarak kayıtlara geçse de, nihayetinde kelleler uçtu, ortalık süt liman oldu. Kellesini kaybedenler arasında Kral'ın kilise üzerindeki bu otoritesini kabule yanaşmayan yakın adamları ve *Ütopya*'nın yazarı siyasetçi Thomas Moore gibi isimler de vardı.

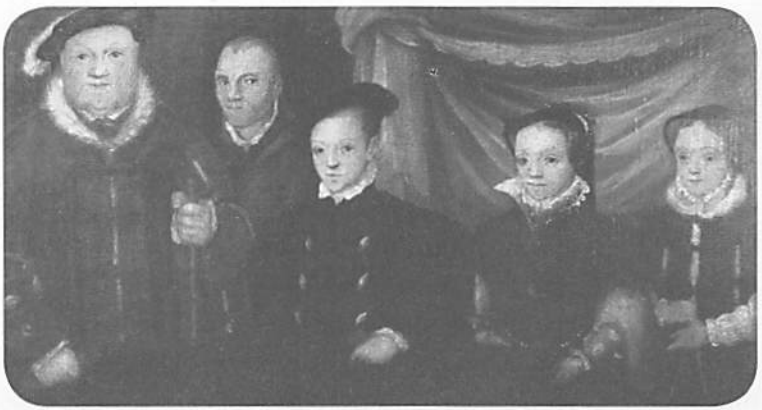

VIII. Henry'nin yaptığı en önemli reformlardan birisi kadınların İncil'i okuma hakkına kavuşmalarıydı. İngiliz kadınları, daha önceleri İncil'i okumak bir tarafa, ellerini bile süremiyorlardı. Kralın ölümünden sonra kızı Mary'nin hükümdarlık zamanında Katoliklik tekrar ön plana çıktı. Birçok reformcu öldürüldü. Halk arasında *Kanlı Mary* olarak anılan Mary'nin ölümünden sonra tahta geçen I. Elizabeth ise Anglikanlığı ülkeye yerleştirip, İngiltere Kilisesi'nin bağımsızlığını tekrar sağlayacaktı. *Resim: Henry'yi maskarası Will Somers ve çocukları Edward, Mary ve Elizabeth ile birlikte tasvir eden bir çalışma.*

Alman ressam Hans Holbein'in gözünden VIII. Henry

Henry'nin bir gönül ilişkisiyle başlayıp ülkesinin inanç kulvarında devasa bir dönüşümle sonuçlanan bu ısrarcılığı, tarihe *İngiliz Reformasyonu* (English Reformation) olarak geçti.

Dışarıda bunlar olurken sarayın içinde de sular durulmuyordu. Kraliçe *Anne* halen tahta varis olabilecek bir erkek çocuk doğuramamıştı. İki kez düşük yapınca *Henry*'nin gözü bir kez daha dışarıya kaydı. Bu kez aklına, karısının nedimelerinden *Jane Seymour* düşmüştü! Şimdi de *Anne* ile olan bu 'verimsiz' evliliğinden kurtulmaya karar veren *Henry*, şeytani zekasını bir kez daha devreye soktu. *Anne*'ın kendisini aldattığı ve üstüne üstlük öldürmek için komplolara bulaştığı hikayesini uydurdu. Evliliklerini iptal ettirdi. Önce karısıyla ilişkisi olduğu gerekçesiyle üç adamın, ardından da *Anne Boleyn*'in kellesini aldırdı. Daha zavallı kadıncağızın cesedi soğumadan *Jane Seymour*, VIII. Henry'nin resmî karısı olmuştu.

Henry'nin 6. ve son eşi Catherine Parr'a ait 500 yıllık bir tutam saç, 2008 yılında yapılan bir açık arttırmada 2850 euroya satılmıştı. Hayatı boyunca altı evlilik yapan Henry, biri hariç istediği bütün kadınları elde etti. Çok arzuladığı, ancak elde edemediği kadın, kraliyet ressamı Holbein'i gönderip yaptırttığı resmini ölümüne kadar başucundan ayırmadığı Milano Prensesi Christina'ydı. Eşsiz güzellikteki Christina, rivayetlere göre "Ancak iki kafam olsa Henry'yle evlenirim" demişti.

Nihayet 1537'de *Seymour*, *Henry*'nin uğruna ortalığı birbirine kattığı erkek çocuğu doğurdu. Doğan çocuğa *Edward* adını verdiler. *Jane* doğumdan kısa bir süre sonra hastalıktan öldü. *Henry*, *Jane*'i gerçek anlamdaki tek karısı olarak görecek ve saray efradı, kadının ölümünden sonra uzunca bir süre yas tutacaktı.

Aradan üç yıl geçmişti ki uslanmaz *Henry* bir kaz daha evlenmeye niyetlendi. Tahta varis işini sağlama almak istiyordu. Yabancı saraylarda uygun bir eş aranmaya başlandı. Nihayet Cleves Dükü'nün kızkardeşi *Anne*'ın çok güzel olduğu haberi geldi. Henry işini sağlama almak adına saray ressamı *Hans Holbein*'ı kızı resmetmesi için yollasa da bu evlilik uzun sürmeyecek, 6 ay sonra onu da boşayacaktı. Ama Allah için *Henry* kadını mağdur etmedi. *'Kralın kız kardeşi'* unvanı verdiği Anne'a yaşaması için bir şato verdi. Özetle meseleyi "Dünya ahiret bacım ol" şeklinde tatlıya bağlamıştı.

Haftalar geçmeden *Henry* bir kez daha evlendi. Bu kez gelin genç bir kız olan *Catherine Howard*'dı. Üstelik kız kellesini vurdurduğu *Anne Boleyn*'in kuzeniydi! Aradaki yaş farkına rağmen (Henry 49, Catherine 19) çiftin evliliği mutlu başladı. Hediyeler havada uçuşuyordu. *Henry* mutluluk sarhoşuydu amma velakin bir sorunu vardı: Aşırı kilo almıştı. Genç karısının kocasına olan ilgisi kısa zamanda dağıldı ve İngiltere Kraliçesi unvanı taşıyan biri için tehlikeli sularda yüzmeye başladı. Durumdan işkillenen Henry, bir süre sonra genç karısının kellesini de, bir öncekini idam ettirdiği yerde (Tower Green) uçurttu. *Henry duracak mıydı? Tabii ki hayır!*

Son karısı *Catherine Parr* iyi eğitimliydi. Üstelik ilk karısı *Catherine*'in nedimelerinden birinin kızıydı. Kadın, kızına hanımefendisinin adını vermişti. Şimdi ortaya ilginç bir durum çıkmıştı. Henry'nin son karısı, ilk karısının hizmetçisinin kızıydı ve adını bile ilk karısından almıştı! Daha önce iki kez dul kalmış olan *Parr*'ın en bilindik uygulaması kitapları yasaklatmak olacaktı.

Yıllar geçmiş ve hızlı Henry durulmuştu. Gut hastalığından muzdaripti. Üstelik ayağından aldığı bir yara sonucu o çok sevdiği spordan da uzak kalmıştı. Hatta son döneminde öylesine çok kilo

almıştı ki mekanik aletler olmadan yürüyemiyordu (Son araştırmalara göre şeker hastasıydı.)

İngilizlerin bu haşarı, acımasız ama en sansasyonel kralı 1547'de öldü ve *biricik* karısı *Jane Seymour*'un yanına gömüldü. Tek oğlu Edward, VI. Edward olarak tahta çıktı. Ülkenin en çalkantılı ve parıltılı dönemlerine liderlik edecek *Elizabeth* ve *Mary* ise sırada bekliyordu.

NELERİ BAŞARDI?

Tarihe fırtınalı ve kanlı özel hayatı ve hayatındaki kadınlara karşı takındığı tutkulu ama bir o kadar da acımasız tavırlarıyla geçse de Henry sadece bir 'yatak odası kralı' değildi. Şimdi gelin diğer sahalardaki icraatlarına şöyle bir değinelim.

Zırhı her zaman giyilmeye hazır bir şekilde kenarda bekledi. Allah için o da her fırsatta giydi. Kılıcının hakkını fazlasıyla verdi. 1513'te Fransa ve İskoçya'yla savaşmaya başladı. İngiliz donanmasının ilk savaş gemisi Mary Rose onun döneminde inşa edilmiş ve bu ona 'İngiliz Donanmasının Babası' (Father of the English Navy) unvanını kazandırmıştı. İskoçya'yla giriştiği savaşlardan galip çıkmış ve 1522'de Kral V. Henry'den bu yana Fransa'yı hedef alan en büyük işgal harekâtına girişmiş, bazı Fransız şehirlerini zapt etmişti. 1542'de Fransa ve İskoçya'yla bir kez daha savaştı. İktidara geldiğinde İngiliz donanmasının topu topu 5 gemisi vardı. Öldüğünde bu sayı 60'a çıktığı gibi, aynı zamanda neredeyse tüm kıyı şeridini dışarıdan gelebilecek tehditlere karşı kale ve surlarla donatmıştı.

Şimdi gelelim dinî sahadaki icraatlarına. Erken dönemlerinde sıkı bir Katolik olan ve bu yüzden Papa'nın iltifatına mazhar olan Henry, akabinde kaderin ve biraz da kalbinin cilvesiyle İngiltere'yi Protestan mezhebine sokmuştu! Akabinde 1534'te İngiltere Kilisesi'ni (Church of England)*

* Papa'nın kendisine verdiği 'Dinin Savunucusu' unvanı bugün halen İngiliz Kraliyet Ailesi'nin resmî unvanları arasında kullanılmaya devam eder.

kurdu. Manastırların mal varlıklarına el koyarak hazineye aktardı ve ciddi bir gelir elde etti. Bu arada her ne kadar İngiltere Kilisesi iman ve ibadet esasları açısından Protestan olarak kabul edilse de bu kiliseye has ilke, doktrin ve kurumlar sonucu Anglikanizm olarak bilinen ve daha çok 'ne Katolik ne de Protestan' olarak tanımlayabileceğimiz orta yolcu bir mezhep ortaya çıktı.

Tutkulu Henry siyasi sahada da önemli işlere imza attı. Soyluların gücünü azaltırken, parlamento ve monarşinin gücünü arttırdı. 1533'te Katolik Kilisesi'nin gücünü krala aktarmayı hedefleyen ve dolayısıyla Henry'nin Catherine'den boşanmasının da önünü açan düzenleme (The Act of Appeals) ülkenin anayasal gelişimini hızlandırmıştı. Her ne kadar Henry, düzenlemeyi, İngiliz tarihinin en bilge ve becerikli isimlerinden başvekili Thomas Cromwell'in tavsiyesiyle parlamentodan geçirterek 'halkın onayını almış gibi' yapsa da, önemli olan sonuçtu. Parlamento ön plana çıkmıştı. İngiltere-İskoçya birliği onun döneminde sağlandığı gibi, 1541'de unvanları arasına İrlanda kralını da ekledi.

Özetle VIII. Henry'nin saltanatı sırasında günümüz İngilteresi'nin temelleri atıldı; İngiliz olma bilinci kuvvetlendi. İngilizce İncil okumanın bile ciddi şekilde cezalandırıldığı bir dönemde, Roma'yla köprüleri atan Henry sayesinde İngiltere ana dilinde ibadet etmeye başlamış ve her haliyle İngilizleşmişti.

Son olarak, her üç çocuğu da kral ve kraliçe olarak İngiltere'yi yönetme başarısı göstermiş ve Tudor adını hafızalara kazımıştı. Daha ne olsun!

AKILDA KALANLAR

- ✓ Tudor Hanedanı İngiliz tarihinin en renkli sayfalarından birini oluşturur. Hanedanlığın mensupları arasında *VIII. Henry* ve kızları *Mary* ile *Elizabeth* gibi önemli kral ve kraliçeler bulunur.
- ✓ *VIII. Henry* 6 kere evlendi. Karılarının adı sırasıyla Catherine (of Aragon), Anne Boleyn, Jane Seymour, Anne (of Cleves), Catherine Howard ve Katherine Parr'dı. Karılarının akıbetiyse aynı sıraya göre şöyle gerçekleşti: Boşandı, kellesi kesildi,

hastalıktan öldü, boşandı, kellesi kesildi, hayatta kaldı. *Anne Boleyn* ve *Catherine Howard* kuzendi. *Howard* idam edildiğinde 19 yaşındaydı.

- ✓ İngiliz vakanüvis *Raphael Holinshed*'e göre Henry'nin iktidarı süresince 72 bin kişi idam edilmişti!
- ✓ Henry'nin Tudor adını sürdüren üç çocuğu oldu. İlki tarihe *Kanlı Mary* (Bloody Mary) olarak geçen Kraliçe *I. Mary* idi. İkincisi *Bakire Kraliçe* olarak da bilinen Kraliçe *I. Elizabeth* oldu. Üçüncü çocuğuysa Kral *VI. Edward*'dı. Özellikle kızları İngiliz tarihinde önemli figürler olarak sıyrıldı.
- ✓ Kızı *Mary* Protestanlara yaptığı baskılarla ve en az 300 kişiyi idam ettirmesiyle tanındığı için *Kanlı Mary* olarak anılsa da, aralarında kadınların ve çocukların da bulunduğu binlerce kişiyi idam ettirmesine rağmen kendisi hiçbir takma isme layık görülmemişti!
- ✓ İngiltere'yi Katolik Kilisesi'nden çıkarmadan önce *Martin Luther*'e ve Protestan Reform Hareketi'ne gösterdiği muhalefetten dolayı 1521'de Papa X. Leo'dan 'İnancın savunucusu' unvanını almıştı!

VIII. Henry'nin oldukça uzun boylu olduğunu, ölüm sebebi tam olarak bilinemese de cinsel yolla bulaşan bir hastalık olan frengiden dolayı öldüğüne inanıldığını, geleneksel İngiliz şarkısı *Greensleeves*'i yazdığını, üstelik bu şarkıyı *Anne Boleyn*'le olan fırtınalı ilişkileri sırasında kaleme aldığını, çok iyi bir binici, atlet ve müzisyen olduğunu, Anne Boleyn'in kafası kesilirken tenis oynadığını ve *ihanet yasası* kralın ölümüyle ilgili değerlendirme yapmayı yasakladığı için doktorlarının kendisine ölmek üzere olduğunu söyleyemediğini **biliyor muydunuz?**

Sarayın balkonundan Üsküdar sahillerini izliyorlardı. Birbirinden değerli yüzüklerle kaplı parmaklarıyla biricik aşkının elini tuttu. Bir rüzgar esti denizden, yüzlerini yalayıp geçen. Kadının kulağına eğildi.

– *Biliyor musun nedir hayalim?* Birkaç saniye sustu. *Gözümün görebildiği her yeri almak.*

– *Al o zaman Süleyman*, dedi kadın tatlı tatlı gülümseyerek.

Sultanların en 'adili' ve 'muhteşemi' Osmanlı'yı şaha kaldırdı.

SULTAN SÜLEYMAN

(1494-1566)

"Türk sarayı olağanüstü görünüyor. En olağanüstü olanıysa sultanın kendisi. İnsanın gözleri altın ve mücevherlerin ışıltısından parlıyor. İpekler ve sırmalı kumaşlar göz alıyor. Sultan Süleyman'da insanı çarpan şeyse, ne yerlere kadar uzanan kaftanı ne de alımlı kavuğu. Kalabalık içinde eşsiz görünüyor, çünkü hal ve tavırlarıyla gerçek anlamda olağanüstü bir imparator."

Venedik Büyükelçisi Bernardo Navagero (1553)

Kudretli padişah *Yavuz Sultan Selim* ölmüştü ve neredeyse tüm dünyanın gözü Konstantinapol'deydi. *Şimdi ne olacaktı?* Kim bu korkutucu düşmanın idaresini ele alacaktı? Avrupa'nın kasvetli şatolarında ve Papalığın merkezi Vatikan'da "*Herhalde ne kadar kötü olsa Selim'den kötüsü olamaz*" gibisinden tesellilerle avunanlar yok değildi. Ancak yanılıyorlardı. *Ufukta kara bulutlar belirmeye başlamıştı bile.*

Kolomb'un Amerika'yı keşfetmesinden kısa bir süre sonra doğan *Süleyman*, tıpkı Batı'yı dönüştüren tarihî gelişmelerin Doğu'ya da aynı şeyi yaptığı bir zaman diliminde büyümüştü. *Fatih Sultan Mehmed*, 1453'te Konstantinapol'ü alarak dünyayı sallamıştı. Osmanlı Türkleri Boğaz'ı alarak Balkanlara iyice yerleşmiş, Çanakkale'nin kontrolünü ele geçirmişlerdi. Nitekim onun torunu *I. Selim* de Pers diyarlarını ve Mısır'ı fethedecekti. Böylelikle

Avrupalılar Akdeniz'deki Rodos, Kıbrıs, Girit, Malta gibi adalara hâkim olmuş, açık denizlerde keşifler yapmış ve denizlerde güçlerini artırmışlardı. Kanuni döneminde Rodos Adası, Sen Jean Şövalyeleri'nin elindeydi. Şövalyeler korsanlık yapıyor, Türk donanmasına nefes aldırmıyorlardı. Kanuni 1522'de Rodos'u alıp bu işe bir son verecekti...

Selim'in oğlu Süleyman'a Akdeniz'in doğu ucunda hâkimiyetini kabul ettiren bir imparatorluk kalmıştı.

Süleyman ya da Batılıların ona taktığı isimle *Muhteşem Süleyman* (Suleiman the Magnificent) mülkünün sınırlarını her istikamette genişletti. Bunu yapmak için gereken her şeye fazlasıyla sahipti.

Ordusunun belkemiğini oluşturan yeniçeriler o gün için dünyanın en disiplinli askerleriydi. Süvarileri desen ayrı bir âlemdi. At üzerindeki hünerlerini Mısır'daki sağır sultanın bile duyduğu Türkler, Orta Asya steplerinden Anadolu'ya aktıkları günlerden beri atları adeta bir tank gibi kullanmasını bilmişlerdi. Topları desen, ordusunun karşısına çıkan her düşmandan daha korkutucuydu. Nitekim Avrupalılar Süleyman'dan arta kalan topları inceleyerek bu işte ilerleyeceklerdi. Donanması, Turgut Reis gibi neredeyse yosunla beslenecek kadar denizle özleşmiş cesur kumandanların komutasında dev dalgalar gibi önüne çıkanı yutup öğütüyordu.

Süleyman'ın idare ettiği Osmanlı gücü, Batı Karpatlar'dan Basra Körfezi'ne, Hazar Denizi'nden Cebelitarık'a kadar yayıldı. Bu sınırları kazandıran askerî zaferlerin en görkemlisi 1526'daki Mohaç Savaşı'ydı. Osmanlılar Macaristan içlerine dek girmişti. Türklerin en yakıcı savaş taktiği olan hilal kuşatması, zorlu bir rakip olan Macarları biçerdöver gibi yutmuştu. Mohaç, Süleyman'ın kaleminden şöyle yansıyacaktı: "*Şimdi 20 bin Macar atlısını ve 4 bin süvarisini gömdüğümüz Mohaç'ta soluklanıyoruz.*"

Süleyman Viyana'yı da heybesine atmaya niyetlenmişti ama ikmal hatlarının uzunluğu savaş kabiliyetini azaltınca şehrin kapılarından dönmek zorunda kalacaktı.

Sultan Süleyman'ın dur durak bilmeden yaptığı seferlerle yarattığı iktidar alanı, kendisini, Kutsal Roma İmparatoru Şarlken, Fransa Kralı *I. Fransua* ve İngiliz Kralı *VIII. Henry* gibi çağdaşları arasında en ön sıraya yerleştirmişti. Hatta *Fransua*, Şarlken'le olan mücadelesinde Süleyman'dan yardım istemiş ve bu ittifakın sonucu olarak *Barbaros Hayreddin Paşa*, Hıristiyanların ünlü amirali *Andrea Doria*'yla karşı karşıya gelmiş, sonuçta Akdeniz'in kuzeyi Avrupalıların, güneyiyse Osmanlıların hâkimiyetine girmişti.

O günlerin ışıl ışıl parlayan İstanbul'u, tam da *Süleyman*'a layık bir başkentti. Sultanın sanatkar ruhu, başkentte inşasına girişilen ve soluk kesen güzellikleriyle göz kamaştıran yapılarda kendini gösteriyordu. Bunların arasından sivrilen Süleymaniye Camii,

Şarlken'in büyük bir tehlike olmaya başladığını gören Süleyman, I. Fransua'nın da yönlendirmesiyle Şarlken'in üzerine yürüdü. Şarlken'in müttefiki olan Macarlarla Mohaç'ta yapılan savaşta Macar ordusu iki saatte dağıldı. Macaristan, Osmanlı Devleti'ne bağlı bir krallık haline gelmişti ve Şarlken Osmanlı'nın soluğunu ensesinde hissediyordu.

asırlar boyunca Osmanlı-İslâm sanatının deniz feneri işlevini görecekti. Onlarca cami, aşevi, su kemerleri ve okullarla Süleyman, İstanbul'un bugün bile muhafaza ettiği o güzelliği şehrin atası Konstantinapol'ün ruhuna üflemişti. Kısacası cephede komutanlarına nasıl "*Yıkın!*" diye bağırıyorsa mimarlarına da şehirde "*Yapın aslanlarım!*" diye sesleniyordu. Konstantinapol halkı, temiz ve düzenli bir şehirde yaşıyordu. İdari açıdan dört bölüme ayrılan şehirde memurlar, yargıçlar ve devriyeler, Sultan adına dirlik ve düzeni sağlıyordu. Vergileri topluyor, ticareti denetliyor, bir cazibe merkezi olan şehrin sokaklarını hırsız ve uğursuzdan temizliyorlardı.

Süleyman'ın Osmanlısı idaresi zor bir imparatorluktu. Budapeşte'den Bağdat'a uzanan topraklarda inancı, dili, alışkanlıkları, kültürü, rengi ve arzuları birbirinden çok farklı milletler yaşıyordu. *Süleyman* bu topluluğu bir arada, en azından temel meselelerde eşitlik ve adalet öngören kanunlar bütünüyle, kısacası adaletle bir arada tutabileceğini keşfetmişti. Tebaa milletler, imparatorluğun temel değerleriyle çelişmediği sürece kendi iç işlerinde serbest bırakılmışlar, söz gelimi İstanbul pazarlarının

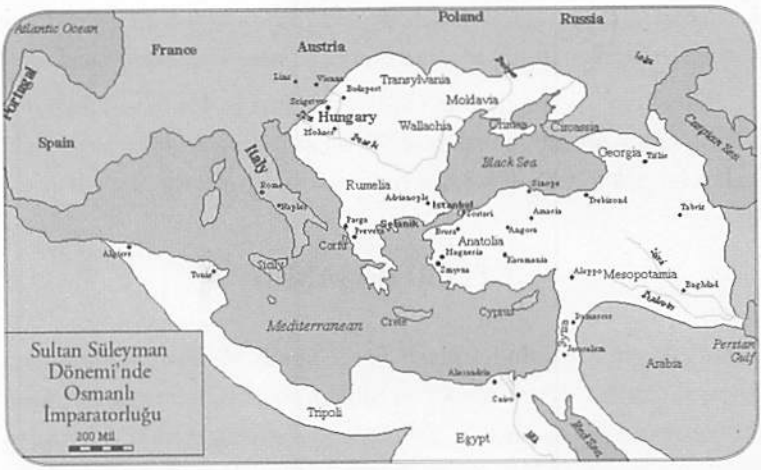

Sultan Süleyman döneminde Osmanlı sınırları... Ancak sanılanın aksine Osmanlı en geniş sınırlarına Kanuni'nin değil, 17. yüzyılın son çeyreğine doğru IV. Mehmed'in döneminde ulaşacaktır.

koşulları Bağdat'takilere empoze edilmemiş, Cezayir'deki mülk alım satım koşulları Yunanistan'dakilere göre ayarlanmamıştı. İmparatorluğun tüm topraklarında dikkat edilen husus, ticarette dürüstlük ve adil vergilendirmeydi. Kanunların bölgelere göre uyarlanması işe yaramış, Süleyman'ın kanun koyuculuktaki bu başarısı, özellikle Konstantinapol'dekilere kanunlar konusundaki hassasiyetiyle hafızalarda yer edinen Bizans imparatorlarından Justinian'ı çağrıştırmıştı. İşte bu hassasiyetleri ve adaleti titizlikle uygulaması nedeniyledir ki kendi topraklarında *Kanuni* olarak isimlendirilecekti.

Sultan *Süleyman* imparatorluğun tartışmasız lideriydi ama bir despot değildi. Şeriata ve halkı için derlediği kanunlara kendisi de riayet etti. Görevlendirmelerde liyakat esasından sapmadı. Avusturya büyükelçisi *Ghiselain de Busbecq* sistemin işleyişiyle ilgili şu değerlendirmeyi yapmıştı: *"Görevlendirmelerde Sultan, kişinin ne zenginliğine ne de rütbesine bakıyor. Kendisine yapılan telkinlere kulak vermediği gibi kişinin şöhretine de gözlerini kapıyor. Her bir durumu*

kendi özel şartlarına göre değerlendiriyor ve terfisi söz konusu olan kişinin yeteneklerini, geçmişteki performansını ve karakterini dikkatle inceliyor."

Süleyman işini her zaman ciddiyetle yaptı ve 1566'da öldüğünde kendisinden sonra gelenlere eşsiz bir imparatorluk bıraktı. Baki kalan bu gök kubbede bir hoş seda olarak zihinlerde yer edecekti.

NELERİ BAŞARDI?

Tahta çıktığının ertesinde, dedesi Fatih Sultan Mehmed'in alamadığı Belgrad'ı 1521'de aldı. Ardından, yine Fatih'in alamadığı; Ortaçağ Hıristiyan dünyasının ünlü tarikatı St. John Şövalyeleri'nin merkez üslerinden Rodos'u aldı. 1526'da Macaristan'ı ortadan kaldırdı. 1534'te gerçekleştirdiği Mezopotamya Seferi'yle Bağdat ve Tebriz'i zapt etti. Preveze Deniz Savaşı ile Akdeniz'de Osmanlı "Ben de varım!" dedi. Avrupa'da ulusal devletlerin oluşmaya başladığı, Ortaçağ monarşilerinin yeni dünyaya uyum sağlamaya çalıştığı bir dönemde iktidarı almıştı. Almanya köylü ayaklanmalarıyla sarsılıyor, İngiltere Protestan-Katolik kavgalarına şahit oluyordu. İspanya ve Avusturya'yı hâkimiyetleri altında tutan Habsburglarla Fransızlar arasında amansız bir mücadele vardı. İşte Kanuni bu kaos ortamını en iyi şekilde manipüle etmiş, Avrupa'nın başat güçlerini birbirine karşı kullanarak Osmanlı'nın etkinlik alanını diplomasi ve kılıcın gücüyle genişletmişti. İmparatorluk onun kurduğu sağlam temeller üzerinde takip eden asır boyunca da genişlemeye devam edecek ve IV. Mehmed döneminde en geniş sınırlarına ulaşacaktı. Devraldığı 6.557.000 km²'lik Osmanlı toprağını 14.893.000 km²'ye çıkarmayı başararak, yaşadığı yüzyıla Türk Asrı dedirtmesini bilmişti. Veziriazam Sokullu Mehmed Paşa, Şeyhülislâm Ebussuud Efendi, Kemal Paşazade, Taşköprülüzade ve Mimar Sinan gibi Osmanlı tarihinin abide şahsiyetleri kabul edilen siyaset adamları, din âlimleri ve sanatkarlar hep onun döneminde yaşadı. Süleyman'ın idaresinde Osmanlı kendi Rönesans'ını gerçekleştirdi.

GÖZE ÇARPANLAR

- ✓ Zigetvar Kuşatması sırasında öldü. Seferdeki askerin morali bozulmasın diye öldüğü ordudan gizlendi ve ordunun başındaymış gibi naaşı hazırlanarak başkente getirildi.
- ✓ İç organları Zigetvar sahrasında inşa edilen bir türbeye gömüldü.
- ✓ Nikahlı eşi *Hürrem Sultan*'a olan aşkı dillere destan olup, romantizmi, *muhibbi* (aşkın) imzasıyla ona yazdığı şiirlerle günümüze dek ulaştı. Ancak *Hürrem Sultan*'ın devlet işlerinde söz sahibi olmasıyla başlayan olumsuz geleneğin sonraki yıllarda devleti zaafa düşürdüğü tarihçilerin üzerinde mutabık kaldığı bir husustur.
- ✓ İmparatorluk sınırları içinde *Kanuni* diye anılsa da aslında Sultan Süleyman sıfırdan kanun yapmamış, kendisinden önce yapılanları derleyip toparlayarak o günün şartlarına göre en işlevsel hale getirmişti. Özellikle arazi düzenlemesiyle ilgili kanunları öne çıkar.

Süleyman'ın 1495'te Trabzon'da doğduğunu, 25 yaşındayken tahta çıktığını, birinci sınıf bir kuyumcu ve usta bir şair olduğunu, ömrünün büyük bir kısmını Kutsal Roma İmparatorluğu (Avusturya) ve İran'la savaşarak geçirdiğini, 30 sene içinde katıldığı 25 seferi bizzat kendisinin yönettiğini ve 46 yılla en uzun süre iktidarda kalan Osmanlı padişahı olduğunu **biliyor muydunuz?**

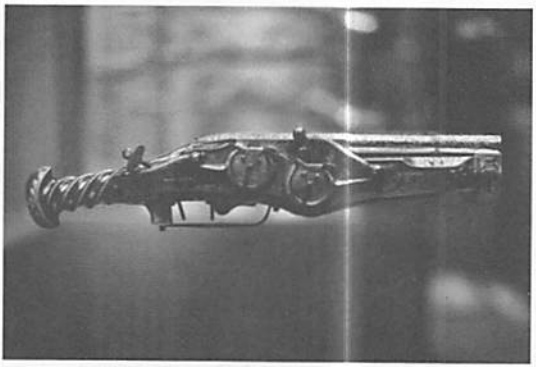

16 yaşındaydı. Kanı kaynıyordu. Etrafını sarmış şövalyelere hayranlıkla baktı. Adamlar da gözlerini dikmiş ona bakıyorlardı. İşlemeli zırhları ve görkemli kılıçları ne de güzel parlıyordu! Şatonun önünde uzanan yemyeşil vadiyi süzdü. Soğuk bir rüzgâr esti yüzleri yalayan. Dudaklarına uzatılan soğuk demiri öptü. Demir havalanıp sırasıyla sağ ve sol omzuna usulca dokundu. Evet, işte nihayet o da şövalye olmuştu! Bir kez daha dışarı baktı. Osmanlılardan geri almak için yemin ettikleri Kudüs'ü görmeye çalışır gibiydi.

Dünyanın yarısına sahipti;
diğer yarısını da Kanuni'den almak istedi!

KUTSAL ROMA İMPARATORU ŞARLKEN (V. Charles)

(1500-1558)

"Hem Şarlken hem de Süleyman, kendilerini, kendi dinlerinin birbirleri karşısındaki yasal koruyucusu ve propagandacısı olarak görürken, bunun Tanrı tarafından omuzlarına yüklenen bir sorumluluk olduğuna iman etmişlerdi. Bu göz korkutan iki imparatorluğun Viyana'daki kapışması, medeni dünyanın geleceğini belirleyecekti."

James Reston (*Kanuni ve Şarlken* kitabının yazarı)

Muhteşem Yüzyıl dizisi sayesinde onu tanımayanımız kalmadı maşallah. Hani şu *Sultan Süleyman*'ın gözlerini kırpıp ufuklara bakarak, usta bir satranç oyuncusu gibi kurnaz hamlelerle köşeye sıkıştırmaya çalıştığı çağdaşı Kutsal Roma İmparatoru *Şarlken*'den bahsediyoruz. Ya da Frenk dünyasında bilinen adıyla *V. Charles*...

Bugünkü Belçika sınırları içinde kalan Gent'de doğmuştu. Babası Habsburg Hanedanı'ndan *Yakışıklı Philippe*, annesi Kastilya Kraliçesi *Deli Juanna*'ydı. 15 yaşına dek eğitimiyle aralarında geleceğin papası olan *VI. Adrian*'ın da bulunduğu önemli zatlar ilgilendi. Hollanda'nın eski hâkimi olan Valois düklerinden şövalyeliğin inceliklerini öğrendi. 16 yaşındayken yemin ederek Burgundilerce kurulmuş *Golden Fleece* Şövalyeleri'ne katıldı. Haçlı idealleriyle yetiştirildi; her türlü savaş oyunuyla pişti. 16 yaşına geldiğinde her iki dedesinden ve babasından dolayı kendisine kalan topraklar

arasında Hollanda, Aragon Krallığı ve ona ait İtalyan toprakları, Kastilya, Habsburglara ait Avusturya toprakları bulunuyordu. 1519'da, daha 19 yaşındayken seçici kurula verilen 835 bin florin rüşvet sayesinde Maximilian'ın halefi olarak Kutsal Roma İmparatoru seçildi. Böylelikle İspanya, Hollanda ve Belçika krallıklarını da şahsında topladı. Bu devasa topraklar arasında İspanya'nın Amerika'daki sömürgeleri de vardı.

Ortaya çıkan manzara şuydu: Kendisinden önce ve ondan sonra hiç kimsenin üzerinde hâkim olamayacağı genişlikte bir toprak parçasına hükmeden; Avrupa'nın büyük bir bölümüyle İspanya'nın Amerika'daki sömürgelerinin tek hâkimi olan ama bıyıkları bile terlememiş bir imparator!

Henüz 16 yaşındayken iktidar şerbetinden içen *Şarlken*'in hedefi bir *Golden Fleece* Şövalyesi olarak nam yapmak, kendisine verilen eğitimin hakkını vererek yapacağı fetihlerle Hıristiyanlığın sancağını zirvelere dikmekti. Her ne kadar başvekili *Mercurino Gattinara*, *Şarlken*'in Tanrı tarafından bir Hıristiyan İmparatorluğu kurmakla görevlendirildiğini söylese de, tarihçilerin kafası bu hususta biraz karışıktır. Zira icraatlarından hareket ederek *Şarlken*'in tek otorite olarak kendisinin başında bulunduğu devasa bir imparatorluktan ziyade, gevşek bir *Hıristiyan Milletler Topluluğu*'nun peşinde olduğunu savunurlar. *Şarlken* de kendisine bağlı sömürgelerin otoritesini tanımakla birlikte, kendi kendilerini idare etmelerine yeşil ışık yakarak, topraklarındaki elitlerle bu görüşü destekleyen yazışmalar yapmıştır.

Tüm bunları bir kenara bırakırsak kesin olan şuydu ki, *Şarlken* de Kudüs'ü Müslümanlardan kurtararak kendisini ölümsüzleştirmek istiyordu. Bu da zaten *Golden Fleece*'in kuruluş amaçlarından biri ve 11. yüzyıldan bu yana Hıristiyanlığın en büyük özlemiydi.

Şarlken'in bu hedefe ulaşmak için halletmesi gereken iki mevzu vardı. İlki, sırdaşı *Pargalı İbrahim*'le Konstantinopol'deki sarayında baş başa verip kafasına çorap örmenin yollarını arayan *Süleyman*'ın liderliğindeki Türklerin Doğu Avrupa ve Afrika'ya yaptığı akınlara

Avrupa ayaklarının üzerinde durmaya çalışır, Osmanlılar ise dizginlenemez bir enerjiyle topraklarını genişletirken, Avrupa'nın en büyüğü Şarlken'se Kudüs'ü Müslümanlardan geri almanın hayallerini kuruyordu. *Fotoğrafta Tiziano'nun meşhur Şarlken çalışması.*

set çekmek, ikincisiyse atalarından kendisine kalan uçsuz bucaksız topraklarda otoritesine saygı duyulduğundan emin olmak. Amma velakin bunlar söylendiği kadar kolay işler değildi. Zira ortada Fransa Kralı *I. Fransua* gibi bir engel vardı. Onun liderliğindeki Fransa, Osmanlı'yla resmî ilişki kuran ilk Avrupa gücü olmuş, üstelik her iki lider bir de *Franko-Osmanlı* ittifakı kurmuşlardı! Ayrıca *Fransua*'nın krallığı seleflerininkinden daha güçlü olduğu

Bir yanda şanlı padişah Kanuni Sultan Süleyman, diğer yanda Kutsal Roma-Germen İmparatoru Şarlken... İkisi de kendi kıtalarının en güçlü adamları... Kanuni Sultan Süleyman'ın yeniçerilerinin hırsları, yırtıcılıkları ve yetenekleri sayesinde Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırları, tarihinde hiç olmadığı kadar genişlemişti. Bu arada Avrupa'da iç karışıklıklar devam ediyordu. Şarlken ile Papa arasındaki gerilim gitgide artıyor ve tahta yeni çıkmış olan Fransız kralı I. Fransua, Şarlken'in topraklarını karadan ve denizden tehdit ediyordu. Büyük kapışma kaçınılmazdı...

gibi, kendisi de en az *Şarlken* kadar âlemde nam salmaya heveslıydi. Dolayısıyla Kutsal Roma İmparatoru *Şarlken*'in otoritesini tanımıyordu. Dahası bu tanımama çift taraflıydı.

Avrupa'nın bu iki güçlü ismi birbirlerinin unvanlarını (falanca yer kralı, filanca yer dükü vb. şeklinde uzayıp giden bir liste) tanmadıkları gibi, sürekli olarak birbirlerinin topraklarında da hak iddia ediyorlardı. İkili 1521'den itibaren tam 30 yıl boyunca İtalya'nın hâkimiyeti için savaşacak, *Şarlken* inanılmaz servetiyle bu savaşları sürdürme gücü bulmasına rağmen hiçbir zaman net bir zafere ulaşamayacaktı. Bu zaman zarfında *Şarlken*, *Fransua*'nın elinden Napoli ve Milan'ı almış, 1544 yazında Paris'i kuşatmış ancak müttefiki *VIII. Henry*'nin yardıma gelmemesi üzerine şehrin kapısından dönmüş ve *Fransua*'nın varisi *II. Henry* ile 1552'de yap-

tığı savaşta da Metz, Toul ve Verdun'u kaybetmişti. İkili arasındaki bu savaşlar serisi, top ve tüfek teknolojisinin akıl almaz şekilde gelişmesine ve kuşatma tekniklerinin çeşitliliğine sahne olacaktı. Şimdi gelelim Şarlken'in Türklerle olan meselesine.

Fransa'yla yaptığı uzun ve yıpratıcı savaşlar serisi Şarlken'in o inanılmaz servetinin büyük bir kısmını erittiği gibi Türkleri durdurmaya ayırabileceği vaktinin çoğunu da heba etmişti. *Süleyman*'ın liderliğindeki Osmanlılar 1521'de Belgrad'ı almış, Mohaç'ta Macarları ezip geçerek Macaristan'ı ele geçirmiş ve 1529'da Viyana kapılarına dayanmışlardı. *Şarlken*, 1532 yılında, kardeşi Avusturya Arşidükü *Ferdinand*'la birlikte bir kez daha Viyana civarlarında bulunan Osmanlılarla kapışmaya niyetlense de, *Süleyman*'ın kendisini zorlamasına rağmen bir meydan savaşına girmekten kaçınmıştı.

Kendisinin Türklerle ilk teması, beklenildiği gibi Avrupa'da değil, bilakis Afrika'da oldu. 1535'te devasa ordusuyla Tunus'a yürüdü ve bir süre önce burayı almış olan Barbaros Hayreddin Paşa'yı sürmeyi başardı. 1541'de hedefinde Osmanlı Cezayir'i vardı. Ama bu kez Akdeniz'de patlayan fırtına *Şarlken*'in donanmasını tarumar etti. Bu olaydan sonra Kutsal Roma İmparatoru bir daha asla İslâm ordularının karşısına çıkamadı.

Şarlken'in hayallerine ulaşmasına *Fransua* ve *Süleyman* kadar bir başka isim daha, Protestan Reform Hareketi'nin mimarı Alman din adamı *Martin Luther* de taş koymuştu. *Luther*'in 1517'de Katolik mezhebinin yozlaştığı gerekçesiyle isyan edip Protestanlık mezhebini kurması Avrupa'yı çalkalayınca, bu çalkantının gerçekleştiği toprakların sahibi konumundaki *Şarlken*'in de bundan etkilenmesi kaçınılmazdı. Kendisi koyu Katolik'ken ve Roma'nın hamisiyken birdenbire ortaya çıkan bu aykırı ses tüm hesaplarını altüst etmiş, ayaklarının altındaki zemini kırılgan bir hale getirmişti. *Şarlken*, tebaasından giderek artan on binlerin ardına düştüğü *Luther*'i dinlemedi bile. Mademki Papa bu din adamını kafir ilan etmişti, o halde Papa'nın sadık bir kulu ve Katolik Avrupa'nın sahibi olarak kendisine düşen görev onu ortadan kaldırmaktı! Ama öyle olmadı.

Bir yandan *Fransua*, diğer yandan *Süleyman*'la uğraşırken, giderek kendi toprakları üzerindeki taraftarlarının sayısını artıran Luther'i dize getirme imkanı bulamadı. Yine de iki büyük düşmanından arta kalan mesaisinde Alman prensliklerini tek tek etkisi altına alan Protestanlarla uğraşmaya çalıştı. İrili ufaklı zaferler kazandı. Ama nihayetinde kılıç gücüyle *Luther*'i susturamayacağını anlamıştı. 1555'teki *Augsburg Barışı* (Peace of Augsburg) ile Protestan Kilisesi resmen kabul edildi. *Şarlken*'in toprakları din temelinde bölünmüştü. İmparatorluğunu dinî açıdan bir arada tutamamaktan dolayı yaşadığı hayal kırıklığı hastalıklara, hastalıklar da tahttan çekilmesine yol açacaktı. Bunu yapmadan önce İspanya ve Hollanda'yı oğlu *II. Philip*'e, başta Osmanlı olmak üzere kimsenin pek kaale almadığı imparatorluk unvanını da kardeşi *Ferdinand*'a bıraktı.

Her şeyden elini eteğini çekip İspanya'daki San Jerenimo Manastırı'nda inzivaya çekilmesinden iki yıl sonra ölen Şarlken, İslâm tehdidine karşı Hıristiyan Avrupa'yı korumakla görevlendirildiğine iman etmiş bir savaşçıydı. Ancak kendisine kalan mirasın büyüklüğü ve çeşitliliği, bir yandan onu bu işe soyunması için cesaretlendirirken, diğer yandan bu *kutsal görevi* yerine getirmesinin önündeki en büyük engel olacaktı.

Hâkimiyeti altındaki topraklardan olan Hollanda'da olumlu bir iz bırakmıştı. Flaman ve Hollandalı tebaasının kendi kendilerini yönetmesine ve ticaret yapmalarına izin vermişti ki onlar da zaten sadece bunu istiyordu. Ancak Almanya'da başarısız oldu. Katolikliği Protestanlık karşısında silah zoruyla hâkim kılabilir miydi tartışılır ancak 1550'lere gelindiğinde bunun için çok geç kalmıştı. Altın değerindeki yılları Protestanları kontrol altına almak için harcadığı için gücü bölünmüş, *Süleyman*'a karşı direnmeye çalışan *Ferdinand*'a da yeteri kadar yardım edememişti. Keza imparatorluğunun İspanya ayağında 1520'de baş gösteren *Comuneros Ayaklanması*'nı* (Revolt

* Şarlken miras gereği İspanya'nın neredeyse tamamını oluşturan Kastilya ve Aragon'un kralı olduğunda 16 yaşındaydı ve Hollanda'da büyüdüğü için tek kelime İspanyolca bilmiyordu. Bu durum İspanyolların canını sıkmıştı. 17 yaşında

of Comuneros) bastırmak için ülkede bulunduğu sırada bu fırsatı değerlendiren Osmanlılar, Orta Avrupa'da fırtına gibi esmeye başlamıştı. Ancak İspanya'yı denetim altına alamasa, bu kez de *Fransua* ile olan savaşlarını ya da Afrika'da Osmanlılarla olan rekabetini finanse edemezdi, zira denizaşırı sömürgeleriyle İspanya, *Şarlken*'in savaşlarının bir numaralı finansörüydü. Özetle, devasa ölçekli imparatorluğu onun şansı olduğu kadar bahtsızlığıydı da. Bir ucunu zapt etmeye çalışırken, diğer ucu patlak veriyordu. Zaten en sonunda da Protestanlar yüzünden tam ortasından çatlamıştı. Bununla birlikte hanedanlığının en azından Avusturya'daki varlığını pekiştirmek ve oğlunu sorunsuz bir şekilde İspanya tahtına oturtmak, bu inatçı Flaman şövalyesinin artı hanesine yazılabilir. Ancak son tahlilde geniş bir alana yayılmış; farklı iktisadi, dinî ve kültürel yapılara sahip topraklarını Katoliklik etrafında bir araya getirmeyi başaramadığı gibi, ne Osmanlı genişlemesini engelleyebilmiş, ne Fransa'nın Avrupa'da bir güç olarak sivrilmesini durdurabilmiş, ne de Alman halkları arasındaki anarşiyi durdurabilmişti.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Hem Alman Habsburg hem de Fransız ve İspanyol kanı taşıyordu. Fransızca, İspanyolca, Almanca ve Hollandaca konuşabiliyordu.
- ✓ İspanya'da *V. Carlos*, Belçika'daysa *I. Charles* olarak biliniyordu. Biz Türklerse onu *Şarlken* olarak bildik. Şarlken adı Fransızca'da *V. Charles*'ın karşılığı olan 'Charles Quint'in telaffuzundan gelmekte.
- ✓ Genellikle İngiliz İmparatorluğu için kullanılan '*Üzerinde güneş batmayan imparatorluk*' yakıştırmasının asıl kaynağı Şarlken'in imparatorluğuydu. Zira imparatorluğunun sadece bir bölümü

---

yönetmek için bu topraklara geldiğinde yanında Flaman danışmanlarını da getirmiş ve bu durum yerli seçkinler tarafından huzursuzlukla karşılanmıştı. Bu yaşta Kutsal Roma imparatoru olunca Almanya'ya gitti ve geride Kastilya'yı yönetmesi için Utrechtli Kardinal Adrian'ı bıraktı. Zaten başından itibaren Şarlken'e şüpheyle bakan İspanyollar bu gelişme üzerine ayaklandı.

olan İspanyol İmparatorluğu, Orta ve Güney Amerika'nın büyük bir kısmını zapt etmişti ve Afrika ile Asya'da önemli miktarda toprağa sahipti. Filipinler henüz sömürgeleştirilmemişti, ancak *Şarlken* zamanında İspanyollar oraya çoktan yerleşmişti.

✓ Avrupa hâkimiyeti için savaştığı düşmanı *I. Fransua*, 1525'te Pavia'daki savaşta *Şarlken*'in eline esir düşünce, *Fransua*'nın annesi oğlunu kurtarması için *Kanuni*'den yardım istedi. Avrupa'daki bu sağlam müttefiğini kaybetmek istemeyen *Sultan Süleyman* çağrıya icabet etti ve Macar Seferi'ne çıktı. Mohaç'ta *Şarlken*'in müttefiği Macar Kralı *Lajos*'u yenerek Macaristan, Transilvanya ve Bohemya'yı fethetti. Bu gelişme üzerine *Şarlken* ve kardeşi Avusturya arşidükü *Ferdinand*, 1533'te Sultan *Süleyman*'la Konstantinopol Antlaşması'nı imzaladı. Buna göre *Şarlken* İspanya, *Ferdinand*'sa Almanya, Avusturya ve Yukarı Macaristan kralı olarak kabul edildi. *Fransua*'ysa *Şarlken*'le utanç verici Madrid Antlaşması'nı imzalayıp paçasını kurtarsa da, sonradan anlaşmayı çöpe atıp savaşmaya devam edecekti.

✓ Konstantinopol Antlaşması'na göre *Ferdinand* protokol gereği ancak Osmanlı sadrazamına eşit olacaktı ve kendi aralarında dahi olsa Osmanlı padişahı dışında hiçbir hükümdardan 'imparator' diye bahsetmeyeceklerdi. Bir an evvel İran üzerine yürümek isteyen *Kanuni*, *Şarlken*'le olan meselesini daha fazla uzatmak istemediği için antlaşmayı imzalamıştı.

✓ İngiltere'de yaşanan *İngiliz Reformasyonu*'nda *Şarlken*'in de payı vardı! Şöyle ki, *VIII. Henry* bölümünden hatırlayacağınız üzere, *Henry*'nin boşamaya çalıştığı karısı *Catherine*, *Şarlken*'in teyzesiydi. *Henry* Katolik olduğu için boşanmasına Papa'nın onay vermesi gerekiyordu. Ancak Papa bu meseleyi masaya yatırdığında, Roma *Şarlken*'in işgali altındaydı. Teyzesini çok seven *Şarlken*'i karşısına alamayan (ya da ondan gelen emre itaat etmek zorunda kalan) Papa, *Henry*'yi boşamadı. O da "*Ne haliniz varsa görün!*" diyerek İngiltere'yi Katolik mezhebinden çıkardı!

✓ *Şarlken*'in annesi *Kastilyalı Juanna*, Kastilyalı *I. İsabel* ve Aragon'lu *II. Ferdinand*'ın kızıydı. Bu ikili İspanya'nın Müslümanlardan geri alınmasının (reconquista) ve nihayetinde Endülüs'teki İslâm medeniyetinin ortadan kaldırılmasının baş mimarlarıydılar.

Şarlken'in annesi *Juanna*'nın akıl hastası olduğunu, Avrupa'daki rakibi *I. Fransua* ile ittifak yapan *Kanuni*'ye misilleme olarak Safavilerin lideri *Şah İsmail*'le ittifak yaptığını, *Martin Luther*'in 'şeytani fikirlerini' çürütmek adına karşı reform olarak da bilinen Trent Konsülü'nü topladığını, İnka Medeniyeti'ni ortadan kaldıran ünlü İspanyol kaşif ve asker *Francisco Pizarro*'nun *Şarlken*'in emriyle yola çıktığını, oğlu *II. Philip*'in *Kanlı Mary* olarak bilinen İngiltere Kraliçesi *I. Mary* ile evlendiğini, Habsburg Hanedanı'na mensup birçokları gibi *Mandibular Prognathism*'den (Habsburg çenesi olarak da bilinen ve çenenin normalden uzun olmasına neden olan bir tür hastalık) muzdarip olduğunu, sara hastalığından çok çektiğini ama sıtmadan dolayı öldüğünü, iktidarı sırasında Protestanlığın ortaya çıkışına şahitlik ettiği gibi *Yeni Dünya* olarak da bilinen Amerika'nın tamamen işgal edilmesine liderlik ettiğini **biliyor muydunuz?**

Çocukluğunda ve gençliğinde gün yüzü görmedi. Önce babası tarafından aforoz, ardından *Kanlı Mary* olarak nam salmış kız kardeşi tarafından mahkûm edildi. Yıldı mı? Hayır! Engelleri aşıp tahta oturdu. İç ve dış düşmanları hakladı; kiliseyi kız kardeşinin rotasından çıkarıp tekrar babasının rotasına soktu. Durmadı, denizler hâkimi İspanyolları denize gömdü! Sıkı bir Osmanlı hayranı olan bu kudretli kadın, sansasyonel Tudor'ların son kraliçesiydi.

Acıların kadınıydı, İngiltere'yi süper güç yaptı.

I. ELIZABETH

(1533-1603)

"Korkmayın! Bizler aslanın mizacına sahibiz,
fareler bize bir şey yapamaz!"

I. Elizabeth (Askerlerine sesleniyor)

İngiltere ve İrlanda'nın 'bakire kraliçesi' Elizabeth, sadece ülke içindeki değil, dışındaki düşmanlarını da saf dışı bırakmış ve İngiltere'ye tarihinin en parlak dönemini yaşatmıştı. Tabii bunu yaparken oldukça önemli bir şeyden de feragat etmişti: Kendi özel hayatından.

Babası Kral *VIII. Henry*, 'namusunu temizlemek' adına annesi *Anne Boleyn*'in kellesini uçurttuğunda daha iki yaşındaydı. Bir kraliçe adayı için hiç de parlak bir başlangıç sayılmaz, değil mi? Üstelik annesinin günahına ortak edilmiş ve saraydan kovulmuştu. Çocukluğu, bir asil için fazlasıyla dramatikti ama bu durum sıkı bir Protestan olarak yetişmesine engel olmadı.

Yıllar yılları kovaladı, Elizabeth serpilip büyüdü ama çilesi bitecek gibi değildi. 1533'te üvey kız kardeşi *Mary* kraliçe olmuştu ve tek derdi Katolik Kilisesi'nin İngiltere'deki ağırlığını yeniden tesis etmekti. Haliyle koyu Protestan üvey kız kardeşi fena halde gözüne batıyordu. Nihayetinde onu şu meşhur Londra Kulesi'ne *(the Tower of London)* hapsettirdi ama zulümle abat olunmazdı. Devran döndü ve 1558'de Elizabeth, Mary'nin ölümü üzerine tahta çıktı. Önceliği İngiltere'yi tekrar Protestanlığın limanına bağlamaktı. Bunda başarılı da oldu. İngiliz tarzı Protestanlık onun çabalarıyla kurumsallaştı.

Elizabeth, 13 yaşına geldiğinde anadili İngilizce dışında Latince, İtalyanca, Fransızca, Almanca ve Yunanca okuyup yazabiliyordu. Etrafında kitaplardan başını kaldırmayan, sessiz ve düşünceli bir kız çocuğu olarak tanındı. Ama sonradan feci şekilde açılacaktı...

Döneminde İngiltere dış ticarette şaha kalktı. Dünyanın dört bir yanındaki sömürgelerine mal yetiştirmek için ter döken Londra, adeta coşarak dünyanın en önde gelen cazibe merkezlerinden biri oldu. Ticaret İngiliz İmparatorluğu'nu şemirtirken, bir yandan da başını Shakespeare, Spenser ve Marlowe'un çektiği isimler İngiliz edebiyatında harikalar yaratıyor, ülke adeta kendi rönesansını yaşıyordu. Bununla birlikte Katolikler de boş duruyor değildi. İktidarı boyunca Elizabeth'in ayağını kaydırmak için sayısız girişimde bulundular. Bu ayak oyunlarının odağında da kuzeni İskoçya Kraliçesi Mary vardı. Mary'lerden çektiği kadar hiçbir şeyden çekmemiş olan Elizabeth, İngiltere'yi Katolikliğin sularına demirletmeyi hayal eden kuzenini hapsettirdi. Hem de 20 yıl boyunca! En sonunda da 'insafa gelip' kadıncağızı idam ettirdi ve çilekeş hayatını sonlandırdı.

Mary'nin idam edilmesi, kendisi de Katolik olan İspanya Kralı II. Philip'in canını sıkmıştı. Üstelik Philip, Elizabeth'in enişteseydi ve baldızının ihtiraslı hallerine şüpheyle bakıyor, çok uzun zamandır kuzen Mary'yi tahta geçirtip, İngiltere'yi himayesine almayı hayal ediyordu. Elizabeth'se dönemin denizlerinde dediği dedik çaldığı

Kraliçe Elizabeth, o dönemde dünyanın en büyük deniz gücü olan İspanyol donanması Armada'yı, İngiliz korsanlarıyla iş birliği yaparak 1558'de kıyılarından geri püskürttü. İngiliz ulusal kimliği onun döneminde şekillenecek, İngiltere'yi 44 yıl boyunca hoşgörüsü ve özgürlükçü eğilimlerini ifade eden "Video et taceo" (I see, and say nothing) yani "Görüyorum ve ses çıkarmıyorum" mottosuyla yönetecekti.

düdük olan İspanya'nın, tahta çıktığından beri İngiltere'nin bağımsızlığına tehdit teşkil ettiğinin bal gibi farkındaydı.

Yenilmez İspanyol donanması yelkenlerini şişirince durum anlaşıldı. Mary'nin idamıyla iyice coşan Philip niyeti bozmuştu. Devasa İspanyol donanması İngiltere'nin kapısına dayanmıştı ki, fırtına patlak verdi; hem fırtınanın hem de İngiliz karşı saldırısının arasında kalan İspanyollar dibi boyladı. Elizabeth, ümitsiz bir vaka olarak görünen savaştan galip çıkmış, bizzat cephede boy göstererek askerlerinin dağılmasını önlemişti.

Danışmanlarının tüm ısrarına rağmen, o günlerin modası olan 'siyasi ittifak evliliklerinden' birini yapmamış, "*Ben zaten İngiltere'yle evliyim*" diyerek ölümüne dek bekâr yaşamıştı. Dönemi İngiliz tarihine *Golden Age*, yani *Altın Çağ* olarak geçecekti.

NELERİ BAŞARDI?

Valla her şeyden önce hayatta kalmayı başardı! Anneniz idam ediliyor, babanız sizi gayrimeşru ilan ediyor, unvanlarınızdan yoksun bırakılıyorsunuz (Uzunca bir süre sadece Lady Elizabeth olarak çağrılmıştı). Katolik üvey kız kardeşiniz Protestan olmanızdan işkillenip sizi kuleye hapsettiriyor ama bir şekilde hayatta kalıp ülkenin başına geçiyorsunuz. Üstelik sadece kız kardeşiniz değil, Avrupa'nın diğer büyük güçleri de Katolikken. Bir de üzerine 45 yıl boyunca iktidarda kalıyor, ülkenizi isyancıların ve işgalcilerin elinden kurtarıyorsunuz. Büyük iş! Elizabeth'in kamuya dönük icraatlarıysa daha da parlak. 25 yaşında dört bir yanı düşmanlarla çevriliyken tahta çıkan Tudor'ların bu son kraliçesinin döneminde İngiltere, İspanya'yı yendi, "Avrupa'da ben de varım!" dedi. İngiltere'de Protestan Kilisesi'nin kökleşmesini sağladı ve bugünkü ılımlı Anglikanizm doğmuş oldu. Sahne sanatları ve edebiyat şaha kalktı. Elizabeth'in etkisi denizaşırı topraklara da ulaştı. Kuzey Amerika'da ilk koloninin kurulmasına ön ayak olduğu gibi, ileride Hindistan'ın sömürgeleştirilmesinde başrol oynayacak olan denizcilik şirketi İngiliz Doğu Hind Kumpanyası'nın (British East India Company) kurulmasını da sağladı. Erkek egemen bir çağda, bir kadın

olarak, neredeyse iflas halinde bir ülke devralmış ve onu Avrupa'nın sözü dinlenir güçlerinden biri yapmıştı. Denizler hâkimi İngiliz İmparatorluğu onun attığı temeller üzerinde yükselecekti.

AKILDA KALANLAR

- ✓ Meşhur VIII. Henry'nin kızı olarak 7 Eylül 1533 tarihinde Londra'da doğdu. İngiltere'yi 16. yüzyıl boyunca yöneten Tudor Hanedanı'nın üyesi olan kral ve kraliçelerin 5. ve en sonuncusu olarak, 24 Mart 1603'te, 69 yaşındayken Richmond'da öldü.
- ✓ Düşmanlarına karşı acımasız oldu. Kendisine karşı komplolar düzenleyen erkekleri idam ettirdikten sonra parçalatıp, ibret-i âlem olsun diye şehir girişlerinde sergiletti.
- ✓ Tahtın gerçek varisi, kuzeni Mary'yi, Katolik komplocularla işbirliği içinde gösteren bir kumpas sonucu idam ettirdi. Kuzeniyle asla yüz yüze gelmemişti.
- ✓ Günümüzde yaşasa, gazete manşetlerinden inmezdi! Babası, annesi *Anne Boleyn*'i, kardeşi *George Boleyn*'le ensest ilişki içinde olduğu gerekçesiyle idam ettirmiş, kendisi de üvey babası *Thomas Seymour*'la ilişki içinde olmakla suçlanmış, âşıklarından biri iddialara göre Elizabeth'le evlenebilmek için karısını öldürmüştü!
- ✓ Az kalsın çiçek hastalığından ölüyordu. Yüzünde kalan izler, o dönemde oldukça popüler olan beyaz fondötenle kapatılıyordu.
- ✓ Başa geldiğinde ülke iflas halindeydi ve halk, İngiltere'de gözü olan İspanya ve Fransa'nın şerrinden kendilerini koruması için güçlü bir siyasi evlilik yapmasını istiyordu. Fakat o yapmadı. Bekâr bir kadın olarak hem kendisi ayakta kaldı, hem de ülkesini kurda kuşa yedirmedi.
- ✓ Şekerlemeye çok düşkündü. Öyle ki bu yüzden birkaç dişini kaybetmeyi bile göze almıştı.
- ✓ Tahta çıkma töreni bugünün parasıyla 3,5 milyon pounda patlamıştı.

- ✓ Kendisini oldukça iyi eğitmişti. Fransızca ve Latinceden kitaplar çevirdiği gibi, İspanyolca da konuşabiliyordu. Tarih okumaya bayılırdı.
- ✓ Dans etmeyi, ata binmeyi, avlanmayı, şarkı söylemeyi ve sahne performanslarını izlemeyi severdi.
- ✓ Kuzey ve Güney Amerika sahillerindeki ilk İngiliz keşifleri onun döneminde yapıldı. İşte bu yüzdendir ki Kuzey Amerika'da kurulan ilk İngiliz kolonisine, kraliçenin bakireliğinden (Virgin) hareketle *Virginia* adı verildi.

I. **Elizabeth'in** İspanyolları yenmek için Osmanlı'dan resmen yardım istediğini, Queen Mary Üniversitesi'nden Prof. Jerry Brotton'ın 'Elizabeth İspanyolları Osmanlılar sayesinde mağlup etti' dediğini ve o dönem İngilteresi'nin Osmanlı himayesi istediğini savunduğunu, Elizabeth'in doktorunun kayınbiraderinin Osmanlı sarayında görevli olduğunu, Osmanlı'nın Katolik Avrupa'nın ablukası yüzünden alamadığı bazı önemli madenleri Elizabeth'in İngilteresi'nden temin ettiğini, Elizabeth'le Safiye Sultan'ın mektuplaşıp hediyeleştiğini (tabii ki kozmetik!), Osmanlı'ya birlikte Hint Okyanusu'na bir sefer düzenlemeyi teklif ettiğini ve Fas Kralı Ahmed el-Mansur'un 1603'te yaptığı *"Gel Amerika'yı İspanyolların elinden alalım!"* şeklindeki teklifi reddettiğini **biliyor muydunuz?**

Gecenin sessizliğine kulak kabarttı. Evet, kesinlikle emindi. Bir karınca kadar sessiz olsalar da onların varlığını hissetmişti. Bunlar Hideyoshi'nin kendisini öldürmeleri için yolladığı Ninjalardı! Gözleri her an parçalanacak kâğıt duvarları süzerken, parmaklarıyla kılıcının kabzasını kavrayıp çekti. Tıslayarak kınından çıkan kılıç, odayı belli belirsiz aydınlatan mumun ışığında parladı. Öldürmeye hazırdı. Ölmeye de.

Japonya'yı dünya gücü yapan kapıyı açan sabırlı Shogun

TOKUGAWA IEYASU

(1543-1616)

"Düşmanını tanımak için önce arkadaşı ol. Arkadaşı ol ki savunma mekanizmasını indirsin. Ardından onu ortadan kaldırmak için en uygun yolu seçersin."

Tokugawa Ieyasu

Fransız tarihi için Napolyon ne ise, *Tokugawa Ieyasu* da Japonya için oydu. Hatta belki de daha fazlası. Bir samuray, bir diktatör, bir devlet adamı, bir vizyoner... Peki Ieyasu, bu iddialı girizgahı hak etmek için ne yapmıştı? Kısaca cevap vermek gerekirse, Japonya'yı bildiğimiz Japonya yapmıştı. Şöyle ki, Japonya'da *Savaşan Devletçikler Dönemi* olarak bilinen yıllarda (1467-1551) ortalık toz dumandan geçilmiyor, Latin Amerika'daki darbeci generaller misali, sabah erken kalkan *daimyo* (asker kökenli toprak ağası), gözüne kestirdiği yeri işgal ediyordu. Neredeyse bir asır süren bu fetret döneminde ülkeyi kendi adına gasbetmeye çalışan *daimyo*ların sayısı 250'yi bulmuştu. Ya da diğer bir deyişle sürekli birbiriyle kapışan 250 orducuk. Japon ahalisini inim inim inleten bu ihtiraslı savaş ağalarının sayısı 1551'e gelindiğinde bir düzineye kadar inmiş; büyük balıklar küçükleri yemişti. Ama *Ieyasu* öldüğünde, en büyük balık olarak sadece kendisi vardı. Mutlak ve iradesi sorgulanamaz tek adam...

Kurduğu *Shogunluk* (Shogunate) Japonya'yı, izolasyon yıllarından ülkenin tercihini modernleşmeden yana kullandığı ana dek taşıyacaktı. Peki, bunu nasıl başarmıştı? Şans, sabır, siyasi deha ve devamlılık, ülkeyi merkezî bir yönetim altında toplamayı başaran üç

Savaş ağalarının, acımasız ninjaların ve birbirinden kudretli Shogunların kol gezdiği 16. yüzyıl Japonyası'nda, sabrıyla, kurnazlığıyla ve tabii ki yeri geldiğinde kılıcını da ustalıkla kullanmasıyla ülkenin en kudretli ismi olmuş, ileride süper güç olacak Japonya'nın harcını karmıştı Tokugawa Ieyasu. O bir bakıma Uzakdoğu'nun Şarlman'ıydı...

güçlü adamın sonuncusu olan *Ieyasu* açısından belirleyici faktörler oldu. Şimdi gelin filmi başa saralım.

Şimdilerde ve uzunca bir süredir ileri teknoloji imparatorluğuna dönüşmüş olan Japonya, 1550-1600 yılları arasında kabuk değiştirmişti. Ana ayaklarını köylerin ve köleliğin oluşturduğu; aşiretlere dayalı, ataerkil bir cemiyet olan Japonya, merkezinde, güçlü savaş ağalarına ölümüne bağlı *samurayların* olduğu, cazibe merkezi olarak kalelerin ön plana çıkıp köylerin silikleştiği, köylülüğün köleliğin yerini aldığı bir ülkeye dönüşmüştü. Evet, söz konusu olan bir nevi feodal düzendi ama bu Ortaçağ Avrupası'ndakine pek benzemiyordu. Kralın iradesine meydan okuyan güçlü baronlar yoktu yani. Bunun yerine birbirleri arasında katı bir hiyerarşi olan ve hepsinin

merkezdeki en güçlü despota sadakat yemini ettiği bir savaş ağaları silsilesiydi gördüğümüz.

İşte adamımız *Ieyasu* böylesi bir ortama gözlerini açmış, muhtemelen açmasıyla da korkudan kapaması bir olmuştu; zira mensup olduğu kabile, itaat konusunda, doğduğu Mikawa'nın iki güçlü aşireti arasında kararsız kalmıştı. Doğal olarak gelsin rehin almalar, *seppuku*'lar*, varislerin katledilmesi ve benzeri 16. yüzyıl Japonyası'nı resmeden kanlı atraksiyonlar... Böylesi bir iklimde doğal olarak erken yaşta olgunlaşan *Ieyasu*, kariyerine etliye sütlüye karışmayan bir lord olarak başlamış ve kısa zamanda hayatta kalmasını sağlayacak denklemi çözmüştü: *En güçlü olanı takip et!*

Böyle böyle üçüncü lig *daimyo*lar arasından sıyrılıp süper savaş ağaları ligine yükseldiğinde, *Oda* Aşireti'nin lideri *Nobunaga*'nın en güçlü adam olduğunu fark edip yanında hizalanmakta gecikmedi. "*El öperek dudak aşınmaz*" diyordu. Bir süre *Takeda* Aşireti'nin kendisinden daha güçlü lideri *Shingen*'in gölgesinde kalsa da, adamın bir kuşatma sırasında ölmesi sonucu önü açıldı. "*Takeda'ların kökünü kazı*" şeklindeki emrini seve seve yerine getirmesinin ardından 1580'de *Nobunaga* Japonya'nın en kudretli adamı, *Ieyasu* ise sağ kolu olmuştu. "*Peki o meşhur Japon imparatoru?*" diye sorduğunuzu duyar gibiyim. O bir kenarda, daha çok sembolik bir lider olarak olan biteni izliyordu. Zaten istisnai dönemler hariç imparatorlara düşen, güçlü *Shogun*'lar** ülkeyi fiilen çekip çevirirken, bir kenarda durup *'yönetirmiş gibi yapmak'* olmuştu.

---

* Samuray sınıfının kendi iç organlarını yarmak suretiyle intihar etmesi. Konuşma dilinde daha çok Hara kiri olarak da bilinir. Seppuku resmi dilde ve yazışmalarda kullanılır. Seppuku, samurayların kendilerini bağlı hissetikleri ahlaki değerler adına yapılabildiği gibi idam cezasına karşılık olarak bireyin kendisi tarafından da uygulanabilirdi.

** Japonya'da bir nevi genelkurmay başkanı pozisyonunda olan ve daha çok askerî diktatör gibi hüküm sürmüş askerî liderlere verilen isimdir. 1192-1867 yılları arasında hüküm sürmüşlerdir. İmparatorlar çoğunlukla sembolik olarak bir kenarda dururken, ülkeyi Shogunlar çekip çevirmiştir.

Ancak nereden geldiği belli olmayan ninjaların *Nobunaga*'yı bir anda haklamasıyla çarşı yeniden karıştı. Birçokları kafasını yerden kaldırmamaya çalışan *Ieyasu*'nun bu işte parmağı olduğunu düşünedursun, ikinci güçlü adam *Toyotomi Hideyoshi* ipleri eline almıştı bile. O andan itibaren ikili sürekli birbirini kollayacaktı. Yeri geldi ufak tefek ordularla birbirlerini yokladılar ama *Hideyoshi*'yi asıl meşgul eden ülkenin batısındaki isyancılardı. *Ieyasu* bekleyebilirdi. Nihayetinde isyancıları ezmişti ama *Ieyasu*'yla daha fazla uğraşacak takati de kalmamıştı. Keza diğerinin de öyle. En nihayetinde meşhur Osaka Kalesi'nde *Ieyasu*'nun, "*Senden başkasını tanımam*" diyerek *Hideyoshi*'nin himayesine girdiğinde sene 1586'ydı.

Hideyoshi'nin tatlı sert reformlarıyla Japonya şaha kalkacaktı. Serseri mayın gibi gezen samuraylar disipline sokulmuş, kışlalara tıkılmış, "*Siz tarlayla, sabanla uğraşın*" denilerek köylüler silahsızlandırılmış, tek tük kalan silahlı muhaliflerin kökü kazınmıştı. Ekonomi tıkırındaydı. Bu dönemde dünyadaki altın ve gümüşün üçte biri Japonya'da üretiliyordu. Bu süreçte *Ieyasu* da, ülkenin kuzeyindeki *Kanto* bölgesinin güçlü aşireti *Hojo*'nun kökünü kazıyarak hem ne kadar işlevsel hem de ne kadar *güçlü* olduğunu göstermişti. Bu durum efendisinin gözünden kaçmamıştı.

Ieyasu'yu çaktırmadan ortadan kaldırmayı planlayan *Hideyoshi* kozunu oynamaya karar verdi. Kendisi yeni başkent *Edo*'ya (Tokyo) yerleşirken, *Ieyasu*'ya da *Mikawa*'dan *Kanto*'ya gitmesini buyurdu. Böylelikle adamın *Mikawa*'daki yerleşik düzenini ve bağlantılarını bozmayı hedefliyordu. Öyle de oldu. Ancak bukalemun tabiatlı *Ieyasu*'yu hafife almıştı. Adam kısa sürede *Kanto*'da eskisinden daha sağlam bir düzen kurunca dizlerini dövecekti. Tam elini kılıcına atmıştı ki, batıda intikam anı kollayan aşiretlerin yeniden ayaklandığı haberi geldi. Durum acildi. *Ieyasu* biraz daha bekleyebilirdi.

Ayaklanmayı, *milli birlik beraberlik* numarasıyla saf dışı etmek isteyen *Hideyoshi*, isyancı batıda ne kadar asker varsa hepsini Kore'ye yolladı! Bu işgal seferberliğiyle kontrolü ele alacağını düşünüyordu ama Çinlileri hesaba katmamıştı. Yalu Nehri'ni geçip Korelilerin

Tokyo yakınlarındaki Matsumoto Kalesi *(Siyah dış cephesinden dolayı karga kalesi olarak da bilinir)* bir dönem Togukawa Ieyasu'ya da ev sahipliği yapmıştı. Ninjaların suikastlar için duvarlarına tırmandığı, Ieyasu'nun samuraylarının çok kelle aldığı bu kale şimdilerde müze olarak kullanılıyor.

yardımına koşan Çinliler (ki adamlar aynı şeyi yaklaşık dört asır sonra Kore Savaşı'nda yine yapacaktı!) savaşı kilitledi. Bu arada işbilir *Ieyasu*, ne yapıp edip hiçbir askerini Kore macerasına yollamamıştı. Ne yapacağını bilemeyen *Hideyoshi*, *Ieyasu*'dan akıl istedi. Bu aklı, onu daha da perişan etmek isteyen *Ieyasu*'dan mı aldı tam olarak bilinmiyor ama bir kez daha tüm gücüyle Kore'ye yüklendi: Sonuç yine hüsran. Kore kilidini açmaya çalışan *Hideyoshi*'nin yolu Azrail'le kesişince sabreden derviş modundaki *Ieyasu*'nun önü nihayet açıldı. Ya da herkes öyle sanıyordu. Boş bir adam olmayan *Hideyoshi*, ölümünden sonra oğlu yeteri kadar pişene dek ülkeyi yönetmeleri için 5 kişilik bir süper bürokrat ekibi tayin etmişti. *Ieyasu* epey bir zamandır bekliyordu. Bir yırtıcı, avına ne zaman saldıracağını içgüdüsel olarak bilirdi. Ülkenin yeni *Shogun*'u olmak için biraz daha bekleyebilirdi. Bu arada bu Beşli'nin lideri olan *Ishida Mitsunari*'nin zaaflarını tespit etmişti. Adam kibri, küstahlığı ve kabalığıyla pek de sevilen biri değildi. Gizlice *Mitsunari*'nin en seçkin komutanlarına yanaşan *Ieyasu*, adamların bam teline basan

soruyu sordu: *Gerçekten böyle bir adamın peşinden gitmek istediğinize emin misiniz?*

Dananın kuyruğunun kopacağı gün gelip çatmıştı. 21 Kasım 1600'de, Orta Japonya'daki *Sekigahar*'da, çelik çeliğe kavuştu; gürül gürül akan samuray nehirleri tek bir noktada birleşip kan deryasına dönüştü. Beşli, zaferden emindi. *Ieyasu*'yu planladıkları gibi tuzağa düşürmüşlerdi. Çarpışmanın üzerinden üç saat geçmişti ki, *Mitsunari*, savaş meydanını çevreleyen tepelerin ardına gizlenmiş birliklere haber yolladı: *Çıkın ve Ieyasu'ya son darbeyi vurun!* Adamlar çıkmıştı ama o da ne! Doğrudan Beşli'nin üzerine geliyorlardı! Adamları ve diğer dört yoldaşıyla birlikte ekin gibi biçilen *Mitsunari*, tepelerin ardındaki taze kuvvetlerin komutanlarının *Ieyasu*'nun sorusu üzerinde derin derin düşündüklerini asla öğrenemeyecekti. Beşli'nin 50 bin kişilik ordusundan geriye 10 bin kişi kalmış, bu savaşla Japonya'da yeni bir sayfa açılmıştı.

Artık tartışmasız tek güç olan *Ieyasu*, *Hideyoshi*'nin Shogun'luğa varis olan oğlunu da ortadan kaldıracağı 1614'e dek sabırla beklemiş, Osaka Kalesi'ne yaptığı destansı saldırıyla nihayet "*Bu ülkenin tek patronu benim!*" demişti. Bundan iki yıl sonra öldüğünde, arkasında başarılarla parıldayan bir kariyer bırakıyordu. Bunların başında İngiliz danışmanları sayesinde inşa ettirdiği destansı donanma geliyordu. Önce Rus donanmasının canını okuyan, ardından *Pearl Harbor* Baskını'yla Amerika'yı savaşa sokarak İkinci Dünya Savaşı'nın Doğu Cephesi'nde herkesin korkulu rüyası olan Emperyal Japon donanmasının temelleri işte böyle atılmıştı. *Ieyasu*, ülkedeki tüm İspanyol ve Portekiz tüccar ve din adamlarını kapı dışarı ederek Japonya'nın neredeyse iki asır sürecek olan o destansı izolasyon dönemini başlatan adam oldu. Bu izolasyon sürecinde Japon İmparatorluğu saldırgan ve yayılmacı bir mizaca sahip olacaktı. Ayrıca *Ieyasu*, aşiretinin gücüne meydan okuma potansiyeli olan herkesi ve her şeyi ortadan kaldırarak, tarihe *Japonya'yı birleştiren adam* olarak geçiyordu.

Tokugawa Ieyasu, olağanüstü bir asker değildi. Ama usta ve taş çatlatacak derecede sabırlı bir satranç oyuncusu olduğu kesindi. Siyasi adımlarını beş altı hamle sonrasına göre atabilecek kadar uzak görüşlü, pragmatist ve bir o kadar da doğru zamanda doğru yerde olacak kadar şanslı bir liderdi. Adeta hayat hikayesiyle bize, "*Beklemesini bilirseniz, istediğiniz ayağınıza gelir*" diyordu. Kılıcın gölgesinde ve sabrın bilgeliğinde sürdürdüğü hayatıyla demirden leblebi bir Japonya ortaya çıkarmıştı.

Togukawa Ieyasu'nun doğumundan üç yıl sonra ilk Avrupalıların (Portekizliler) Japonya'ya geldiğini, hayatı boyunca 90 savaşa katıldığını iddia ettiğini, insanların Tanrı önünde eşit olduğunu savunan Hıristiyanlığı Japonya'daki katı kast sistemini tehdit ettiği için yasakladığını, herkesin Budist manastırlarına kaydolmasını zorunlu hale getirdiğini, aşırı derecede tırnak yeme alışkanlığı olduğunu, Japon kıyılarına vuran bir grup Hollandalı denizciyle olan ilişkisinin asırlar sonra *Shogun* isimli efsane TV dizisine kaynaklık ettiğini, casusları en etkin şekilde kullanan Shogun olduğunu, ölümünün ardından hanedanlığının 250 yıl daha ülkeyi idare ettiğini ve kanser olduğu sanılan bir hastalıktan dolayı öldüğünü **biliyor muydunuz?**

Mermer zeminli devasa sarayının göz alıcı avizeleri vardı. Etrafında dört dönen dalkavuk ve metresleri bir dediğini iki etmiyordu. Kuş sütünün bile eksik olmadığı mükellef sofraların biri kaldırılırken diğeri kuruluyordu. Ama bunlar ona yetmiyordu. O, Avrupa'yı istiyordu! Karşısına güçlü İspanyollar mı çıkmıştı? Sorun değildi, Osmanlılar vardı.

"Devlet benim" dedi, Fransa'yı dünya devi yaptı.

XIV. LOUIS
'GÜNEŞ KRAL'

(1638-1715)

"Birden kral olduğumu fark ettim. Bunun için doğmuştum. Her yerimi tatlı bir heyecan kapladı."

XIV. Louis (iktidarı devraldığı gün günlüğünden)

23 yıllık evliliğin ardından babası *XIII. Louis* ve onun Habsburg Hanedanı'ndan karısı *Avusturyalı Anne*'in (İspanya'da doğmuştu) ilk çocuğu olarak 1638'de doğan *Louis*, bu geç gelen doğumun bir mucize olarak selamlanması üzerine *Louis-Dieudonné*, yani 'Tanrı'dan gelen hediye' olarak vaftiz edilmişti. Baba *Louis*'nin birkaç yıl sonra ölmesi, henüz 4 yaşında olan *Louis*'ye, *XIV. Louis* olarak tahta giden yolun kapısını açacaktı. Bacak kadar çocuk yılgın, istikrarsız ve neredeyse batık durumdaki Fransa'nın başına geçmişti. Haliyle koskoca devlet çoluk çocuğun eline bırakılmayacağı için annesi *Anne*, yakın sırdaşı (ve aşığı) İtalyan başbakan Kardinal *Jules Mazarin*'le birlikte iktidarı devralacaktı. Çocuk Louis, serpilip *XIV. Louis* olacak kıvama gelene dek annesi ve kardinal, icraatlarıyla monarşinin gücünü pekiştirecek, bu tutumlarıyla 'tahtın bir İspanyol ve İtalyan tarafından gasbedildiğini' düşünen soyluları ve aristokrasiyi kızdıracak ve en sonunda *Fronde* adıyla bilinen iç savaşa neden olacaklardı. Neyse ki hünerli *Mazarin*, ayaklanmayı bastıracak ama genç *Louis*, hayatı boyunca sürecek bir ayaklanma korkusuyla yaşamaya mahkûm olacaktı *(Zaten en ufak muhalefete bile karşı olmasının sebebi de burada yatıyordu)*.

Mazarin 1650'li yılların sonuna gelindiğinde ülkeyi derleyip toparlamış, diğer yandan Habsburg'ların denetimindeki İspanya'yla yapılan barış anlaşmasıyla Fransa, Avrupa'nın önemli güçlerinden biri olmuştu. Tüm bunlar yaşanırken iyice serpilen *Louis*, 22 yaşına geldiğinde kuzeni ve İspanya Kralı IV. Philip'in kızı *Maria Theresa* ile evlendi. O yıllarda neredeyse tüm Avrupa'yı bir şekilde yöneten Habsburg'lara sırtı dayamak için yapılmış siyasi evliliklerden biriydi bu. Ancak siyasi olması, çiftin 6 çocuk yapmasına engel olmayacaktı. Haliyle Louis'nin resmî ve gayriresmî metreslerinden olan onlarca çocuğu çağın rutinlerinden biri olarak görüp, bahsetmiyoruz bile!

Mazarin'in 1661'de ölmesiyle *Louis* nihayet resmen işin başına geçti. Hem de ne geçiş! Öncelikle *Mazarin*'in şahsında somutlaşan baş danışmanlık makamını ilga etti ve "*Ne varsa tek başıma ben yöneteceğim!*" dedi. Bu çıkışı sarayı şaşırtmıştı. Bununla da kalmadı ve "*Ben Tanrı'nın temsilcisiyim ve monarşinin elindeki gücü sonuna dek kullanmak bana verilmiş ilahi bir haktır!*" diyerek Güneş'i kendisine sembol olarak seçti. İşte *Güneş Kral* (Roi-Soleil) olarak tarihe geçişi de bu şekilde oldu. Bu arada bazı tarihçiler orijinalliğini sorgulasa da onunla özleştirilen o ünlü ve iddialı "L'État, c'est moi" (Devlet benim!) çıkışı da, bu mutlakıyetçi yaklaşımının ürünlerinden biriydi.

İdareyi ele alır almaz hem Fransa'da hem de denizaşırı kolonilerde safları şöyle bir sıklaştırdı. Reformlarla maliyeyi disipline soktu, bütçe açığını azalttı. Sanayi üretimi artarken, ordu elden geçirilip modernize edildi. Bu arada her zaman sorun yaratmış ve son 40 yılda 11 kez iç savaş çıkarmış olan soyluları tavladı. *Nasıl mı?* Ayaklarını o müthiş Versay Sarayı'na alıştırıp oradaki yalancı cennetle avutarak.

Doğal olarak bu kadar hazırlığı boşa yapmamıştı Güneş Kral. O da tarih koridorlarında fazlasıyla rastlanan *Tanrı krallardan* biriydi ve elindeki gücü sahaya yansıtmakta gecikmedi. İlk etapta 1667'deki *Veraset Savaşı*'yla (War of Devolution) "*Burası çeyiz olarak karıma*

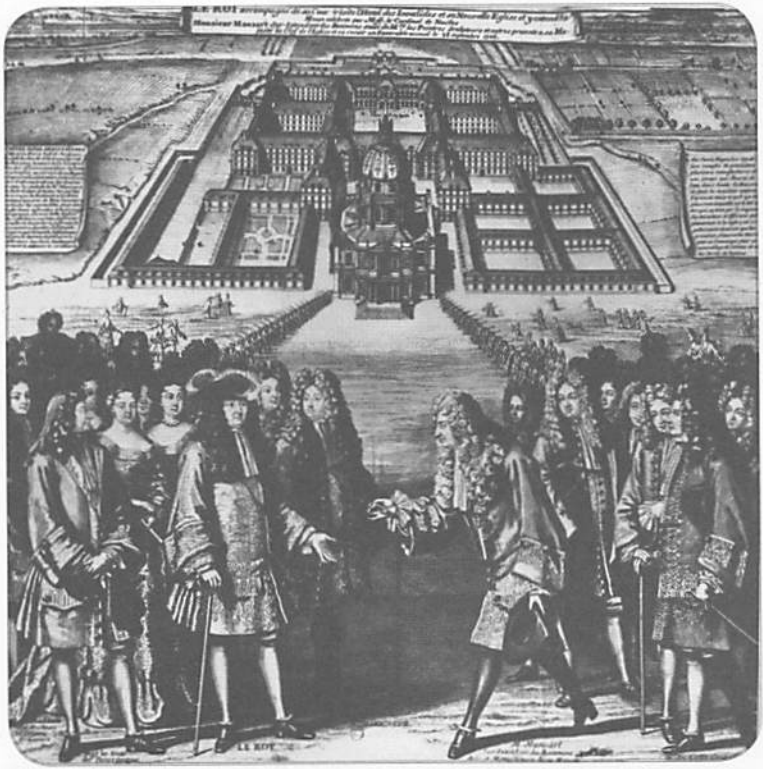

Fransa'nın en uzun süre tahtta kalan kralı olan XIV. Louis, bir tiyatro oyununda Apollon'u oynamış, Barok sanatıyla yakından ilgilenmişti. Babasının bir av köşkü olarak inşa ettirdiği Versay'ı genişleterek Fransa krallığının yönetildiği bir saray haline getirmiş, sarayı yeryüzü cennetine çevirerek muhaliflerini burada lüks ve şatafatla afyonlamıştı.

verildi!" diyerek İspanyol Hollandası'na (Belçika) saldırdı. Ancak meydan boş değildi. İngiltere, İsveç ve Hollanda'nın direnişi üzerine geri bastı ve bölgeyi İspanya'ya iade etti. Ancak tam olarak kapanmayan bu hesap birkaç yıl sonraki bir başka savaşla (Franco-Dutch War) yeniden açıldı. Bu kez Louis, Flanders bölgesinde daha fazla toprak kazanmıştı. *Bu dönemde Louis, Avrupa'nın en güçlü hükümdarı olarak parlıyordu.*

Ancak durmayacaktı. 1683'te bir kez daha İspanyolların karşısına dikildi. Gözü yine bugünkü Hollanda ve Belçika'nın bulunduğu topraklardaydı.

XIV. Louis, büyük babası IV. Henry'nin Protestanlara tanıdığı dinî özgürlükleri acımasızca budadı. Oysa bu yüzyılda Fransız burjuvazisinin çok büyük bir bölümü Protestanlığı benimsemişti. Uyguladığı bu dini baskı Fransız Devrimi'nin körükleyicilerinden biri olacaktı. Yukarıda XIV Louis'nin protestanları Katolik yapmak için kurduğu "les dragonnades" teşkilatına mensup askerlerin yaptığı baskıları tasvir eden bir çizim görüyorsunuz.

Bir yıl süren ve *Biraraya Gelme Savaşı* (War of Reuninon) olarak bilinen bu savaşta Louis, özellikle çok acımasız oldu. Köyleri yakıp yıktırdı, kimseyi canlı bıraktırmadı. Psikolojik savaşla İspanyolları yıldırmaya çalışıyordu ki Avrupa'nın başına daha büyük bir sorun açıldı: *Doğudan Osmanlılar geliyordu.* Fransa Kralı, Habsburgların İspanya ve Avusturya kollarıyla yaptığı bu savaşları sona erdirip, onları başlarındaki büyük dertle baş başa bırakacaktı. *Üstelik Osmanlı'ya karşı kurulan Kutsal İttifak'a katılmayı da reddederek.*

Louis 1678'deki savaştan Avrupa'nın en kudretlisi olarak çıktı demiştik hatırlarsanız. Ancak topraklarını genişletmiş olması Güneş Kral'in iştahını dindirmemişti. Fransa'nın diğer ülkelerle olan sınırlarındaki egemenlik hakkı tartışmalı şehirleri kah silah gücüyle kah hukuki kataküllilerle işgal etmeye devam etti. Ancak bu yayılmacı tutumu, Almanya içlerine doğru egemenliğini yayma isteği ve ülkesindeki Protestanlara yönelik baskıları, Fransa'nın siyasi ve

askerî açıdan sendelemesine neden olmuştu. O halde yapılacak iş belliydi. Daha çok savaşla her şeyi garantiye almak! Ancak bu kez ileri gitmişti. İngiltere, İspanya ve Kutsal Roma İmparatorluğu "*Ne oluyoruz yahu!*" demeye başlamışlardı. 1680'lerde Louis'nin yine işgalci birtakım eylemlere girişmesi üzerine söz konusu büyük güçler, yanlarına irili ufaklı diğerlerini de alarak ihtiraslı Fransız'ın karşısına dikildi. Bu birliktelikleri tarihe *Büyük İttifak* (Grand Alliance) olarak geçecekti. Haliyle kıyamet koptu. *Kutsal İttifak Savaşı* (Dokuz Yıl Savaşları olarak da bilinir) adı verilen bu büyük savaş, her iki yarım kürede neredeyse 10 yıl (1688-1697) sürdü. Fransa bu büyük kapışmadan elindeki toprakları muhafaza ederek çıksa da kaynaklarını bir hayli zorlamıştı. Ama bundan daha da kötüsü 1701'den 1714'e dek sürecek olan *İspanyol Veraset Savaşı* (War of the Spanish Succession) olacaktı.

İspanya Kralı *II. Charles*'ın öldüğünde geride ağızları sulandıran bir miras bırakacağı kesindi. Mirasta neler yoktu ki? Hollanda, İtalya'nın bir bölümü, Brezilya dışında bütün Güney Amerika, Antiller, Kanarya Adaları ve Filipinlere dek uzanan sömürgeler yeni sahibini bekliyordu.

II. Charles daha genç yaştan itibaren zihinsel ve fiziksel olarak bir varis bırakacak durumda değildi. O yüzden ölmesinden çok uzun bir süre önce bu görkemli mirasa kimin konacağı Avrupalı güçlerin bir numaralı gündem maddesi olmuştu. Haliyle bu durumda gözler yasal varis olabilecek uygun adaylar için *Charles*'ın kız kardeşlerinin çocuklarına çevrilmişti. İspanyol mirasına sulanan iki hanedan vardı: Louis'nin de üyesi olduğu Fransız *Bourbonlar* ve her taşın altından çıkan Avusturyalı *Habsburglar*. Her iki hanedanın da *Charles*'la ve babası *IV. Philip*'le yakın bağları vardı. Ancak bir numaralı varis *Louis Le Grand Dauphin*'di. Yani Charles'ın büyük üvey kardeşi *Maria Theresa*'nın ve bizim meşhur *XIV. Louis*'nin oğlu! Ancak *Dauphin* aynı zamanda Fransız tahtının varisi olduğu için sorunlu bir seçenekti. Fransız ve İspanyol tahtlarını birleştirip, hükmedeceği büyük coğrafyayla Avrupa'daki güç dengesini bozabi-

XIV. Louis'nin yeryüzündeki cenneti Versay, bugün dünyanın dört bir köşesinden milyonlarca meraklıyı kendine çekip şatafatıyla büyülüyor.

lirdi! Diğer bir adaysa Avusturya Habsburglarından Kutsal Roma İmparatoru *I. Leopold*'du. Ancak onun durumunda da aynı tehlike söz konusuydu. 16. yüzyılda olduğu gibi Avusturya Habsburglarıyla İspanya tahtını birleştirebilirdi. Ancak *Charles* ölümünden kısa bir süre önce vasiyetini değiştirmiş ve imparatorluğu *Dauphin*'in oğlu, *Louis*'nin torunu *Philip*'e bırakmıştı. Vasiyetname "*İspanya toprakları bütünlüğü bozulmadan XIV. Louis'nin torununa kalacak, ancak Fransa ve İspanya tahtları birleştirilmeyecektir. XIV. Louis bu teklifi kabul etmezse, taht, aynı koşullarla Habsburglara kalacaktır*" diyordu. Tabii ki Louis, vasiyetin üzerine balıklama atladı ve şartları kabul etti. Koskoca İspanyol İmparatorluğu torununa kalmıştı, canına minnet! Bu durumu kabullenemeyen Kutsal Roma İmparatorluğu, İngiltere, Hollanda ve onlara bağlı onlarca dükalık hemen silahları kuşanıp Fransa'nın karşısına dikildi. *Pastayı Louis'ye yedirmeye niyetleri yoktu!*

İlk dünya savaşı olarak kabul edilen bu büyük küresel çarpışma, imzalanan ve modern Avrupa'nın mimarlarından biri olarak kabul edilen *Utrecht Barışı* ve İspanya'nın parçalanmasıyla sona ermişti. *Louis*'nin torunu İspanya kralı olarak tahta çıksa da, bir bölümü savaşan tarafların Kuzey Amerika'daki sömürgelerinde cereyan eden

bu uzun süreli çarpışmalar serisi, Fransa'yı kıtlıklara sürükleyecek, bu da ülke hazinesini büyük borç yükü altına sokacaktı. *Savaş sonunda Fransa'nın Avrupa'daki hegemonyası kırılmıştı.* O tarihten itibaren *güç dengesi* kavramı uluslararası siyasetin bir parçası oldu.

Fransa'yı ve monarşisini zayıflatan sadece XIV. *Louis*'nin iktidarının ikinci yarısında patlak veren uzun süreli yıpratıcı savaşlar değil, aynı zamanda din meselesiydi de. 1685'te koyu bir Katolik olan *Louis*, dedesi *IV. Henry* tarafından yayınlanan ve Fransız Protestanlarına (Huguenotlar olarak bilinirlerdi) birtakım haklar veren *Nantes Buyruğu*'nun (Edict of Nantes) geçersiz olduğunu ilan etti. Madem Tanrısal iradeye dayalı bir krallığı vardı, o halde bu tek adamlık durumu ülkesinin dini için de söz konusu olmalıydı. O zaman mademki kendisi bir Katolik'ti, o halde herkes Katolik olmalıydı! Adeta toplumsal barışa el bombası atmıştı!

Fontainebleau Buyruğu'yla (Edict of Fontainebleau) Protestan kiliselerinin yerle bir edilmesini, okullarının kapatılmasını ve din adamlarının da ülkeden şutlanmasını emretti. Protestanların bir araya gelmeleri yasaklandığı gibi, evlilikleri de geçersiz sayıldı. Tüm çocuklar Katolik eğitiminden geçecek ve vaftiz edilecekti. O günlerde Fransa'da neredeyse bir milyon Huguenot yaşıyordu ve bunların çoğu elinden iş gelen sanatkar ve benzeri kalifiye elemanlardı. Her ne kadar fermanla Protestanların ülkeden ayrılması yasaklansa da 200 ilâ 800 bin arasında Protestan takip eden on yıllar içinde soluğu İngiltere, İsviçre, Almanya ve diğer Amerikan kolonilerinde aldı. Bu cadı avı ülkenin iş gücünün kaymak tabakasını kaçırırken, Fransa'nın Protestan komşularının da tepesini attırmıştı. Üstelik Protestanların Fransa'daki hükümete verdiği desteğin kaybolmasına ve devletin yalpalamasına neden olmuştu.

XIV. *Louis*, 1 Eylül 1715'te, 77. doğum gününden dört gün önce Versay Sarayı'nda kangrenden öldüğünde, Avrupa'daki hiçbir monarka nasip olmayan 72 yıllık sanatı da sona eriyordu. Fransa'nın kültürü, tarihi ve kaderi üzerinde silinmez bir iz bırakırken, tarihî

gelişmelere şahitlik etmiş bir kral olarak savaş ve şatafatla süslediği dünyadan göçüp gitmişti.

AKILDA KALANLAR

- ✓ Askerlik onun döneminde bir sanata dönüştü. *Bonaparte* dönemi hariç Fransa tarihinin en ünlü mareşal ve komutanları onun devrinde boy gösterdi. İktidarında yaşayan ünlü askerî mühendis ve taktisyen *Sébastien Le Prestre de Vauban* sayesinde savaş sanatı bir bilim dalı halini aldı.
- ✓ Kumaş, bijuteri ve porselen üretimini teşvik etti, bunları bir ihraç metası haline getirdi. Sanayiyi teşvik eden yatırımları Fransa'nın gelecekteki ağır sanayi hamlesinin başlangıcı olarak kabul edilebilir. Fransız kumaşları, mobilyası, porseleni, lüks tüketim malları ve silahları, neredeyse tüm Avrupa'yı doldurmuştu.
- ✓ Gösterişi ve lüksü fazlasıyla seviyordu. Küçük bir av köşküyken Avrupa'nın en büyüğüne dönüştürdüğü Versay Sarayı'nda verdiği balolar dillere destandı.
- ✓ *Voltaire* 'XIV. Louis Asrı' adlı eserinde Fransa'nın onun döneminde sanat ve bilimde ulaştığı seviyeyi, insanlığın Yunan, Roma ve Rönesans devirlerinden sonra ulaştığı en yüksek safha olarak selamlamış ve bundan sonra Avrupa ve medeni dünyanın, bu dönemin kurum ve ilkelerinin ışığında yoluna devam edeceğini öne sürmüştü.
- ✓ Doğudaki savaşlar ve başarılı diplomatik manevralarla Fransa'nın bugünkü doğu sınırlarını garanti altına almıştı.
- ✓ Fransız donanmasını İngiltere ve Hollanda gibi diğer sömürgeci rakipleri karşısında yeteri kadar rekabetçi hale getiremedi. Bu eksiklik Fransa'yı okyanus aşırı kolonilerde İngiltere karşısında ikinci plana düşürdü.
- ✓ Edebiyat, müzik, tiyatro ve spor belli başlı merakları arasındaydı. Oyun yazarı *Molière*, ressam *Charles Le Brun* ve kompozitör *Jean-Baptiste Lully* gibi döneminin ünlü sanatçı ve entelektüel

simalarını eteğinden eksik etmedi. Aynı zamanda kendisini Fransız dilinin korunması ve yaygınlaştırılmasıyla görevli Fransız Akademisi'nin hamisi ilan etmiş, sanat ve bilimi teşvik eden önemli kurumları hayata geçirmişti. Fransız dili ve kültürünün bir küresel cazibe nesnesi olması onunla birlikte başladı.

XIV. Louis'nin tam adının *Louis Dieudonné de Bourbon* olduğunu, yıkanmaktan pek hoşlanmadığını (bazı kaynaklar hayatı boyunca üç kez yıkandığını iddia edecek kadar işi abartmıştır), lükse fazlasıyla düşkün olduğunu ve neredeyse 400 kadar yatağı olduğunu ve Versay Sarayı'nı hayatı boyunca yaptırdığı eklemelerle sürekli büyüttüğünü **biliyor muydunuz?**

Bir süre kardeşleriyle yönettiği Rusya'yı, tek başına ipleri ele aldığı andan itibaren şok bir modernleşme ve Batılılaşma diyetine soktu! Bu sayede fazla kilolarından kurtulan ülke kısa zamanda enerjik ve görenin *maşallah* dediği bir *Avrupalıya* dönüşse de, bunun Ruslara faturası bir hayli tuzlu olmuştu. Baltıklara kan kusturup Osmanlı'dan tokat yedi. "*Söz konusu reformsa oğlum bile teferruattır*" dercesine, hayallerinin karşısına kim çıkarsa ezdi geçti.

Saça sakala bile vergi kesti; Rusya'yı ayağa kaldırdı!

ÇAR BÜYÜK PETRO (I. PETRO)

(1672-1725)

"Büyük Petro konusunda Rus milliyetçilerinin kafası biraz karışıktır. Bir yandan ülkeyi ayağa kaldırmıştır ama diğer yandan çok fazla Batı yanlısı olduğu için geleneksel değerleri ayaklar altına alan biri olarak görülür."

Prof. Stanislav Tkachenko
(St. Petersburg Üniversitesi)

Daha çok *Büyük Petro* olarak bilinen Çar. *I. Petro*, 1682'den 1725'e dek Çarlık Rusyası'nı yönetti. Ama ne yönetme! Rus devletinin ve toplumunun her hücresine nüfuz eden reformlarıyla devleti dönüştürdü. Onunkisi ideolojik olmaktan ziyade pragmatist bir dönüşümdü. Ya da ideallerden ziyade pratik ihtiyaçlardan beslenen bir reformlar silsilesi. Ama öyle ya da böyle bazı uygulamalarıyla başta bizim ülkemiz olmak üzere deli ya da çılgın olarak isimlendirilse de *Petro*'nun çağdaş Avrupa teori ve uygulamalarını devasa imparatorluğuna yedirmesiyle, Rusya'nın modernleştiği ve Avrupa ekonomik ve siyasi sistemine adapte olduğu tartışılmaz bir gerçektir.

Çocuk yaşta iktidara geldiğinde Rusya her tarafı dökülen bir imparatorluktu. Rönesans ve Reform hareketleri Avrupa'yı dönüştürürken Rusya Batılılaşmayı reddetmiş ve modernizasyon rüzgarlarına karşı kapısını bacasını sıkı sıkıya kapamıştı. Bunlar yetmezmiş gibi Petro bir de tahtı paylaştığı zihinsel özürlü üvey kardeşi *İvan* ve ülkeyi geçici olarak yöneten üvey kız kardeşi *Sofya*'nın arasında kalmıştı ve *Streltsy* denilen Çarlığın gözde askerlerinden de

Güvenliği polis gücüyle sağlanan, çöpleri toplanan, cadde üstündeki binaları restore edilen, bugünkü anlamıyla belediye hizmetlerinin verildiği, yol ve köprülerin sürekli onarıldığı, ulaşımın kolaylaştırıldığı, kadınların ve her sınıftan insanların sosyal hayata katıldığı bir şehir hayatı düşünmüştü Petro. Bu hayalini St. Petersburg adıyla hayata geçirecekti. *Petro'yu tasvir eden bir çalışma.*

fena halde tırsıyordu. Eh haksız da sayılmazdı, zira adamlar çoktan Petro'nun taraftarlarından bir kısmını haklamışlardı. Ne yapsın, o da annesiyle birlikte gözden ırak bir yere kaçmayı tercih etti ve orada bir Çar'ın alması gerektiği kalitede eğitim alamadığı için kafayı askerî meselelere taktı. Topladığı orduyu kendi bildiği şekilde yetiştirdi ve *Streltsy*'ye güvenmediği, Rus ordusu da bitik durumda olduğu için Alman uzmanlar getirterek toplama ordusunu eğitti. Bununla kalmadı, donanmaya yatırım yaptı, deniz tatbikatları başlattı. Teknolojiye fena halde meraklıydı. Matematik başta olmak üzere elindeki orduyu güçlendirecek ne kadar çağdaş gelişme varsa hepsine balıklama atladı. Gel zaman git zaman elindeki toplama birlikler gerçek anlamda bir orduya dönüştü; hem de kendisine ölümüne bağlı bir orduya. 1689'da ablası *Sofya*, *Petro*'yu ortadan

kaldırmayı hedefleyen bir komploya girişmiş ama eline yüzüne bulaştırmıştı. Nitekim bu durum sonunu getirdi ve sürgünü boyladı. Bunun üzerine Petro annesiyle birlikte dümene geçti. Artık üzerinde baskı olmaksızın ordusuyla daha iyi ilgilenebilirdi. Öyle de yaptı. Emekleri karşılıksız kalmayacaktı. 1696'da hem deniz hem de kara birlikleri Azak'ta (Azov) Türkleri perişan etti. Petro, Karadeniz'de ayağını basacak bir liman kazanmıştı. Çar *Korkunç İvan* döneminden bu yana Rusya'nın batıdan denize çıkışı olmadığını, doğuda da Asya steplerindeki Türkler tarafından rahat bırakılmadığını göz önüne alırsak, bu adım hiç de fena bir başlangıç sayılmazdı. *Petro zaferin tadını almıştı.*

Her ne kadar Avrupa'da ne kadar kalburüstü uzman varsa ülkesine getirmiş olsa da bunu yeterli görmüyordu *Petro*. İşi kaynağından öğrenmeliydi. Rus diplomat kılığında Avrupa'yı şöyle bir turladı; Hollanda'da marangozhanelerde, İngiltere'de donanma doklarında çalıştı. Gördüklerinden dolayı ağzı açık kalmıştı. Kendileri onlarca yıldır yatarken elin oğlu alıp başını gitmişti. "*Ben de bunları Rusya'da uygulayacağım!*" dedi.

Ancak önce halledilmesi gereken bir mevzu vardı: *Streltsy*. Adamlar yokluğunda ülkedeki feodal aristokratların (Boyer) ve dindar muhafazakarların (Old believers) desteğini alarak ayaklanmıştı. Petro'nun çevik ve modern ordusu ayaklananların ayaklarını yerden kesti ve ortalık bir anda sütliman oldu. Ama ayaklanmanın bitmesi yetmezdi, bataklık kurutulmalıydı. Bunun üzerine genç Çar, o güne dek seçkin olmanın ayrıcalığıyla şımarmış ve iktidara ortak olmaya başlamış *Streltsy*'yi lağvetti (*Bunu bir şekilde bizde Sultan II. Mahmud'un Yeniçeri Ocağı'nı kaldırmasına benzetebiliriz*). Liderleri ve taraftarlarının kellelerinden tepeler yığdırdı. Petro'nun gözünde *Streltsy* eski Rusya'yı temsil ediyordu. *Eski Rusya kendisini ortadan kaldırmak istemişti!* O halde eskiye dair ne varsa silip atmalıydı. Tüm devlet görevlilerine sadakat yemini ettirdiği gibi, Rus asillerinin bundan böyle Avrupa'nın sosyal davranış kalıplarını benimsemeleri yönünde kanunlar çıkarttı. *Kanunla alışkanlık mı değişirmiş*

demeyin, tepeden inmeci modernleşme hareketlerinde sık görülen bir vaka olacaktı bu sonuçta. Her neyse, sonuçta Rusya, aceleci *Petro*'nun askerî açıdan bir an evvel modernleşme arzusuna ayak uydurabilecek kadar hızlı davranamıyordu ve ihtiraslı Çar bunun bedelini ağır ödeyecekti.

Yabancı uzmanların katkıları ve yoğun tatbikatlarına rağmen *Petro*'nun ordusu Narva'da baş düşmanlarından İsveç karşısında utandırıcı bir hezimete uğradı. Askerleri ne var ne yok geride bırakıp cepheden tüymüştü. Güneyde de benzer bir fiyasko söz konusuydu. Sadrazam *Baltacı Mehmed Paşa* komutasındaki Osmanlı ordusu, Rusları Azak'tan çıkardığı gibi, orada inşa edilen liman ve tersaneyi de ele geçirmişti. Manzara netti. *Rus ordusu henüz büyük balıklarla aynı sularda yüzmeye hazır değildi.* Peki bu Petro'yu durdurdu mu? Tabii ki hayır. Adama boşuna *Büyük* dememişlerdi ya!

Ona asker lazımdı. Çok, daha çok asker! Tarihte ilk kez çiftçi ve serflerin orduya yazılmasına izin verdi. Dışarıdan daha çok eğitmen getirdiği gibi, ordu ve donanmanın ihtiyaçlarını karşılamak için sanayi üretiminde gaza bastı. Çabası karşılıksız kalmayacaktı. Önce İsveç'i Poltova'da iki seksen bir doksan yere serdi, ardından da bu avantajını kullanarak İsveç'i, Rusya ve Polonya'dan tamamen çıkardı. 1714'te Rus donanması İsveçlileri Hango'da sulara gömerek Petro'ya büyük bir zafer armağan etti. Her ne kadar bu *Büyük Kuzey Savaşı* (Great Northern War) 1721'e dek devam edecek olsa da sonuç değişmeyecekti. *Rusya artık Baltık Denizi'nin efendisiydi.*

Petro'nun güçlü bir orduya dönük hayalleri ve imparatorluğunu büyütme arzusu, güçlü bir ekonomiyi, güçlü bir ekonomi nitelikli bir yönetici sınıfını, bu da daha iyi bir eğitim sistemini gerektiriyordu. Doğal olarak askerî reform programı topyekün bir kalkınma ve yenilenme seferberliğine dönüştü. Ancak bu değişiklik ve reformlar öylesine geniş ölçekli ve anlıydi ki, birçoğunun etkileri ya Petro'nun iktidarının son anlarında ya da onun ölümünden çok sonra hissedilecekti.

Kurtuluşun reçetesini Batı'da bulmuştu. Modern Avrupa'yı izledi. Bunu oralardaki havayı teneffüs ederek, şehrin kenarlarında, limanlarda, fabrikalarda bulunarak, çalışarak, bazen kim olduğunu unutturarak ve kimliğini gizleyerek yaptı. Gördüklerini ülkesine taşıdı. Bu bakımdan büyük bir hayalperestti, vazgeçmeyecek kadar hırslıydı. İstediklerini yaptı. Şimdiyse devasa heykeliyle Moskovalıları selamlıyor.

Kaynak yaratmak için ülkenin dışa bağımlılığı ve dış ticaret açığı azaltılmalıydı. Kolları sıvayan Çar, yerli üretim sanayiinin geliştirilmesi için büyük bir tazyik uyguladı. Yeni vergiler icat etti. Öyle ki Batılı gibi yaşamayan, sakallarını kesmeyip onlar gibi giyinmeyenleri bile vergiye bağlayacak kadar aşırı uygulamaları oldu! Devlet eliyle sanayi kurulmasını teşvik etti; madenler ve orduya elbise ve cephane üreten fabrikalar açıldı. Sanayicilerin yatırım yapması için kapıları sonuna dek açtı tutkulu Çar. Büyümek, büyümek, daha çok büyümek istiyordu. Devletten krediler, bedava araziler ve tabii ki zaten köylü bir toplum olan Rusya'da fazlasıyla bulunan ucuz işgücü! Genellikle tarımda istihdam edilen serfler sanayiye kaydırıldı. Toplumsal bir dönüşüm yaşanıyordu koca ülkede. Petro bir yandan devasa askerî hayallerini beslemek için yeni gelir ve dolayısıyla vergi kapıları bulmaya çalışırken, diğer yandan da hantal ve yolsuzluğa karşı korunmasız devleti dönüştürmeye çalışıyordu. Zor bir işti, hem de çok zor.

Tüm bunların altından tek başına kalkamadığı için ülkenin günlük işleyişini senatoya bırakıp kendisi doğrudan sahaya inmeye karar verdi. O ülkeyi baştan uca gezip askerî meseleleri ele alırken, vergi ve benzeri finans meseleleriyle senato ilgileniyordu. Ancak yolsuzluk virüsü senatodakilere de bulaşmıştı. Ne kadar çok vergi toplanırsa, o kadar çok bu vergileri tırtıklayanlar çıkıyordu. Petro bürokrasiye teslim olmadı. Kendisine bağlı sadık memurlarla yolsuz avına çıktı! Bu yöndeki ihbarları ödüllendirdi. Bürokrasiyle olan bu mücadelesi ölümüne dek sürecekti.

Her şeyin başı eğitim diyenlerden biri de *Petro*'ydu. Yurt dışına birçok öğrenci yolladı. Bunlar Batı'nın ilmini alıp gelecekti. Yabancıların etkisi sadece orduya değil, Petro döneminde hayatın her alanına; yönetime, üretime ve hatta tarıma bile sirayet etmişti.

1724'te açtığı St. Petersburg Bilimler Akademisi modernleşme çabalarının tacı oldu. Döneminde yayınlanan akademik kitapların sayısı, son 150 yıldakilerin toplamından katbekat fazlaydı. Rus halkının refahını, çoğu zaman onların tepkisine neden olan

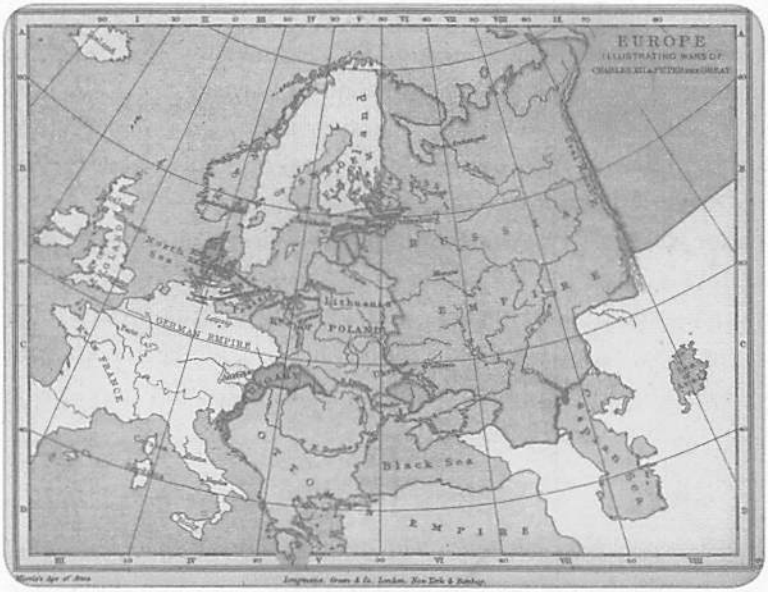

Çar Petro'nun derdi, Rusya'yı sıcak denizlere indirmekti. 1700'lü yıllardaki Avrupa haritası Petro'nun bu ısrarındaki haklılık payını gösteriyor. Güneyinde Osmanlılar Karadeniz'e, batısındaysa İsveç Baltık Denizi'ne set çekmiş.

uygulamalarla bile olsa, artırmaya ve Rusya'yı Avrupa'nın önde gelen ülkelerinden biri yapmaya yeminliydi *Petro*. Her ne kadar reformlarının çoğu hedefine ulaşsa da arada çuvalladığı da olmuştu. Ülkenin Batı'ya açılan penceresi olarak tanımlanan ve Moskova yerine başkent olarak kullandığı soluk kesici St. Petersburg'un ve Karadeniz, Baltık Denizi ve Hazar'ı birbirine bağlayacak kanalın inşasında binlerce köylü hayatını kaybetmişti. Ayrıca sınırlarını oldukça geniş tuttuğu vergi sistemi de sağlıksızdı. Birçok köylü yüksek vergilere tabi tutulmuş, binlercesi Petro'nun savaş makinesini besleyebilmek adına aşırı çalışmaktan ölmüştü. Birçok Rus, eski geleneklere savaş açan Çarlarına diş bilemiş, iktidarı sırasında ayaklanmalar eksik olmamıştı. Hatta aşırı uygulamalarıyla hem içeride hem dışarıda, "*Bu adam ne yapmaya çalışıyor?*" sorusunun dillendirildiği de oluyordu (Deli Petro yakıştırmasını hatırlayalım.)

Son tahlilde Petro, Rusya'nın en önde gelen liderlerinden biri olarak hafızalarda yer etti. Onun iktidarında Rusya, Ortaçağ'dan modernizme doğru makas değiştirdi. Rus sanayisi hem nicelik hem de nitelik olarak şaha kalktı. Askerî zaferleriyle Rusya'yı Avrupa siyasetinde söz sahibi yaptığı gibi, bir ticaret ülkesine dönüştürmüş olmasıyla da ülkesini Avrupa ekonomisinin önemli bir oyuncusu haline getirdi. Teknolojideki yeniliklerin bizzat peşine düşüp onları kendi ülkesinde hayata geçirmesi sayesinde Rusya, kendi halinde yaşayan izole bir doğu imparatorluğu olmaktan kurtulup, önde gelen Avrupa güçlerinden biri oldu. Onun ölümüyle bir parça bocalayan Rusya, 37 yıl sonra bir başka *büyüğün*, Katerina'nın liderliğinde yeni bir altın çağa doğru yelken açacaktı.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Pyotr Alekseyevich adıyla 9 Haziran 1672'de Moskova'da doğdu. Çar Alexis'in ikinci karısı Natalya Kirillovna Naryshkina'dan olma on dördüncü çocuğuydu. V. *İvan* kendisinden daha büyüktü ama zihinsel hastalığından dolayı çar olmaya elverişli değildi. Bu yüzden İvan'ın ölümüne dek ülkeyi Sofya'nın naipliğinde birlikte yönettiler.
- ✓ İki kez evlendi. İlk karısı *Eudoxia* ile arası pek iyi değildi. Avrupa'ya yaptığı ilk gezinin ardından kadını boşayıp manastıra kapattırdı. Ondan olan tek çocuğu *Alexis*'i de askerî hayallerini paylaşmadığı ve kendisine ihanet ettiği gerekçesiyle öldürtecekti.
- ✓ Kendi hayallerinin ürünü olan St. Petersburg'u fiilen başkent olarak kullansa da, şehir onun döneminde resmen başkent ilan edilmemişti. Hükümete ait kurumlar Çar'a yakın olabilmek amacıyla Neva Nehri kenarına inşa edilen ve sık sık su baskınları yaşayan bu şehre taşınmıştı.
- ✓ Avrupa gezisi sırasında bulunduğu Hollanda'da, Hollanda ve İngiltere'nin ünlü kralı *William of Orange*'la tanışmıştı. William, denizcilikteki inşa tekniklerini öğrenmesi için *Petro*'nun

Hollanda'nın meşhur denizcilik şirketi *Doğu Hind Kumpanyası'nda* çalışmasını sağlamıştı.

- ✓ Akıllara ziyan vergi uygulamalarından biri de soylular ve ruhban sınıfı hariç ülkedeki tüm erkekleri kelle vergisine bağlamasıydı! Öyle ki bir köyde yaşayan erkeklerden biri vergi ödememek adına tüyerse, onun payını diğerleri ödüyordu. Dolayısıyla herkes birbirini kollar olmuştu!
- ✓ Eli sopalı ama iyi niyetli bir lider olarak yaşadı. 8 Şubat 1725'te arkasında bir varis bırakmadan çok sevdiği St. Petersburg'da öldüğünde, ardından kimileri deli, kimileri dahi demişti.

Büyük Petro'nun Rus alfabesini modernize ettiğini, Jülyen Takvimi'ni uygulamaya soktuğunu, ilk Rus gazetesinin onun döneminde yayınlandığını, ikinci karısının bizdeki o asılsız ama meşhur *'Baltacı-Katerina'* hikayelerindeki *I. Katerina* olduğunu, uygulamalarına isyan eden kendi oğluna bile acımadığını, uzun boylu, güçlü kuvvetli ve yakışıklı bir adam olduğunu, Hollanda'dayken diş çekmeyi bile öğrendiğini, Rus ihtişamının sembolü olarak yaptırdığı St. Petersburg'un inşası sırasında 10 bin ilâ 100 bin dolayında kişinin öldüğünü, İsveç'i mağlup etmesinin ardından Rusya'yı imparatorluk, kendisini imparator ilan ettiğini, içkiye ve eşek şakalarına çok düşkün olduğunu, eski Rusya'yı temsil ettikleri gerekçesiyle sakal bırakanları bile vergiye bağladığını ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin'in sıkı bir Petro hayranı olduğunu **biliyor muydunuz?**

Alman asıllıydı ama Çar III. Petro ile evlenmesinin ardından *"Doğduğun değil doyduğun yer vatanındır"* deyişini haklı çıkartırcasına, hayatını kurduğu Rusya'da ülkenin geleceğini kurmaya soyundu. Bir kısmını Osmanlı'dan olmak üzere, ele geçirdiği topraklarla Rusya'yı şişmanlattı. Reformları kadar hızlı aşk hayatıyla da adından söz ettirdi. 1796'da St. Petersburg'da 67 yaşındayken öldüğünde ardında tarihin *büyükler* sınıfına girmeyi haklı çıkartacak bir miras bırakmıştı.

Alman Sophie olarak doğdu, Rus Katerina olarak öldüğünde, Rusya dünya gücü olmuştu!

'BÜYÜK' KATERİNA

(1729-1796)

"Siz filozoflar ne şanslı insanlarsınız. Sizler kağıda yazıyorsunuz. Kağıt dayanıklı. Ama ben zavallı Çariçe, ben insanların pek narin ciltlerine yazıyorum."

Katerina

Orta kademe bir Alman prensçiğinin kızı olarak doğdu, Rus Ortodoks Kilisesi'nin değerlerini benimsemesiyle birlikte kaderi değişti. Önce inancını benimsediği Rusya'nın zamanla her şeyini benimsedi, tek efendisi oldu ve 34 yıl aralıksız yönettiği bu erkek egemen ülkeyi, Büyük Petro'nun bıraktığı yerden alarak dünyanın sayılı güçlerinden biri yapmayı başardı.

Annesinin gözde çocuğu değildi. Kardeşi ölünce annesinin dikkatini çekecekti. Kıvrak zekâlıydı. Ana dili Almanca'nın yanısıra, Fransızca, Rusça öğrenmişti. Sonuncusu bir süre sonra işe yarayacaktı. Annesi, Avrupa saraylarını dolaşıp kızına uygun bir aday ararken, aradığını St. Petersburg'daki bir davette buldu ve büyük macera işte böyle başladı. 1774'te Rusya'ya doğru yola çıktı. *Her şeyi değiştirecek olan bir yolculuktu bu.*

Geride bıraktığımız sayfalarda maceralarını okuduğumuz *Çar Büyük Petro*'nun aynı ismi taşıyan yeğeniyle evlendiğinde hem yaşadığı ülke hem de adı değişmişti. O artık kendisini *Rusya*'ya adamış olan *Katerina*'ydı! Pek mutlu bir evliliği olmadı. O yüzdendir

Kırım'ı almış, Rusya'yı Karadeniz kıyılarına bağlamıştı. Bu askerî başarıları ona kazandıransa, kumandanlarının ve aşıklarının en önde geleni Potemkin'di. Zaten Batı'da Katerina, cinselliğe olan düşkünlüğü ile anılacaktı. Hatta Fransızlar onun ölümünü bu düşkünlüğüne bağlayacak kadar ileri gitmişti.

ki 1762'de Çar olan kocası önce darbeyle alaşağı edilip ardından da öldürülünce gözler ona döndü. *Yoksa?* Cinayette rolü vardı ya da yoktu tartışılır ama bir şey kesindi. Katerina idareyi ele almıştı. *Hem de uzunca bir süre için.*

İkinci vatanının sınırlarını genişlettiği gibi *Büyük Petro*'nun başlattığı Batılılaşma siyasetini de tutkuyla kucakladı. Rusya onun idaresinde güneye ve batıya doğru genişledi. Kırım, Beyaz Rusya Litvanya Rus topraklarına katıldı. Prusya ve Avusturya'yla yaptığı anlaşmalarla Polonya'yı parçalayarak mideye indirdi ve Rusya'nın gölgesini Avrupa'nın ortalarına dek uzattı.

Siyasi ve sosyal reformcu olarak başladığı iktidarında yaşlandıkça muhafazakarlaştı. İdeal hükümetin nasıl olması gerektiğine dair yaptırdığı çalışmalar 1768'de Osmanlı-Rus Savaşı'nın patlak vermesiyle havada kalmış ama en azından bu süreçte sokaktaki Rus,

yönetime sesini duyurabilmeyi başarmıştı. Birkaç yıl sonra patlak veren *Pugaçev Ayaklanması* özellikle ülkenin batısında hararetle taraftar bulsa da, tam iktidara ortak olmaya soyundukları noktada Çariçe'nin gazabı üzerlerine çökmekte gecikmedi. *Katerina*, Rus tarihinin bu en büyük köylü-çiftçi ayaklanmasını ezip geçmiş, büyük bir kıyıma imza atmıştı. Zaten onun döneminde köylü sınıfı ezilecek, aristokrasi altın dönemini yaşayacaktı.

Eğitim ve kültüre büyük yatırım yaptı *Katerina*. Aralarında *Voltaire* ve *Diderot*'un da olduğu devrinin önde gelen aydın ve düşünürleriyle yazışmalar yaptı. Zaten ona *Büyük Katerina* adını verenin de *Diderot* olduğu söylenir. Bu arada *Voltaire*'in kitaplığının tamamını satın almak için oldukça yüklü bir meblağ ödediğini de ekleyelim.

İktidarı süresince sanat ve edebiyatı el üstünde tuttu. Bugün onun topladığı eserler, St. Petersburg'un dünyaca ünlü müzesi *Hermitage*'da sergileniyor.

Koyu bir sefalet içinde kölelik düzeninin yürüdüğü. Avrupa'nın saygı duymadığı Rusya'da reformlara girişmiş, hukuku ön planda tutmaya çalışmış ve tüm Rus liderleri gibi güneye, sıcak denizlere yönelmişti. Özellikle Karadeniz kıyılarını ve Konstantinopol'ü hedefleyerek, Osmanlı ile savaşa tutuştu. Konstantinopol'ü bir nevi Ortodoks Vatikan'ı yapmayı hayal ediyordu.

AKILDA KALANLAR

- ✓ Bugünkü Polonya, o günkü Prusya sınırları içinde kalan topraklarda doğdu. Asıl adı *Sophie Friederike Auguste von Anhalt-Zerbst*'di.
- ✓ Oldukça hızlı bir aşk trafiği vardı (12 sevgilisi olduğu söylenir!) Sevgililerinin çoğunu devlette önemli mevkilere getirmişti. Bunların en bilineni Osmanlı'ya karşı verilen savaşın kahramanlarından *Gregory Potemkin*'di.
- ✓ Rusya'ya bugünkü Fransa'ya eşit büyüklükte toprak kazandırdı. Haşmetli Polonya'yı ortadan kaldırıp, Kırım Hanlığı'nı tarihe karıştırdı. Gürcistan'ı da aldı. Osmanlı'dan aldığı topraklar sayesinde Ruslar Karadeniz'e açılabildi.
- ✓ Kendisine büyük diyenlerin yanı sıra özellikle *I. Alexander* dönemindeki abartılı tarihyazımından dolayı tarihteki rolünün şişirildiğini düşünenler de vardır. Sevenleri kadar kendisinden nefret edenler de mevcuttu. Sözgelimi *Marx* onun için *taçlı fahişe* bile demişti!
- ✓ *III. Mustafa, I. Abdülhamid* ve *III. Selim* olmak üzere üç Osmanlı padişahına zor anlar yaşattı. Tarihçilere göre *III. Selim* ve *II. Mahmud* onun idaresindeki Rusya'nın yarattığı tehditlerden dolayı reform hareketlerine girişmişti.
- ✓ Rusya'nın en güçlü kurumlarından kilise de *Katerina*'nın hışmından kurtulamamıştı! Rus Ortodoks Kilisesi'nin gücünü sınırlamaya çalıştı. İlk etapta mallarını geri vermişti ama sonradan fikrini değiştirdi. "Kilisenin zenginliği devletin olmalı" diye düşünüyordu. Bu yüzden kiliseyi devletin bir parçası haline getirirken, bir milyon dolayında serf de dâhil olmak üzere tüm mallarına el koydu ve vergiye tabi kıldı.

Londra'daki efendileri onları canlarından bezdirmişti. Her gün salınan vergiler nefeslerini kesiyordu. Damarlarındaki kanı hızlandıran soru işte böylesi bir ortamda aklına düştü: *Neden onlar için yaşayalım ki?*

Eline silah aldı. Bıraktığında harita değişmişti.

"Gel kral ol" dediler, reddetti; Amerika'ya demokrasi geldi!

GEORGE WASHINGTON

(1732–1799)

"Hükümet hikmet değildir. Güzel söz de... Bir güçtür. Tıpkı ateş gibi; sorun çıkarabilecek bir hizmetçi ve korkunç bir efendi. Bir an bile sorumsuz bir iş yapmasına göz yumulmamalıdır."

George Washington

George Washington, Amerikalıların *Atatürk*'ü dersek, yalan olmazdı. En azından Kurtuluş Savaşı'na liderlik etmesi ve yeni bir ülkenin kuruluş sürecinde üstlendiği liderlik rolüyle böylesi bir benzetme yerinde olurdu. Amerika'nın ilk başkanı olan *Washington*, soyadından da anlaşılacağı üzere, tarihin en önemli asker-siyasetçi oyuncularından biri olarak dünyayı terk etmişti.

İngiliz kraliçesinin tebaası ve zengin bir ailenin çocuğu olarak doğan *George*, 16 yaşındayken tapu kadastro memuru olarak dağ bayır dolaşıyordu. 1752'de bir tür sömürge ordusu sayılan *colonial militia*'ya katıldı ve Amerika'daki Fransız kolonileriyle İngiliz kolonileri arasında patlak veren *Fransız ve Yerli Savaşı*'nda (French and Indian War) kraliçesi adına kurşun sıktı. Cesaretiyle göz doldurmuştu. Genel olarak İngiliz ve Fransız imparatorluklarının dünya genelinde sömürge paylaşım mücadelesi verdikleri meşhur *Yedi Yıl Savaşları*'nın (Seven Years War) Amerika kıtasındaki yansıması olan bu boğuşmanın ardından sakin bir hayata dönen *George*, kendisini tarıma adayacaktı. Ancak sürmeyi istediği sakin bir hayat henüz uzaklardaydı. Koloniler homurdanmaya başlamış-

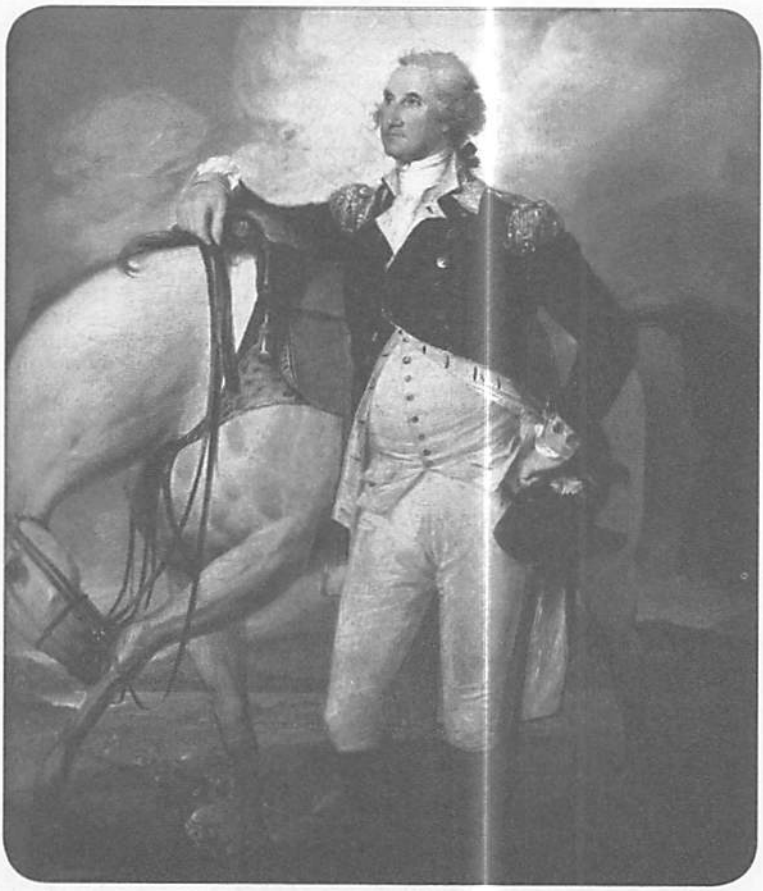

İlk kongre Washington'a başkanlık maaşı olarak yılda 25 bin dolar ödemeyi kararlaştırmıştı. Zengin olan Washington, kamunun çıkarı adına maaş almayı reddetti. Ancak bu durumun sadece zenginlerin başkanlığa aday olması gibi eşitliğe aykırı bir gelenek yaratmasından çekinen kongrenin baskısıyla sonunda maaş almaya ikna olmuştu.

tı. Londra, amansız vergilerle Amerika'daki tebaasını canından bezdiriyordu. Böylesi bir atmosferde "*Yeter söz Amerikalılarındır!*" diyenlerden biri de *George* oldu ve tekrardan aktif mücadeleye daldı. Bağımsızlığın konuşulduğu kongrelere Virginia adına katıldı ve elini taşın altına soktu. 1775 yılı Haziran ayında tüm koloni güçlerinin komutanı olarak, İngiltere'ye karşı en ön saftaki yerini

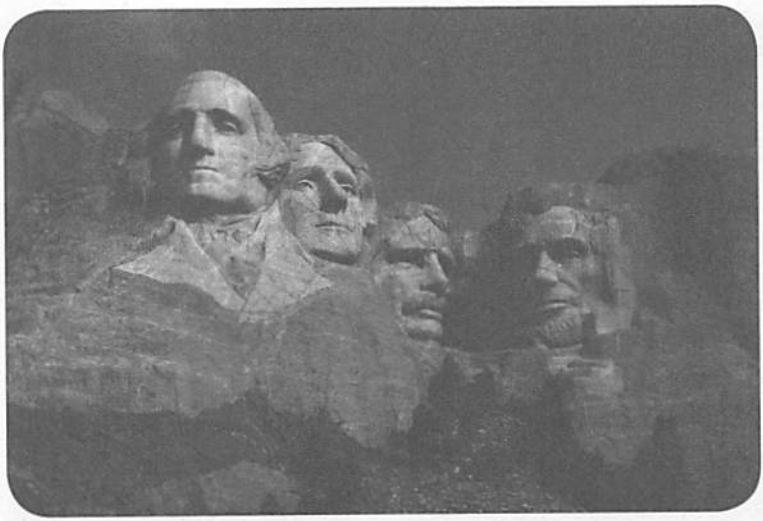

Washington, başkanlık görevini, Avrupa soylularının saray yaşantısına benzetmekten kaçınarak sade bir şekilde tamamladı. Kendisi için uygun görülen birçok şatafatlı hitap arasından 'Mr. President'i (Sayın Başkan) uygun görecek, bu da bir gelenek haline gelecekti. Amerikalılar George Washington sol başta olmak üzere Thomas Jefferson, Theodore Roosevelt ve Abraham Lincoln gibi unutulmaz başkanlarının simalarını Rushmore Dağı'na kazımışlardı.

almıştı bile! Orduyu adam gibi bir ordu haline getirmekten o sorumluydu. Askerlerin giyim kuşamından yiyeceklerine dek ilgilendi. İlk zamanlarda koca imparatorluk güçlerine karşı tutunamasalar da, 1777'de Saratoga'da İngilizlere indirdikleri tokadın sesi her yerden duyuldu. Dünyanın dikkatini çekmişlerdi. Amerika'da bir şeyler oluyordu. İngilizlerin can düşmanı Fransızlar gecikmeden bu yeni güce yanaşıp Amerikalılarla müttefik oldu. Karadan ve denizden Fransız desteğini alan *George Washington*, en nihayetinde 1781 yılı Kasım ayında İngilizlerin sırtını Yorktown'da yere getirdi. Ardından gelsin İngilizlerle imzalanan barış anlaşması ve yeni kurulacak ülkenin anayasasına dair çalışmalar.

Washington, anayasanın ülkeyi oluşturacak tüm diğer koloniler tarafından imzalanması sürecinde de kişisel ağırlığını koyarak hepsini uzlaştırmayı başaran isim oldu. Tüm bu çabaları karşılıksız

kalmayacaktı. Nitekim 1789'da *Amerika Birleşik Devletleri*'nin ilk başkanı oldu. Her ne kadar emekliye ayrılmayı istese de ikinci kez tekrar seçildi. İngiltere'yle olan ilişkileri normalleştirmek, ölmeden önce yaptığı önemli işlerden biri olacaktı.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Dişlerinden bazılarının takma ve ahşaptan yapılmış olduğuna dair rivayetler vardı. Evet, dişleri takmaydı ama ahşaptan değil, hayvan dişlerinden ya da serbest bıraktığı kendi kölelerinden satın aldığı dişlerden yapılmıştı!
- ✓ İlk başkan olduğu için doğal olarak hayatında bir hayli ilke imza atmıştı ama bunlardan bazıları diğer hiçbir başkana nasip olmamıştı: İki kez seçici kurul (Electoral College) tarafından oybirliğiyle seçilen, başkentte ikamet etmeyen (Görev süresince New York ve Philadelphia'da yaşamıştı), hiçbir partiyi temsil etmeyen tek başkan olduğu gibi, kölelerini serbest bırakan tek *Kurucu Baba*'ydı.
- ✓ Başkan seçildikten sonra ortaya atılan kral ilan edilmesi gerektiği fikrini reddetmiş, olağanüstü halk desteğine rağmen sekiz yılın sonunda görevinden ayrılarak Amerikan demokrasisinin kurumsallaşması açısından rol model olmuştu.
- ✓ *Newsweek* dergisinin bir anketine göre Amerika'daki okul öncesi çocukların yüzde 15'i Beyaz Saray'daki başkanın halen *George Washington* olduğuna inanıyor!
- ✓ Fransız ve Yerli Savaşı'nda pardösü ve şapkasında dört kurşun deliği tespit edilmiş, altındaki iki at vurulmuş ama bu çatışmalardan tek çizik dahi almadan kurtulmuştur. Bir Kızılderili şefi onun için "Bu adam da sihir var, büyük işler yapacak!" demişti.
- ✓ Ordu komutanı olarak cephede bizzat savaşan ilk ve son Amerikan başkanı olmuştu.
- ✓ Karısı Martha Washington, Bağımsızlık Savaşı'nın neredeyse tamamını kocasıyla birlikte cephede geçirmişti.

- ✓ Annesiyle gayet mesafeli bir ilişkisi vardı. Kadın ne Bağımsızlık Savaşı sırasında ne de sonrasında başkan olduğunda oğluyla ilgili tek kelime övücü söz söylememişti.
- ✓ Çocuğunun olmaması bir bakıma kariyerini kolaylaştırmıştı! 'Halefi' olmadığı için Amerikalılar, yeni bir rejime geçtikleri bir dönemde 'Acaba krallık mı geliyor?" endişesiyle kafalarını yormamıştı. Birçok dindar Amerikalıya kalırsa, Tanrı, ülkesinden başka bir şey düşünmesin diye Washington'a çocuk nasip etmemişti!

Washington'ın hiçbir zaman okula gitmediğini; sadece birkaç özel hocadan ders aldığını, çok iyi bir atlet, binici ve dansçı olduğunu, 14 yaşındayken İngiliz Kraliyet Donanması'na katıldığını, karısı ve yakın arkadaşlarının ona *General* diye seslendiğini, ülkenin en önde gelen likör ve viski üreticilerinden biri olduğunu, topraklarında marihuana yetiştirdiğini (zirai amaçlıydı ve o zamanlar yasak değildi), katır kullanan ilk çiftçi olduğunu, köleliğin kaldırılmasının ardından serbest bıraktığı 100 kadar kölesinin bakımını üstlendiğini, Amerikan tarihindeki en kısa (133 kelime) başkanlık yemini konuşmasına imza attığını, başkan olan ilk mason olduğunu ve yaygın kanaatin aksine hiçbir zaman peruk takmadığını **biliyor muydunuz?**

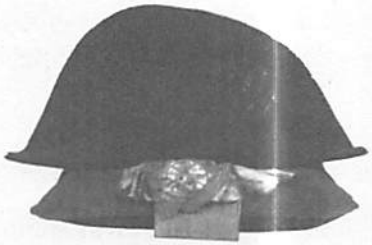

"Ne işim var benim burada!" Aklını kemiren bu soru onu uyutmuyor, inatçı bir kurt gibi beynini kemiriyordu. Daha birkaç ay öncesinde herkes ayaklarına kapanırken, şimdi bu kuş uçmaz kervan geçmez Akdeniz adasında kıyıları döven lacivert suları ve miskin dağ keçilerini izlemeye mahkûm edilmişti. Hayır, hayır bu kadere razı olmayacaktı! Çünkü onun adı Napolyon'du. Henüz Avrupa'daki işi bitmemişti!

Silah gücüyle dünyayı aydınlatmaya soyunan imparator

NAPOLYON

(1769-1821)

"Tarih, geçmişte yaşanan olayların insanların üzerinde mutabakata vardığı haline denir."

Napolyon

"Fransa, benim ona duyduğumdan daha fazla bana ihtiyaç duyuyor" diyerek, kısacık boyuna rağmen egosunun ne kadar da görkemli olduğunu göstermişti. Hayatı da egosunu sergileyecek bir sahne olarak gördü zaten. Onun adı Napolyon'du. Avrupa tarihinin en karizmatik simalarından biriydi. Bugün bile Fransa denilince *Alain Delon*'la birlikte ilk akla gelen isimlerden biri olan Napolyon, her ne kadar imparator olarak ülkesinin tarihine damga vurmuş olsa da, ona bu fırsatı veren, imparatorlukları hedef alan *Fransız Devrimi* olmuştu. *Özgürlük, eşitlik, kardeşlik* temalı Fransız Devrimi patlak verdiğinde aklından ne geçiyordu bilinmez ama bir topçu subayı olarak rütbesini yükseltmek istediği kesindi. Yeteneklerini sergileyerek diğerleri arasından sıyrılması, devrim sonrası kurulan ilk Fransız Cumhuriyeti dönemine rastlar. Özellikle İtalya Cephesi'nde kısa boyuna rağmen sürekli ön saflarda savaşması, askerlerinin gözünde efsane olmasına yetmişti. Devrimden 10 yıl sonra, 1799'da, her ihtiraslı asker gibi elindeki gücü kendine yonttu ve yaptığı darbeyle kendisini Birinci Konsül, diğer bir deyişle cumhuriyet Fransası'nın bir numaralı ismi ilan etti. Bu aslında ileride kendisi için planladığı makam adına attığı ısınma turlarından biriydi. Aradan 5 yıl geçmeden imparatorluğunu ilan ederek, uzun süredir kovaladığı golü atıyordu. *Elveda cumhuriyet!*

Napolyon'un karısı Josephine ile olan aşkı dillere destandır malum. İlk görüşte aşık olduğu Josephine'e bir keresinde şu satırları yazmıştı: *"Senden hiç mektup gelmeden geçen üç gün... Bense her gün yazdım. Bu ayrılık korkunç bir şey... Geceler uzun ve tatsız, günler ise monoton. Düşman yenilgiye uğradı sevgilim, 18 bin esir, gerisi ise ölü veya yaralı... Bu, şimdiye kadar elde edilen en büyük başarı... Birkaç gün içinde birbirimizi tekrar göreceğiz. Bu emeğimizin ve meşakkatimizin ödülüdür... Bin ateşli öpücük."*

19. yüzyılın ilk on yılında emrindeki Fransız ordusunu Avrupa'da sivrilen her ülkenin üzerine sürdü. Karşısına kim çıkarsa devirdi. Peş peşe kazandığı zaferlerle kıta Avrupası'nı parselledi. Ele geçirdiği diğer ülkelerin başına akrabalarını ya da yakın arkadaşlarını oturtarak koca Avrupa'yı babasının çiftliği gibi yönetmeye başladı. Her zaferle egosu şiştikçe şişmiş, neredeyse tüm dünyayı gözüne kestirmişti. Yenilmez armadaya dönüşen ordusunun 1812'de Rusya'da yediği tokat, Napolyon'un yüzünü kızartacaktı. Ordusu Moskova'nın dış mahallelerine dek ulaşmış ama karşılarında bomboş bir şehir bulmuşlardı. Uyanık Ruslar, kış faktörünü göz önünde bulundurarak içlere kadar çekilmişler, Napolyon ve askerlerini Rusya'nın kan donduran kışıyla baş başa bırakmışlardı. Bıyıkları bile donan Fransızlar geri çekilmeye başladıklarında iş işten geçmişti. '*General Kış*' sadece askerlerini değil, Napolyon'un egosunu da kesip attı. Bir yıl sonra Avrupa ülkelerinin kurduğu *Altıncı Koalisyon*, Napolyon'a sağlam bir tokat da Leipzig'de attı ve ardından Fransa'yı işgal etti. Halkın ve askerlerinin gözünden düşen yenik imparator, Akdeniz'de İtalya açıklarındaki Elbe Adası'na sürgüne yollandı.

1798'de Mısır Seferi'ne çıkan Napolyon, Şubat 1799'da Suriye üzerine yürüdü, fakat Akka'da Cezzar Ahmet Paşa komutasındaki sert Osmanlı direnişi karşısında bozguna uğradı. Bu yenilgi karşısında Mısır'a geri dönmek zorunda kaldı. Cezzar Ahmed Paşa'nın karşısında ilk yenilgisini yaşayan bu büyük lider, *"Akka'da durdurulmasaydım, bütün Doğu'yu ele geçirebilirdim"* diyecekti.

Herkes artık şaşaalı günlerin geride kaldığına emindi. Bir kişi hariç: Napolyon! Bir yıl sonra Elbe'den kaçıp soluğu Paris'te aldığında dilinde tek bir cümle vardı: *Evet beyler nerde kalmıştık?*

XVIII. Louis'nin kendisini yakalamak için yolladığı orduyu kısa sürede yanına çekmeyi başaran ihtiraslı Fransız, eski defterleri açmakta gecikmedi. Louis tabanları yağlayıp kaçmış; Napolyon, koalisyon güçleriyle olan hesabı kapatmak için Waterloo'ya hareket etmişti. İngilizler ve Prusyalıları ayrı ayrı yenmeyi planlayan Napolyon güçleri, bir an başarılı olur gibi görünse de, daha çok orta saha mücadelesi şeklinde geçen savaşın seyri, Prusyalıların tam zamanında gelmesiyle değişmişti. Napolyon 1815'te Waterloo'da aldığı utandırıcı mağlubiyetle bir daha çıkmamak üzere tarihin

çöp sepetine atılıyordu. Altı yıl kaldığı İngiliz gözetimindeki Saint Helen Adası'nda öldüğünde yalnız ve bitikti. Dünya imparatorluğu hayalleri kuran adam, Atlantik Okyanusu'nun güneyindeki avuç içi kadar bir adada ölmüştü. Ancak adı her zaman tarihin görkemli koridorlarında yankılanmaya devam edecekti. Waterloo'da sonunu getiren Wellington Dükü'ne bir keresinde tarihin en iyi askerinin kim olduğu sorulmuştu. Şöyle diyecekti:

Günümüzde Napolyon. Dün de Napolyon'du, her zaman da Napolyon olacak!

BUNLAR DA VAR

- ✓ Napolyon sağlığının birden bozulmasından işkillenmiş ve ölünce cesedine kapsamlı bir otopsi yapılmasını emretmişti. Otopsi sonucu doğal yollardan öldüğüne hükmedildi. Ancak kısa bir süre önce yazılan bazı kitaplara ve ortaya çıkan bulgulara göre Napolyon'un arsenik zehirlenmesinden dolayı ölmüş olması da güçlü ihtimaller arasında.
- ✓ Modernize ettiği orduyla sayısız zafer kazandı. Taktiklerini farklı kaynaklardan çıkardı. Savaş stratejileri dünyanın birçok akademisinde ders olarak okutulan Napolyon, tarihin gördüğü en başarılı askerler kategorisindeki ilk on birde formasını sağlama aldı.
- ✓ Kendisini Ağustos ve Ekim 1815 tarihleri arasında Saint Helen Adası'na getiren İngiliz gemisinde düşmanlarının dilini öğrenmeye ant içen Napolyon, Fransız Devrimi'nde Londra'ya yerleşen ve İngilizceyi iyi bilen Las Cases'den ilk derslerini almaya başlamıştı. Las Cases, 1823'te yayımlanan *Saint Helen Anıları*'nda, Mayıs 1821'de 51 yaşında adada ölen Napolyon'un İngilizceyi okuyamamaktan utanç duyduğunu ve İngilizce derslerine Ocak 1816'da daha sıkı sarıldığını belirtmişti.
- ✓ İki yüzü olan madeni para gibiydi. Bir yüzünde acımasız ve hedeflerine ulaşmak için her şeyi yapabilecek bir lider, diğer yüzündeyse Batı Avrupa'daki birçok ülkenin idari ve temel

kurumlarının ortaya çıkmasını sağlayan *Napolyon Kanunları*'nın mimarı bir devlet adamı.

✓ Neden olduğu savaşlarda 6 milyon kişi hayatını kaybetti.

NELERİ BAŞARDI?

Fransa'yı modern bir Avrupa imparatorluğuna dönüştürdü. Bunu yaparken Avrupa'daki köklü feodal sistemin ve geleneklerin çoğunun canına okudu. Dinî hoşgörü, akılcı değerler ve bir parça liberalizmden oluşan Napolyon Kanunları'yla Avrupa siyasetinde yeni bir sayfa açtı. Bununla birlikte paradokslarla dolu bir adamdı. Bu liberalizmi ve hoşgörüyü, fethettiği ülkelerde silah zoruyla hayata geçirdi! Hintli filozof Sri Aurobindo'nun ifadesi ona cuk oturuyordu: Demokrasinin eli silahlı bekçisi!

Napolyon'un 24 yaşında general olduğunu, bir adada doğup (Korsika) yine bir adada öldüğünü, küçükken adının *Napoleone di Buonaparte* (İtalyan etkisi) olduğunu ve ailesinin onu kısaca *Nabulio* diye çağırdığını, büyük aşk yaşadığı karısı *Josephine* ile evlendiğinde karısının 32, kendisinin 26 yaşında olduğunu, Napolyon'un İngilizce kaleme aldığı üç mektuptan birinin 2012 yazında Paris'in güneyindeki Fontainebleau'da düzenlenen açık artırmada 750 bin liraya satıldığını ve bir süre hâkimiyeti altında bulundurduğu İtalya için yeni bir bayrak tasarladığını **biliyor muydunuz?**

Öfkeyle Avrupa haritasını alıp önüne serdi. Bir yanda Rusya, diğer yanda İngiltere, aşağılarda bir yerdeyse Avrupa'nın hasta adamı bile olsa bir imparatorluk olarak Osmanlı vardı. Peki ya kendileri? Yani Almanca konuşan uluslar? Avusturya, Prusya ve onlarca irili ufaklı birbiriyle didişen prenslik. Kristal bir vazo gibi tuzla buz olmuşlardı. Bu parçaları birleştirebilir miydi? "*Evet*", dedi içinden. "*Kan ve demirle dahi olsa bunu başaracağım.*"

Alman birliğinin siyaset dehası babası

OTTO VON BISMARCK

(1815-1898)

"Siyasette bir şey resmen yalanlanana dek asla ona inanmayın."

Bismarck

İngiliz, Fransız, İspanyol, Portekiz ve Hollanda sömürgeciliğinin en sıcak günlerinde bile Almanlar denizaşırı topraklarda sömürge edinme fikrine sıcak bakmıyordu. Bu günlerden birinde sömürgecilik taraftarı bir grup Alman, Şansölye Bismarck'a yaklaşmış ve öfkeyle Afrika haritasını göstererek:

– Almanya'nın da burada olması gerekiyor! demişlerdi.

Bismarck istifini bozmadan parmağını Avrupa haritasının üzerine koydu:

– Beyler, benim Afrika haritam bu.

Alman İmparatorluğu'nun kurulmasının mimarı olan *Otto Fürst von Bismarck*, 19. yüzyılın ikinci yarısında Avrupa kıtasının siyasi basıncını ayarlayarak, diplomatik becerileri sayesinde bir kuşağın barış içinde yaşamasını sağlamıştı. Ama yine de bu durum onun *demir şansölye* olarak anılmasına mani olmayacaktı.

Bismarck aristokrat bir ailenin çocuğu olarak Prusya'da* doğdu. Hukuk tahsil edip memur oldu. Ancak memuriyet ona göre değildi.

---

* Devam etmeden önce burada bir es verip her zaman kafa karıştırmış olan şu Prusya meselesini bir izah edelim. Efendim Prusya, günümüzdeki Almanya yokken o topraklarda hüküm süren irili ufaklı Alman prensçiklerinin en büyü-

Bismarck döneminde Almanya Osmanlı'nın en büyük müttefiki olmuştu. 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı'nın Osmanlı'nın aleyhine bitmesi üzerine, Rus ilerleyişini durdurmak için diplomatik çözümler aramış, Ayastefanos Antlaşması'nın hükümleri çok ağır da olsa, İstanbul'un Ruslar tarafından işgalini engellemişti.

Çok geçmeden istifa etti. Bir süre babasının mallarını idare etti ve ardından *Johanna von Puttkamer*'le hayatını değiştiren evliliği yaptı. Bu kadın sayesinde hayatındaki istikrarı yakalayan *Bismarck*, Lutherciliği* (Lutheranizm) benimseyince hayatındaki diğer önemli bir değişikliğe daha imza atmış oldu. Prusya meclisinde görev yapmaya başladığında, kısa sürede monarşi yanlısı tavizsiz bir muhafazakar olarak sivrilecekti. 1851'de Kral *IV. Wilhelm*, *Bismarck*'ı Alman Konfederasyonu'na** Prusya temsilcisi olarak gönderdi. Bir süre Rusya ve Fransa'da elçilik yaptıktan sonra Prusya'ya döndü. Bu arada iktidar değişmiş, yeni Kral *I. Wilhelm* bu dikkat çeken siyasetçiyi başbakanlığa getirmişti. Ancak *Bismarck*'ın

---

ğüydü. İttifaklar yapıp savaşlara girmiş, krallığa dönüşmüş ve Avrupa'nın başat güçlerinden biri haline gelmişti.

* Alman ilahiyatçı Martin Luther'in öğretisini temel alan bir Hıristiyan mezhebi. Protestan Reform Hareketi'nin sonucunda ortaya çıkmıştır. Almanya başta olmak üzere, özellikle Kuzey Avrupa ve İskandinav ülkelerinde yandaş bulmuştur. Kalvinist Reform kiliselerinden farklı olarak kiliselerinde resim ve heykel bulundurur, ancak azizlere ve Meryem Ana'ya dua etmek gibi İncil'de dayanağı bulunmayan uygulamaları diğer Protestan kiliseleri ile birlikte yasaklar.

** Alman Konfederasyonu (Deutscher Bund) 1815 Viyana Kongresi sonucunda Almanca konuşan ülkelerin ekonomilerini koordine etmek için Orta Avrupa ülkeleri arasında oluşturulan gevşek bir birlikti. Her ikisi de güçlü olan ve Almanca konuşulan ülkeler üzerinde hâkimiyet kurmaya dönük çabaları *Alman İkiliği* (German dualism) olarak tarihe geçen Prusya ve Avusturya arasında tampon bölge olarak işlev görmüştü. İngiltere bu konfederasyonu, Fransa ya da Rusya'nın Avrupa'daki saldırgan politikalarını caydırabileceği gerekçesiyle desteklemişti.

daha büyük hayalleri vardı: *Alman prensliklerini tek bir çatı altında toplayıp merkezinde Prusya'nın olduğu bir Alman İmparatorluğu kuracaktı!*

Avusturya'nın da desteğiyle ve modernize edilmiş Prusya ordusunu kullanarak Danimarka'dan Schleswig ve Holstein vilayetlerini alan *Bismarck*, bu bölgelerin idaresi üzerine çıkan anlaşmazlık üzerine 1866'da bu kez kendisine destek veren Avusturya'yı yere serdi. Bu, *Bismarck* açısından ilk ciddi sınavdı. Prusya ordusu Avusturyalıları darmadağın etse de *Bismarck*'ın emriyle Viyana'ya girmedi. Alman birliğini sağlama adına ince hesaplar peşinde olan *Prusyalı*, Avusturya'yı tamamen kaybetmek istememişti.

Hezimetle birlikte kendisine yeni bir yol çizecek olan Avusturya'nın devre dışı kalmasının ardından Prusya'nın kontrolünde bir *Kuzey Almanya Federasyonu* kurulmuştu. Ancak güneydeki Alman devletçikleri federasyona katılmaya gönüllü değildi. Bunun üzerine siyaset kurdu *Bismarck*, birlik beraberlik kartını oynadı. Fransa'yı kışkırttı ve ortalığı karıştırdı. Büyük bir tehlike karşısında uyanan devletçikler, Almanlık hissiyle bir araya geldiler. Planı tutmuştu. *Bismarck*'ın *ortak düşmanları* Fransızları tepelemesiyle Avrupa'da yeni bir sayfa açıldı. 1871'de Versay'da güneydeki Alman prensliklerinin Prusya çatısı altında birleşmesiyle başkenti Berlin olan Alman İmparatorluğu* kuruldu. *Bismarck* hedefine ulaşmıştı!

I. Wilhelm artık sadece Prusya kralı değil, aynı zamanda Alman imparatoruydu da. Yeni Almanya'nın şansölyeliğine getirilen *Bismarck*, imparatorun güvenini sonuna dek kazanmıştı ve o andan itibaren de imparatorluğu o çekip çevirecekti. İlk iş olarak *Alman kimliğini* pekiştirmeye ve imparatorluğu güçlendirmeye soyundu. Fransa'nın intikam savaşına kalkışmasını engellemek adına bu ülkeyi diplomatik açıdan izole etti. 1873'te Rusya ve Avusturya

* 1806'da yıkılan Kutsal Roma İmparatorluğu *Birinci İmparatorluk* (I. Reich) olarak adlandırıldığı için Bismarck'ın Alman İmparatorluğu *İkinci İmparatorluk* (II. Reich) olarak da bilinir. Çok sonraları Hitler'in Nazi İmparatorluğu yani III. Reich gelecektir.

Siyasete atıldığında, Alman milleti bölük pörçüktü. Bu kaostan bir imparatorluk çıkarmayı başaracak, bu sonuca ulaşmak içinse elinden geleni ardına koymayacaktı. Yeni Almanya'yı 'kan ve demir'le kuracağını söyleyen Bismarck'a boşuna *'Demir Şansölye'* dememişlerdi!

Macaristan'la* birlikte *Üç İmparator Ligi*'ni (Dreikaiserbund) kurdu. Ancak Balkanlardaki düşmanlıklar 1877'de Rusya'yla Osmanlı arasında savaşa sebebiyet verince bu usta devlet adamı bu kez arabuluculuğa soyundu ve 1878'de Berlin Konferansı'nda ortalığın süt liman olmasını sağladı. 1879'da bu kez Fransa-Rusya ikilisini dengeleme adına Avusturya Macaristan'la ikili ittifak (Dual Alliance) kurdu. Sonradan İtalya da onlara katıldı. Bununla da kalmadı, İngiltere'yi denklem dışında bırakmamak adına 1887'de *Akdeniz Anlaşmaları* adıyla iki anlaşma hazırlayarak Rus tehdidine karşı statükoyu sağlama aldı.

Bu siyaset ustasının hedeflerinden biri de Almanya'nın güneyinde çok güçlü olduğunu düşündüğü Katolik Kilisesi'ydi. Katolikliğin Almanya'daki etkisini sınırlamayı hedefleyen *Kültür Savaşı*'nı (Kultur Kampf) başlattı. 1871'de Katolik Kilisesi, imparatorluk halkının yüzde otuz altısına hâkimdi. Yeni kurulan imparatorluktaki liberal ve Protestanların gönlünü hoş etmek adına kilisenin sosyal ve siyasi etkisini budadı. Öte yandan yeni yeni boy veren sosyalizmin etkisini sınırlamak için, sağcı kimliğine rağmen sosyalist olmakla suçlanma pahasına dünyadaki ilk sağlık sigortası ve emeklilik sistemini hayata geçirdi.

I. Wilhelm'in ölümünün ardından Alman İmparatorluğu da çok fazla yaşamadı. Araya giren III. Friedrich'in 99 günlük imparatorluğunu takiben tahta çıkan *II. Wilhelm*'le ters düşen *Bismarck* istifaya zorlandı. Zira birincisinin aksine II. Wilhelm, imparatorluğu sadece kendisi yönetmek istemişti! *Bismarck*'ın çekilmesiyle ortaya çıkan derin siyaset boşluğuna yuvarlanan Almanya, saldırgan ve ölçüsüz bir siyasetle dışişlerinde vahim hatalar yaparak Birinci Dünya Savaşı'na sürüklendi. II. Wilhelm, bu savaşta imparatorluğunu kaybetmekle kalmamış, dahası peşi sıra Osmanlı'yı da sürükle-

* 1866'da Bismarck'ın Prusyası'na yenilmesinin ve Alman Konfederasyonu'nun dağılmasının ardından ağırlığını kaybeden Avusturya İmparatorluğu, 1867'de Macaristan'la birleşti ve her ikisi de zaten Habsburg Hanedanlığı tarafından yönetilen iki ülke böylelikle Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nu kurmuş oldu.

mişti! Bu arada *Bismarck*'ın Alman bilincini güçlendirmek adına sonuna dek kullandığı milliyetçi güçler, Birinci Dünya Savaşı'nın ardından oluşan kaos ortamında iyice palazlanacak ve dünyanın başına *Nazizm* olarak da bilinen belayı açacaklardı.

NELERİ BAŞARDI?

O güne dek onlarca imparator sınırlarının nerede başlayıp nerede bittiğine hiç kimsenin tam olarak emin olamadığı Kutsal Roma İmparatorluğu çatısı altında dağınık halde yaşayan Alman devletçiklerini bir araya getirmeyi denemiş ama Bismarck'a dek hiç kimse bunu başaramamıştı. Fakat o başardı ve Avrupa'nın diğer güçleri olan İngiltere, Rusya ve İtalya'yı ustalıkla kullanarak bu imparatorluğu, en büyük düşmanı Fransa'ya karşı korumasını bildi. Dış politika söz konusu olduğunda bir ittifaklar ve karşı ittifaklar ustasıydı. Uzun yıllar Avrupa'nın süper güçleri arasında başarıyla arabuluculuk yaptı. Onun hünerli siyaseti sayesinde Avrupa 20 yıl kadar barış içerisinde yaşadı. İçeride emperyal hükümetin gücünü artırırken, devletin müdahalesinden uzak ekonomik politikaları başarıyla uyguladı. Önce Prusya başbakanı, ardından da Almanya'nın ilk şansölyesi olarak neredeyse 30 yıl boyunca Almanca konuşan milletlerin kaderine hükmetmişti. 1866'da Avusturya'yı yenerek bu ülkeyi Alman etki alanının dışına postalamış, ardından Fransızları devre dışı bırakarak Alman birliğine giden yolu açmıştı. Onun siyasi dehası olmasa Alman İmparatorluğu sahneye çıkamazdı.

İdari reformlar, ortak para biriminin hayata geçirilmesi, merkez bankasının kurulması, Almanya'da ticari ve medeni hukukun geliştirilmesi, radikal solun önünü kesmek ve Alman ekonomisini ayakta tutan işgücünü sürekli işler ve motive halde tutmak adına Avrupa'daki ilk sosyal güvenlik sisteminin kurulması da Bismarck'ın başarıları arasındaydı.

Bismarck'ın taviz vermez tutumu ve kararlılığından dolayı *Demir Şansölye* olarak isimlendirildiğini, iki kez suikast girişiminden kurtulduğunu, liberal ve sosyalist muhalefetin yanı sıra basını da baskı ve sansürle susturduğunu, bazı icraatlarına itiraz etmeye kalkan I. Wilhelm'i 'Bak istifa ederim!' diyerek tehdit ettiğini, iktidarının sonlarına doğru sömürgecilik karşıtı görüşlerini revize edip Gana, Togo, Kamerun, Alman Doğu Afrikası (Ruanda, Burundi, Tanzanya), Alman Güneybatı Afrikası (Namibya) ve kısmen Yeni Gine üzerinde sömürge hâkimiyeti kurduğunu, sonrasında tekrar bu sömürgelerden kurtulmak istediğini, İngilizlerin İkinci Dünya Savaşı'nda onun adını taşıyan dev bir Alman savaş gemisini batırdığını ve Amerika'da ağırlıklı olarak Alman asıllı Amerikalıların yaşadığı North Dakota eyaletinin başkentine onun adının verildiğini **biliyor muydunuz?**

Aralık 1900'de yayımlanmaya başlayan *İskra* gazetesindeki bir makalesinde ilk kez 'Lenin' takma adını kullanmıştı. 1917 Şubat Devrimi'nden sonra Rusya'ya döndü. "*İşçi sınıfı iktidarı burjuva devlet mekanizmasını parçalayarak almalı*" diyordu ve dediğini de yaptı! 21 Ocak 1924'te Gorki kentinde öldüğünde arkasında *Leninizm* gibi sarsıcı bir ideoloji, *Stalin* gibi korkunç bir halef bırakmıştı.

İlk büyük ve fakat eli kanlı devrimci

VLADİMİR LENİN

(1870-1924)

"Kapitalizmde özgürlük, tıpkı Antik Yunan'daki özgürlük gibidir. Yani sadece köle sahiplerine mahsus bir özgürlük."

Lenin

20. yüzyılı belirleyen devrimci düşünürlerin ve siyasi aktörlerin başında gelen Lenin, Rusya'daki 1917 Bolşevik Devrimi'nin mimarı olduğu gibi, aynı zamanda Sovyetler Birliği'nin de ilk lideri olarak bir döneme damgasını vurdu. Kurduğu ülke artık yok ama zihinlerde yarattığı devrim sürüyor.

Evlatlarını kucakladıkları gün, aslında tarihin en ses getiren isimlerinden birini bağırlarına bastıklarını bilmeyen bir anne babanın çocuğu olan *Vladimir Ilich Ulyanov*, iyi eğitim almış, hukuk okumuş ve genç yaşta 'radikal' düşüncelere merak salmıştı. Çarlık Rusyası'nın milyonlarca kulundan biri olduğu için ülkesinin içinde bulunduğu vahim durumun bir okuryazar olarak fazlasıyla farkındaydı. Çarlık rejimi, şaşaalı günlerinden uzak bir halde, sıradan Ruslar için sadece fakirlik ve ümitsizlikle eşdeğer hale gelmiş yürüyen bir cesetten farksızdı. Lenin ve arkadaşları işte bu cesedi defnetmeye soyunacaktı. Abisinin Çarlığı hedef alan gösterilere katılmasının ardından canından olması, Lenin'in zaten var olan ideolojik muhalefetine bir de sağlam yoldaş çıkarmıştı: *İntikam!*

Radikal görüşleri yüzünden okuldan kovulsa da hukuk eğitimini dışarıdan tamamlamayı becerecekti. St. Petersburg'a taşındığın-

Lenin, eşi bulunmaz bir strateji ustası ve gerçek bir Rus dehasıydı. Tercihlerinde ve amacına ulaşmak için izleyeceği yol konusunda son derece soğukkanlı bir hesap adamı oldu. O tarihlerde 140 milyon nüfusu olan bir ülkede, başlangıçta sadece birkaç bin üyeye sahip bir partiyle iktidarı ele geçirmek, elde tutmak ve diğer ülkelerdeki devrimlere ilham kaynağı olmak başka nasıl açıklanabilir ki?

da artık profesyonel bir devrimciydi. Ne pahasına olursa olsun Rusya'daki rejimin devrilmesi ve yerine daha adil ve hepsinden önemlisi de eşitlikçi bir yenisinin gelmesi gerektiğine inanıyordu. Kendisiyle aynı hayalleri paylaşan birçokları gibi tutuklandı ve soluğu Sibirya sürgününde aldı. Ancak Sibirya'nın dillere destan soğuğunun içindeki devrim ateşini söndürmesine izin vermeyecekti. Sürgün çilesi bittiğinde sene 1900'dü ve artık yeni bir isimle boy göstermeye başlamıştı: *Lenin!*

Çar'ın gözleri sürekli üzerindeydi ve bundan sıtkı sıyrılmış olan Lenin, takip eden 15 yılı Avrupa'nın farklı şehirlerinde geçirdi. Bu zaman zarfında hayatta kalmak adına farklı işler peşinde koşsa da, asıl peşinde koştuğu hedeften hiç sapmadı. Bu süre sonunda sosyalist felsefenin mimarı Marx'ın fikirlerini kendisine rehber edinen uluslararası devrimci hareketin önemli simalarından biri, Rus Sosyal Demokrat İşçi Partisi'nin *Bolşevik* kolunun lideri olmuştu. Her fırsatta '*toplumun her anlamda eşit, özgür ve sınıfsız olacağı yeni bir dünya düzeni*'nin kurulması gerektiğini haykırıyorlardı. Doğrusu

Lenin'in mumyası, öldüğü 1924'ten bu yana Kızıl Meydan'daki mozolesinde sergileniyor. Mumyayı muhafaza etmek için sürekli ilaçlı-kimyasal maddeli bir bakım yapılıyor. Yıllık bakımı 500 bin dolara mal olan mumyanın bu gidişle 500 yıl daha dayanabileceği hesaplanıyor.

o günün şartları göz önüne alındığında bunalmış milyonlara bir yeryüzü cenneti vaat ettikleri su götürmezdi.

Birinci Dünya Savaşı dünyayı, özellikle de Rusya'yı perişan etmişti. Rusya'da yönetime karşı biriken gaz nihayet *1917 Şubat Devrimi* ile patladı. Çar, hükümetten çekildi. Fiilî yönetim artık ılımlı sosyalistler olarak bilinen Menşeviklerin eline geçmişti. Ancak bir sorun vardı. Menşevikler Çar'a karşıydı ama Birinci Dünya Savaşı'na değil. Oysa Lenin ve yoldaşları tüm kötülüklerin anası olarak gördükleri bu savaşı lanetliyorlardı. Savaşın ana aktörlerinden biri olan Almanya, Lenin ve arkadaşlarının, savaştaki en büyük düşmanları olan Rusya'yı bir şekilde savaş dışı bırakabileceğini fark ettiği için Lenin'in ülkesine dönmesine yardım etti. Rusya'ya adım atar atmaz Lenin oyuna dâhil oldu ve hali hazırda Çar'ı devirmiş olan geçici hükümete karşı bayrak açtı. Nihayetinde bu isyanı, tarihe *Ekim Devrimi* (October Revolution) olarak geçecek olan ayaklanmayla sonuçlandı. *Aslında Lenin tek kelime ile darbe yapmış, hükümeti devirmişti.*

Lenin'in darbesinin ardından patlak veren iç savaştan kızıllar olarak da bilinen Bolşevikler galip çıktı. Beyazlar, yani Menşevikler acımasızca bertaraf edildi. Açlık, savaş ve kıtlıkla geçen bu yıllara muhalifleri hedef alan *Kızıl Terör* (Red Terror) eşlik etmiş, nihayetinde Lenin ülkenin mutlak hâkimi olmuştu. Evet, hiçbir zaman göstermekten kaçınmadığı gibi, acımasız bir devrimciydi ama bu durum onun aynı zamanda pragmatist bir siyasetçi olduğu gerçeğini gölgeleyemezdi. Rus ekonomisini sosyalist bir temelde yeniden yapılandırmaya soyunduğunda tökezleyince, yeniden özel mülkiyete izin veren Yeni Ekonomi Politikası'nı hayata geçirmişti. Bu politikası, ölümünden birkaç yıl sonrasına dek devam edecek, ardından Rusya'da kelimenin tek anlamıyla her şey devletin olacaktı.

İktidar kaçınılmaz olarak düşmanlık ve kıskançlık üretiyordu ve çanlar bu kez Lenin için çaldı. 1918'de bir suikast girişimden ağır yaralı olarak kurtulmayı başarsa da, o günden sonra ne kendisi ne de Rusya hiçbir zaman eskisi gibi olmayacaktı. Yatalak olarak geçirdiği yılların ardından öldüğünde geriye o meşhur, "*Tarih, sınıf mücadelelerinin toplamından başka bir şey değildir*" sözünü bırakıyordu.

BUNLAR DA VAR

- ✓ 22 Nisan 1870'te Simbirsk kentinde, orta halli bir öğretmen ailesinin altı çocuğundan ikincisi olarak doğdu. Ağabeyi Aleksandr'ın çara karşı suikast girişimine katıldığı gerekçesiyle kurşuna dizilmesi onu bambaşka biri yapacaktı.
- ✓ Ölmeden önceki yıllarında rejimin bürokratikleşmesinden ve aynı zamanda halefi olarak sivrilmeye başlayan Stalin'den fena halde rahatsızdı. Çekirdek kadrosuna, "*Bu adama dikkat edin*" diyordu.
- ✓ Sınıfsız bir düzen için çıktığı yol, bürokrat sınıfının hâkimiyetinde totaliter bir imparatorlukla sonuçlandı. Ölümünün ardından cesedi, biraz da onun ardına saklanarak kendi icraatlarını sergilemeyi planlayan Stalin'in girişimiyle mumyalandı ve Moskova'daki Kızıl Meydan'da (halen) sergilenmeye başladı. Bu yönüyle mumyalanan ilk komünist lider olmuştu.

Lenin'in gece uyumadan önce ayakta, lambanın altında saatlerce kitap okuduğunu ve bunu yaparken hiç kıpırdamadığını, hiç sigara içmediğini ve yanında da içilmesine asla izin vermediğini, felç geçirdikten sonra sol eliyle yazmayı öğrendiğini, Maryland ve California üniversitelerindeki bilim adamlarına göre sanıldığı gibi frengi olmadığını, yine bu bilim adamlarına göre yüksek ihtimalle stresten ya da kalıtsal sebeplerden dolayı ölmüş olabileceğini, Rus tarihçi Lev Lurie'ya göreyse kendisine iktidar yolunu kapatmasından endişe eden Stalin tarafından zehirlendiğini, mumyalanmış bedeninden çıkarılan beyninin halen Moskova'da muhafaza edildiğini, Rusya Kamuoyu Fonu'nun yaptığı son ankete göre Rus halkının yüzde 56'sının Lenin'in artık gömülmesini istediğini, Leveda Araştırma Merkezi'nin yaptığı çalışmaya göre halkın yüzde 48'inin Lenin'i pozitif bir figür olarak gördüğünü ve fakat Rus Ortodoks Kilisesi'nin Kızıl Terör yıllarından dolayı Lenin'in de tıpkı Naziler gibi resmen aşırılıkçı ve cani ilan edilmesini istediğini **biliyor muydunuz?**

Boğaz'dan az önce çıkmışlardı. Bunu lacivert suların turkuaza dönüşmesinden bile anlayabiliyordu. Keyifle bir sigara yakıp, sağa sola nazlı nazlı sallanan Bandırma'nın güvertesine çıktı. İçine doldurduğu dumanı ufka doğru savurdu. Saltanatı kurtarmaya gidiyordu. Ama aslında kafasında o güne dek hiç kimseye dillendirmediği çok ama çok farklı düşünceler vardı.

Asker, devrimci, siyasetçi

ATATÜRK

(1881-1938)

"Biz büyük bir inkılap yaptık.
Memleketi bir çağdan alıp yeni bir çağa götürdük."

Atatürk

Mustafa Kemal Atatürk. Hepimizin hayatında aile bireylerimizinkinden sonra adını en çok duyduğumuz kişi. Modern Türkiye'nin kurucusu. Kendine özgü şartlarıyla olması gereken yerde bırakılmamış, tarihî karakterinden soyutlanarak yarı mitolojik bir efsaneye dönüştürülmüş bir isim. Belki de tarihin kanunla korumaya alınmış tek lideri. Şimdi gelin bir kez daha Atatürk'ü; kendisi hakkında yapılan yakıştırmaların mesihlikten deccalliğe, modern peygamberlikten vatan kurucu liderliğe dek uzanan bu karizmatik lideri bir kez daha masaya yatıralım.

Babası Ali Rıza Bey'in tercihi, hem onun hem de bir şekilde bizlerin de geleceğini belirledi. Oğlu Kemal'in asker olmasını istemesi ve onu medrese yerine modern bir okula göndermeyi seçmesi, bu büyük reformcunun hayatındaki dönüm noktası olmuştu belki de. 1803-1905 yılları arasını askerî okulda geçirdi. Mezun olduğunda Osmanlı ordusunun genç subaylarından biri olarak imparatorluğa hizmet etmeye hazırdı. Ancak amirlerinin bilmediği bir şey vardı: Mustafa Kemal, imparatorlukta reforma gidilmesini düşünen bir grupla ilişki içindeydi. Kader ona reform konusunda hayalini kurduklarından daha fazlasını verecekti, ancak o an için daha öncelikli bir meselesi vardı: Düşmanlara karşı savaşmak.

Libya çöllerinde 1911-12 yıllarında İtalyanlara karşı savaştı. Üstün İtalyan güçlerine karşı Osmanlı'nın yüzünü güldüren

subaylardan biri olmuştu. Akabinde Balkanlarda görüyoruz onu. Kaybedilmesi mukadder görünen bu savaşta da kahramanca çarpışıyor. Ardından askerlik kariyerinin zirvesine tırmanacağı Gelibolu Cephesi'ne yollanıyor. Birinci Dünya Savaşı yılları... Mustafa Kemal, tarafsız kalmamızı istediği bu savaşın Çanakkale Cephesi'nde Gelibolu çarpışmalarına komuta ediyor. Karşısında, kitabımızın diğer bir ağır topu, İngiliz Donanma Bakanı Winston Churchill var. İngiliz'in aşırı özgüvenle hesapsız kitapsız girişti̇ği bu macera, savaşan tüm tarafların toplamda neredeyse 250 bin askerini kaybettiği bir ölüm tarlasıyla sonuçlanıyor. Atatürk, Osmanlıların Alman bir komutanın emri altında çarpıştığı bu cephenin subaylarından biri olarak üzerine düşeni fazlasıyla yapıyor. Boğazı geçemeyen müttefiklerin karaya yaptığı çıkarmayı püskürtüyor. Askerî açıdan benzerine filmlerde rastlanılacak bir direniş, faturası ağır ama oldukça parlak bir zafer. Bu zafer onu diğer Osmanlı subayları arasından birkaç adım öne çıkartıyor. Gün geçtikçe askerî ve siyasi ortamlarda adı sık sık gündeme gelmeye başlıyor. *Mustafa Kemal... Ah, evet Çanakkale'deki şu subay değil mi?*

Savaş sırasında Almanya'ya yaptığı bir seyahat Mustafa Kemal'e savaşı kaybedeceğimizi net olarak gösterse de, asker olarak işini yapmaya devam ediyor. Ruslara, İngilizlere karşı savaşıyor. Yine de kaçınılmaz son gelip çatıyor. Savaşı kaybediyoruz. Bu aynı zamanda Mustafa Kemal'le, hayatı boyunca bir şekilde benzer hedefler için mücadele ettikleri diğer bir parlak subay olan Enver Paşa arasındaki kırılma noktası oluyor. Kemal'e göre, Enver ve arkadaşları Osmanlı'yı bir maceraya sürüklemiştir. Ama artık çok geçtir. İngiliz, Fransız, İtalyan ve Yunan birlikleri imparatorluğun merkezi olan Anadolu'ya çıkmıştır. Yorgun padişaha imparatorluğun paylaştırılması planı dayatılmıştır. Yılgınlık had safhadadır. *Hani o çok bildik afilli film repliğiyle söylersek, hava kurşun gibi ağırdır.*

Ancak Mustafa Kemal ve arkadaşları farklı düşünmektedir. Henüz atılacak kurşunlar bitmemiştir. Sonuç olarak, 1919-1922 yılları arasında sürdürdükleri silahlı mücadeleyle zamana oynamaya başlarlar. Bu arada işgal altındaki İstanbul'u devre dışı bırakmış, başkentin işlevini coğrafi konumu gereği savunması kolay Ankara'ya

Yeni kurulan rejimin iki kilit ismi Atatürk ve İnönü. İcraatlarıyla yeni cumhuriyetin ilk 50 yılına damgalarını vurmuşlardı. Aralarındaki siyaset ilişkisi bir şekilde Sovyetlerin Lenin-Stalin ikilisini çağrıştırmakta.

taşımışlardır. Ankara, batıdan ve güneyden Anadolu'ya çıkmış işgalcilere nazaran ülkenin ortalarında kalmaktadır. Tüm bu olup biteni İstanbul'daki Sultan Vahdettin, eli kolu bağlanmış şekilde ama ümitli bir bekleyiş içinde izlemektedir. Zira Mustafa Kemal'i direniş hareketini organize etmek için gittiği Samsun seyahatinden önce huzurunda kabul etmiş ve imparatorluğun ondan ve arkadaşlarından çok şey beklediğini ifade etmiştir. Yeni rejimin kurulmasının ardından estirilen ve belli bir noktaya kadar anlaşılır

olan 'düzen kurma' rüzgârlarının aksine ne Sultan Vahdeddin o amiyane tabirle vatanı satmıştır, ne de Mustafa Kemal'in o günlerdeki niyeti saltanatı ortadan kaldırıp yeni bir rejim kurmaktır. *Beyan esastır ve beyanları bize bunu söyler.*

Akılcı manevralarla desteklenen diplomasiyle Mustafa Kemal'in liderlik ettiği kadro, Avrupalı işgalcileri kademe kademe gerileterek moralsiz halka bu iş olacak galiba dedirtmeyi ve davanın arkasındaki halk desteğini artırmayı başarır. Başarır diyorum, zira söz konusu mücadele ruhu, resmî anlatılarda dile getirildiği gibi sadece halkın göz yaşartan bir duyarlılıkla aşka gelip gönüllü olarak cepheye sırtında mermi taşımasıyla değil, halkı bu işe zorlayıcı özel düzenlemelerin hayata geçirilmesiyle de sağlanmıştı. Olağanüstü bir dönemden geçiliyordu ve anlaşılır ve haklı bir şekilde vatanı kurtarmaya soyunan Mustafa Kemal liderliğindeki kadronun halkın kendinden aşka gelmesini beklemek gibi bir lüksü yoktu. Milli Mücadele devam ederken Mustafa Kemal'in düşünceleri de saltanatı kurtarmaktan yeni bir ülke kurmaya doğru evriliyordu. *İçinde ne saltanata ne de hilafete yer olan yeni bir ülkeye.*

Mustafa Kemal ve arkadaşlarının direnişi, kaybettiğimiz Birinci Dünya Savaşı'nın sonunda imzalanan ve muzaffer devletlerin *haklı olarak* kendi gelecek tasarımlarına göre Osmanlı topraklarını tanzim ettikleri Sevr Antlaşması'nın hayata geçirilmesini önlemişti. *Bu, çok ama çok büyük bir başarıydı.* Osmanlı'yla ilgili tüm planlarda her şey sil baştan yapıldı ve Batılı muzafferler, yeni oluşan şartların ışığında bir çözüme ulaşmak için Anadolu'daki bu direniş hareketiyle Lozan'da masaya oturmaya karar verdiler. Zira her birinin farklı bir gündemi vardı ve bu savaşın uzayıp gitmesi, kendi kamuoylarında da homurdanmalara yol açmaya başlamıştı. Üstelik birbirlerine tam olarak güvenememeleri ve Türklerle olan bu yıpratıcı savaşı sürdürmede isteksiz ve zayıf düşmüş olmaları da Lozan'da masaya oturmalarına kapı açmıştı. Yoksa savunulageldiği gibi yedi düveli yenmemiştik. Milli Mücadele daha çok, İtilaf devletlerinin Türklerin iradesini kırıp onları Sevr'e mecbur etmek için Anadolu'ya çıkarttığı Yunanlara karşı verilen bir dizi çarpışmadan ibaretti.

Mustafa Kemal'in Milli Mücadele'yi ısrarla sürdürmesi, bu güçleri ustaca birbirlerine karşı konumlandırması, bu güçlerin ileriye dönük farklı gündem ve beklentileri ve biraz da savaş dolu yılların yarattığı yılgınlık, herkesi pes ettirmişti. *Önemli olan sonuçtu ve her şeyin bittiğinin düşünüldüğü bir anda pes etmemek, yedi düveli yenmeye eşdeğer bir başarıydı.*

Hikâyenin geri kalanıysa hemen hemen hepimizin malumu. Yeni bir cumhuriyet ve Atatürk adını alan Mustafa Kemal'in zamanın ruhuna uygun düşen tepeden inmeci yöntemleriyle sürdürülen sancılı bir modernleşme süreci. Şimdi gelin biraz da cumhuriyet sonrasına uzanalım.

Yeni bir rejim kurulmuştu ama Türkiye halen bir köylü toplumuydu. Asırlardır mutlak bir iradeyle yönetilen ülkede okuma yazma seviyesi yüzde onlardaydı. Cumhurbaşkanı Atatürk, tek adam rejimlerinin dört bir yanı kapladığı o yıllarda, radikal bir şekilde toplumu dönüştürmeye soyundu. Kurtuluş Savaşı önderliğinden gelen karizması ve milliyetçi bir asker olmaktan kaynaklanan gücü, daha doğrusu devleti şahsında temsil ediyor oluşu, Batılıların, icraatlarına bakarak *aydınlanmacı diktatör* (benevolent dictator) olarak isimlendirdikleri Atatürk'ün muhalefet olmaksızın reformlarını hayata geçirmesine imkan tanıyordu. Muhalefet olmuyor dediysek hepten de olmuyor değildi tabii ki. Ancak Atatürk herkesin ve her şeyin kendisinden güçlü olduğu zamanlarda bile durmamıştı. *Kendisi en güçlüyken durmaya niyeti yoktu.*

Modern Türkiye Cumhuriyeti'nin tarihi, aynı zamanda bir hızlandırılmış reformlar tarihidir. Bu tarihi yazan da bizzat Atatürk olmuştur. *Ulu Önder** ulusların normalde birkaç kuşağa yayarak

* Aynı dönemin tek parti rejimleriyle yönetilen ülkelerin liderleri için böyle afilli

Ölümünün üzerinden neredeyse 80 yıl geçti ama halen Atatürk'le ilgili bilmemiz gerekenlerin ne kadarını bildiğimize emin değiliz. Bunda bu devlet kurucusunun kişiliği etrafında yaratılan kişi kültü kadar, devletlulların eski defterlerin açılmasından duyduğu rahatsızlık da rol oynuyor. Doğal olarak azar azar ortaya çıkarılan yeni bilgiler ışığında bildiklerimizi temize çekiyoruz.

attığı devasa adımları, adeta 100 metre koşan bir atlet hızıyla peş peşe attı. Bu aşırı tempo ulusun kalbini çok zorlayacak ve bedeninde günümüzde de kendisini hissettirecek yan etkiler bırakacaktı.

Neydi bu adımlar? Fransızların laiklik (secularism) dediği ilkeyi sınırlarını bir hayli geniş tutarak hayata geçirmiş; din, 1950'lere dek sürecek zaman diliminde folklorik bir öğeye indirilmişti. Şeriat Mahkemeleri kaldırılmış, İsviçre'den medeni hukuk, İtalya'dan ceza hukuku ihraç edilerek hayata geçirilmişti. Ülkeyi 6 asırdır yönetmiş olan saltanat ve ona eşlik eden hilafet kaldırılmış, ikisinin yerine millet meclisi ikame edilmişti. Her ne kadar tek partili de olsa, kağıt üzerinde demokratik olan bu sistem, İslâm ülkeleri açısından bir ilkti ve neredeyse 6 asırdır İslâm dünyasının lideri olan Türkiye'nin öznesi olduğu bu ilkin altında Atatürk'ün imzası vardı. *İslâm dünyasının lideri, liderlik ettiği dünyayı terk edip, asırlardır savaştığı Batı'nın yanında hizalanmıştı.* Doğu, bu gelişmeleri böyle yorumluyordu.

---

sıfat tamlamaları kullanmak modaydı ve Atatürk'ün payına da bu düşmüştü. İtalya'da Mussolini *Duçe*, Almanya'da Hitler *Führer* (önder) olarak anılıyordu.

Tıpkı köylü olan toplumunu süratle dönüştürmek isteyen Büyük Petro gibi Atatürk de gözünü dışarıya dikmişti. Dışarıdan getirilen uzmanların gözetiminde hızlı bir sanayileşme ve eğitim hamlesi başladı. Devlet eliyle akla gelebilecek her alanda üretim yapan,üstelik birçoğu zamanın şartları içinde başarılı da olan ve 20. yüzyılın ikinci yarısında Özal devrimleriyle özelleştirilecek olan fabrikalar kuruldu. Ünlü Amerikalı reformist eğitimci John Dewey'in tavsiyeleri ışığında ortak müfredata dayalı zorunlu eğitim başladı. Başlangıçta sadece ilk dört yılı zorunlu olacaktı. Yine Atatürk'ün kişisel tercihiyle Arap alfabesinin yerine okuması daha kolay olduğu gerekçesiyle Latin alfabesine geçildi. Üzerine Latin harfleri yazılı kara tahta önü pozlarıyla sıfatlarına *başöğretmen*'i de ekleyen Atatürk, ülkeyi baştan uca gezerek yeni alfabenin kullanımını bizzat teşvik etti. Devam edelim. Avrupalının modern bulduğu giyim kuşam tarzını ihraç etti; bu yöndeki teşvikini fes, peçe gibi geleneksel alışkanlıkların yasaklanmasıyla bir noktada emrivakiye dönüştürdü. Kadınları sosyal hayatta görünür kılmak adına bizzat yaşam tarzıyla rol model olduğu gibi, kadınlara fırsat eşitliği ve kanun önünde eşitlik sağlamak adına kanuni düzenlemeler yaptı. Bunları 1934'te, birçok Avrupa ülkesinden çok daha önce yaptığını da not etmek gerekir. Yine bir önceki rejim tarafından ihmal edildiğini düşündüğü güzel sanatlar alanında agresif bir açılıma gitti. "*Yurtta barış dünyada barış*" şeklinde özetlenebilecek dış politika anlayışıyla Kurtuluş Savaşı sonrasında bir daha askerî güç kullanma yoluna gitmedi. Açıkçası bunda ülkenin askerî gücünün o dönemin şartlarında sonuç alıcı bir kapasiteye sahip olmamasının da payı vardı. Atatürk bu kırılgan durumu, başta Yunanlar olmak üzere Avrupa'yla olan ilişkileri normalleştirme yoluna giderek başarıyla idare etti. Onun tercih ettiği tarafsızlık politikası ölümünden sonra da devam ettirilerek Türkiye'yi bir şekilde İkinci Dünya Savaşı'nın yıkıcı rüzgarlarından korumuş oldu.

Yunan işgalcilere karşı askerî, İstanbul hükümetine karşıysa siyasi bir mücadele veren Atatürk, ortaya çıkan yeni ülkenin kontrolünü İsmet İnönü'yle birlikte 1922'den 1938'e dek tartışmasız bir şekilde elinde tuttu. Seçimler de dâhil olmak üzere demokratik

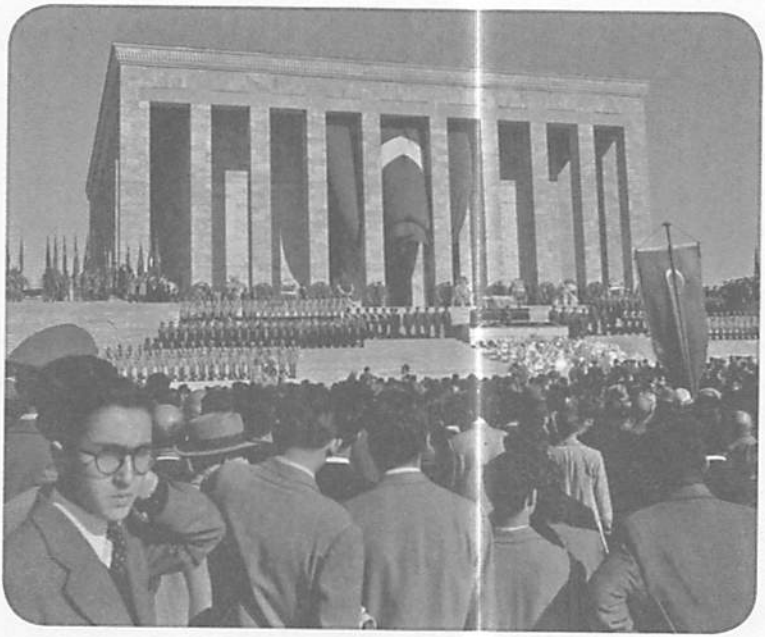

Ölümü, her kurucu babanın ölümünde olduğu gibi, ulusu açısından tam bir şok olmuştu. Yüzbinler onun için yapılan cenaze törenlerine akın etti. Aradan geçen bunca yıla ve yoğun endoktrinasyona rağmen onunla ilgili nihai düşüncemiz şekillenmiş değil. Büyük bir asker? Kudretli bir reformcu? Siyasi bir deha? Hedefleri uğruna kendi vatandaşlarını bile ezip geçen bir despot? Muhafazakar bir dindar? Ya da dinde reform isteyen bir jakoben? Hangisi? İcraatlarına bakılırsa, hepsi...

bir düzenin altyapısını kurdu ama bu düzenin sınırlarını kendisinin kurduğu tek partiyle çizdi. Muhalefet partileri ortaya çıksa da, bunlar Atatürk'ün politikalarına gerçek anlamda muhalefete soyunduklarında uzun ömürlü olamayıp denklem dışı bırakıldılar. Ülkeyi kendi anlayışı doğrultusunda Batılılaştırdı ama bunu tıpkı Çar Büyük Petro gibi, büyük kalabalıkların rızası hilafına gerçekleştirdi. 1915'te gerçekleşen Ermeni sürgününü lanetledi ama bu acı olayın faillerinin Kurtuluş Savaşı'nda rol almasına, muhtemelen "Yeni Türkiye'nin yekvücut olmuş bir şekilde sahneye çıkması adına" ses çıkarmadı. Siyasi hayatı buna benzer pragmatik kararlarla doluydu. Özetle günümüz Türkiyesi'ne bakıldığında, sancılı bir süreç yaşanmasına neden olsa da reformlarının büyük bir kısmının pozitif etkisi olduğu su götürmez.

Atatürk diktatörlerin kol gezdiği ve *Faşizm Çağı* olarak övülen bir dönemde yaşadı. Çağdaşlarını etkilediği gibi, onlardan etkilendi de. Bir demokrat mıydı? Kimse bu soruya kolay kolay evet şeklinde cevap veremez. Kendisi de hiçbir zaman demokrat olduğunu öne sürmedi. Peki bir otoriter miydi? Evet, öyle idi. Ülkeyi tek parti rejimiyle yönetti ve yaşadığı sürece son sözü hep kendisi söyledi. Kuruluşunun üzerinden neredeyse 90 yıl geçmesine rağmen halen kronik meselelerini çözmekte zorlanan bir Cumhuriyet bıraktı geride. Mirasını Türk modernleşmesinin meyvesi olarak görüp yere göğe koyamayanlar olduğu gibi, yaşadığımız tüm sorunların kaynağı olarak değerlendirenler de söz konusu. Oysa ki sıklıkla olduğu gibi gerçek, ikisinin arasında bir yerlerden bize göz kırpıyor.

Atatürk tarihin en büyük reformcularından biriydi. Ve muhtemelen de "*Az zamanda çok işler başardık!*" derken özellikle kendisini kastetmişti.

Atatürk'ün birçoklarımız gibi kuru fasulye pilav ikilisine düşkün olduğunu, sabahları ilk işinin kahve içmek olduğunu, favori kitabının *Çalıkuşu* olduğunu, dünya turuna çıkmak istediğini, sanılanın aksine Ata hitabına pek sıcak bakmadığını, atları, köpekleri ve kuşları çok sevdiğini, gömlekte beyazdan şaşmadığını, takım elbiselerini kendisinin tasarladığını, dans olarak valsi tercih ettiğini, kendisi ile gizlice evlendiği iddia edilen ve hayatındaki en önemli kadınlardan biri olan *Fikriye Hanım*'ın Atatürk'ün Latife Hanım'la evlenmesi üzerine intihar ettiğini, simetri hastası olduğunu, yüzmekten, ata binmekten ve bilardo oynamaktan hoşlandığını, iyi derecede Fransızca bildiğini ve başta matematik olmak üzere pozitif bilimlere fazlasıyla meraklı olduğunu **biliyor muydunuz?**

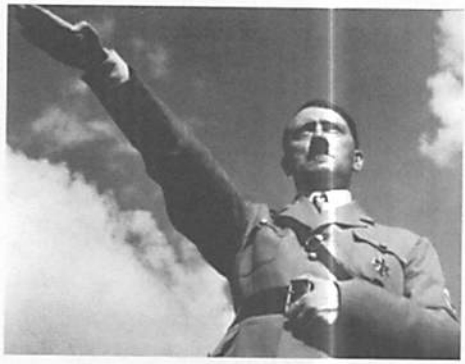

"Siz sanattan ne anlarsınız be!" dedi ağlamamak için kendini zor tutarak. İşte yine beş parasız Viyana sokaklarını turluyordu. Evirip çevirmişler, küstah bakışlarıyla o biricik eserlerini süzmüşler ve en sonunda dudak bükerek kendisine nazikçe kapıyı göstermişlerdi. Hırsla önüne çıkan boş tenekeyi tekmeledi. Karnı guruldarken şehrin ünlü restoranlarını tıka basa dolduranlara nefretle baktı. Kesin onlar da Yahudi olmalıydı! Tıpkı kendisini akademiden kapı dışarı edenler gibi. Evet, kesin öyleydiler, her köşe başındaydılar. *Elbet bir gün onlara günlerini gösterecekti.*

Hırsı, takıntıları ve hedefleriyle dünyayı altüst etti.

ADOLF HİTLER

(1889-1945)

"Maksadı savaşmak olmayan her ittifak lüzumsuz ve aptalcadır."

Hitler

Tarihe Almanya'yla geçti ama bir Alman değildi. Avusturya'da doğmuştu. 1938'de Almanların lideri olarak tek mermi atmaksızın Avusturya'yı ilhak etmesi, tarihin garip notlarından biri olsa da Avusturyalıların büyük bir kısmı bu durumu sevinçle karşılamıştı. Kalabalık bir ailenin çocuğu ve üçüncü evliliğini yapmış bir babanın oğlu olarak dünyaya gelmiş, pek de dikkat çekmeyen bir çocukluk geçirmiş, ilk gençlik yıllarından itibaren sanatçı olmayı hayal etmişti. Viyana Güzel Sanatlar Akademisi'nden iki kez ret cevabı alınca hayalleri suya düşecekti ama olsundu. Elbet hesap döner sap döner, gün gelir devran döner; bunu kendisini reddedenlere ödetirdi.

Hiç kimse sebebini bilmiyor ama Hitler'in Yahudi nefreti malumunuz üzere dünyanın başına çok iş açtı. Kimileri bunu ölen annesini tedavi edemeyen doktorun Yahudi olmasına, kimileri Yahudi olduğu iddia edilen büyükbabasının tartışmalı kimliğine *(en zayıf halka)*, kimileri hayatta başarmak istediği her şeyin zaten Yahudilerce *(özellikle sanat söz konusu olduğunda)* başarılmış olmasına, kimileriyse o dönemde Yahudi karşıtlığının başkenti konumundaki Viyana'da kişiliğinin şekillenmesine bağladı. Ama kesin olan bir şey vardı: Gençliğini tam bir acıların çocuğu kıvamında yaşamıştı. *Öfkesi birikiyordu.*

Aberdeen Üniversitesi'nden Dr. Thomas Weber'e göre Birinci Dünya Savaşı sırasında Hitler'le birlikte çarpışan askerler, onun her zaman tehlikeden birkaç kilometre uzakta, arkalarda yer aldığını söylüyorlar. Bu askerlerin günlüklerine göre Hitler, komutanları tarafından 'yalnız' biri olarak görülen ve çok fazla dikkat çekmeyen bir tipti. Hitler ayrıca bir konserve yiyecek fabrikasında kasatura ile tenekeyi açamadığı için aç kalmasıyla da diğer askerler arasında alay konusu da olmuş. Askerler boş zamanlarında kendileri gibi mektup yazmayan ya da içmeyen, ama siyasi kitaplar okuyan ya da resim yapan Hitler'den 'ressam' ya da 'artist' diye bahsedermiş. Hitler'in üstlerine karşı da son derece itaatkar olduğu da belirtiliyor.

Avusturya'da kendisine ekmek çıkmayacağını kabullenince soluğu Almanya'da aldı. Bu arada Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. "*Bir de kısmetimi askerlikte deneyim bakalım*" deyip orduya katıldı. Fena bir asker de olmamıştı doğrusu. İki cesaret madalyası, iki ciddi yaralanma derken tekrar cepheye dönüyordu ki, savaş bitti. Tam 'bir şeyler' başarıyor gibi olurken, altındaki halıyı çekmişlerdi. Havlu atıp teslim bayrağını çeken Alman siyasilere öfkesi büyüktü. Ona göre *iç ve dış düşmanlar* Almanya'yı sırtından bıçaklamıştı. "*Göstereceğim size gününüzü*" dedi. Siyasete girecekti.

Sene 1919, Hitler'se Yahudi karşıtlığından başka sermayesi olmayan Alman İşçi Partisi'nin 55. üyesiydi. Önce aradan sıyrılıp parti lideri oldu, ardından da şu meşhur gamalı haçı kendisine bayrak yapıp sokaklara düştü. Bu arada partinin adı da değişmiş, Nasyonel Sosyalist Alman İşçi Partisi olmuştu. Kısaca *Nazi*.

Birkaç yıl boyunca bulduğu her kürsüye çıkarak esip gürledi. Takipçilerinin sayısı hızla artıyordu. Kaba saba milliyetçi ve Yahudi düşmanı nutukları, savaş sonrasının buhranında kıvranan Alman halkına can simidi gibi görünür olmuştu. Ama baktı ki bu iş nutukla olmayacak, amatör bir darbe girişimiyle (Birahane Darbesi olarak bilinir) hükümeti yıkmaya çalıştı fakat kendisini bulduğu yer hücreydi. Mahpus damında boncuktan kuş yapmamış, kitap yazmayı seçmişti; Nazilerin kutsal kitabı olacak *Mein Kampf*'ı (Kavgam). Hapisten çıktı ve yine kendisini sokaklara vurdu. Kararlıydı. Nazi Partisi'ni canlandıracak ve hükümeti meşru yollarla ele geçirecekti. *Madem siyaset istiyorsunuz, size onu vereceğim!*

Alman vatandaşlığını aldığı yıl yapılan 1932 seçimlerinden partisi zaferle çıktı. Alman halkı "Siz aslansınız, kaplansınız, zaten başımıza ne geldiyse bu Yahudilerden geldi" temalı seçim propagandasına kayıtsız kalmamıştı. Parti programı baştan aşağı nefret kokan bir siyasetçinin iktidara oynaması büyük bir tehlikeydi ama tüm dünya *"Dur bakalım neler olacak"* rahatlığında olan biteni izliyordu. 1933'te başbakanlığa atandı ama onun gönlünde yatan aslan mutlak lider olmaktı. Yani takipçilerinin ona seslendiği şekliyle, *Führer*.

Cumhurbaşkanı Paul von Hindenburg'un ölümüyle meydanı boş bulan Hitler, en önemlisi mecliste çıkan yangın olmak üzere bir dizi şaibeli provokasyonların yarattığı havayla ülkede ne kadar yetki varsa hepsini elinde topladı. Şimdi geçmişi, hayal kırıklıkları ve düşmanlarıyla hesaplaşmaya başlayabilirdi.

Çocuklarla arası, diğer tüm diktatörlerde olduğu gibi, şaşılacak derecede iyiydi ve onlara karşı gerçekten saf bir sevgi besliyordu. Sadece *Aryan ırkından* olanlara tabii ki!

1941'in Mart ayında Hitler kurmaylarına şöyle sesleniyordu: "Ruslara karşı yürüteceğimiz savaş bir ideoloji ve ırk ayrımı savaşıdır. Bu nedenle bu savaş görülmemiş bir vahşet ve zulümle icra edilecektir!" Haklı çıkmıştı. Esir edilen 5.7 milyon Rus askerinden 3.3 milyonu ölmüş, savaşın sonundaysa Ruslar 8 milyon asker ve 7 milyon sivili kaybetmişti.

İşe Almanya'nın kolunu kanadını kıran Versay Antlaşması'yla başladı. Almanya'nın silahlanmasını ve toprak genişletmesini yasaklayan anlaşmayla neredeyse pabuçlarını silen Hitler, silahlanma hamlesi başlattığı gibi, ufaktan ufaktan da sağı solu tehdit etmeye soyundu. Tüm bunlar olurken dönemin diğer güçleri, "Zaten bir dünya savaşı çıkardılar, şimdi üzerlerine varırsak bir tane daha çıkartırlar" düşüncesiyle havaya bakıp ıslık çalıyordu.

Hitler'in Avusturya'yı yutmasını "Olur böyle şeyler!" tavrıyla geçiştiren diğerleri, Polonya'yı da mideye indirmesinin ardından kayıtsız kalamadı ve İkinci Dünya Savaşı patlak verdi. O andan itibaren dünya bambaşka bir dünya olacaktı.

Savaşın son günlerinde kafasına sıktığı kurşunla bu dünyayı terk ederken, geride tartışmasız bir şekilde hak ettiği *'tarihe en büyük damgayı vuran lider'* unvanını bırakıyordu.

EXTRA THE STARS AND STRIPES EXTRA

German Radio Reports:

HITLER DEAD

Churchill Hints Peace Is at Hand

Egosu, aşağılık kompleksi ve daha onlarca faktör bir araya gelmiş ve ortalama bir vatandaş olan Adolf'u, Hitler olarak tanıdığımız caniye dönüştürmüştü. Ölüm haberi dönemin gazete manşetlerinde patlarken, halk sokaklara dökülerek bu inanılmaz haberi coşkuyla kutluyordu.

NELERİ BAŞARDI?

Yaptıklarını göz önünde bulundurunca Hitler'e başarı kelimesini yan yana getirmek tuhaf kaçsa da, evet, lideri olduğu hareketle, sonradan yıkımına neden olduğu Almanya'nın manzarasını çarpıcı bir şekilde değiştirmişti. İşsizliği azaltmak için dünyanın ilk otoban ağını inşa ettirmesi, devlet yatırımlarını artırması, silah fabrikalarını tam kapasite çalıştırmasıyla dünya krizden kıvranırken işsiz sayısını üç yılda 6 milyondan 1 milyona indirmeyi başarmış. Alman halkının refah seviyesini kısa sürede hissedilir derecede yükseltmiş, her ailenin otomobil sahibi olmasını istediği için Volkswagen (Halk arabası) markasını hayata geçirmiş, özellikle sağlık ve ana-çocuk sağlığı konusunda büyük yatırım ve araştırmalar yapılmasını sağlamıştı. Sigara ile kanser arasındaki ilişkiyi ilk kuran bu dönemin Alman doktorları oldu. Zenginleşen Almanlar yurt dışı gezilerine başlamış, dış borç azalmış ve ihracatta patlama yaşanmıştı. Savaş öncesinde Nazi Almanyası'nı ziyaret eden İngiliz başbakanlarından David Lloyd George, "Almanlardan daha mutlu bir halk görmedim" diyecekti. O derece yani.

ÖNE ÇIKANLAR

- ✓ İktidarı sürece 17 suikast girişiminden kurtuldu. Bunların çoğunu Alman subayları planlamıştı.
- ✓ 29 Nisan 1945'te, sığınağında uzatmalı sevgilisi Eva Braun'la evlendi. 36 saat sonra her ikisi de burada intihar edecekti.
- ✓ Volkswagen'in efsane tosbağa (Beetle) modeli, özellikle Hitler'in tavsiyelerine göre şekillendirilmişti.
- ✓ Wagner ve opera hakkında konuşmaya başlayınca, konukları uyuklayana kadar susmazdı.
- ✓ Alman toplumunu safkan bir ırk temelinde şekillendirme planlarından ilk olarak *Kavgam* isimli kitabında bahsetti.
- ✓ Safkan ırk kavramı Nazilerin takıntısıydı. Bu amaçla Almanların Alman olmayanlarla, özellikle Yahudilerle evlenmesi yasaklandı. 'Görüntüyü bozduğuna' inanılan özürlüler için ötenazi programları hazırlandı. En sonunda iş soykırıma dek vardı.

Naziler ve işbirlikçileri bu uğurda 6 milyonu Yahudi olmak üzere yaklaşık 11 milyon kadar insanı öldürdü. Polonyalılar, çingeneler, komünistler, sendikacılar, kısaca onlara göre ne kadar 'aykırı tip' varsa bu kıyımdan payına düşeni aldı.

✓ Hitler hiçbir zaman bu kıyımların gerçekleştirildiği toplama kamplarını ziyaret etmediği gibi, soykırım hakkında da asla konuşmadı.

Hitler'in hiçbir zaman araba sürmeyi öğrenmediğini, aşırı gaz sorunu olduğunu, tırnaklarını yediğini, ilk ciddi kız arkadaşının intihar ettiğini, ölmeden önce evlendiği Eva Braun'un iki kez intihara teşebbüs ettiğini, uykusuzluktan muzdarip olduğunu, elmalı pasta, çikolata ve sıcak çikolataya tutkuyla bağlı olduğunu, sakallarını asla başkasına kestirmediğini, hayatının son günlerinde fallara ve astrolojiye merak saldığını, vejetaryen olduğunu, uzun yürüyüşlerin haricinde spora hiçbir şekilde ilgi duymadığını, kolonya ve sigaradan nefret ettiğini, 1938 ve 1939'da Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildiğini **biliyor muydunuz?**

Az önce Goebbels'i kapıya kadar geçirmişti. Tanrım bu adama hayrandı! Özellikle de onun o ölüyü bile diriltecek kadar güçlü hitabetine. Masasının üzerindeki evrakı inceledi. *Evet, ne istiyorlarmış? Ah, Dachau ve Birkenau toplama kampları için fırın malzemesi ve... zehirli gaz stoku siparişi. Güzelll...* Bizzat Hitler'in hediyesi; üzerinde swastika olan dolma kalemle fiyakalı bir imza attı belgenin altına. Dışarıda insanın içini ısıtan sıcak bir bahar güneşi vardı. Keyifle megafonun düğmesine bastı:

– *Sabah kahvemi getirin lütfen!*

SS'lerin babası, aryan ırkın aşığı, Soykırım'ın mimarı

HEINRICH HIMMLER

(1900–1945)

"Sadakat şerefimdir."

Himmler

İşte kitabımıza kötü adamlar kontenjanından giren bir isim daha. Üstelik bu adam kötülerin şahı sayılabilecek kadar kötü. Karşınızda, Nazi Almanyası'nın en güçlü adamlarından biri, *Soykırım*'ın (Holocaust) mimarı, *Heinrich Himmler!*

Öğretmen çocuğu olan Himmler, lideri Hitler gibi Birinci Dünya Savaşı'nın tozunu yutanlardan biriydi. Savaşın ardından bir işten diğerine koşarken (tavuk yetiştiren bir çiftçi olarak bile boy göstermişti!) kendini Nazi Partisi'nin saflarında buldu. Kürsüde öfkeli bir adam vardı ve herkese nefret kusuyordu. Himmler, bir anda ait olduğu yeri bulduğunu hissetti. Birahane Darbesi'nde Hitler'in yanındaydı. Bir süre partinin propaganda işlerini yürüttü. Ardından da Hitler'in SS olarak bilinen o korku saçan kişisel muhafızlarının *(Nazi Polisi de diyebiliriz)* liderliğine yükseldi. Hitler'in iktidara gelmesinin ardından güvenlik bürokrasisinin kilit adamı oldu. Önce Münih'in, ardından da tüm Bavyera bölgesinin polis şefliğini üstlendi. Elindeki bürokratik gücü, devlet içinde devlete dönüşen SS'in etkinliğini artırmak için kullandı ve neredeyse SS, Almanya'nın üzerine bir karabasan gibi çöktü. Nerede Hitler karşıtı vardı, SS oradaydı. Kısa sürede rejim karşıtlarının canını çıkarma konusunda ustalık seviyesine ulaşmış olan Himmler, 1933 yılında Dachau'da ilk Nazi toplama kampını kurdu. Diğer bir deyişle, *kötülükte çığır açmak üzereydi.*

Nuremberg'de Nazi liderlerinin yargılanacağı mahkemeye gönderilmek üzere hazırlanmıştı. Ancak Lüneburg'da potasyum siyanür kapsülü yutarak intihar etti ve adaletin pençesinden kurtuldu. Olağanüstü bir durumda intihar edebilmeleri için üst düzey Nazi liderlerinin dişlerinin içine kapsül yerleştirilmişti. Himmler'in son sözleri *Ich bin Heinrich Himmler!* (Ben Heinrich Himmler!) oldu. Hemen ardından cesedi gizlice yakıldı ve Lüneburg yakınlarında bilinmeyen bir mezara defnedildi. Mezarının yeri günümüzde de bilinmiyor. *Foto: Himmler bir toplama kampını teftişte...*

Tarihin gördüğü en hastalıklı mizaçlardan birinin sahibi olan bu Nazi lideri, Almanya'daki ırkın safkanlığı konusunda takıntılı bir adamdı. Sağlıklı Almanların yine sağlıklı Almanlarla evlenmesinden doğan ve devlet imkânlarıyla bakımları desteklenen çocuklardan had safhada temiz bir ırk yetiştirilmesini hedefleyen Aryan Üretme Programı'nın *(Lebensborn)* mimarı oldu. İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması, Himmler'in ırk konusundaki diğer bir takıntısıyla ilgili önlemleri hayata geçirmesini sağlayacaktı: Yahudilerin ve diğer *'yarı insanımsıların'* imhası! Almanların Polonya'yı işgal etmesinin ardından işgal edilen bölgelerin sorum-

luluğu Himmler'e verildi. Bir yıl içinde 300 bin Polonyalıyı ve Yahudi'yi yerinden yurdundan eden Nazi lideri, onların yerine Almanları yerleştirdi ve bu durum diğer işgal edilen ülkelerde de aynı şekilde devam etti. Toplama kamplarının sayısı her geçen gün artıyordu. 1943'te Hitler, Himmler'i İçişleri Bakanı yaptı. İşte Himmler'in, Yahudilerin Avrupa'dan tamamen temizlenmesini öngören Nihai Çözüm (*Final Solution*) programını ve buna paralel zorunlu çalıştırma uygulamasını hayata geçirdiği makam bu olacaktı. Sonrasıysa o bilindik fecaat: Toplama kampları, daha çok kamp, sürekli bu kamplara tutuklu taşıyan trenler, işkenceler, gaz odaları, yakılan bedenler...

Almanya'nın yenilgisi ufukta görününce, Himmler uyanık davranıp müttefiklere kur yapmaya başladı ama bunu fark eden Hitler, onu tüm görevlerinden azletti. Almanya'nın teslim olması üzerine sahte bir kimlikle kaçmaya çalışsa da müttefikler tarafından yakalandı ve savaş suçları mahkemesinde yargılanmasına fırsat vermeden henüz gözaltındayken intihar etti.

NOTLAR

- ✓ Hitler'den sonraki ikinci adam; Soykırım'dan doğrudan sorumlu Nazi lideri olan Himmler, Nazi İmparatorluğu'nun gerçek ve hayali düşmanlarını ortadan kaldırmaya yeminli terör makinesinin mimarıydı. Alman halkının sisteme itaat etmesinde önemli bir rol oynadı.
- ✓ Almanların İkinci Dünya Savaşı'nı çıkarmak için bahane ettiği, Polonyalıları Almanlara saldırmış gibi gösteren düzmece baskın, Himmler'in lideri olduğu SS'in eseriydi.
- ✓ Son yıllarında psikosomatik rahatsızlıkları vardı ama bu durum Hitler'in yerini almayı planlamasını engellememişti.
- ✓ Ölmeden önce, yani Hitler'in koltuğunu doldurmaya talip olduğu günlerde Amerikalılara, "*Gelin birlikte Sovyetlere karşı ortak bir cephe kuralım*" diyecek kadar kendinden geçmişti.
- ✓ Lideri olduğu SS için hayalindeki aryan ırka uygun tipleri seçerdi. *Süper sağlıklı, sarışın, mavi gözlü, kaslı ve mümkünse de okumuş yazmış*. Bir nevi Almanca konuşan Süpermenler arıyordu!

Her şeyi düşünmüştü. Amansız donanmalarıyla Osmanlı'nın boğazından süzülüp geçecekler, İstanbul'u alıp Osmanlı'yı savaş dışı bırakacaklar ve Karadeniz üzerinden müttefikleri Rusya'nın yardımına koşacaklardı. Emrindeki İngiliz donanması herkesin dizlerini titretecek kadar güçlüydü. *Hasta adamı* yere sereceklerdi! Purosundan derin bir nefes çekip keyifle Londra'nın puslu havasına doğru savurdu. Ama bu özgüveni ve onu besleyen kibri İngiltere'ye pahalıya patlayacaktı.

Altı kral ve kraliçeye hizmet etti;
şöhreti onları gölgede bıraktı.

WINSTON CHURCHILL

(1874-1965)

"Bir politikacının yarın, gelecek hafta, gelecek ay ve gelecek yıl ne olacağını söyleyebilme yeteneği olmalıdır. Ayrıca sonrasında bunların neden olmadığını açıklayabilme yeteneği de."

Churchill

Bir gün Churchill, avam kamarasında konuşurken, muhalif partiden bir kadın milletvekili, Churchill' e kızgın bir şekilde seslenir:

– "Eğer, karınız olsaydım, kahvenizin içine zehir karıştırırdım." Churchill, oldukça sakin bir şekilde kadına döner ve lafı yapıştırır:

– "Hanımefendi, eğer karım siz olsaydınız, o kahveyi seve seve içerdim."

Babası hem bir lord hem de Muhafazakar Parti'den siyasetçiydi. Her gün vatan millet ve İngiliz İmparatorluğu'nun kurtarıldığı bir ortamda büyüyen Churchill'in de benzer bir kulvara girmesi kaçınılmazdı. Nitekim zor da olsa öyle oldu. Kraliyet Aşkerî Okulu'nun ardından Hindistan ve Sudan cephelerinde üzerinde güneş batmayan imparatorluğu adına tetiğe asılan idealist İngiliz, bir süre gazetecilik de yaptı. Cephelerde yaşadıklarını keskin ve etkileyici üslubuyla *Daily Telegraph* ve *The Pioneer* gibi gazetelere yazıyordu. Bu yaşadıklarından iki de kitap çıkartacaktı. İngilizlerle Hollanda kökenli Boerların Güney Afrika'daki savaşını gazeteci olarak takip

Kasım 1914'te Osmanlı İmparatorluğu'nun İngiltere'ye savaş açması üzerine, Churchill Çanakkale projesini hazırlamaya girişti. Planına göre Boğazlar geçilecek ve müttefik Rusya'ya el uzatılacaktı. Böylece bu ülkeye asker göndermek mümkün olacak ve bunun karşılığında İngiltere'ye tahıl gelecekti. Ayrıca İstanbul'un düşmesi Osmanlı İmparatorluğu'nu erken bir yenilgiye mahkûm edecekti. Ama ummadığı taş başını yarmıştı!

ederken yakalandı. Ancak bu yakalanış, aynı zamanda onu dünya kamuoyuna taşıyacak uzun soluklu kariyerinin de kapısını açacaktı. Esaretin ardından bir şekilde kirişi kırmasıyla ülkesinde millî bir kahraman olarak karşılandı. O dakikadan itibaren, zaten aileden de destekli olan Churchill'e Allah *yürü ya kulum* diyecekti. Bu arada Boerların bu kaçak savaş esirinin kellesi için sadece 25 poundcuk ödül koyduğunu da söylemeden geçmeyelim.

Siyaset koridorlarına depar atarak dalan İngiliz lider, önce Muhafazakar Parti'den milletvekili oldu ama bir süre sonra liberallere geçiş yaptı. Liberallerin 1905'te kazandığı seçim Churchill'e devlet kademesinde önemli mevkilerin kapısını açacaktı. Bürokrasideki önemli görevlerinin ardından karşımıza Deniz Kuvvetleri komutanı olarak çıktığında sene 1911'di ve dünya koşar adım Birinci Dünya Savaşı'na doğru gidiyordu. Çok sevdiği komutanlık görevi, İngiliz

donanmasının Çanakkale Cephesi'nde yediği tokada dek sürecekti. Osmanlı birliklerinin pahalı bir zafer pahasına da olsa İngiliz donanmasını Çanakkale'ye gömmesi, aynı zamanda Churchill'in denizcilik kariyerini de bir süreliğine rafa kaldırıyordu. Hezimetten dolayı İngiltere'de topa tutulunca istifa eden Churchill, bir süre daha savaş cephelerinde turlayıp, tekrar mühimmat bakanı olarak kabineye girdiğinde savaş bitmek üzereydi. Bir süre sürdürdüğü Maliye Bakanlığı'nın ardından onu gerçek anlamda tarihî bir kişilik yapacak olan *Yırtıcı Yıllar* (wilderness years) başlıyordu. 1930'ları içine alan bu zaman diliminde Hindistan'ın bağımsızlığına karşı çıkışı ve *'taht krizi'*nde* Kral *VIII. Edward*'a verdiği destekle kamuoyundaki yıldızı fena halde sönmüştü. Aksi gibi toplumda yarattığı bu sevimsiz algıdan dolayı Nazi Almanyası'nın tehlikeli işler peşinde olduğu ve İngiltere'nin silahlanma işine ağırlık vermesi gerektiği yönündeki uyarıları da güme gidiyordu. Üstelik Hitler, göstere göstere İkinci Dünya Savaşı'nı çıkarınca İngilizler bir kez daha "*Aman gel şu donanmanın başına geç*" diyerek soluğu Churchill'in kapısında aldı.

Ancak siyaset ve ordu konusunda yeteri kadar deneyime sahip ve kafasına koyduğunu yapma konusunda inatçılığıyla meşhur olan İngiliz'in bu kadarcıkla yetinmesi söz konusu olamazdı. Hitler karşısındaki silik tutumuyla tepki toplayan *Neville Chamberlain*'ın istifa etmesiyle Churchill, 1940'ta başbakanlığı üstlendi. Diğer bir deyişle, ateşten gömleği sırtına geçirmişti. O andan itibaren de İngiltere adına dünya siyaset sahnesini domine edecekti.

---

* Kral VIII. Edward'ın Amerikalı dul Wallis Simpson ile evlenmek uğruna tahttan feragat etmesi üzerine patlak veren krize verilen ad. İngiliz anayasası böyle bir evliliğe cevaz vermiyordu. Kralın başında olduğu İngiltere Kilisesi de dulların yeniden evlenmesine onay vermiyordu. İlginçtir, anayasada tahttan çekilme gibi bir düzenleme de yoktu. Edward hiçbirini dikkate almadı. Churchill, kriz döneminde Edward'ın evliliğine rağmen tahtta kalabilmesi için eleştirileri göğüsleyerek kuralları esnetmeye çalışsa da başarılı olamamıştı.

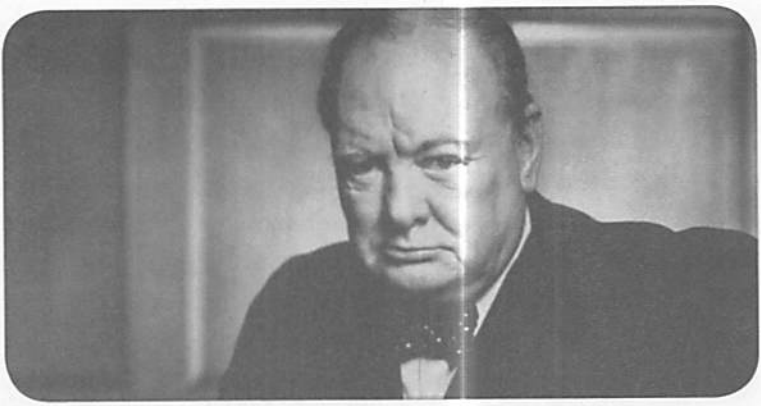

Bernard Shaw ile Churchill hiç geçinemez ve sık sık birbirlerini iğnelermiş. Bernard Shaw, bir oyununun ilk gecesine, Churchill'ı davet etmiş ve davetiyeye de bir pusula iliştirmiş: "Size iki kişilik davetiye gönderiyorum. Bir dostunuzu alıp gelebilirsiniz. Tabii dostunuz varsa." Churchill bu, altta kalmamış, hemen cevap göndermiş: "Maalesef o gece başka bir yere söz verdiğim için oyununuzu seyretmeye gelemeyeceğim. İkinci gece gelebilirim, tabii oyununuz ikinci gece de oynarsa."

Tüm Avrupa korkudan titrerken, "*Naziler de kimmiş, hepsinin canına okuyacağız!*" diyen Churchill, tam da kendilerini krizden çıkaracak bir şövalye arayan İngilizlerin istediği türden biriydi. *İnatçı, kararlı ve cesur.*

Ülkeyi ateşledi, savaş boyunca bitmeyen bir enerjiyle çalıştı. Bir yandan Başkan *Roosevelt*'le geliştirdiği yakın işbirliği sayesinde İngiltere ile Amerika arasında bağları kopmayacak derecede güçlendirirken, diğer yandan da geçinmesi oldukça zor olan bir diğer müttefik Sovyetleri ustaca idare etmesini bildi.

İlginçtir, gösterdiği olağanüstü liderlikle Nazileri tuş eden savaş kahramanlarından biri olmasına rağmen savaş sonrası yapılan seçimlerde iktidarı kaybetti! Yine de bu durum muhalefet lideri olarak ülke siyasetine ağırlığını koymasına engel olmayacaktı. Ayak sesleri duyulan *Soğuk Savaş* hakkındaki uyarıları ve *Demir Perde* (Iron Curtain) kavramını siyasi literatüre kazandırmasıyla adından fazlasıyla söz ettirdi. Avrupa ile Amerika'nın bir bütün olarak hareket etmesi siyasetinin ateşli bir savunucusu olurken 1951'de bir

"Cesaretin haklı olarak bir numaralı insani kalite olduğu söylenir. Diğer bütün insani erdemleri garanti altına aldığı için bu oldukça yerinde bir sözdür" diyen Churchill, bu sözün hakkını vermiş ve kendince doğru gördüğü her savaşta soluğu cephede almıştı. Fotoğrafta İkinci Dünya Savaşı'nın son günlerinde, ağzında efsane purosuyla bir tankın üzerinde Ren Nehri'ni geçerek Almanya içlerine doğru ilerlerken görüyoruz onu.

kez daha başbakanlığı üstlendi. Ancak dört yıl sonra bir kez daha istifa ederek ölene dek milletvekili olarak kaldı. Kral ve kraliçelerin şekillendirip damgasını vurduğu İngiltere'nin demokratik yollardan seçilmiş yöneticisi olarak, tarihin en kırılgan dönemlerinde elini taşın altına sokmasını bildi.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Sadece donanmayla Çanakkale Boğazı'nın geçilebileceği, oradan da rahatça İstanbul'a ulaşılabileceği konusundaki ısrarcı tavrı ve ardından yaşanan hezimet, uzun soluklu askerî ve siyasi kariyerinin nadir hatalarından biri oldu.
- ✓ İkinci Dünya Savaşı yıllarında Türkiye'yi de kendi saflarında savaşa sokmak için büyük gayret gösterse de, bu yönde Kahire ve

Adana'da yapılan görüşmelerde Türk tarafının istediği yardımı yapmaya yanaşmadı.

✓ Savaş sonrasının Avrupası'nı şekillendiren mimarlardan biri oldu. Sovyetlere karşı kurulan savunma paktı NATO'nun doğmasına ebelik etti, Avrupa Konseyi'nin kurulmasında rol aldı.

✓ Sivri dili ve dobralığıyla başını sık sık derde sokmasıyla meşhurdu. Özellikle rakip siyasetçiler ve kadınlar hakkında söylediği ölçüsüz sözler, İngiliz medyasının sansasyonel malzeme ihtiyacını fazlasıyla karşılıyordu.

✓ İngiltere'nin sembollerinden biri olması ve hatta *'İngiliz Bulldog'*u olarak isimlendirilmesine rağmen baba tarafından kökleri Amerika'ya uzanıyordu. Babasının büyükannesi George Washington'la akrabaydı. Churchill, onursal ABD vatandaşlığı verilen ilk kişi olmuştu.

✓ Yazı konusundaki yeteneğini ve çalışmalarını 1953'te aldığı Nobel Edebiyat Ödülü ile taçlandırdı. Özellikle İkinci Dünya Savaşı üzerine kaleme aldığı altı ciltlik külliyat, alanının en iyilerinden biridir. Bunun yanı sıra Avrupa ve İngiliz tarihi üzerine onlarca eser kaleme aldı. Halen Nobel almış tek İngiliz başbakanı olmasıyla hatırlanıyor.

✓ Yazı konusundaki yeteneği bilinse de ressamlığı ikinci planda kalmıştı. Ömrü boyunca neredeyse altı yüz kadar tablo yaptı. Bunların çoğu sıradan olarak sınıflandırılsa da, 1951'de yaptığı *'View of Tinherir'*, 2002'de yapılan bir açık artırmada 612 bin pounda satıldı.

✓ Kraliçe Victoria, Kral VII. Edward, Kral V. George, Kral VIII. Edward, Kral VI. George ve Kraliçe Elizabeth gibi İngiliz tarihinin önemli isimlerine, dokuz ayrı pozisyonda hizmet ederek bu alanda bir rekor kırdı.

Churchill'in çok kötü bir öğrencilik geçirdiğini, sık sık öğretmenlerinden dayak yediğini, *üniversitede dikiş tutturamaz* denilerek askerî okula yollandığını, askerî okul sınavını da ancak üçüncü denemede geçebildiğini, *Time* dergisi tarafından 1940 ve 1949'da iki kez *yılın adamı* seçildiğini, Küba'da İspanyol askerleriyle zaman geçirdikten sonra siesta alışkanlığı kazandığını, kurmaylarıyla yaptığı önemli görüşmelerinin büyük bir kısmını yatağında gerçekleştirdiğini **biliyor muydunuz?**

İkinci Dünya Savaşı sırasında parti liderliği, hükümet başkanlığı ve Sovyet orduları başkomutanlığı görevlerini bir arada yürüttü. Doğrusu kendisini her şey olarak gören biri için bunlar azdı bile! Nazi Almanyası'na karşı kazandığı zafer uluslararası prestijini artırırken, savaş sonrasında Türkiye'ye karşı sergilediği açgözlü tavır, Ankara'nın Batı Bloku'na doğru depar atmasına neden oldu. Mao ve Hitler'le birlikte 20. yüzyılın en büyük katliamlarına imza atmasına rağmen adı Nobel Barış Ödülü için bile telaffuz edilecek derecede çelişkilerle dolu bir hayat yaşadı. 1953 yılında öldüğünde Rusya derin bir nefes verecekti.

Gürcü doğdu, Sovyet öldü;
Rusya'yı döve döve bir deve dönüştürdü.

STALİN

(1878-1953)

"Stalin gücü elinde tutmak için her şeyi feda eden ahlaksız bir entrikacı, bir Cengizhan'dır. Bir sonraki adımda kimden kurtulmak istiyorsa stratejisini ona göre değiştirir."

Nikolay Bukharin (Bolşevik teorisyen)

İkinci Dünya Savaşı yeni bitmişti ve galipler dünyaya yeni bir şekil verme arifesindeydi. Dönemin Amerikan Başkanı Roosevelt, savaş sonrası Avrupası'nın kaderinin belirlenmesinde Papa XII. Pius'un da fikrinin alınmasını önerdi. Gevşek gevşek sırıtan Stalin arkasına yaslanıp sordu:

- İyi de Papa'nın kaç tümen askeri var ki?

Tarihin gördüğü en sağlam diktatör ve katillerden biri olan *Joseph Stalin*, Sovyet Rusya'nın kaderine çeyrek asır hükmeden tek adam olduğu gibi, yarattığı korku rejimiyle de milyonlarca insanın ölümüne sebebiyet verdi, bir o kadarına da acı çektirdi. Tüm bunların yanı sıra Nazi savaş makinesinin çanına ot tıkılmasında oynadığı anahtar rolle de kuşaktan kuşağa nakledilmeyi hak edecek bir hayat hikayesi bıraktı geride. Gelin bu hikayeyi kısaca bir hatırlayalım.

O zamanlar Çarlık Rusyası'nın bir parçası olan Gürcistan'da doğmuştu. Bir an evvel fakirlikten kurtulmasını ve sağlam bir kiliseye kapaklanmasını isteyen ailesi onun din adamı olmasını istiyordu

ama kendisi çoktan *Marksizm*'e kafa yormaya başlamıştı. Zaten kabul edildiği Tiflis'teki bir ilahiyat okulundan da yıkıcı yayınlar okuduğu gerekçesiyle kapı dışarı edilecekti. Hiçbir zaman doğru dürüst bir eğitim almadı. Neredeyse tüm vaktini Çarlık rejimine karşı verilen devrimci mücadeleye adamıştı. Sayısız tutuklama ve sürgünle dolu geçen 15 yıllık devrimcilik kariyerine rağmen *Stalin*, asla Bolşeviklerin iktidarı ele geçirmesi sürecinde önemli bir aktör olamadı. Ancak devrim sonrasında basamakları koşar adım çıkacaktı. 1922'de Komünist Parti Genel Sekreteri oldu. O zamanlar bu makam henüz devlet başkanlığı seviyesinde işlev görmüyordu ama tayinlerden sorumlu bir mevki olduğu için Stalin'e, Kremlin'de ayakta kalabilmek adına kendi kadrosunu oluşturması için bir fırsat vermişti. Devrimin mimarı *Lenin*'in ölümünün ardından kendisi-

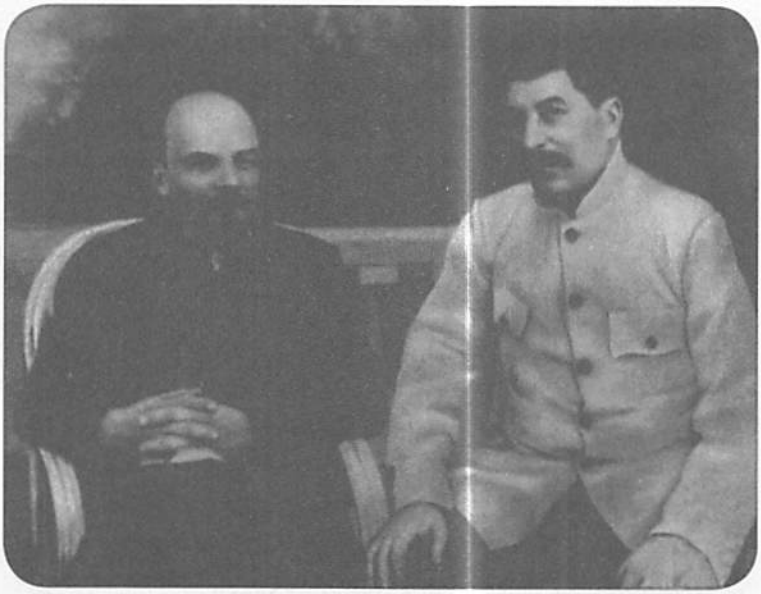

Sovyetler 19 Mart 1945'te Türkiye'ye bir nota vererek, 1925 tarihli Dostluk ve Saldırmazlık Antlaşması'nın süresini uzatmayacağını bildirdi. *Pravda* gazetesinde çıkan bir makalenin Kars ve Ardahan'ın Gürcistan'ın tarihsel topraklarına dahil olduğunu ileri sürmesi, Türkiye'deki çevrelerde Sovyetler Birliği'nin bu illere *sulandığı* şeklinde yorumlanacaktı. Stalin *"Gelin boğazları birlikte savunalım"* deyince paniğe kapılan Ankara, soluğu Batı'nın yanında aldı! Fotoğrafta Rus devrimin beyni Lenin'le birlikte.

ni onun halefi ilan eden *Stalin*, rakiplerini ustalıkla devre dışı bırakmış ve 1920'lerin sonlarına doğru ülkenin tam yetkili diktatörü olmuştu. İşte şimdi kafasındaki ideal sistemi hayata geçirebilirdi.

Öncelikle, uyguladığı zorunlu kollektivizasyon programıyla tarımın canına okudu; meydana gelen kıtlıklar Sovyet coğrafyasını kasıp kavurdu. Sadece Ukrayna'da 20 milyon kişi bu saçma tarım fantezilerinden dolayı patlak veren kıtlığın kurbanı olmuştu! Ardından giriştiği hızlandırılmış sanayi hamlesiyle Sovyetleri ağır bir sanayi imparatorluğuna dönüştürse de bunun bedeli ağır oldu. Sonuçta hız demek felaket demekti ve çalışma kamplarında zorunlu işçi olarak istihdam edilen rejim karşıtları bu hızlı çalışma temposuna dayanamıyordu.

Simon Sebag Montefiore'nin Stalin'in yakın çevresinin günlükleri ve anılarından yararlanarak yazdığı kitabı *Genç Stalin*'de, Sovyet diktatörün duygusal ve kadınlarla arası her zaman iyi olan bir portresi çiziliyor. Buna göre Stalin gençliğinde karizmatik tavırları ve keskin zekâsıyla kızların gözdesi olmuş. Çevresine kızların ilgisinden sıkıldığını söylese de, genellikle birkaçını birden idare etme yoluna gitmiş. Stalin ilk eşi Ekaterina Svanidze'yle (Kato) bir süre saklanmak için sığındığı arkadaşının evinde tanışmış. Ancak Kato evliliklerinin 16. ayında dizanteri nedeniyle ölünce Stalin yıkılmış. Eşinin cenazesini evlendikleri kiliseden kaldıran Stalin, defin sırasında mezarın içine atlayıp, tabuta kapanarak ağlamış.

Çelik Adam'ın kanlı icraatları bu kadarla da kalmadı. 1930'lardaki *Büyük Terör* (Great Terror) sırasında kendince 'halkın düşmanlarını' temizledi; on binlerce masum insan idam edildiği gibi milyonlarcası da 'Gulag' adı verilen köle işçi kamplarına tıkıldı. Tüm bu 'hain temizleme' çılgınlığından Kızıl Ordu da payına düşeni aldı ve ordunun beyin takımının büyük birçoğu bizzat *Stalin*'in emriyle idam edildi. Bu arada iç düşmanlarla kafayı bozmuş olan

Moskova Genel Tarih Enstitüsü'nden araştırmacı Dzahhangir Nadzhafov'ın Rus arşivlerini inceleyerek elde ettiği bilgilere göre Stalin, İkinci Dünya Savaşı sırasında İran ve Türkiye'ye saldırarak, bölgeyi yeniden şekillendirmeyi planlamıştı! Buna göre Türkiye'de Kars ve Ardahan'ı işgal edecek ve Ermenistan'ın sınırlarına katacaktı. Fotoğrafta Stalin (oturanlardan sağ başta), dünyanın kaderinin çizildiği Yalta Konferansı'nda Churchill ve Roosevelt ile birlikte.

Sovyet lideri, nedense bir türlü dışarıdaki düşmanı göremiyordu. Yapılan tüm uyarılara karşın *Hitler*'in 1941 yılı Temmuz ayında Sovyetleri hedef alan saldırısına hazırlıksız yakalanacaktı.

Alman askerleri Moskova kapılarına kadar dayandığında hem *Stalin*'in hem de ülkenin geleceği pamuk ipliğine bağlı görünüyordu ama Rus lider, hayatındaki ender doğrulardan birine imza atarak pes etmedi ve direnerek ülkesini zafere taşıdı. Gerçi bu Sovyetler açısından oldukça pahalı bir zaferdi ama Stalin'in ölümler konusunda kafa yormak gibi tasası asla olmamıştı. Çoğunlukla paranoyalara dayanan tek bir emriyle milyonlar ölüme gitti. Hatta en yakınındakiler bile. Sonuçta Stalin, "*Hiç kimseye güvenmem, hatta kendime bile!*" diyen biri olarak tarihe geçmişti.

İkinci Dünya Savaşı bitmiş ve *Stalin*'in başkomutanlığındaki Kızıl Ordu, *Hitler*'i durdurmuştu. Öyle ki, demokrasiden nefret eden adam bir şekilde demokratik dünyaya hizmet etmiş, ama bunun karşılığında da Doğu Avrupa'ya ve Baltık ülkelerinin bir kısmına haciz koymuştu! *Haliyle, her hizmetin bir bedeli olacaktı.*

Stalin savaşın ardından kurulan yeni dünya düzeninin önemli aktörlerinden biri olurken, Rusya da önemli bir nükleer güç haline geldi. Ölümüne dek, gölgesinden bile şüphe eden bir lider olarak hem kendi halkına hem de dünyaya dehşet saçmaya devam etti.

BUNLAR DA VAR

- ✓ 21 Aralık 1879'da Gürcistan'ın Gori kasabasında doğdu. Babası kunduracıydı.
- ✓ Asıl adı *Losif Vissarionovich Dzhugashvili* olan bir Gürcü'ydü. Rusçada *Çelik Adam* anlamına gelen Stalin'i 1910'dan itibaren kullanmaya başladığı sanılıyor. Bunun sebepleri arasında Çar karşıtı eylemler sırasında daha kolay gizlenmek ve kendisine korkutucu bir imaj kazandırmak olduğu kadar, Gürcü kökenlerini saklamak da vardı.
- ✓ 1940'ta dünyanın en nefret edilen adamlarından biriyken, birkaç yıl sonra Hitler'e karşı verdiği mücadeleden dolayı Amerikalı ve İngilizler tarafından birden aziz ilan edilmişti! Bu güzel balayı günlerinde Batılı müttefikleri ona ön adı Joseph'den hareketle *Joe Amca* (Uncle Joe) diyorlardı.
- ✓ Rusya'daki muhalifleri kısa boyundan hareketle kendisine *ulusun küçük babası* derken, ABD Başkanı Truman'ın ona uygun gördüğü isim 'little squirt'di. Yani *Bücür.*
- ✓ Barış konusundaki karamsarlığı dillere destandır. Bunun en güzel örneği, "Eğer bir dışişleri bakanı canını dişine takarak barış konferansı yapılması gerektiğini söylüyorsa, hükümetinin çoktan yeni savaş gemileri ve uçaklar için sipariş verdiğine emin olabilirsiniz." şeklindeki vecizesi olabilir.

✓ Mary Shelley'in meşhur *Dr. Frankenstein* romanını andıran girişimi, siyasi tarihin en fantastik bölümlerinden biridir. Stalin, özellikle cephede ve Sovyet ağır sanayisinde kullanılmak üzere, hiç acı çekmeyen, kolay yorulmayan, her şeyle beslenebilen yarı insan yarı maymun bir yaratık geliştirilmesini istemişti! Politbüro 1926'da bu iş için Sovyet Bilimler Akademisi'ni görevlendirdi. Devrin önde gelen bilim adamlarından İlya İvanov bu iş için seçilse de bu akıl dışı proje işlemedi. Doğal olarak İvanov'a da Kazakistan'a sürgün yolları görünmüş oldu.

✓ *"Bir insanın ölümü trajedi, bir milyon insanın ölümü bir istatistiktir"* vecizesi her ne kadar Stalin ve benzerlerinin ruh halini tanımlamak açısından cuk otursa da, sanılanın aksine bu kelamı eden kendisi değil, Alman yazar ve pasifist *Erich Maria Remarque*'ydi.

✓ Stalin'in, koltuğunda gözü olan herkesin gözünü çıkardığı, kendisini bir şekilde taklide soyunanların canını okuduğu herkesin malumu. Ama bunun bir istisnası mevcut: Gürcü sinema sanatçısı *Mikheil Gelovani*! Rus lider, 1938 yapımı *Diadi Gantiadi* adlı filmde kendisini canlandıran *Gelovani*'nin performansından o kadar memnun kalmıştı ki, o tarihten itibaren aktörü *sinemadaki yüzü* olarak görevlendirdi! Ondan başka hiç kimse Stalin'i canlandıramadı. Parlak bir beyaz perde kariyerine sahip olacağı yorumları yapılan *Gelovani*, kısa sürede Stalin kültü yaratılması için girişilen seferberliğin en önemli unsurlarından biri haline gelmişti.

✓ 1995-1998'de Rusya İçişleri Bakanı olan General Kulikov, Stalin'in, İkinci Dünya Savaşı sırasında yerine geçecek kişinin Batılı müttefik devletlerle barış anlaşması yapmasından çekindiği için Adolf Hitler'e yönelik iki suikast girişimini engellediğini açıklamıştı!

✓ Rus Dış İstihbaratı SVR, Nazi Almanyası'nın Sovyetlere saldırmasının (22 Haziran 1941) 70. yıldönümü çerçevesinde saldırı öncesi Moskova'ya aktarılan gizli belgeleri yayınlamıştı. Belgelere göre, Sovyet casusları saldırı öncesi Stalin'i en az 30 kez 'Saldırı geliyor!' diye uyarmıştı. Stalin onlara kulak asmadı.

- ✓ Emekli KGB generali Vadim Udilov, Stalin'in Ortadoğu bölgesinde Sovyet çıkarlarına hizmet edecek bir Kürt oluşumunu desteklediğini, ancak Irak'ın kuzeyindeki Bölgesel Kürt Yönetimi Başkanı Mesut Barzani'nin babası; Kürdistan Demokrat Partisi'nin (KDP) Başkanı Mustafa Barzani'nin Stalin'in oyununa gelmediğini yazmıştı. Stalin'e rapor veren KGB ajanları, Barzani'nin Sovyet çıkarlarına hizmet etmeyeceğini ve gözünün Kerkük petrollerinde olduğunu söylüyordu.
- ✓ 12 yaşından büyük çocukların da bir vatan haini olarak öldürülebileceği emrini vermişti.
- ✓ Rus askerî arşivlerine göre İkinci Dünya Savaşı öncesinde İstanbul, Ankara ve İzmir'deki askerî hedefleri bombalamayı planlamıştı.

Stalin'in iki yaşındayken at arabasında geçirdiği bir kaza sonucu sol kolunun diğerinden kısa kaldığını, bu yüzden Rus ordusuna alınmadığını, tam yedi kez Sibirya'ya sürgüne yollandığını, küçükken geçirdiği çiçek hastalığından dolayı yüzünde izler kaldığını ve bunu gizlemek için resmî fotoğraflarının rötuşlandığını, tarihe zalim bir diktatör olarak geçmesine rağmen İkinci Dünya Savaşı'nın bitirilmesindeki rolünden dolayı 1945 ve 1948'de Nobel Barış Ödülü'ne aday gösterildiğini, *TIME* dergisi tarafından 1939 ve 1942'de Yılın Adamı seçildiğini, kovboy filmlerine bayıldığını ve Kremlin'deki özel sinemasında sık sık oynattığını, 2003'te yapılan bir araştırmada zehirlenerek öldürülmüş olabileceğine dair bulgular çıktığını, bugün yaşasa her üç Rus'tan birinin oyunu alabileceğini ve ölümüne neden olduğu insanların sayısının farklı kaynaklara göre 3 ilâ 60 milyon arasında değiştiğini **biliyor muydunuz?**

Alnı terlemişti. Evet, duydukları doğruydu. Bir vuruşla yüz binlerce insanı öldürebilir ve savaşı bitirebilirlerdi. Ama bunun için tek bir şey gerekiyordu: Kendi vereceği bir emir. On binlerce sivilin katline yeşil ışık yakmalı mıydı? O an bilmiyordu ama bu almak zorunda kalacağı onlarca tarihî karardan sadece biriydi.

Ateşten gömleği bir giydi, pir giydi;
Amerika dünya devi oldu.

HARRY S TRUMAN

(1884–1972)

"Cumhuriyetçinin olmak istediği bir makamda olan bürokrata 'Demokrat' denir."

Truman

12 Nisan 1945'te Başkan Yardımcısı Harry Truman acil olarak Beyaz Saray'a çağırıldı. Görevliler çekinerek Başkan Roosevelt'in öldüğünü söylediler. Bir anlık duraksamanın ardından Truman sordu:

- Sizin için yapabileceğim bir şey var mı? Roosevelt'in karısı Eleanor araya girdi:

Asıl bizim senin için yapabileceğimiz bir şey var mı? Şu anda başı dertte olan sensin!

Truman Amerika'nın 33. başkanıydı ama en çok iz bırakanlardan biri oldu. İkinci Dünya Savaşı'nı bitiren atom bombalarının Japonya'ya atılması emrini veren Truman, Soğuk Savaş'ın da en önemli figürlerinden biri olarak tarihe geçti.

Birinci Dünya Savaşı'na dek aralarında çiftçiliğin de olduğu bir dizi işte çalıştı. Savaşta Fransız Cephesi'nde topları ateşleyen subaylardan biri de oydu. Savaşın ardından hukuk eğitimini tamamladı ve Demokrat Parti'den siyasete atıldı. Senato'ya iki kez seçilme başarısı gösterdi. Ama adını duyurması için 1941 yılının gelmesini bekleyecekti. Savunma Bakanlığı'nda yapılan yolsuzlukları araştıran

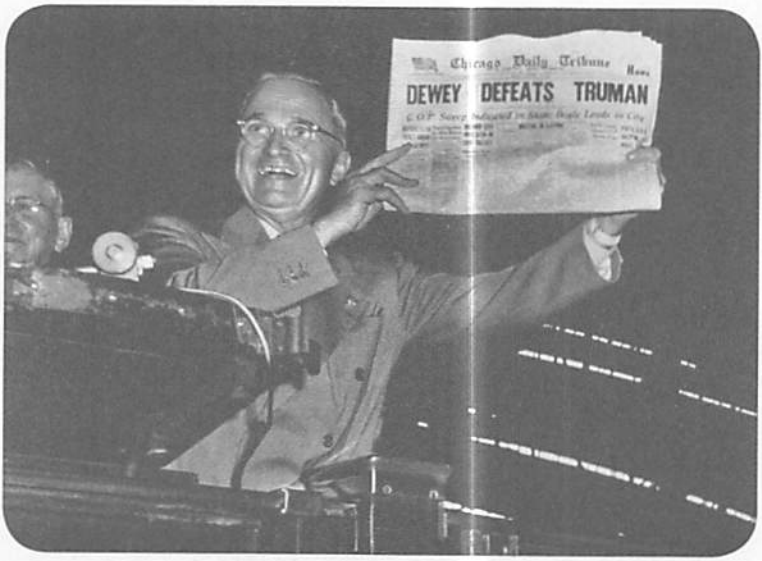

Truman'ın Potsdam Konferansı'ndan hemen sonra savaşın bitirilmesi için Japonya'ya karşı diğer çözümlere başvurmayıp, Hiroşima ve Nagasaki'de ilk atom bombalarını kullanmaya karar verişi hem Sovyetleri karşısına almasına, hem de siyasi hayatı boyunca eleştirilere konu olmasına yol açacaktı. Bu kararıyla atom çağını başlatmıştı! Fotoğrafta acele edip kendisinin seçimi kaybettiğini manşetine taşıyan bir gazeteyle dalga geçerken görülüyor.

komisyonun başkanı olarak 15 milyar dolarlık bir vurgunu ortaya çıkartınca, ulusal kahraman olmuştu. Dönemin Başkanı *Franklin Roosevelt* ondaki cevheri fark etmekte gecikmeyecekti. İkinci Dünya Savaşı'nın en şiddetli günlerinde, 1944'te, onu yardımcısı yaptı. Savaşın sonuna yaklaşıldığının hissedildiği günlerde, 1945 yılı Nisan ayında *Roosevelt* ölünce, *Truman* hiçbir hazırlığı olmadan başkanlığı kucağında buldu. Bu hararetli günlerde Japonya'ya atom bombası atılması emrini vererek, dünyayı resmen nükleer çağa sokan isim oluyordu. "*Efendim bu bombaları atmazsak Japonlar teslim olmayacak, en az bir milyon Amerikan askeri daha ölecek!*" demişlerdi.

Başkanlığı üstlenir üstlenmez atom bombalarını patlatmakla kalmayan *Truman*, iki ay sonra da Birleşmiş Milletler'in kuruluşuna şahitlik ediyordu. Her ne kadar cumhuriyetçilerin kongreyi kontrol etmesinde ve kendi partisi içindeki muhalefet sebebiyle

Atom bombalarının patlayışına, İsrail'in, NATO'nun ve Sovyetlerin öncülüğünde Varşova Paktı'nın kurulmasına, Soğuk Savaş'ın başlangıcına, Kore Savaşı'na, McCarthy'cilik olarak bilinen Amerika'daki komünist avına ve onlarca önemli tarihî olaya şahitlik etti, aktörü oldu. Az zamanda çok iş başaranlar sınıfındandı. Fotoğrafta 1945'te California'da Suudi Kralı Faysal'la birlikte.

içerideki hedeflerini hayata geçirmekte zorlansa da, söz konusu dışarısı olduğunda elini korkak alıştırmamıştı *Truman*. Sovyetler Birliği'nin giderek artan etkisine karşı *hür dünyanın koruyucusu* pozuyla sahne almakta gecikmedi. Komünizm tarafından tehdit edildiğine inanılan her ülkeye (özellikle de Yunanistan ve Türkiye'ye) Amerikan yardımı yapılmasını uygun gören *Truman Doktrini* ve savaş sonrası ayağa kalkmaya çalışan ve üzerine fena halde Sovyet gölgesi düşmüş Avrupa'nın yeniden inşasını öngören ünlü yardım paketi *Marshall Planı* da onun eseriydi. Yine, Soğuk Savaş'ın karşılıklı horozlanma arenası olan Berlin'in batısını ablukaya alan Sovyetler pes edene dek şehri havadan besleyen olağanüstü ikmal operasyonunu (Berlin Airlift) başlatan da oydu. Avrupa'yı Sovyet tehdidine karşı korumayı hedefleyen NATO da yine kendisinin başarı hanesine atılan çiziklerden biriydi.

Japonya 8 Aralık 1941'den beri Amerika ve müttefikleri ile savaştaydı. 26 Temmuz 1945 günü ABD Başkanı Truman, Japonya'nın koşulsuz teslim olmasını isteyen Potsdam Deklarasyonu'nu yayınladı. Hiroşima'ya atom bombası atılmadan iki hafta önce, New Mexico Alamogordo'da ABD, atom bombasının ilk denemesini yapmıştı. Japonya ültimatomu reddedince, Truman nükleer saldırı emrini verdi. Akabinde Japonya'nın teslim olduğunu basına bu şekilde açıklayacaktı.

Yurttaş haklarından yana tavır aldığı için, ırkçılığın Amerika'nın en sıcak gündem maddelerinden biri olduğu 1948'de yapılan seçimleri kaybetmesi bekleniyordu. "*Ya artık siyah-beyaz ayrımı mı kaldı Allah aşkına!*" minvalinde şeyler söylediği için Güneyli demokratları gücendirmişti ama yine de kazanmasını bildi. Bu ikinci başkanlık döneminde de dış politika ağırlıklı gündemi olacaktı. 1950'de Amerikan ordusunu Kore Savaşı'na sokan kararın altında yine Truman'ın imzası vardı.

NELERİ BAŞARDI?

Kendi halinde bir çiftçi, petrol kuyusunda işçi, iflas etmiş bir iş adamı ve sonrasında Missouri'den çıkma orta karar bir siyasetçiydi. Bir anda kendisini Başkan olarak buldu. Hem de en olmayacak zamanda! Ama ummadık taş baş yaracaktı. Yüzyılımızın en büyük krizlerini kucağında bulan Truman, Almanya'yla olan savaşı bitirmiş, Japonya'ya atom bombalarını attırmış, artan Sovyet tehdidine kafa tutmuş ve Kore'de savaşa girmişti. Gizli servis CIA ve Ulusal Güvenlik Ajansı NSA onun döneminde kurulmuştu. Üstelik tüm bu tarihî kararları alırken bir başınaydı. Zira neredeyse tutkuyla bağlı olduğu karısı Bess Wallace, 'first layd'cilik oynamayı ve dolayısıyla Beyaz Saray'da kalmayı reddetmişti. Ülke içindeyse amansız grevlerle, ırk ayrımcılığından kaynaklanan sosyal gerginliklerle ve sağlık sigortası reformuyla uğraşmak zorunda kaldı. Bu cevval sorunlarla boğuşurken kamuoyundaki desteği azalsa da, yaptıklarıyla Amerikalıların gözünde en başarılı başkanlardan biri olarak yer etti. 2000 yılında C-Span kanalı tarafından yapılan ankette Abraham Lincoln, Franklin D. Roosevelt, George Washington ve Theodore Roosevelt'in ardından beşinci sırada yer almıştı.

Truman'ın ilk gençliğinde el attığı hiçbir işte doğru dürüst dikiş tutturamadığını, gözleri bozuk olduğu için askerî akademiye giremediğini, orta ismi olan *S*'in anne ve babasının orta isim konusunda kararsız kalmasından dolayı sadece bir *S*'den ibaret olarak kaldığını, çok iyi derecede piyano çalabildiğini ve hatta bir süre piyanist olarak hayatına devam etmek istediğini, başkan yardımcılığı görevinin sadece 82 gün sürdüğünü ve ülke içinde ilk kez havayolunu kullanan başkan olduğunu **biliyor muydunuz?**

Delirmiş bunlar! Pearl Harbor'ı bombalayacaklarmış. Üstelik bundan benim şimdi haberim oluyor! Büyük hata, çok büyük hata! Şunlara bak ne kadar da kendilerinden emin görünüyorlar. Keşke... Yapmayın desem, dinlerler mi beni acaba? Ya dinlemezlerse? Ben onların imparatoruyum, güneşin oğlu! Dinlemek zorundalar! Peki ama ya dinlemezlerse?

Son samuray, ilk demokrat ve modern Japonya'nın çekme halatı

İMPARATOR HİROHİTO

(1901-1989)

"Katlanılması imkansıza katlanmaya, çekilmesi imkansızı çekmeye azmettik."

Hirohito

Güneşin Oğlu... Hirohito... 1926'dan 1989'daki ölümüne dek Japonya'nın imparatoru... Tarihin en gizemli liderlerinden biri olan Hirohito'nun ölümünün üzerinden uzunca bir süre geçmesine rağmen İkinci Dünya Savaşı'ndaki Japon hükümetinin eylemlerindeki rolü halen tam olarak aydınlatılabilmiş değil. İster sanıldığı gibi dönemin askerî kurmaylarının elinde rehin bir masum, isterse de her şeyden haberdar bir savaş suçlusu olsun, yaşadığımız siyasi düzeni şekillendiren başat aktörlerden biri olduğu gerçeği su götürmez. Gelin bir kez daha Uzakdoğu'nun bu izole ülkesine uzanalım.

Sene 1901... Günlerden 29 Nisan... Tokyo'daki imparatorluk sarayına hâkim olan duygu ölçülü bir coşku... Veliaht Prens *Yoshihito*'nun en büyük oğlu *Hirohito* doğmuştur. Oğlunun doğumundan 11 yıl sonra baba, imparator olacaktır.

Hirohito 1921'de bir ilke imza atar ve Japon monarşisinden yurt dışına çıkan ilk kişi olur. Altı ay boyunca Avrupa'da turlar. Bu arada 1924'te kendisinden yedi çocuğu olacağı Prenses *Nagako*'yla evlenir. Babasının ölümü üzerine de iki yıl sonra tahta çıkar.

İmparatorun sokaktaki Japon'un gözünde her zaman olduğu gibi neredeyse ilahi bir varlık olarak görüldüğü yıllardır. Ama aslın-

İmparator Hirohito tahta çıkış gününde. Ülkesinin henüz nasıl bir felakete yol aldığından haberi yok, mağrur bir şekilde poz veriyor (Tokyo, 1926).

da *Hirohito*'nun sözünün hükmü, sarayının duvarlarıyla sınırlıdır. Ülkenin dış politikası tamamen asker sivil bürokrasinin elindedir. Pek de karizmatik sayılmayacak bir kişiliğe sahip olan imparator, kendisine yapılan oldubittileri sineye çekmek durumundadır. Nihayetinde Mançurya'nın işgaline ve Çin'e savaş açılmasına karşı çıkmıştır ama dinleyen kim? İmparatorun İngiltere ve Amerika'yla işbirliği istekleri de kulak ardı edilir. Ülkeyi çekip çeviren askerlerin pek de tekin olmayan planları vardır. Ülkenin yeteri kadar güç depoladığını ve büyümeyi hak ettiğini düşünmektedirler. Kıskançlık uyandıran donanmaları dosta güven düşmana korku salmaktadır. Haksız da sayılmazlar doğrusu. O günlerin Japonyası, Amerika ile birlikte uçak gemisi sahibi olan tek ülkedir! Bu şartlar altında imparatorculuk oynayan Hirohito'nun Aralık 1941'de Pearl Harbor'a yapılan baskını sessizce onaylamaktan başka çaresi kalmaz. Öfkeli Amerika, Japonya'ya savaş ilan eder. *Hirohito ve Japonya için oldukça zor bir dönem başlamıştır.*

Her ne kadar utangaç imparator savaşa girilmesi söz konusu olduğunda gönülsüz olsa da, sicili bize, savaşın ilk safhasında, özellikle de denizde kazanılan zaferlerden büyük memnuniyet duyduğunu gösteriyor. Sık sık askerî üniforma giyerek orduya moral vermeye çalışan bir imparator profili görüyoruz savaşın ilk safhasında.

İşte Hirohito'nun ve Japonya'nın tarihindeki en utanç verici kare. Japonya'daki İşgal Güçleri Komutanı ve ülkenin fiilî patronu Amerikalı General Douglas MacArthur, gayet lalettayn giyinmiş bir şekilde, Tokyo'daki 'makamında' İmparator Hirohito'yu kabul ediyor! Bir zamanlar kimsenin yüzüne bakamadığı, sesini duymadığı yarı kutsal imparator, sıradan faniler gibi poz veriyor...

Ancak parıltılı günler uzun sürmez. 1945 ilkbaharına gelindiğinde Japonların savaşı kaybetmesine çeyrek vardır ve bunu bir avuç dik kafalı asker hariç, yönetim erkinin içindeki herkes görmektedir. Askerler ne pahasına olursa olsun savaşı sürdürmeye kararlıyken,

Ve şimdi de savaş sonrasının atmosferinde, ülkesinin Amerika gözetiminde ayağa kaldırılması çalışmaları kapsamında halka moral veren Hirohito'yu görüyoruz. Bir zamanlar halkın arasına karışması hayal bile edilemez olan imparator, kendisine empoze edilen bu görevi kabul ederek canını kurtarmıştı.

siviller "*Çok geç olmadan bu sevdadan vazgeçelim*" havasındadırlar. Hirohito ikinci gruptadır. Ancak askerler işi uzatınca tarihin ilk atom bombaları Hiroşima ve Nagazaki'nin başında patlar. Askerler buna rağmen geri adım atmaya yanaşmasa da Hirohito son bir hamleyle ağırlığını koyar ve teslim olduklarını açıklar. 15 Ağustos 1945'te radyodan savaşın bittiğini ilan ederken, Japonlar ilk kez imparatorlarının sesini duymaktadır.

Müttefik liderlerinden bazıları Hirohito'nun da Naziler gibi savaş suçlusu olarak yargılanması taraftarıdır. Japon ordusunun Doğu Cephesi'nde yaptıkları göz önüne alındığında pek de haksız sayılmazlar. Ancak Japonya'daki Amerikan işgal güçlerinin komutanı *General Douglas MacArthur*, Hirohito'nun görevinin başında kalması durumunda Japonya'nın *demokratik* temelde yeniden yapılandırılmasının daha kolay olacağını hisseder. Bununla birlikte canına karşılık imparator *kutsal statüsünden* feragat edecektir. *Artık ilahi değil, sadece dünyevi bir imparatordur o.*

Savaş sonrası yıllarda ülkeyi gezen Hirohito, yeniden yapılanma çalışmalarına destek verirken, bir taraftan da imparatorluk ailesinin karizmasını tekrar toparlamasına yardımcı olur. Aynı zamanda ülkeyi dışarıda da temsil etmektedir. Amerikalıların hesabı tutar. *Ülkede demokrasi yeşerirken, imparatorun ve monarşinin muhafaza edilmesi sayesinde Japon halkının yumuşak bir geçişle zihniyet değiştirmesi sağlanmıştır.*

Hirohito Ocak 1989'da kanserden öldüğünde, geride bıraktığı ülkesi dünyanın ekonomik devlerinden biridir. 88 yıllık ömründe ülkesinin önce askerî bir süper güç olmasına, ardından küle dönüşüşüne ve tekrar ayağa kalkıp ekonomik bir dev haline gelişine şahitlik etmiştir. Bu dönüşümün en büyük aktörü olduğuna şüphe yoktur.

BUNLAR DA VAR

- ✓ İkinci Dünya Savaşı'ndaki rolü tam olarak hiçbir zaman anlaşılamadı. Kabine üyelerini ve generalleri atama ve azletme yetkisi olmasına rağmen 1936'da hükümeti devirmeye çalışan 19 askeri idam ettirmesinin ardından siyasetten elini eteğini çekti. Savaşın sonunda müttefiklerin karşısında kendisini savunmak için *'askerlerin elinde gayriresmi bir rehine'* olduğunu öne sürdü.
- ✓ Hükümete karşı her zaman ordu içindeki sertlik yanlılarının yanında olmak ve monarşinin gücünü korumak adına askerlerin siyasi partileri baskı altına almasına göz yummakla suçlandı.
- ✓ İkinci Dünya Savaşı'nın ardından inanılmaz bir değişim sergiledi. Öncesinde kendisine bakılması ve hatta fotoğrafının bile çekilmesi yasak bir *yarı tanrıyken*, sonrasında *demokratik bir reformcu* olarak kalabalıklar arasında sık sık boy göstermeye başladı.
- ✓ Onun dönemi tarihe *Showa Periyodu* olarak geçti. Showa; yani aydınlık barış. İkinci Dünya Savaşı'nın baş faillerinden biri ve atom çağının başlamasına neden olan bir ülkenin imparatoru için oldukça çarpıcı bir isimlendirme!
- ✓ Bazı tarihçilere göre, askerlere müdahale edip savaşı durdurmaya çalışsa, kendisi de bir darbeye kurban giderdi. Bunu bilen

ve imparatorluğu muhafaza etmeyi en önemli görevi belleyen Hirohito bu yüzden sessiz kalmakla yetindi.

- ✓ Ünlü Japon tarihçisi *Herbert P. Bix*'e göreyse de *'ezik ve etkisiz imparator masalı'* Amerika ve Japonya'nın savaş sonrası dönemdeki çıkarlarına hizmet etmek için uydurulmuştu. İmparatorun *her şeyden haberi* ve *her şeye onayı* vardı.
- ✓ Yale profesörlerinden *James R. Van de Velde*'ye göre Hirohito, atom bombalarının ardından "savaşa tamam mı, devam mı" konusunda kilitlenip kalan kabineye tarihinde ilk kez müdahale etmiş ve savaşı bitirmişti.
- ✓ Tarihçi John Dover'a göre Amerikalılar, Hirohito'yu tahttan inmeye zorlar ve yargılarlarsa savaş sonrası ülkede kaos çıkabileceğinden çekindikleri için onu aklamayı tercih ettiler.
- ✓ Hirohito'nun teslim olduklarını açıkladığı radyo konuşması tarihe *Mücevher Ses Yayını* (Gyokuon-hōsō) olarak geçti. O güne dek imparator, halka hiçbir şekilde hitap etmemişti. Açıklamayı yaparken kullandığı saray dilinden ve 'Teslim oluyoruz' demek yerine 'Postdam Konferansı'nın şartlarını kabul ediyoruz' demesinden dolayı halkın kafası karışmış; bu karışıklık, saatler sonra bir başka spiker tarafından yapılan gayet net bir 'Teslim olduk' açıklamasına dek sürmüştü.
- ✓ Teslim anlaşmasına göre Hirohito tahtını korumuş, buna karşılık halka yaptığı açıklamayla, "İmparator yaşayan bir tanrıdır" inancını ve "Japonlar dünyayı yönetmek için diğer ırklara üstünlüğü olan bir ırktır" anlayışını reddetmişti.11 yaşından itibaren tuttuğu günlükler ve General MacArthur ile yaptığı 11 görüşmenin detayları bugüne dek açıklanmadı.
- ✓ Hirohito İkinci Dünya Savaşı'nda Japonya'nın neden olduğu olaylardan dolayı hiçbir zaman özür dilemedi.
- ✓ Hakkında çekilen filmlerde hiçbir zaman cepheden gösterilmemişti. Ta ki 2005'te Rus yönetmen Alexander Sokurov tarafından çekilen *The Sun* (Güneş) adlı filme dek. O zamana

kadar hep arka plandan gösterilen imparatorun bu filmde yüzü görünen bir aktör tarafından canlandırılması Japonya'da *kutsala saygısızlık* gerekçesiyle tepki topladı.

- ✓ Japonya'nın Çin'i işgaline, Amerika'ya savaş açmasına, yerle bir olmasına ve ardından da dünyanın en büyük ikinci ekonomik gücü olmasına şahitlik etti.
- ✓ Deniz biyolojisiyle uzmanlık derecesinde ilgiliydi. Saraydaki laboratuvarında saatler boyunca mikroskop ardında incelemeler yapardı. Bu konuda çok sayıda tez kaleme aldı.
- ✓ Şinto inanışına göre ilk Japon İmparatoru *Jimmu*, Güneş tanrıçası *Amaterasu*'nun oğluydu. Bu inanıştan hareketle Japon imparatorları *Güneşin Oğlu* olarak isimlendirildi.

Hirohito'nun en uzun süre (63 yıl) iktidarda kalan ve en çok yaşayan (87 yıl) Japon imparatoru olduğunu, her sabah *İngiliz kahvaltısı* yaptığını, öğleden sonraları çay içtiğini, sarayın bahçesinde yaptırdığı golf sahasında golf oynadığını, Batılı giyim tarzı ve yiyeceklere olan tutkusunun genç yaşta yaptığı Avrupa gezisinde başladığını, 1975'te yaptığı tarihî Amerika gezisinde kovboy filmlerinin unutulmaz aktörü John Wayne ile tanıştığını ve Disneyland'dan satın aldığı Mickey Mouse işlemeli saati yıllarca taktığını **biliyor muydunuz?**

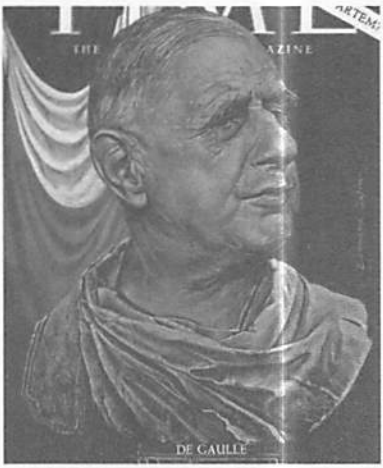

Zaten savaş sonrasında Fransa'nın başına geçmesine de burun kıvırmışlardı; güvenilmezdi bu Amerikalılara! Şimdi de Rusların ilk kriz anında Paris'i vuracaklarını öğrenmişti. Peki böylesi bir durumda NATO ya da Amerika gerçekten onları korur muydu? İçinden bir ses *"Kesinlikle hayır!"* diyordu. Kimsenin ipiyle kuyuya inemezlerdi. Evet, artık emindi. Fransa'nın da bir süper güç olması gerekiyordu.

Fransa'yı süper güç yapan isyankâr

CHARLES DE GAULLE

(1890–1970)

"246 değişik tür peyniri olan bir ülkeyi kim yönetebilir ki?"

Charles de Gaulle

Adı Fransa'yla özleşmişti. Bunu da sonuna kadar hak ediyordu. Herkesin teslimiyetin uyuşturucu miskinliğine düştüğü bir anda o mücadeleyi seçmiş, uzunca bir dönem Fransa gibi bir ülkenin kaderini ellerinde tutmuştu. Onun adı Charles De Gaulle'du. Ya da kısaca De Gaulle. İcraatlarının sonucunda ete kemiğe bürünen '*Gaullism*', Fransa'yı ve Fransız siyasetini baştan aşağı değiştirecekti.

Babası öğretmendi ama kariyer olarak askerliği seçti. Nitekim yerinde bir seçim olduğu zamanla anlaşıldı. Birinci Dünya Savaşı'nda kumaşının sağlam olduğunu göstermiş, otuzlu yıllarda askerî konularda kitap ve makaleler kaleme almış, Almanya'ya karşı savunma konusunda bel bağlanan Majino Hattı'nı* yerden yere vurmuştu. Yazdıklarına kulak kabartmadılar ve derslerini aldılar. 1940 yılı Temmuz ayındaki işgal gününde Hitler sabah kahvesini Paris'te içerken hattı nasıl da yarıp geçtiklerini gülerek anlatıyordu. Almanlar Fransa'yı işgal etmiş, Fransız hükümeti teslim bayrağını çekmişti. Bir kişi hariç: Dönemin Savunma Bakanlığı Müsteşarı

* Fransa'nın tüm kuzey ve doğu sınırlarını kapsayan ve birbirine bağlı sığınaklardan oluşan devasa savunma hattı, bir nevi modern Çin Seddi'ydi. Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Fransa'nın tekrar işgalini önlemek üzere inşasına başlanmış ama asla tamamlanmamıştı. Almanları durdurmak için yapılmış hattın ortasındaki devasa ormanlık alan, aşılması imkânsız olduğu düşüncesiyle boş bırakılmıştı ama Hitler'in panzerleri tam da oradan girip hattı dağıttı ve soluğu Paris'te aldı!

Almanya İkinci Dünya Savaşı'nın teslim belgesini, 7 Mayıs 1945 günü Amerika, İngiltere ve Sovyetler önünde kabul ettiği Reims Anlaşması'yla imzalamıştı. Oysa resmî takvim bu olayı 8 Mayıs olarak zikreder. Neden mi? Çünkü müttefikler tarafından yeni kurtarılmış Paris'te geçici hükümeti yöneten Charles de Gaulle, Fransa'nın hesaba alınmamasına bozulmuş ve onun zorlamasıyla bu defa Berlin'de Fransa'nın da katıldığı ikinci bir tören düzenlenmişti! Üstelik De Gaulle masaya mutlaka bir Fransız bayrağının da konulmasını şart koşmuştu. *Fotoğrafta Churchill ile birlikte.*

De Gaulle. Kendisi soluğu Londra'da aldı ve sürgünde Fransız hükümeti kurduğunu ilan etti. *Özgür Fransa'nın lideri oydu artık.*

De Gaulle, 1944 yılı Ağustos ayında Paris'in kurtarılmasının ardından, bir kahraman gibi başkente döndü. Geçici hükümetin başkanlığını üstlendi; *Dördüncü Cumhuriyet*'in üzerinde yükseldiği anayasanın yazım sürecinde ülkeyi çekip çevirdi. Gönlünde güçlü bir başkanlık sisteminin kurulması yatıyordu ama bu isteği dikkate alınmayınca istifa etti. 1953'te yeni bir partiyle siyaset sahnesini tekrardan düzenleme girişimi başarısız olunca sessiz sedasız bir köşeye çekildi. *Ancak kaderin ona biçtiği rolü henüz oynamamıştı.*

Fransız sömürgesi Cezayir'in 1958'de ayaklanması Fransa'nın iç istikrarsızlığıyla birleşince dört başı mamur bir kriz çıktı ve *Dördüncü Cumhuriyet* tarih oldu. De Gaulle çoğunluğun isteği üzerine köşesinden çıkıp bir kez daha dümene geçti. Fransızlar yeni anayasayı ve De Gaulle'ün yeni cumhuriyetin başkanı olmasını onayladılar. İstediği

olmuş, Fransa zayıf hükümetler dönemini kapatarak yarı başkanlık sistemine geçmişti.

"Fransız Cezayiri bir çözüm değil, bir sorundur. Bir tedavi değil, bir hastalıktır. Cezayir'de çok kısa bir süre yaşamak dahi Arap halklarının asimile edilemeyeceğini anlamak için yeterlidir. 130 yıldır sürdürülen yanlış bir devlet politikası ile bu günlere geldik." De Gaulle, Batılıların Arap coğrafyasındaki sömürgecilik macerasını işte bu sözleriyle masaya yatırıyordu.

Irkını değil, ülkesini sevme anlamında aşırı milliyetçi bir devlet adamı olan De Gaulle, Fransa'yı askerî ve ekonomik bir süper güç yapma konusunda takıntılıydı. Nükleer silahların yapımına yol verdi. NATO'nun Amerika ve İngiltere hâkimiyetinde olmasına karşı bayrak açtı. "*Biz Fransa'yız, sıradan bir oyuncu olmayız, daha bağımsız takılmak istiyoruz*" demiş, ancak diğerleri bunu duymazdan gelince, 1966'da, "*O halde NATO'nun askerî kanadından çekiliyoruz arkadaş*" diye isyan etmişti. Paris'teki NATO karargâhı bu karar üzerine Brüksel'e taşınacak, Fransa'daki tüm yabancı askerler de yollanacaktı.

De Gaulle NATO'dan ayrılmakla kalmamış, aynı zamanda İngiltere'nin Ortak Pazar'a girişini de veto etmişti. Soğuk Savaş'ın en civcivli döneminde De Gaulle'lü Fransa adeta kafasına göre takılıyor, Sovyetlerden daha ziyade, bir parçası olduğu Batı Bloku'yla uğraşıyor gibiydi! İçerideki muhalefete ve oradaki Fransız yerleşimcilerin itirazlarına rağmen Cezayir'e bağımsızlığını veren de De Gaulle olmuştu.

Meşhur 1968 Olayları De Gaulle hükümetini sarsıyordu. Grevler ülkeyi felç edince *Beşinci Cumhuriyet* topun ağzına geldi. Biriken gazın patlamasını önlemek isteyen De Gaulle seçimlere gitti. Halk bir kez daha arkasında saf tutacak ve kriz sona erecekti. Nihayet efsane 1969'da sona erdi. Başkanın yetkilerini artırmayı hedefleyen

reform paketiyle ilgili referandumu kaybedince başkanlıktan istifa etti ve inzivaya çekildiği konutunda bir yıl sonra vefat etti.

NELERİ BAŞARDI?

Kapitalist ve devletçi ekonomik düzenlerin bir tür kırması olan sistemi işe yaradı ve ekonomiyi canlandırdı. Marsilya'yı Akdeniz'in en büyük limanı yaptı. Fransa onun döneminde İngiltere'yle birlikte Concorde uçaklarını üretti. Fransız otomotiv sanayii önemli bir oyuncu olarak sektördeki yerini aldı. Otoyol hamlesi başladı. 1964'te, 200 yıldan beri ilk kez Fransa, gayrisafi millî hâsıla açısından İngiltere'yi geçti. De Gaulle, Ortadoğu'daki Fransız politikasını da değiştirmişti. Altı Gün Savaşı'nı başlattığı için kınadığı İsrail, bunu bir ihanet olarak değerlendirdi ve Amerika'ya daha çok yaslandı. Amerika'nın olası bir Sovyet saldırısında Fransa için parmağını kıpırdatmayacağından işkillenen De Gaulle, ülkeyi bağımsız bir nükleer güç yapmış; Fransa, heybesine nükleer silah koyan dördüncü ülke olmuştu. 1965'te yörüngeye ilk uydusunu fırlatan De Gaulle'lü Fransa, bunu yapmayı başaran üçüncü ülke olurken, 1968 yılında da ilk hidrojen bombasını patlatıyordu.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Tam adı Charles Andre Joseph Marie de Gaulle olsa da tüm dünya onu *General De Gaulle* olarak tanıdı.
- ✓ Birinci Dünya Savaşı'nda Almanlara esir düştü ve beş kez kaçmayı denese de savaşın büyük bir bölümünü esaret altında geçirdi.
- ✓ Cezayir'e bağımsızlık vermesini eleştiren muhalifleri tarafından *La Grande Zohra* (Büyük Deve), zırhlı bir orduyu hararetle savunmasından dolayı da *Le Colonel Motor* (Albay Motor) olarak isimlendirilmişti.
- ✓ Fransız ordusundaki en genç general olmuştu.
- ✓ İsteği üzerine cenazesine ailesi ve bazı silah arkadaşları haricinde hiçbir devlet başkanı katılmadı.

- ✓ Fransa'nın yarı başkanlığa dayalı mevcut rejimi, yani *Beşinci Cumhuriyet*, onun eseridir.
- ✓ Sarkozy 2009'da Fransa'yı tekrar NATO'nun askerî kanadına soktu.

De Gaulle'ün Birinci Dünya Savaşı'nda Verdun'da esir düştüğünü, tanklara dayalı yıldırma savaşının fikrî plandaki ilk mimarı olduğunu, Alman keskin nişancıları daha Paris'ten temizlenmemişken şehre büyük bir tantanayla geri döndüğünü, klasik Fransız kaprisiyle savaş süresince aynı safta olduğu Amerikalı ve İngilizleri (genellikle haklı olarak) canından bezdirdiğini, uzun boylu olduğu için kendisine özel bir Citroen araba yapıldığını ve son sözlerinin 'Acıyor' olduğunu **biliyor muydunuz?**

Güney Afrika'ya geleli çok olmamıştı. Ama şu ana dek gördükleri daha şimdiden insanlığın geleceğine dair beslediği ümitleri zayıflatmıştı. Nasıl olur da birileri sırf derileri beyaz diye, derisi siyah olanlara bu aşağılayıcı muameleyi layık görebilirdi? İnsanlık onuru buna sessiz kalamazdı. Bir şeyler yapılmalıydı! Silahla mı? Belki, ama o, zalimleri de içine düştükleri çukurdan kurtarmak istiyordu. Toptan, tüfekten çok daha güçlü bir silah vardı aklında. *Çok etkili ama kan dökmeyecek bir silah.*

**Şiddete prim vermedi, oruç tuttu,
diklenmedi ama dik durdu: İngilizler pes etti.**

MAHATMA GANDHİ

(1869-1948)

"Ümitsizliğe kapıldığımda tarih boyunca daima gerçeğin ve sevginin kazandığını aklıma getiririm. Zalimler, katiller olacaktır. Hatta bazen yenilmez olarak görüldükleri de olacaktır. Ama sonunda her zaman kaybederler. Bunu unutmayın. Her zaman..."

Gandhi

İlk çocukluğundaki utangaç halini görseler, "*Koskoca Hindistan'ı bağımsızlığa taşıyan adam bu muymuş?*" deyip burun kıvırırlardı ama olan tam da buydu. Utangaç çocuk okuma yazma bile bilmeyen ama dindarlığıyla oğlunun üzerinde oldukça güçlü bir etki bırakmış olan annesinin rahle-yi tedrisatından geçip babasının ölümünün ardından İngiltere'ye hukuk eğitimi almaya gitti. O ana dek en ufak bir liderlik pırıltısı göstermemişti. İngiltere'de vejetaryenler cemiyetiyle haşır neşir olduğu günlerden bir gün kendisinden Hint edebiyatının önemli yapıtaşlarından *Bhagavad Gita*'yı çevirmesini istediler. Bu metnin satırları arasında kaybolan Gandhi, ilk kez Hint olmaktan dolayı gurur duymaya başladığını hissetmişti. Açıkçası bunun için, neredeyse Hint dinî yazıtlarının incisi olarak kabul edilen Gita'dan daha iyi bir seçim olamazdı. Aynı günlerde Gandhi'yi etkileyen bir başka kaynak daha vardı: İncil! Genç hukuk öğrencisi, özellikle Hz. İsa'nın affedicilik ve alçakgönüllülüğe dair verdiği mesajların etkisi altında kalmıştı. Bununla birlikte hayatı boyunca kılavuz olarak kullanacağı İncil'i ve Gita'yı yeri geldiğinde eleştirmekten de geri durmayacaktı.

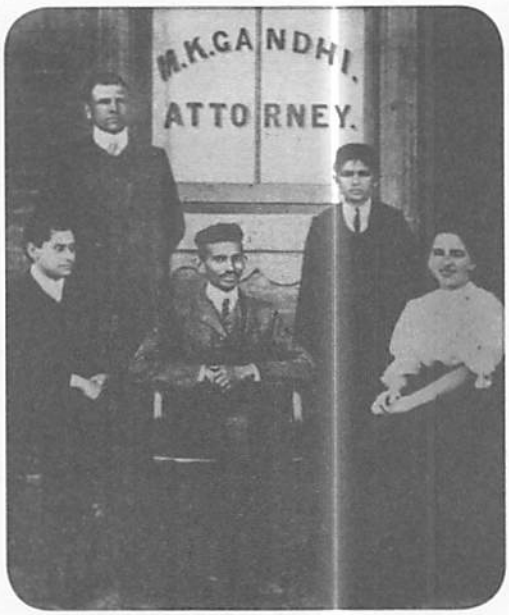

Gandhi eşinin izniyle bekârlık yemini etmişti. Çünkü halkının mücadelesi için çalışmak istiyordu ve ailevi zevkleri hedefe giden yolda bir engel olarak görüyordu. Hintli lider avukatlık yaptığı erken dönem yıllarında kameraya böyle poz vermiş.

Eğitimiyle birlikte, imparatorluğun başkentindeki işi de bitmişti. Hindistan'a döner dönmez soluğu bu kez Afrika'nın en güney ucunda; hukuk stajı yapmak için seçtiği Güney Afrika'da aldı. Hayatının şokunu burada yaşayacaktı. Ülkedeki çoğunluğu oluşturan siyahlar, beyazların ırkçı ayrımcı rejimi (apartheid) altında inim inim inliyordu. Siyahlara yapılan haksızlıkların ve ırk ayrımcılığının boyutları, "*Yok artık daha neler*!" seviyesini bile geçmişti! Tabii ki ayrımcılığa maruz kalan sadece yerli siyahlar değildi. Gandhi'nin de aralarında olduğu, kısaca beyaz olmayan herkes bu utançtan payına düşeni fazlasıyla alıyordu. İçindeki ilk isyan kıvılcımı işte böylesi bir ortamda çaktı. Bir avukat olarak çalışmaya başladığı bu ülkede ilk protesto ve sivil itaatsizlik deneyimlerini de yaşamış, sıkı bir özgürlük eylemcisi olma yolunda ısınma turları atmaya başla-

mıştı. Şiddet içermeyen protesto eylemlerine *satyagraha* (hakikate adanma) adını bu günlerde verecekti. Her ne kadar ara ara bu sivriliklerinden dolayı hapse girse de bazı koşullar altında İngilizleri desteklediği de oldu. Güney Afrikalı Hollandalılara ve Zulu yerlilerine karşı verilen *Boer* ve *Zulu* savaşlarındaki gayretlerinden dolayı İngilizler tarafından övgülere boğulmuştu. Başında bulunduğu ve Hint gönüllülerden oluşan bir timle savaşta yaralanan İngiliz askerlerini tedavi etmişti. Zaten anavatanının efendisi İngilizlerle olan bu aşk-nefret ilişkisi ölümüne dek sürecekti.

Tam 21 yıl kaldığı Güney Afrika'dan Hindistan'a döndüğünde sene 1915'ti. O artık Hint Milliyetçi Hareketi'nin liderlerinden biriydi. Kendi kendilerini yönetme taleplerini *(Swaraj)* Londra'dakilere duyurmaya çalışıyorlardı. Bu arada popülerliği iyice artan Gandhi, taraflarının gözünde *Mahatma*'lığa (yüce ruh) terfi etmiş; önderlik ettiği bir iki günlük ulusal grevler, İngiliz sömürge yönetiminin işlerine çomak sokmaya başlamıştı. İngilizler giderek artan muhalefeti bastırmaya çalışsa da, karşılarında o güne dek pek rastlamadıkları türden bir düşman vardı. *Hamle etmeyen, hareket etmeyen, vurulduğunda el kaldırmayan, sadece ve sadece "Bizi bize bırakın" diyen bir topluluk.*

Milliyetçi lider sadece ülkesinin bağımsızlığı için Londra'dakilere seslenmekle yetinmiyor, aynı zamanda taraftarlarına da sesleniyordu. Tam olarak söylediği şuydu: *Sadece bağımsız olmak yetmez, onu hak ettiğimizi de göstermeliyiz!* Bu yaklaşımı, *"Bu türden artistlik hareketlere gerek yok, önemli olan Hindistan'ı nasıl yöneteceğimiz değil, yönetecek olmamızdır"* diyen Aurobindo Ghose ya da *"Boşverin stratejiyi falan, doğrudan İngilizlere saldırıp ülkemizden kovalım"* diyen Subhas Chandra Bose gibi diğer milliyetçi bağımsızlık önderlerinden bir hayli farklılık gösteriyordu. Ancak amaç kadar aracı da önemseyen Gandhi, ilkelerinde kararlıydı. Bu işi kimsenin burnunu kanatmadan çözeceklerdi. Öyle ki, eğer işin içine ayaklanma, taşkınlık ya da şiddet karıştığını duyarsa, genel grev çağrılarını anında iptal ediyordu.

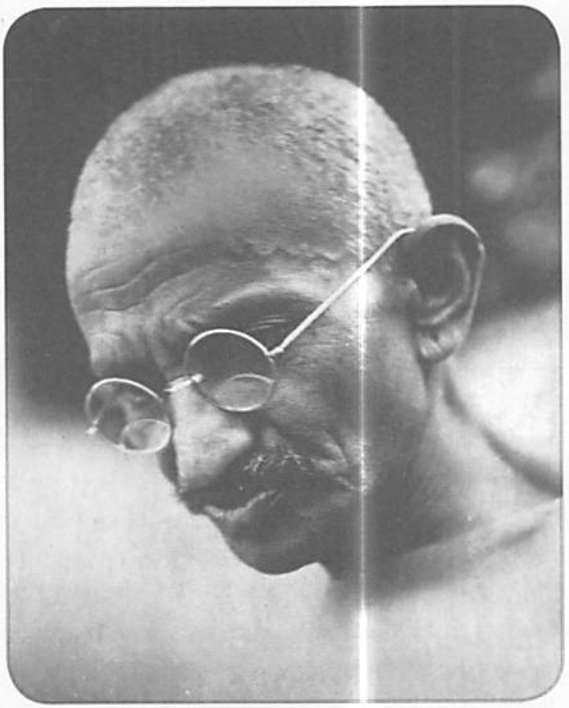

Kitabımızın kahramanlarından siyahi insan hakları savunucusu Martin Luther King bakın Gandhi hakkında neler söylüyor: *"Gandhi, yaşadığı süre içinde, dünya tarihinde başka hiç kimsenin seferber edemediği sayıda insanı harekete geçirebilmiştir. Yalnızca biraz sevgi ve anlayışla, iyi niyetle ve kötü bir yasaya uymayı reddederek, Büyük Britanya İmparatorluğu'nun direncini kırabilmiştir."*

1930 yılında bağımsızlık yolunda vites yükselten Hint lider, meşhur *Tuz Yürüyüşü*'ne başladı. İngilizler tuz tekeliyle vatandaşın cebindekileri sürekli tırtıklıyordu. Buna karşı Gandhi, eliyle Hint Denizi'ni işaret ederek, "*İlk hedefiniz okyanustur*!" dedi. Deniz kıyısına gidip kendi tuzlarını kendileri üreteceklerdi. İngiliz düzenlemelerini hedef alan bu başkaldırısı karşılıksız kalmadı. İngilizler Gandhi'nin çileli bir yürüyüşün ardından denize ulaşan yüzlerce taraftarını hapse attı. İşte tam burada diğer bağımsızlık mücadelelerinde hiç şahit olunmamış bir şey yaşandı. Tuz kampanyasının en tepe noktasında bazı Hintlerin İngiliz sivilleri öldürmesi üzerine

Gandhi, bağımsızlık hareketini askıya aldı. Gerekçesi çarpıcıydı: *Bağımsızlık için henüz hazır değiliz.*

Bu ihtiyatlı ve çoklarına göre aşırı nazik tutumu bağımsızlık yanlısı birçoklarının kalbini kırdı, hareketten kopmalar oldu. Gandhi'nin meydandan çekilmesiyle doğan boşluğu özellikle Bengal'de etkili olan Bhagat Singh gibi aşırı isimler dolduracaktı.

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından İngilizler, Hintlerin kaytarmadan savaşta merkezî yönetime destek vermesinden de hareketle Hindistan'a bağımsızlık verilmesini telaffuz etmeye başlamıştı. Ancak bu arada bir başka gerçek de kendini gösteriyordu. Aynı hedefe yürüyen Müslümanlarla Hinduların bir arada yaşayabilme konusunda bazı sıkıntıları var gibiydi. Özellikle Hinduların Müslümanların talep ve hassasiyetlerine karşı yeteri kadar anlayış göstermemesi üzerine Hintli Müslümanlar, "*Bunlarla yola çıkıyoruz iyi güzel de bu yol bizi nereye götürecek?*" sorusunu daha sık sormaya başlamışlardı. İşte tam böylesi bir ortamda sahne alan Hint Müslümanlarının lideri Cinnah'ın da çabalarıyla İngilizler, Hindistan'ın içinden bir de Pakistan çıkarabileceklerini telaffuz etmeye başladılar. Ancak Gandhi bölünmeye şiddetle karşıydı. Müslümanlarla bir arada yaşayabileceklerini göstermek için kolları sıvadı. Düzenlediği dua törenlerinde Müslümanlar da Hıristiyanlarla birlikte Hindularla yan yana ibadet ediyordu. Ancak sadece onun çabaları bu durumu değiştirmeye yetmeyecek ve en sonunda bölünmeye razı gelecekti. Gandhi, bölünmeyi en büyük başarısızlığı olarak gördü. Öyle ki bağımsızlık kazandıkları gün bile bu bölünme için yas tutmayı yeğleyecekti. İngilizlerin onayıyla Hindistan bağımsızlığına kavuşurken eş zamanlı olarak Pakistan da dünya haritasındaki yerini alıyordu. Bölünmenin ardından Gandhi'nin tüm yakarış ve protesto nitelikli açlık grevlerine karşın taraflar birbirlerinin kanını dökmeye devam edecekti.

Sivil itaatsizliğin mimarı Hint lider sadece İngilizlere karşı değil, aynı zamanda Hindistan'daki sarsılmaz kast sistemine karşı da bayrak açmıştı. Özellikle de *dokunulmazlar* (untouchables) olarak bilinen en alt sınıfın durumunu kendine dert edinmişti. Nasıl

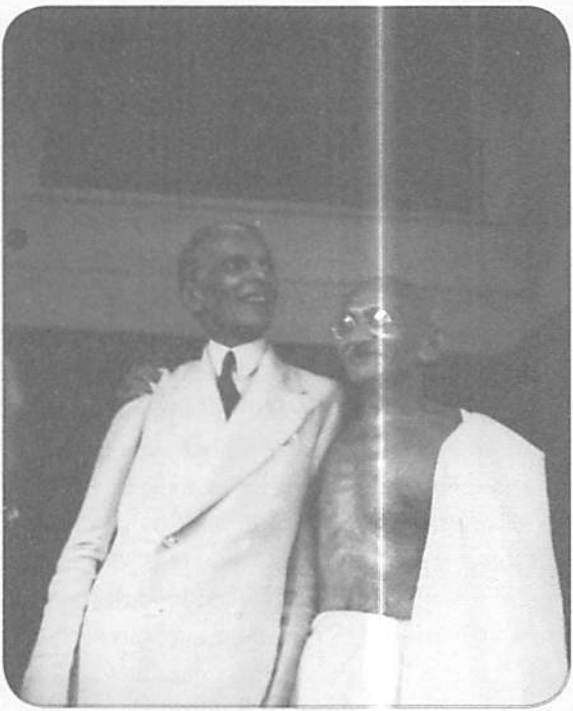

Gandhi, bir zamanlar dava arkadaşı olan Pakistan'ın kurucu babası Muhammed Ali Cinnah ile birlikte.

olur da toplum, içinden bir kısmının yaşadığı zorluklara bu kadar duyarsız kalabilir, onları toptan *kaybedenler* olarak damgalayabilirdi? Bu sınıfın mensuplarının durumunu iyileştirmek için başlattığı girişimler fazlasıyla dirençle karşılansa da, asırlardır süren kemikleşmiş ön kabulleri ciddi derecede sarsacaktı.

Gandhi 78 yaşındayken bir kez daha taraflar arasındaki şiddeti durdurma adına oruca başladı. Beş gün sonra istediği oldu. Dinî liderler saldırıları durdurdu. Ancak her ne kadar akan kan dursa da, zihinlerdeki hastalıklı düşünceler gitmek bilmiyordu. Hindularla Müslümanlar arasındaki çatışmaların durmasından on gün sonra Gandhi, Müslümanlara ve *dokunulmazlara* verdiği destekten dolayı öfkelenen bir Hindu Brahmin tarafından vuruldu. *Bir kez daha radikallik hoşgörünün canına kıymıştı.*

NELERİ BAŞARDI?

Kendi ifadesiyle hep gerçeğin peşinde oldu. Hayatın da gerçeği aramaktan başka bir şey olmadığını savunageldi. Dinlerarası hoşgörüyü kendisine amaç edinmiş, her dinde kendisine ilham olabilecek noktalar bulmaya odaklanmıştı. Tüm bu noktaları, kendi şiddetsizlik felsefesini olgunlaştırmak için kullandı. Onun destansı pasif direniş felsefesi olmasa, şüphesiz ki İngilizler karşılarında rahatça ezebilecekleri bir muhalefet bulacak ve ülkeden kolay kolay ayrılmayacaklardı. Gandhi, İngilizlere karşı verdiği mücadelenin daha büyüğünü kendi nefsine karşı verdi ve İngilizlere, kendilerini ezmeleri için gereken 'haklı' gerekçeleri vermedi. Dahası hepsinden önemlisi Rosa Parks, Martin Luther King ve Mandela gibi kendisinden sonra sahne alan önde gelen özgürlük ve insan hakları eylemcilerinin yolunu aydınlatan bir fener oldu.

Gandhi'nin küçükken karanlıktan korktuğunu, 13 yaşındayken 14 yaşında bir kızla evlendiğini, Güney Afrika ve Hindistan'da birkaç gazetenin editörlüğünü yaptığını, *TIME* dergisi tarafından 1930'da yılın adamı seçildiğini, aday gösterildiği Nobel Barış Ödülü'nü alamadan öldürüldüğü için o yıl ödülün hiç kimseye verilmediğini, doğumgününün Hindistan'da resmî tatil olduğunu, ülkesinde *Bapu* (Ulusun Babası) olarak çağırıldığını, ilk hocasından dolayı İngilizceyi İrlanda aksanıyla konuştuğunu, Güney Afrika'da avukatlıktan kazandığı oldukça iyi miktardaki paraları hayır işlerine harcadığını, temel olarak meyve, keçi sütü ve zeytinyağıyla beslendiğini, sivil itaatsizlik taktiği için ilhamı David Thoreau isimli bir Amerikalının yaşadıklarından aldığını ve kendisi alamasa da ilham kaynağı olduğu birçok liderin (Martin Luther King, Dalai Lama, Aung San Suu Kyi, Nelson Mandela ve Adolfo Perez Esquivel) Nobel Barış Ödülü aldığını **biliyor muydunuz?**

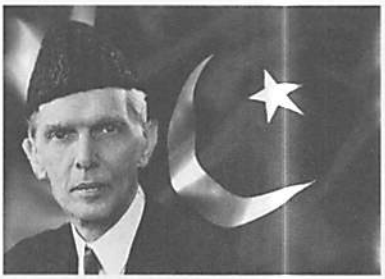

Gözlerini kapayıp bambu koltuğuna yaslandı. Bombay'ın rutubetli havası, beyaz gömleğini su içinde bırakmıştı. Tavandaki uyuşuk vantilatörün kendine bile faydası yoktu. Belli ki Gandhi'yle yaptığı görüşme canını sıkmıştı. Belli belirsiz hayallere daldı. Kendi kendilerini inançlarına göre yönetebilecekleri, Müslümanların kimseden çekinmeden camilere gidebileceği, ezanın Hindularla pazarlık yapmaya gerek duyulmadan okunabildiği bir ülke. İçi heyecanla doldu.

Neden olmasındı?

Gandhi ile birlikte yola çıktı;
O Hindistan'ı, kendisiyse Pakistan'ı kurdu!

MUHAMMAD ALİ CİNNAH 'KAİD-İ AZAM'

(1876-1948)

"Özgür insanlar olarak soluklanıp yaşayabileceğimiz, İslâmî sosyal adalet prensiplerinin serbestçe hayata geçeceği, kültürümüze göre geliştirebileceğimiz bir ülkemiz olmalı."

Cinnah

İngilizlerin imparatorlukları içindeki önemine binaen *taçtaki mücevher* (jewel in the crown) adını verdikleri Hindistan'da yaşayan Müslümanlar birleşik bir cemaat değildi. Etnisite, dil ve mezhep olarak farklı dünyalarda yaşıyorlardı. Şiiler ve Sünniler arasındaki husumet de bir araya gelmelerinin önündeki diğer bir engeldi. Bunun yanı sıra birçok Müslüman'ın Hintlilerle doğrudan çıkar ilişkisi vardı. İşte böylesi bir manzarada *Cinnah*, 1940'ların şartlarında Müslümanları *bağımsız bir Pakistan* talebinin arkasında birleştirerek önemli bir işe imza atmıştı.

Babası Müslüman bir tacir olan ve kendisi de avukatlık yapan Cinnah, 1913'te ülkedeki Müslümanların temsilcisi konumundaki *Müslüman Birliği*'ne (Muslim League) katıldığında, halihazırda İngiliz idaresinden kurtulmayı hedefleyen ve *Kongre Partisi* olarak da bilinen *Hind Ulusal Kongresi*'nin de (Indian National Congress) üyesiydi. *Birlik* ise, birkaç yıl önce, Hinduların çoğunlukta olduğu ülkede, Müslümanların haklarını savunmak için kurulmuştu. İngiltere'de hukuk eğitimi almış ve ülkesinde önce başarılı bir

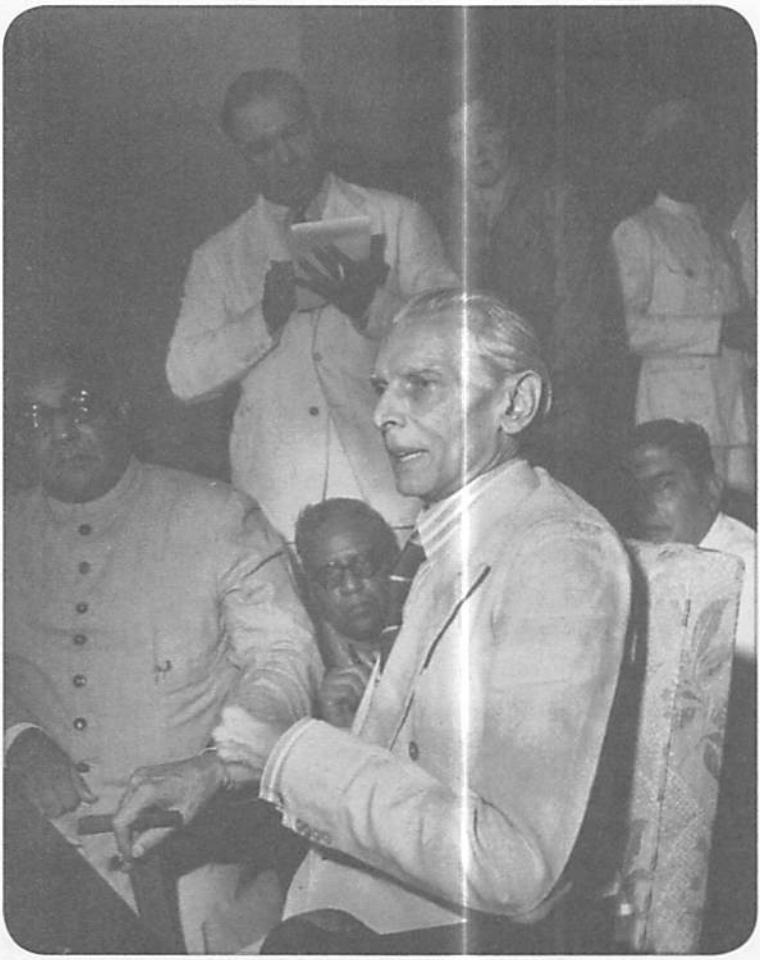

Muhammed Ali Cinnah'ın önderliğinde başlayan ve gelişen hareket üzerine 23 Mart 1940'ta Lahor'da toplanan 'Müslüman Birliği Cemiyeti Kongresi' Hindulardan tamamen ayrı bağımsız bir Pakistan Devleti kurulmasını kararlaştırmıştı.

avukat, ardından da yargıç olarak göz doldurmuş olan *Cinnah* bir süre sonra *Birliğin* başkanlığına seçildi ve Müslümanlarla Hindular arasında ortak bir siyaset oluşturulması için yoğun gayret gösterdi. O da tıpkı yoldaşı *Gandhi* gibi ülkedeki bu iki hâkim din mensuplarının aynı çatı altında yaşayabileceğine yürekten inanıyordu. Bu çabaları karşılıksız kalmamış ve modern Hindistan'ın tarihinde ilk

kez iki taraf, 1916'daki *Lucknow Paktı*'yla ülkenin geleceği üzerine fikir birliğine varmıştı. Bu pakt sayesinde Müslümanlar uzun süredir kovaladıkları hakları güvence altına almışlardı. Ya da *en azından bir süreliğine öyle sanmışlardı.*

Beyaz Efendi ile mücadele konusunda Hindular ayrı bir telden çalıyorlardı. *Gandhi*, İngiliz yönetimiyle işbirliğinin kendilerini bir yere ulaştırmayacağına kanaat getirmişti. 1920'de onun yönlendirmesiyle *Kongre*, köprüleri atıp İngiliz yönetimine karşı boykota başlayınca, *Cinnah* bu işe karşı çıktı ve *Kongre*'den istifa etti. Şimdi her iki örgüt arasındaki farklılıklar iyice su yüzüne çıkmış, Gandhi-Cinnah ayrılığı zaten hiçbir zaman tam anlamıyla bir ulusal birlik idealini paylaşmamış olan Hindularla Müslümanlar arasındaki uçurumun büyümesine yol açmıştı. *Makas açılıyordu.*

Cinnah bir süre olan biteni uzaktan, Londra'dan izlese de anavatandan gelen, *"Yetiş, senin liderliğine ihtiyacımız var"* çağrılarına kayıtsız kalamadı. 1935'te döner dönmez siyasi mücadeleye daldı. *Artık Müslümanların tartışmasız lideriydi.* 1939'a gelindiğinde *Birlik, Kongre Partisi*'nin Müslümanlara dönük umarsız tavırlarının da katkısıyla etki alanını genişletmişti. İngilizlerin verdiği mahalli özerklik çerçevesinde yapılan 1937 seçimlerinde *Kongre*'nin elde ettiği başarı sayesinde 11 bölgenin yedisinde Hindular yerel hükümetleri kurmuştu. *İlk kez bu kadar geniş bir Müslüman nüfus Hinduların idaresi altına giriyordu.* Bu zafer sarhoşu mahalli idarelerin, Müslümanların talep ve hassasiyetleri karşısında havaya bakıp ıslık çalmaları, sonun başlangıcı olacaktı. İşte böylesi şartlar altında *Birlik* sahneye çıktı ve *"Müslüman'ın Müslüman'dan başka dostu yoktur!"* dedi. Dahası 1940'ta Lahor'da toplanan *Birlik*, Hindistan'ın bölünmesi ve bir İslâm ülkesi olarak Pakistan'ın kurulması yönündeki talebi ilk kez sesli olarak dile getirdi. O güne dek Hindu-Müslüman birlikteliğinden ümidini kesmeyen *Cinnah*, *Gandhi*'nin verdiği tüm ılımlı mesajlara rağmen işlerin çığırından çıkmak üzere olduğunu hissetmişti. Müslümanların hak ve hukukunun Hindu çoğunluğun altında gümbürtüye gitmemesi için ayrılığın gerekli olduğuna gönülsüz de olsa ikna olmuştu.

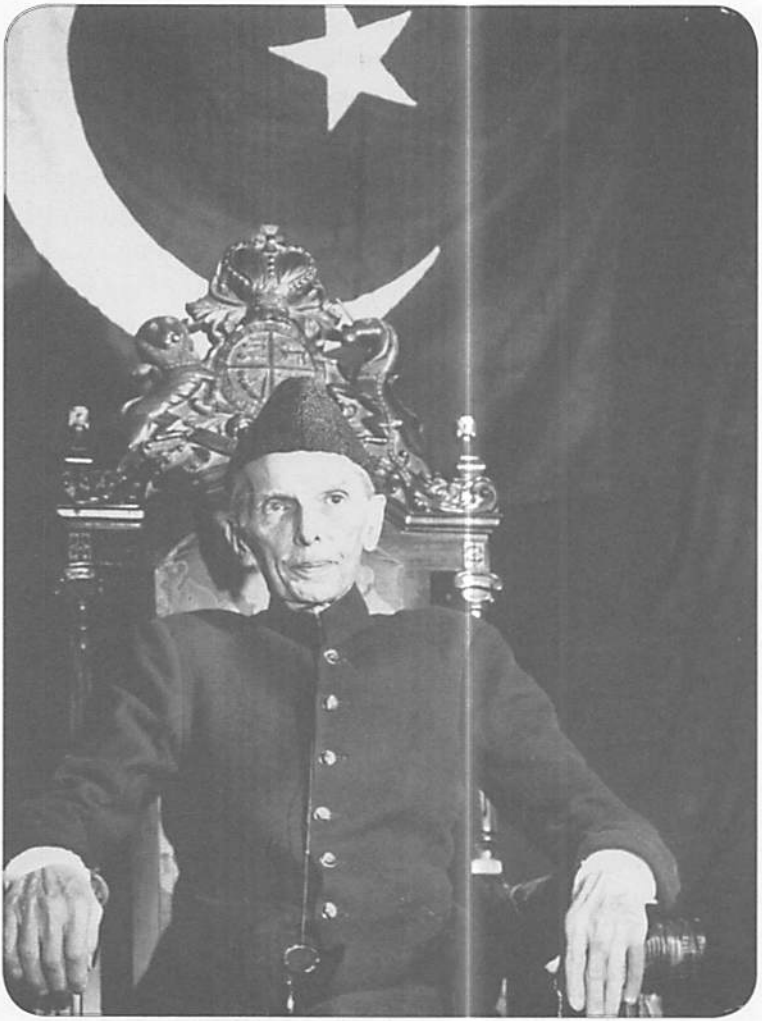

Yaşamı, Gandi ve Nehru'nun Hindistan'ın bağımsızlığa kavuşması mücadelelerine koşut mücadele içinde geçen Cinnah, önceleri Hindu-Müslüman birliğine inandıysa da zamanla bu tutumdan vazgeçerek Müslümanlara önderlik edecekti. Gandi'nin mücadele yöntemini benimsemedi. Cinnah, pasif direnişin geçerli olamayacağını, koşullar gerektirdiğinde şiddetin zorunlu olabileceğini savunuyordu.

Cinnah ve yoldaşları ülkedeki mahalli ve ulusal sorunların çözümü için liberal anayasal bir yaklaşımı benimsiyorlardı. Gandhi'nin İkinci Dünya Savaşı'nın ardından o meşhur sivil itaatsizlik eylemini

başlatmasının ve Kongre'nin denetimini tamamen ele geçirmesinin ardından Cinnah, Hindulara eyvallah dedi. Boykot, sivil itaatsizlik gibi yöntemleri meşru bulmuyordu.

İkinci Dünya Savaşı'nın patlaması, ham bir hayal olan bağımsız Pakistan talebini, uygulanabilir siyasi bir projeye dönüştürecekti. Savaş sadece İngiltere'nin Hindistan'dan çekilmesini hızlandırmamış ama aynı zamanda *Birliği*, *Kongre*'yle aynı konuma getirmişti. 1942'de savaş zamanı verilecek destek karşılığında Hindistan'a bağımsızlık verilmesine dönük görüşmeleri yürütmek için Hindistan'a gelen *Cripps Misyonu*, daha da ileri gitmiş ve *Cinnah*'ın taleplerini de dikkate alarak Hindistan'ın savaş sonrası iki ayrı temelde bölünmesine yeşil ışık yakmıştı.

Eylül 1944'te *Cinnah* ile *Gandhi* son kez bir araya geldi. Hintli lider Müslümanlardan ayrı bir ulus doğabileceğine inanmıyordu. "*Gelin önce şu İngilizlerden kurtulalım, ayrıntıları sonrasında kendi aramızda hallederiz*" diyordu. Ama artık iş işten geçmişti.

Cinnah'ın İngiltere'yle yürüttüğü görüşmeler meyvesini verdi ve 14 Ağustos 1947'de İngiltere'nin Hindistan'a bağımsızlık tanımak zorunda kalması üzerine, aynı gün hem Pakistan hem de Hindistan devleti kuruldu. *Cinnah*, Pakistan'ın ilk genel valisi ve kurucu meclis başkanı oldu.

Pakistan nihayet dünya haritasındaki yerini almıştı ama geçiş süreci o kadar kolay olmayacak; Müslümanlar, Hindular ve Sihler birbirine girecek, her iki ülke arasında amansız bir göç trafiği ve savaşlar yaşanacaktı.

NELERİ BAŞARDI?

Tüm bu başarısına karşın Cinnah her zaman için anlaşılması zor bir siyasi figür olarak kaldı. Her ne kadar siyasi kariyerine kongrenin önde gelen isimlerinden biri olarak başlamış olsa da sonunda en büyük muhalifi olarak sahneden çekilmişti. Kendi özel hayatında sıkı bir Müslüman olarak bilinmese de, Pakistan'ın kurulmasını İslâm'a yaslayan da, Hint

Müslümanlarının konuştuğu dillerin çoğunu bilmese de milyonları aynı istikamette harekete geçiren de oydu. Birbirinden farklı siyasi menfaatleri, Müslümanların yaşayabileceği bir devlet kurma yönünde yapılan İslâmî bir çağrının arkasında hizalayabilme becerisi, Cinnah'a Pakistan'ın kurucusu sıfatını kazandırmıştı. 1970'lerde yaşanan İslâmî uyanışın gürültüsü, asrın başında Müslümanlar tarafından dinî ve siyasi otoriteyi birleştirme yönünde atılan önemli adımları gölgelemişti. Müslümanlar dünyanın sömürgeleştirilmiş birçok farklı bölgesinde Batı'ya kafa tutmuş, özellikle Hindistan'da Müslümanların siyasi güce olan talebi net bir şekilde seslendirilmişti. Hindistan'daki İngiliz idaresi sona yaklaşırken, birçok Müslüman, İslâm adına ayrı bir devlet kurulmasını istiyordu. Bu devletin Pakistan adıyla 1947 yılı Ağustos ayında sahneye çıkması, modern İslâm tarihinin en parlak siyasi başarılarından biri oldu. Üstelik bu durum, ağırlıklı olarak tek bir adamdan, Muhammed Ali Cinnah'tan kaynaklandı.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Hindistan'ın en büyük iki siyasi kuruluşunun, hem Kongre Partisi'nin hem de Müslüman Birliği'nin aynı zamanda üyesi olan tek kişiydi.
- ✓ 1930'dan başlayarak büyük şair *Muhammed İkbal* ve *Çavduri Rahmet Ali* gibi önderler Hint Müslümanlarının ayrı bir vatanı olması gerektiği görüşünü ortaya atmışlardı. Bu görüş zaman içinde *Cinnah*'ın ellerinde pişerek Pakistan'ı doğurdu.
- ✓ 1940 tarihinde Lahor'da toplanan ve Pakistan için düğmeye basılan genel kurulun ardından *Cinnah*, Hindistan Müslümanları arasında *Büyük Önder* (Kaid-i Azam) sıfatıyla anılmaya başladı.
- ✓ *Gandhi*'nin mücadele yöntemine hep soğuk baktı. *Cinnah*, pasif direnişin geçerli olamayacağını, koşullar gerektirdiğinde şiddetin zorunlu olabileceğini savunuyordu. Bu nedenle, Hindular tarafından İngiltere'ye karşı yürütülen mücadeleyi bölmekle suçlandı.

- ✓ *Pakistan* adı ilk olarak, İngiltere'de öğrenim gören Müslüman öğrenciler tarafından 1940 yılında dillendirildi. Pakistan, Pencap, Afgan, Keşmir, Sind ve Belucistan isimlerinin baş harflerinin yan yana gelmesinden meydana gelmişti. Sondaki *stan* "ülke" demektir. Baştaki *Pak*'sa ayrıca Urdu dilinde "temiz, saf" anlamına gelir.
- ✓ Cinnah'ın Pakistan'ın kuruluş sürecinde Atatürk'ten etkilendiği bilinir. İngiliz yazar Hector Bolitho, Cinnah'ın Türk liderden nasıl etkilendiğini *Pakistan'ın Kurucusu Cinnah* adlı eserinde şöyle anlatıyor: "Bir ara siyasetten çekilen Cinnah, Londra'ya yerleşmişti. 1930'da H. C. Armstrong'un Atatürk'ü konu alan *Grey Wolf* (Bozkurt) isimli kitabını iki gün boyunca hiç elinden bırakmadan okumuş ve ardından da okuması için kızına vermişti."
- ✓ Cinnah, Atatürk'ü İslâm toplulukları bakımından 'sislerin arasından ışıldayan ve yepyeni bir kaderin yolunu gösteren parlak bir yıldız' olarak kabul ettiklerini açıklamış, Atatürk'ün ölümünden kısa bir süre sonra Aralık 1938'de Patna'da toplanan Hindistan İslâm Cemiyeti Kongresi'nin 26. oturumunda yapmış olduğu konuşmada şöyle demişti: "Mustafa Kemal Atatürk'ün şahsında İslâm dünyası büyük bir kahramanını kaybetmiştir, Hindistan Müslümanları önlerinde bir ilham kaynağı olarak duran bu büyük Müslüman'ın kendilerine verdiği örneği gördükten sonra da hâlâ bu batağa ayakları saplanmış olarak kalmakta devam edecekler mi?"
- ✓ Cinnah, ayrıca 1954'te yine Atatürk hakkında "O, Türkiye'yi kurtarmakla bütün dünya uluslarına Müslümanların seslerini duyuracak kudrette olduğunu ispat etti" demişti.

Osmanlılar ona nefes aldırmamış, zaten zamanında da istedikleri devleti kurmalarına izin vermemişlerdi. "*Ama artık devir değişti*" diye mırıldandı. Gözlerini kısmış, çöl güneşinin altında, ileride serap gibi bir görünüp bir kaybolan Kudüs'e bakıyordu. Alnında biriken terleri sildi ve "*İşte İsrail'i bu topraklarda kuracağız ve bu kez bizi kimse durduramayacak*" dedi.

İsrail'i kucağında büyüten adam

DAVID BEN GURION

(1886-1973)

"Bizimkisi topraktan ziyade insana dayanarak inşa edilmiş bir ülke... Yahudiler her yerden gelecek: Fransa'dan, Rusya'dan, Amerika'dan, Yemen'den... İnançları pasaportlarıdır."

David Ben Gurion

Türkler için *Atatürk* neyse Amerikalılar için de *George Washington* odur demiştim ya, hah şimdi de aynısını *David Ben Gurion* için diyorum. O da İsraillilerin *Atatürk*'ü ya da *Washington*'ıydı. Yani tam bir kurucu baba. 1973'te, 87 yaşında öldüğünde, arkasında neredeyse tüm dünyaya kafa tutularak kurulmuş bir ülke bırakmıştı.

Hiç abartmadan şunu söyleyebiliriz: *Eğer onun adanmışlığı olmasa, İsrail bugünkü İsrail olmazdı.*

Ben Gurion o tarihî günde, 14 Mayıs 1948'de, İsrail'in bağımsızlığını ilan eden konuşmasını yapıp ilk başbakanı olduğunda, aynı zamanda Araplarla İsrailliler arasında bitmek bilmeyen savaşlar silsilesinin fitilini de ateşlemiş oluyordu. *Onun kişisel hikayesi aynı zamanda İsrail'in de hikayesiydi.*

İsrail'in kaderine hükmedecek olan bu adam, 1886'da o zaman Rus İmparatorluğu'nun bir parçası olan Polonya'da doğmuştu. Büyüdükçe Avrupa'daki köklü Yahudi karşıtlığının farkına varan *Ben Gurion*, kendini Siyonist hareketin saflarında bulmakta gecikmedi. *Madem hiçbir yerde onlara rahat yoktu, o halde rahat edecekleri yeri kendileri kuracaklardı. 1906'da*, o günlerde Osmanlı toprağı

İsrail'in kurucusu Ben Gurion İstanbul Darülfünunu Hukuk Mektebi talebesi olduğu 1912 yılında Osmanlı fesiyle fotoğrafçının karşısına geçmiş.

olan Filistin'de soluğu aldı. Tarım işçisi olarak Ortadoğu güneşi altında ter dökerken, bir yandan da gelecek kuşaktan Siyonistlere de ilham kaynağı olacak Siyonist felsefenin ilkelerini hayata geçirmeye çalışıyordu.

Mevzu *Siyonizm* olduğunda *Ben Gurion*'un kafası gayet netti: İsrailli işçiler bilek gücüyle ülkelerinin üzerinde yükseleceği toprakları ele geçireceklerdi. Ancak bu tehlikeli fikirleri dikkat çekmekte gecikmedi. Bölgedeki Osmanlı Valisi *Cemal Paşa*, aşırı sosyalist ve milliyetçi görüşlerini öne sürerek *Ben Gurion*'u Filistin'den Kahire'ye sürdü. Bir süre sonra bu kez soluğu New York'ta alan idealist Yahudi, kendisini tamamen davaya adayacaktı. *Yani Siyonizm'e*. Bu esnada Birinci Dünya Savaşı patlak verdi. *Bilinen klasik tabirle söyleyecek olursak o andan itibaren hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktı*.

Birinci Dünya Savaşı bitmiş, Filistin'in hamisi Osmanlı'nın Kutsal Topraklar üzerindeki gölgesi kalkmış, kısacası dünya yeni bir düzene uyanmıştı. O topraklar artık İngilizlerden soruluyordu. Yahudi lider, Milletler Cemiyeti'nin bir Yahudi devleti kurulması için yeşil ışık yaktığı, İngiltere'nin kontrolündeki Filistin'e döndü. Sosyalist Siyonist hareketin önde gelen simalarından biri olmaya çalıştığı o günlerde, Avrupa'daki Yahudi karşıtlığı şaha kalkmıştı ve tasını tarağını toplayan Yahudi göçmenler soluğu Filistin topraklarında alıyordu. Bu arada Filistin'deki Araplar da hem İngilizlere

Arapların *Nakba* (felaket) olarak isimlendirdikleri o tarihî gün: David Ben- Gurion tüm dünyaya İsrail devletinin kuruluşunu ilan ediyor.

hem de Yahudilere karşı ufaktan ufaktan saldırılara başlamıştı. Onların da hedefi aynıydı. *Bir Filistin devleti!*

Ben Gurion, diğerlerinden çok daha önce bölgedeki realitenin farkına varmıştı. Arapların Siyonizm'e göz açtırmaya niyeti yoktu ve aynı topraklar üzerinde hak iddia eden bu iki kadim millet arasında çarpışma kaçınılmazdı! Araplara karşı ne şahinlerin ne de güvercinlerin cephesindeydi ama kafasındaki düşünce netti: *Baskı altındaki Yahudilerin hayatta kalabilmesi için bağımsız bir devlet kurulması, ilk ve kaçınılmaz görevleriydi.*

Aşırı sağcılar tarafından hain, solcular tarafındansa uyanık pragmatist olarak damgalanmayı göze alarak Araplarla bir şekilde bir arada yaşama fikrini dile getirdi. Ama aynı zamanda gün gelir de Araplarla hesaplaşmak zorunda kalırlarsa, bir gölge devlet ve aynı zamanda bir gölge ordu kurmaları gerektiğinin de bilincindeydi. *Her ikisinin de mimarı olmaya soyundu.*

Tüm bunlar olurken insanlık bir kez daha boğaz boğaza geldi. İkinci Dünya Savaşı patlamıştı. *Dahası 1936'dan 1947'ye dek süren*

David Ben Gurion, İsrailli bürokratlara gizli servis Mossad'ı bakın nasıl tarif ediyordu: *"Alışveriş listenizi Mossad'a vereceksiniz. Mossad gidip istediklerinizi alacak. Nereden aldığını ya da ne kadar ödediğini bilmek sizin işiniz değil!"* Bu arada fotoğrafta sağ başta o günlerde çaylak bir siyasetçi olan John F. Kennedy'i görüyoruz, Kasım 1951.

o dramatik zaman dilimi, diğer Yahudiler gibi Ben Gurion'u bileyecek ve şekillendirecekti.

Yahudiler Naziler tarafından soykırıma tabi tutuluyor, bu arada canını kurtarabilenlerin de hiçbir ülkeye sığınmalarına izin verilmiyordu. İngilizler de Filistin'de bir yurt edinmelerine ayak diriyorlardı. İşte bu noktada dizginleri ele alan *Ben Gurion*, oldukça ince bir stratejiyi hayata geçirdi. Filistin'deki binlerce genci Nazilere karşı İngilizlerin safında savaşmaya teşvik ederken, İngilizlerin engellemesine karşın Avrupa'daki Yahudilerin gizlice Filistin topraklarına taşınması için yer altı teşkilatı kurdu. İngilizler Nazilerden kaçan ve Filistin'e ulaşmaya çalışan Yahudileri her şekilde engellemeye, dikenli tellerle sarılı kamplara tıkmaya çalıştıkça, dünya kamuoyunun Yahudilerin Filistin sevdasına dönük katı tutumu da yumuşamaya başladı. Nihayet 1947'ye gelindiğinde rüzgar lehlerine esmeye başlamıştı. BM, savaş sonrasında süper güç statüsü-

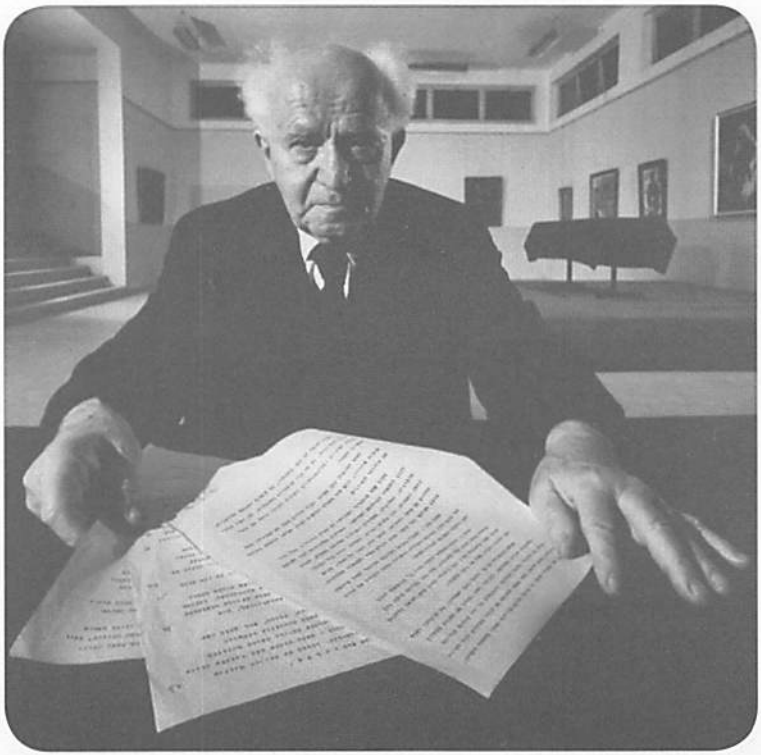

David Ben Gurion bir keresinde Türkiye-İsrail ilişkilerini şu iki cümlede özetlemişti: "Türkiye bize metres gibi davranıyor. Halbuki evlendik, evliliğimizi bir türlü açıklamıyor!" Gerçekten de iki ülke arasındaki ilişki başlangıçta gizli kapaklı yürütülmüştü. Öyle ki David Ben Gurion'un Temmuz 1958'de yaptığı Türkiye ziyareti, casusluk filmlerine taş çıkarmıştı. İsrail başbakanı, Ankara'ya acil iniş yapan İsrail yolcu uçağının 'hasta yolcusu' olarak ambulansa alınmış, oradan da kendisini bekleyen Başbakan Adnan Menderes'le buluşmaya gitmişti!

nü Amerika'ya devretmek zorunda kalan İngilizlerin boşaltmaya hazırlandığı Filistin'de bir Arap ve bir Yahudi devleti kurulmasına yeşil ışık yaktı. Ama daha İngilizler Filistin'i terk etmeden iki ulus arasındaki çarpışmalar bölgeyi düdüklü tencereye çevirmişti bile. Bu kaos ortamında sırtını BM'nin kararına dayayan Ben Gurion, 14 Mayıs 1948'de, Washington'dan gelen çağrılara ve en yakın adamlarının "*Aman ha, Araplar canımıza okur*" şeklindeki tüm uyarılara rağmen, bağımsız İsrail devletinin kurulduğunu ilan etti! Kendisi de birkaç gün sonra bu yeni ülkenin ilk başbakanı olacaktı. Bu arada

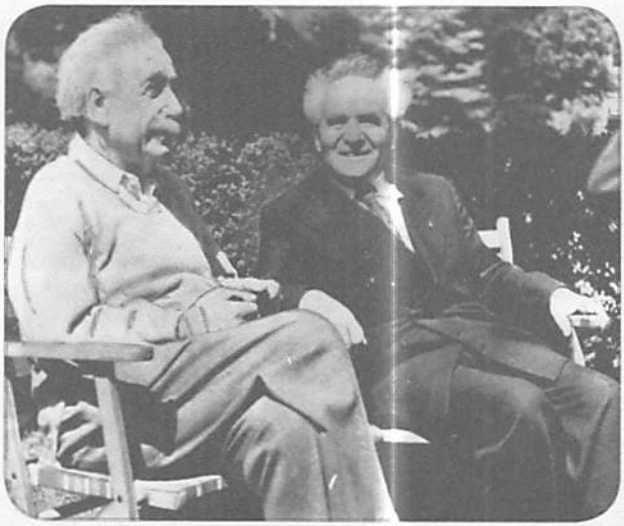

Birinci İsrail Cumhurbaşkanı Haim Weizman öldüğünde Başbakan David Ben Gurion, Yahudi asıllı ünlü atom bilimci Albert Einstein'e İsrail'in ikinci cumhurbaşkanı olmasını teklif etmiş, ancak bu büyük ismi ikna edememişti.

uyarılar haksız değildi. Bağımsızlık ilanının üzerinden birkaç saat geçmemişti ki, 5 Arap ülkesi, bölgedeki Filistinlilerle birleşerek henüz küvezdeki İsrail devletini işgal etti. Ortalık karıştı. İki millet arasındaki bu ilk resmî savaşta Yahudi nüfusunun yüzde biri ve binlerce Arap ölürken, yarım milyondan fazla Filistinli evinden barkından oldu. Bazıları kaçtı, kalanları İsrail askerleri tarafından sürüldü. Dünyanın artık yepyeni bir sancısı vardı: *Filistin Sorunu*.

Takip eden bir iki yıl boyunca taraflar arasında devam eden vur-kaç türü çarpışmalar, *Ben Gurion*'un liderliğini pekiştirmiş, bir nevi o günlerin *Kral Davud*'una dönüştürmüştü. Liderliğinin dönüm noktası, neredeyse binlerce yıl boyunca kendi kendini yönetmemiş, merkezi bir dinî ya da siyasi otoriteye sahip olmamış bölük pörçük Yahudi toplumunu, çoğunluğun iradesine dayalı bir yönetim şekline entegre edebilmesi olacaktı. 1949-1956 arası, Arap devletleri ile İsrail arasındaki karşılıklı meydan okumalar, diklenmeler ve irili ufaklı çarpışmalarla geçti. 1956'ya gelindi-

ğinde *Ben Gurion* Mısır'da askerî bir hareketlenme olduğunu fark etmişti. Mısır'ın ihtiraslı ve ateşli Arap milliyetçisi lideri *Cemal Abdülnasır*, Süveyş'e el koymaya hazırlanıyordu. *Ben Gurion*, Sina Yarımadası'nı işgal ederek ortamı daha da gerdi. Bu hamlesine İngiliz ve Fransızların Mısır'ı hedef alan saldırısı eşlik etti. Araplar açısından ortadaki tablo gayet netti: *İsrail emperyalizmin bu bölgedeki tetikçisiydi*. İsraillilerse bu hamleyle *Ben Gurion*'un en azından bir süre İsrail'in güvenliğini garanti altına aldığını düşünüyordu. Bu güvenlikli durum, 11 yıl kadar sürecekti.

1967'deki *Altı Gün Savaşı*'nda Arapları hezimete uğratmaları sonucu toprak kazanmaya dönük iştahları kabaran İsraillilerin kutsal mekanlara dönük hevesleri de keskinleşmişti. Artık 80'lerine merdiven dayayan İsrail'in kurucu babası sesini son bir kez daha yükseltti: *Kudüs'ü böldürmeyin ama yeni kazandığımız topraklara da çok iştahlanmayın. Onları barış karşılığında geri vermemiz gerekebilir.*

İsrail'in yaşadığı bu zafer havası, 1973'teki *Ekim Savaşı* ile tersine dönecekti. Gerçeğin tokadı yüzlerinde patlamıştı. *Bu topraklar askerî kibir kaldıran bir coğrafya değildi*. İsrail ağır kayıplarına ağlarken, savaştan birkaç hafta sonra efsane liderlerini de kaybedecekti.

Yahudilerin ve destekçilerinin gözünden bakarsak, *Ben Gurion*'un tüm hayatını, dinî metinlere dayalı kehanetler, 19. yüzyıl milliyetçiliği, sosyalizm ve Yahudi Mesihçiliği'nden beslenen bir ideale adadığı, Yahudi halkını modern ve demokratik bir ulus olarak ayağa kaldırmayı hedeflediği söylenebilir. Kendisi de sık sık İsrail'in, *en yüksek ahlaki standartların üstünlüğünü benimseyerek*, 'diğer uluslara ışık olmasını' istemişti. 1948 yılından bu zamana kadar yaşananların, *Ben Gurion*'un ideal ve hayalleriyle pek örtüştüğü söylenemez. Ancak bu durum, tarihlerindeki en kritik eşiği geçerken onun Yahudi halkına kararlılıkla ve zekice liderlik ettiği gerçeğini değiştirmiyor.

Şüphesiz *Ben Gurion* bir hayal gören ve ölmeden bu hayali hayata geçiren ender liderlerden biriydi.

BUNLAR DA VAR

- ✓ 1911-1913 yılları arasında İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'nde okudu. O yıllardaki ikametgâhı Beyoğlu'nda Topçekenler Sokak'ta 12 numaraydı. Çok iyi derecede Türkçe biliyordu.
- ✓ Entelektüel olmak için ölüyordu. Liderliğini sergilediği yıllarda bu yönünü de cömertçe sergiledi. Felsefe kitaplarını yuttu, İncil'den alıntılar yapıp Budizm'le flört etti. Hatta *Platon*'u orijinalinden okumak için eski Yunanca bile öğrendi. Pozitif bilimlere aşıktı. Bilim kurguya ya da güzel sanatlara hiç yüz vermedi. Siyasi rakiplerini filozoflardan yaptığı alıntılarla dövdü. *Spinoza* bir numaralı kaynağıydı. Hatipliğini bir silah gibi kullanmaktan çekinmedi.
- ✓ Filistin'e gitti, çünkü dönemin Yahudilerinin dediği gibi, *"Filistin'i inşa etmek ve Filistin tarafından inşa edilmek"* istiyordu.
- ✓ Daha 19'unda, hayatının geri kalanında da taşıyacağı kimliğini inşa etmişti. Yani Yahudilerin ilahi hedefini sosyalist ideallerinin ışığında hayata geçirmeye iman etmiş laik bir Yahudi milliyetçisi!
- ✓ *Ben Gurion* her ne kadar silahlı bağımsızlık mücadelesinin ateşli bir taraftarı olsa da, görüntüde aşırı sağcı Yahudi çetelerinin gerçekleştirdiği terör eylemlerini kınıyordu. Bu eylemlerin bir çoğunda parmağı ve onayı olduğu anlaşılacaktı. Bağımsızlığın ilan edilmesinin ardından çiçeği burnunda ülkenin ilk başbakanı olarak ülkedeki tüm silahlı grupların lağvedilmesini ve *İsrail Savunma Kuvvetleri*'nin çatısı altında toplanmalarını istedi.
- ✓ Başta *Mossad* olmak üzere, düşmanlara korku salan tüm savunma ve istihbarat kurumlarının arkasındaki isim oldu.
- ✓ *Histadrut* olarak bilinen Yahudi işçiler sendikasını kurdu. Ülkenin en güçlü kurumlarından olan sendika, İsrail'in kuruluş sürecinde ve sonrasında Siyonist felsefenin karargahı olarak hizmet etti.

David Ben Gurion'un İbranileştirmeden önce soyadının Green olduğunu, 1908'de Jön Türkler'in payitahtta etkin olmasının ardından yeni Osmanlı elitiyle sıkı bağlar kurmak için İstanbul'da okumayı seçtiğini, Birinci Dünya Savaşı'nda Türklere karşı İngiliz ordusunda kurulan Yahudi taburlarından birinde (39. Kraliyet Askerleri) görev aldığını, kütüphanesinde 20 bin kitap olduğunu, Soykırım'a rağmen savaş sonrasında Almanya'yla (Batı Almanya) ilişkilerin geliştirilmesine özel bir önem verdiğini, 1915'ten ölümüne dek günlük tuttuğunu, 'Bir gün tarihimizin yazılmasında lazım olacak' diyerek yazdığı ve kendisine gelen her mektubu kopyaladığını **biliyor muydunuz?**

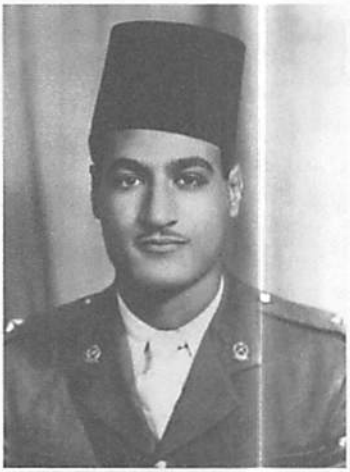

Kendini bildiğinde ilk gördüğü işgalci İngilizler oldu. Onları Mısır'dan kovmaya yemin etti. Kovdu da! İsrail, İngiltere ve Fransa'ya karşı savaştı; Süveyş Kanalı'nı millileştirip kahraman oldu. Ülkesinin rejimini değiştirmekle kalmadı, diğer Arap ülkelerine de nizam vermeye soyundu. İyi başlamıştı ama soluğu yetmedi. İsrail'e diklenerek yükseldiği yerden yine İsrail tarafından indirildi. Bir tutam diktatör, iki tutam reformist, çokça hayalperest ve fazlasıyla duygusaldı. Sevgili evladı *Arap milliyetçiliği* Ortadoğu sokaklarında dolaşmaya devam ediyor.

Modern Arap coğrafyasına onun gibisi gelmedi.

CEMAL ABDÜLNASIR

(1918-1970)

"Kaldır başını kardeşim. Bundan sonra kimse seni aşağılayamayacak. Gururunu yeniden kazanıyorsun."

Nasır (1956'da İskenderiye'de halka sesleniyor)

Cemal Abdülnasır vefat edeli yarım asırdan fazla oldu ama emin olun arkasında bıraktığı miras, İsrail'le doğrudan ya da dolaylı çatışma içinde olan ve sömürgeci geçmişinden dolayı binbir çeşit komploya ev sahipliği yapan Ortadoğu coğrafyasında bir hayalet gibi gezinmeye devam ediyor. 20. yüzyılda Mısır'ın en şöhretli ve siyasi açıdan en önemli şahsiyeti; bir dönem Arapların ismini oğullarına vermek için yarıştıkları bu karizmatik liderin hayatına bakmak için gelin şöyle bir o yüzyılın başına uzanalım.

Osmanlı'nın Birinci Dünya Savaşı'nın şokunu yaşadığı günlerde Mısır'da doğmuştu. 15 yaşına geldiğinde kendisini Mısır'ın o günlerdeki hâkimi olan İngilizlere karşı yürütülen gösterilerde görüyoruz. Elinde taş, güneşten kararmış teni, terli yüzü ve öfkeyle bakan çakmak çakmak gözler...

Öfkeli kalabalıklar Mısır kraliyet ailesinin o günlerde dünyanın en önemli su yolu olan *Süveyş Kanalı*'nı İngilizlerle birlikte idare etmesinden rahatsızlık duyuyordu. Genç Cemal de kraliyet ailesinin toplumdaki ayrıcalıklı yerini muhafaza edebileceği sürece İngilizlerle olan bu al gülüm ver gülüm ilişkisinden rahatsızlık duymayacağını sezmişti. Gösterilerle dolu yıllar yılları takip etti. Çok dayak yedi, defalarca tutuklandı. Bir yandan bu gösterilerde İngilizlerin şiddetinden payına düşeni alırken, bir yandan da bu

Bir film yıldızı kadar karizmatikti. Bir de buna inanılmaz hitabeti ve asker olmasından gelen gücü eklenince kapılar sonuna dek açıldı. Arap halkları bekledikleri kahramanı bulmuştu. Batı'ya dersini verip kendilerini kurtaracak bu *büyük kahramanı* omuzlarda taşımışlardı!

işlerin sokakta bağırıp çağırmayla olmayacağını sezmeye başlamıştı. Kendisine bir kariyer lazımdı. Bir süre hukuk okudu, ardından askerî akademiyi bitirip Mısır ordusuna katıldı. Uzaklardan bir yerden İkinci Dünya Savaşı'nın ayak sesleri duyuluyordu ve genç bir subay olan *Nasır*'ın henüz ülkesinin ve kendisinin kaderini değiştirecek gelişmelerin yaklaşmakta olduğundan haberi yoktu.

İngilizler İkinci Dünya Savaşı'nda Afrika Cephesi'nde en güçlü oldukları bir dönemde, Şubat 1942'de Mısır Kralı *Faruk*'tan kendilerinin uygun gördükleri bir hükümeti onaylamasını istediler. Nasır ve kendisi gibi öfkeli bazı subay arkadaşları bu durum karşısında "*Yok artık o kadar da değil!*" dediler. Ülkesinin iç işlerine bu kadar müdahale edilmesini hazmedemeyen *Nasır*, gelecek birkaç yılı, arkadaşlarını Mısır'daki İngiliz sultasından kurtulmaya ikna etmekle geçirecekti.

Savaş bitmiş ve bir anda İsrail devleti kurulmuştu. Nasır, bağımsızlık ilanından birkaç saat sonra kendisini işgal eden 5 Arap ülkesini mağlup eden İsrail'e karşı savaşan subaylar arasındaydı. İsrail karşısında yaşanan bu utanç verici mağlubiyet *Nasır*'ın içinde fırtınalar kopardı. Bu mağlubiyetten Mısır'ın yozlaşmış ve keyfinden başka bir şey düşünmeyen kraliyet ailesini sorumlu tutuyordu. Bu noktada durup dilimize de yerleşen ve çok keyfine düşkün adamlar

için kullanılan "*Sendeki keyif Kral Faruk'ta yok!*" deyimini hatırlarsak, Nasır ve arkadaşlarının öfkesini biraz daha iyi anlayabiliriz. Evet, ona göre tek yol darbeydi. *Krallığı devirecek ve ülkesini bu miskinlikten, yolsuz yönetimden, bu utanç verici ataletten kurtaracaktı.*

Nasır ve arkadaşlarının kurduğu *Hür Subaylar Hareketi*, 1952'de *Faruk*'u kansız bir darbeyle alaşağı etti. Hareketin önde gelen ve vitrine yansıyan isimlerinden Orgeneral *Muhammed Necib* ilk etapta devlet başkanlığına gelse de, siyasi karizması ve heyecan verici idealleri yoktu. Bir süre sonra onun yerini hareketin beyni konumundaki Nasır aldı. *Artık her anlamda patron oydu.*

Bu idealist Arap milliyetçisi, ülkesindeki fakirliği mağlup etmek adına hemen devasa altyapı yatırımlarına yöneldi. Aynı zamanda ülkesinin bir hayli yıpranmış millî gururunu da onarmak istiyordu. *Aslına bakarsanız bunu tüm Arap ülkeleri için istiyordu.* Başında bulunduğu Mısır'la Suriye, Nasır'ın estirdiği "*Tüm Araplar kardeştir*" havasıyla, *Birleşik Arap Cumhuriyeti* adı altında ve iki halkın da onayıyla birleşse de bu uzun soluklu olmayacaktı. 1961'deki bir darbenin ardından Suriye ortaklığı bozdu.

Nasır'ın altyapıya eğilmesinin bir başka nedeniyse her yıl taşarak verimli alanları berbat eden Nil Nehri'ni dizginlemekti. Aynı zamanda ülkenin elektrik ihtiyacını da karşılayacak olan devasa bir baraj yaptırmak istiyordu. Süveyş Kanalı'nda söz sahibi olan İngiltere ve Fransa'ya sinir olduğu için onların yardımını isteyemezdi. Keza İsrail'in finansörü olan Amerika da siyasi açıdan doğru bir adres değildi. Kala kala Sovyetler kalmıştı ve Nasır da Moskova'nın kapısını çaldı. Zaten Akdeniz'de ayaklarını basacak bir yer arayan Sovyetler Nasır'a cömert davrandı. Para musluları açıldı, ekipman ve mühendisler yollandı. *Kaz gelecek yerden tavuk esirgeyecek değillerdi ya!*

Nasır'ın Batı'nın can düşmanı Sovyetlerle flörtü herkesin canını sıkmıştı ama Mısırlı liderin sürprizleri henüz bitmemişti. Asıl kıyamet 1956'da Süveyş Kanalı'nı millileştirince koptu! Batı Avrupa, petrolden dolayı kanala göbekten bağlıydı. Üstelik İngiltere ve Fransa ortak işlettikleri *Kanal Şirketi* aracılığıyla para basıyorlardı.

Biri Latin Amerika'nın diğeri Arap halklarının gözbebeği; Che ve Nasır (üstte) birlikte. Nasır, Batı'nın diş bilediği bir başka lider olan Castro ile de çok samimiydi.

Nasır bir fiskeyle hepsini oyun dışı bırakmıştı. Bu durumu hazmedememeleri normaldi. Bu ikili Mısır'ın üzerine çullanırken, zaten bir süredir Nasır'ın estirdiği havadan rahatsız olan İsrail de onlara eşlik etmekte gecikmedi. İsrail Sina Yarımadası'nı işgal ederken, diğer ikisi de Kahire'yi bombaladı. Tam bu sırada devreye Amerika ve Rusya girdi. Ortadoğu'da kendisinin içinde olmadığı devasa bir oyun oynanıyordu ve bu durum Amerika'nın canını fena halde sıkmıştı. Ruslarsa bu yeni müttefiklerinin göz göre göre ezilmesine öfkeliydi. Washington ve Moskova, Nasır'ı bunaltan her üç ülkeye de "*Beyler yavaş!*" dedi. Saldırganlar geri çekilmek zorunda kalırken *Nasır*, hem Arapların can düşmanı İsrail'e hem de birçoğunun eski sömürgeci efendileri olan İngiltere ve Fransa'ya meydan okumuş Arap lider olarak alkışları topluyordu. "*Arap topraklarının zenginlikleri, emperyalist Batılıların değil, Arap ulusunun çıkarları için kullanılmalı!*" diyen muzaffer lider, asırlardır ezilmiş milyonlarca Arap'ın gönüllerini fethediyordu. Özetle nur topu gibi bir *Nasırizm* doğmuştu.

Ancak bu durum fazla uzun sürmeyecekti. 1967'de İsrail'le Arap komşuları arasındaki hararet el yakacak seviyeye gelmişti. İlk vuran kazanır diyen İsrail, bir anda Ürdün, Suriye ve Mısır'ın üzerine çullandı. Mısır hava kuvvetlerinin neredeyse tamamını imha edip Sina Yarımadası'nı işgal etti. Bununla da kalmadı, Filistin toprakları olan Batı Şeria ve Gazze Şeridi'nin yanı sıra Suriye'den de Golan Tepeleri'ni aldı. Nasır bu utanç verici mağlubiyetin ardından istifa etse de, Mısır halkının gözünde halen popülerdi. Bunun üzerine Şark işi bir hamleyle istifasını yuttu ve görevine geri döndü. Ancak Nasır efsanesi, en azından diğer Arap uluslarının gözünde cazibesini kaybetmeye başlamıştı. Zaten o da ölümüne kadar geçen süreyi, düşük profilli, eski büyük iddialarından uzak, kendisini Araplar arası sorunları çözmeye adamış bir akil adam görüntüsü vererek geçirecekti. Yenilgiden alınan dersle Mısır ordusunu modernize etmeye soyunması ölmeden önceki iddialı işlerinden biriydi. 1970'te beraberinde *Nasırizm*'i de alarak bu dünyadan göçtü. *Hür Subaylar*'dan yoldaşı Enver Sedat yerini alacaktı.

NELERİ BAŞARDI?

Mısır'da meşruti monarşiyi yıkıp tek partili sisteme dayalı da olsa cumhuriyeti kurmuş, ülkesi üzerindeki İngiliz egemenliğini kaldırmış, Süveyş Kanalı'nı millileştirerek bu önemli su yolunun kontrolünün Mısırlılara geçmesini sağlamıştı. Üstelik bunu yaparken de İngiltere ve Fransa gibi devleri karşısına almıştı. Hayalini kurduğu Birleşik Arap Dünyası ideali, Lübnan'dan Irak'a kadar karışıklıklara ve askerî darbelere ilham vermiş, iktidarda olduğu dönemde elinden geldiğince İsrail'e karşı durmaya çalışmıştı. İçerideyse birçok kurumu millileştirerek bunların elinde biriken serveti Mısır halkının refah seviyesini arttırmak için kullandı. Nil üzerinde inşa edilen; dünyanın en büyük barajlarından ve inşa projelerinden biri olan Aswan'la nehri kontrol altına aldığı gibi, elektrik ve sulama konusunda da büyük bir boşluğu doldurdu. Baraj adeta Nasır'ın sürekli parlatmaya çalıştığı Arap gururunun boynuna asılan gerdanlık olmuştu. Yine Nasır zamanında birçok sektörde 2 bin kadar fabrika açıldı. Ne Sovyetlere ne de Amerika'ya yanaştı. Bağlantısız kalmaya özen gösterdi. Öyle ki Hindistan'dan Nehru ve Yugoslavya'dan Tito'yla birlikte Üçüncü Dünya denilen blokun liderlerinden biri olarak sivrilmişti. Yine Filistin Kurtuluş Örgütü'nün ortaya çıkmasında ve lideri Arafat'ın dünya sahnesinde önemli bir oyuncu olarak sivrilmesinde, Filistin Davası'nı Arapları birleştirecek bir çimento olarak gören Nasır'ın büyük katkısı olmuştu. Bununla birlikte Müslüman Kardeşler'e yaptığı baskıları ve özellikle Seyyid Kutup gibi bazı önemli İslâm âlimlerinin onun döneminde idam edilmesini Mısırlı liderin günahları arasına ekleyebiliriz.

BUNLAR DA VAR

- ✓ 15 Ocak 1918'de babasının postane görevlisi olduğu Mısır'ın İskenderiye şehrinin fakir bir mahallesinde doğdu.
- ✓ Arap sosyalizmi, halkçılık, devletçilik, Arap milliyetçiliği ve bir ölçek İslâm'dan oluşan *Nasırizm*, ölümünün ardından etkisini kaybetti.
- ✓ Estirdiği kalkınma hamlesi, ülkenin bunu besleyecek doğal kaynağı olmadığı için çok uzun soluklu olmadı. Daha çok 'herkese iş, ama az maaşlı iş' gibisinden bir kıpırdanma yaşanmıştı.

- ✓ Nasır'ın Türkiye ile arası hiç hoş olmadı. Türkiye'nin Batı'nın bölgesel güvenlik için kurduğu Bağdat Paktı'nın bir üyesi olarak bölgede önemini artırması Nasır'ın Ortadoğu'ya dönük hedefleriyle çelişiyordu. Nasır'ın fazlasıyla *Batıcı* gördüğü Adnan Menderes iktidarı döneminde ilişkiler fazlasıyla gerilmiş, Türkiye ile Mısır arasında büyükelçilerini geri çekmeye kadar gidecek bir gerilim yaşanmıştı. Aynı dönemde Türk basınında da Nasır karşıtı bir hava esiyordu.
- ✓ 28 Eylül 1970'te, 52 yaşındayken, kalp krizinden dolayı Kahire'de yaşamını yitirdi.

Nasır'ın adını Mısır'da işgalci İngilizlere karşı direnen *Cemal Paşa*'dan aldığını, ilk Arap-İsrail savaşında organizasyon yeteneğiyle dikkat çekip askerî akademide hocalığa getirildiğini, darbe sonrasında *Necip* devlet başkanı olsa da iplerin hep onun elinde olduğunu, ülkedeki en organize muhalefet olan *Müslüman Kardeşler*'i sindirdiğini, Atlantik Okyanusu'ndan Hind Okyanusu'na dek bir Arap dünyası kurmayı hedeflediğini, *Devrimin Felsefesi* (Felsefetü's-Savra) başlıklı bir eseri olduğunu, İngiltere'nin eski başbakanlarından Eden'in kendisi için 'Nil'in Hitleri' benzetmesini yaptığını, istifa konuşmasını yaparken ağladığını, ölümünden sonra Arap dünyasında karizmatik lider boşluğu doğduğunu, Batı'ya bir şekilde meydan okuyan her liderin *'Yeni Nasır'* olarak selamlandığını, başta *Kaddafi* olmak üzere kendisinden sonra gelen birçok otokrat Arap lideri için ilham kaynağı olduğunu, cenazesine 7 milyon Mısırlının katıldığını ve damadı Eşref Mervan'ın İsrail adına casusluk yaptığına dair güçlü şüpheler olduğunu **biliyor muydunuz?**

1929'da Kahire'de doğdu. Kudüs'te, Yahudiler için kutsal sayılan Ağlama Duvarı'na bir taş atımı uzaklıktaki bir mahallede büyüdü. Evi, İsrail'in Doğu Kudüs'ü işgalinden sonra Ağlama Duvarı'na yer açmak için yıkıldığında içinde bir öfke fırtınası patladı. Bu fırtına İsrail'i uzunca bir süre sallayacaktı.

Kahramanlıkla teröristlik arasına çekilen ipte yürüyen büyük cambaz

YASER ARAFAT

(1929-2004)

"Bir elimde zeytin dalı, diğerinde bağımsızlık savaşçısının silahını tutuyorum. Zeytin dalının elimden düşmesine izin vermeyin."

Arafat (1974'te BM'ye hitap ederken)

Filistin denince Arafat, Arafat denilince Filistin akla gelir. Mısır'da eski bir Osmanlı zabiti olan *Abdülrahman* Bey'in oğlu Muhammed olarak doğmuş ama kendini Filistin Davası'na adamış; bir nevi, *Ben Gurion*'un Filistin'deki izdüşümü olmuştu. Hayal ettiği ülkenin peşinde koşan bir dava adamıydı. Ama *Ben Gurion*'un aksine, hayallerinin ufak bir kısmını gerçekleştirebilecekti. Neredeyse üzerinden hiç çıkarmadığı yeşil üniforması, başındaki kefiyesi ve her daim onlara eşlik eden ve belinden eksik etmediği Colt tabancasıyla her an cepheye koşacak bir asker görüntüsü veren *Arafat*, bu imajın hakkını fazlasıyla verdi. Zira hayatında savaştan ve mücadeleden başka bir şey olmadı.

Arapçada "geçinmesi kolay, iyi huylu" manasına gelen *Yasser* adını, Yahudilik ve Siyonizm üzerine eğitim gördüğü Kahire Üniversitesi'nde almıştı. Yıl 1947'ydi ve Filistin topraklarındaki Araplarla Yahudiler arasında yaşanan gerginlik patlama noktasına gelmişti. İsrail'in sahneye çıkmasına daha bir yıl vardı. Aynı dönemde Arap milliyetçisi olan heyecanlı bir delikanlı olan *Arafat*, bölgeye silah sokmaya çalışan gönüllülerden biri olarak sahaya inecekti. 1948'de Arapların *Nakba* (Felaket) olarak isimlendir-

dikleri şey gerçekleşti ve İsrail devleti kuruldu. Taraflar arasında patlayan ilk savaşın saflarında Arafat da vardı. Okulu bırakmış, Filistin'dekilere silah ulaştırmaya çalışan küçük bir ekibin başına geçmişti. Sonuçta Araplar yenildi. Böylelikle genç *Arafat* ezelî düşmanı karşısındaki ilk yenilgiyi tatmış oldu. Akabinde tekrar okul sıralarına dönüp inşaat mühendisliği diplomasıyla mezun oldu. Ancak hayatı boyunca inşa etmek istediği tek bir şey olacaktı: *Bağımsız bir Filistin Devleti.*

Süveyş Krizi patlak verince bir kez daha cephenin yolunu tuttu. Mısır ordusunun idealist teğmenlerinden biri olarak çöllerde ter döküyordu. Savaşın ardından bu kez Kuveyt'in yolunu tuttu. Bir süre kamuda çalışıp ardından da kendi inşaat şirketini kurdu. Burada hayatının akışını değiştirecek iki isimle tanışacaktı: *Ebu Cihad* ve *Ebu İyad.* Bu iki Filistinli yurtsever, aynı zamanda Mısır'daki *Müslüman Kardeşler*'in de üyesiydi. *Arafat, İsrail'le olan mücadelesinde vites büyütmek üzereydi.*

El Fetih'i kuruyor

Zamanla bir efsaneye dönüşecek olan *El Fetih* (Filistin Ulusal Kurtuluş Hareketi), bu üç yoldaş tarafından kurulduğunda sene 1958'di. Bu yeraltı ağı, bir süre sonra İsrail'e karşı silahlı mücadelenin trafosu olacaktı. Filistin meselesi artık Ortadoğu'nun tek gündem maddesiydi. Sokaktaki Arap onunla yatıp onunla uyanır olmuştu. Bunun üzerine 1964 yılında bir araya gelen Arap devletleri, FKÖ olarak zihinlerimize kazınan Filistin Kurtuluş Örgütü'nü kurdular. Burada amaç giderek radikalleşen ve kendileriyle birlikte tüm Arap halklarını da radikalleştiren Filistinlileri kontrol etmekti. Zira radikalleşen halklar başlarındaki egemen Arapları da alaşağı edebilirdi! Ne var ki, Filistin Kurtuluş Hareketi, kısa zamanda tam anlamı ile denetlenebilir bir örgüt olmaktan çıkacak ve Arafat'ın El Fetih'i, FKÖ'nün çekirdeği haline gelecekti.

Kendisini Filistin'i özgürleştirmeye adayan örgüte daha fazla zaman ayırmak isteyen *Arafat*, 1964'te Kuveyt'ten ayrıldı ve tekrar

1967 Arap-İsrail Savaşı, Arafat'a ve Filistin mücadelesine yepyeni ufuklar açtı. Haziran 1967'de altı gün süren savaş, Filistin topraklarının tümünün İsrail'in eline geçmesi ve başta Mısır olmak üzere, Suriye ve Ürdün'ün acı bir yenilgiye uğramasıyla sonuçlandı. Arap bozgununun külleri arasından Arafat'ın El-Fetih'i etkili bir gerilla hareketi olarak sivrildi.

tabancasını beline taktı. Tam zamanlı bir bağımsızlık savaşçısı olarak Ürdün'den İsrail'e yönelik saldırılar organize etmeye başladı. *Arafat efsanesi ete kemiğe bürünüyordu.*

Bağımsızlığını korumak adına Arap liderlerinden para almayı reddediyordu *Arafat*. Hareketini bağımsız tutma inadı özellikle Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ı öfkelendiriyordu. Nitekim bu öfkesi asla dinmeyecekti. Bununla birlikte *Arafat*, Arap liderleri tamamen küstürmeyi hiçbir zaman istemedi ve onları kol mesafesinde tutmak için hoşlarına gitmeyecek siyasi ittifaklar kurmamaya özen gösterdi. *El Fetih*'in 1962'de 300 kadar üyesi vardı ama hiçbirinin eli silah tutmuyordu. Ancak 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın ardından sahnede güçlü bir FKÖ vardı. Bu arada örgütün askerî kanadı da hayata geçmişti. El Fetih, FKÖ bünyesindeki Filistinli örgütlerin en güçlüsü ve en organize olanı, Arafat'sa resmen FKÖ'nün lideriydi. *Filistin Davası onun şahsıyla özleşmeye başlıyordu.*

Ancak silahlı mücadele kuru idealizmle yürümüyordu, pahalı bir işti. Körfez ülkelerinde çalışan zengin Filistinli iş adamları ve işçiler Arafat'ın bu haklı mücadelesini desteklemede oldukça cömert davranacaklardı. Ürdün'den İsrail'e düzenlediği başarılı saldırılarla bu ülkede ciddi bir güç haline gelen FKÖ, Ürdün Kralı Hüseyin'i rahatsız etmeye başlamıştı. Zira Ortadoğu'nun kadim

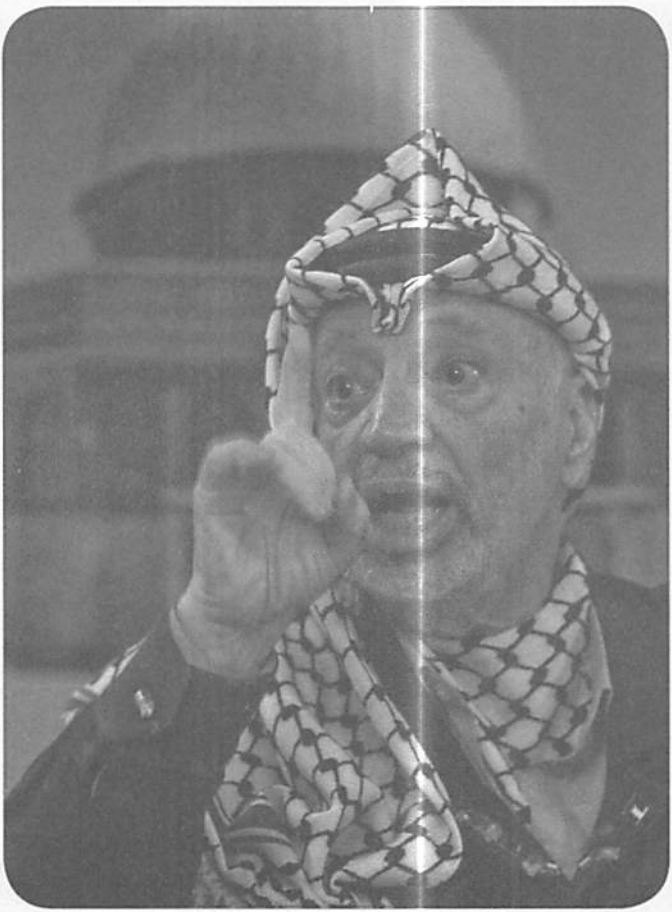

Yaser Arafat dünya çapında bir diplomasi ustası olarak rol çalıyordu. İsrail'i giderek tehdit eden bu süreç, 1982'de İsrail'in Lübnan'ı ve başkenti Beyrut'u işgal etmesi ve Filistin Kurtuluş Örgütü'ne ağır bir darbe indirmesiyle sona erecekti.

geleneği şuydu: *İktidarımı tehdit etmediği sürece Filistin davası kutsaldır!* Nihayetinde Kral Hüseyin, Filistinlilere saldırdı. *Kara Eylül* olarak tarihe geçen bu kardeş kavgasında 3 bin kadar Filistinli ölürken, on binlercesi de Lübnan'a kaçmak zorunda kalıyordu. FKÖ'yü Körfez ülkelerine yakınlaştıran bu olay, *Arafat*'ın çileli yolculuğunda yediği ne ilk ne de son darbe olacaktı. Bu kez arkadaşlarıyla birlikte soluğu Lübnan'da aldı. Ülkedeki merkezî hükümetin zayıf olması,

FKÖ'nün neredeyse bağımsız bir devletçik olarak bu ülkede hareket etmesine olanak tanıyabilirdi. Ancak FKÖ'nün Lübnan'a yerleşmesi, bu ülkedeki zaten kırılgan olan etnik dengeyi iyice bozacak ve ülkedeki iç savaşın nedenlerinden biri olacaktı.

Dünya 1972 yazında Münih'teki olimpiyat oyunlarının coşkusuna kilitlenmişti. *Kara Eylül* (Black September) adlı Filistinli bir örgüt, İsrailli atletleri kaçırdı ve Almanların düzenlediği kurtarma operasyonu sırasında çıkan çatışmada 11 İsrailli öldü. Tarihe *Münih Katliamı* olarak geçen bu olay Arafat için büyük bir darbe olacaktı. Her ne kadar *Kara Eylül*'ün *El Fetih*'in paramiliter kolu olduğu iddia edilse de, Ortadoğu coğrafyası söz konusu olduğunda iddialar ve gerçekler arasındaki çizgi hiçbir zaman gözle görülebilecek kadar kalın olmamıştı. *Arafat*, FKÖ'nün, İsrail, Batı Şeria ve Gazze Şeridi dışında şiddet eylemlerinden uzak durması talimatını verdi. Ancak Münih'te yaşananların intikamını almak isteyen İsrail, Mossad'ı olayın arkasında olduğuna inandığı kişilerin üzerine salmıştı bile (Süngü Operasyonu). 1979'da aralarında Arafat'ın koruma müdürü *Ali Hasan Salami*'nin de olduğu 8 FKÖ mensubu Mossad tarafından öldürülecekti.

Arafat 1973'te mücadelesinde önemli bir mevzi daha kazanıyordu. Rabat'ta düzenlenen Arap Ligi zirvesine katılan FKÖ'nün, Filistin halkının tek meşru temsilcisi olduğu kabul edildi. Bu, *Arafat*'ın elini fazlasıyla güçlendirmişti. Bundan dolayıdır ki *Arafat*, herhangi bir hükümetin başı olmadığı halde, BM Genel Kurulu'na hitap eden ilk temsilci olarak tarihe geçecekti.

Lübnan İç Savaşı sırasında Arafat, FKÖ'yü Nasırcı Lübnan Ulusal Hareketi'nin (LUH) yanında hizaladı. Bu kez Suriye Devlet Başkanı *Hafız Esad*, Lübnan'daki kontrolünü kaybedeceği korkusuyla *Kaplanlar* olarak bilinen milisleri FKÖ'nün üzerine yolladı. Filistin yanlısı siyasilerden *Maruf Saad*'ın 1975'te Kaplanlar tarafından öldürülmesi üzerine FKÖ ve LUH, Damour kasabasına saldırarak 350'ye yakın Hıristiyan'ı öldürdü. Saldırıyı desteklemeyen *Arafat* ve *Ebu Cihad*, bu kıyımdan kendilerini sorumlu tutmuşlardı.

Ortadoğu'da kimin elinin kimin cebinde olduğunun asla bilinemeyeceğinin en güzel göstergesi olan ve bir bölümü Filistinlilerle İsrailliler arasındaki çarpışmalardan oluşan Lübnan İç Savaşı devam ederken, İsrail şehirleri de terör dehşetiyle tanışıyordu. 11 Mart 1978'de El Fetih militanları, Hayfa -Tel Aviv yolunda bir otobüsü kaçırdı ve içindeki 37 sivili öldürdü. Bu ilkti ama son olmayacaktı. İsrail'in işgal altında tuttuğu topraklardaki Filistinlilere dönük baskısı arttıkça, benzer terör saldırıları katlanarak büyüyecek ve her iki tarafın da sivillerini hedef alan saldırılar, Filistin Meselesi'nin kanlı ayaklarından birine dönüşecekti.

Neredeyse aynı anda herkesin herkesle müttefik ve aynı zamanda herkesle düşman da olduğu Lübnan İç Savaşı devam ederken İsrail'in 1982'de Lübnan'ı işgal etmesi üzerine Arafat Lübnan'ı da terk etmek zorunda kalıyordu. Bu kez sürgüne, Tunus'a gitmişti. Ancak İsrail onun peşini burada da bırakmayacaktı. İsrail timlerinin Tunus'a yaptıkları operasyon sonucu en yakın dava arkadaşı Ebu Cihad'ın ölmesi Arafat için büyük bir darbe olmuştu. *Asıl hedefse kendisiydi.*

İntifada başlıyor, ezberler bozuluyor

Filistin davası 1987'de keskin bir viraj aldı. Canlarına tak eden İsrail işgali altındaki topraklarda (Kudüs, Batı Şeria ve Gazze) yaşayan Filistinliler topyekûn direniş için sokaklara döküldü. Taştan başka silahları yoktu ama İsrail'in tüm baskısına rağmen ön saflarında çocukların sıralandığı Filistinli direnişçilerin geri adım atmaya niyeti yoktu. Taş atan Filistinli çocukların görüntüsüyle hafızalara kazınan bu direniş hareketi (İntifada) dünya kamuoyunda Siyonist rejime karşı duyulan öfkeyi arttırdığı gibi, Arafat'ın liderlik pozisyonunu da tartışmasız bir şekilde perçinliyordu. Direnişin en hararetli günlerinde Arafat stratejik bir adım attı ve Filistin Devleti'nin kurulduğunu ilan etti! Filistin realitesini getirip dünya kamuoyunun kucağına bırakmıştı. Aradan bir

ay geçmeden bir başka tarihî adım daha attı ve *'İsrail'in güvenlik içinde var olma hakkını tanıdıklarını'* ve *'teröre karşı olduğunu'* ilan etti. Bunları ilk kez söylüyor, kelimenin tam anlamıyla ezberleri bozuyordu. Bu açıklamadan birkaç saat sonra Amerikan yönetimi, Filistin Kurtuluş Örgütü'nü, Ortadoğu Sorunu'nun taraflarından biri olarak tanıdığını ilan edecekti. *Taraflar arasında ilk kez doğrudan görüşmeler başlıyor, Ortadoğu'da yeni bir sayfa açılıyordu.*

Barış konuşmaya başlıyorlar

Amerikalılar Arap ülkeleri İsrail'le barışa yanaşmadığı sürece İsrail-Filistin görüşmelerinin mümkün olmadığını düşünüyordu. 1991'de dönemin Amerikan Dışişleri Bakanı *James Baker*, İsrail'i ve komşularını bölgesel bir barış konferansında bir araya gelme hususunda ikna etti. İlk kez İsrail, Madrid'deki bu görüşmelerde FKÖ ile açıktan konuşmaya başladı ancak bir netice çıkmadı. Lakin bir kez diyalog penceresi açılmıştı. Görüşmeler devam etti ve nihayetinde Filistinlilerin Gazze ve Batı Şeria'da *Filistin Otoritesi* (FO)

Beyaz Saray'ın bahçesinde tarihî gün: Düşman kardeşler el sıkışıyor.

adıyla kendi kendilerini yönetmeleri konusunda taraflar anlaştı. 13 Eylül 1993'te Washington'da, Beyaz Saray bahçesinde, Başkan *Clinton*'ın ev sahipliğinde *Arafat* ve İsrail Devlet Başkanı *İzak Rabin* el sıkışarak *Prensipler Deklarasyonu*'nu imzalıyordu. El sıkışmak için ilk hamle edense *Arafat* olmuştu. Yıllardır süren çileli yolculuk, *sınırlı bir bağımsızlık* getirse de, hepten sonuçsuz kalmamıştı.

Arafat 1994'te FO kontrolündeki Gazze'ye yerleşerek başkan ve başbakanlık rollerini üstlendi. Aynı yıl FO'nun, Filistin'in resmî hükümeti olduğu ilan edildi. Arafat neredeyse Filistin devletçiğindeki tüm yetkileri elinde toplamıştı. Maliyeden savunmaya dek her şey ondan soruluyordu. Bu arada kendisini Dünya Bankası tarafından Filistin otoritesine yardım amacıyla oluşturulan ve yardım paralarının kontrolünü elinde bulunduran Filistin Mali Organizasyonu'nun başkanı olarak da tayin etmesi, kaşların kalkmasına neden oldu.

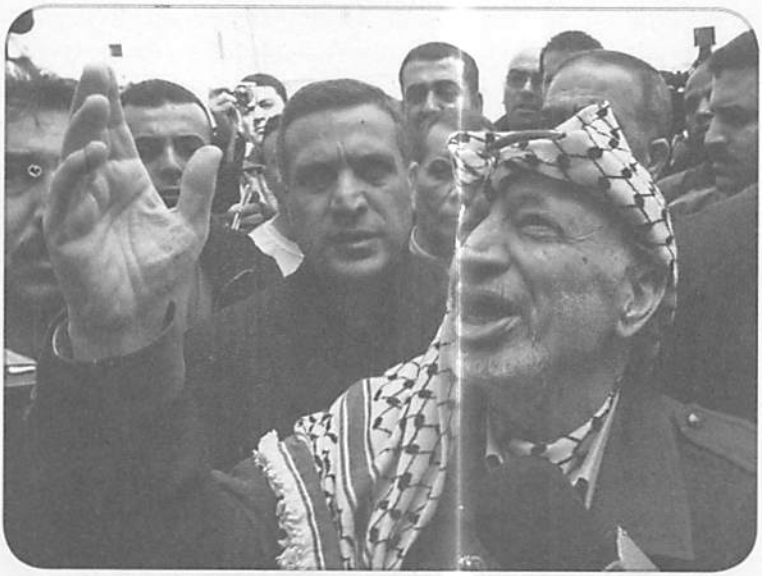

2000'li yılların başı. Dönemin İsrail Başbakanı Ariel Şaron, Filistin liderini kuşatma altında tutuyor. Arafat, Ramallah'taki ikametgahını ancak iki şekilde terk edeceğini haykırıyor: *"Ya bir özgür insan olarak veya 40 yıldır sürdürdüğü ve başında bulunduğu mücadelenin bir şehidi olarak..."*

Paranın söz konusu olduğu yerde kırılganlık artardı. Konu Filistin gibi bir dava olduğunda bile bu kural geçerliydi.

Ağustos 2003'te Uluslararası Para Fonu'nun (IMF), *Arafat*'ın yardım paralarının 900 milyon dolarını kendi kontrolündeki bir banka hesabına aktardığını iddia etmesiyle ortalık karıştı. IMF herhangi bir usulsüzlük iddiasında bulunmasa da Arafat ve yolsuzluk temalı tartışmalar başlamıştı bir kere. Amerika'nın Ortadoğu'ya hâkim bürokratlarından *Dennis Ross*, Arafat için *paranın etrafında çok fazla dolanıyor* deyince, tartışmalar iyice hararetlenecekti. FO yetkilileri ve Arafat'ın karısı Suha arasında para meselesi yüzünden tartışmalar yaşanıyordu. Bu arada uzunca bir süredir İsrailliler tarafından Batı Şeria'daki Ramallah'ta tecrit edilen ve sağlık durumu kötüleşen ihtiyar kurt Arafat, geri dönmesine izin verilmesi koşuluyla, tedavi amacıyla Paris'te bulunuyordu. FO yetkilileri durumu Arafat'la konuşmak için Paris'e gittiklerinde karısı Suha bağırıyordu: *Yasser'i diri diri gömmek istiyorlar!*

Parayla ilgili bu iddialar, suçlamalar ve dedikodular, hayatını Filistin'e vakfetmiş ve defalarca İsrail'in elinden kurtulmuş bu dava adamının 11 Kasım 2004'te Paris'te ölmesine dek devam edecekti. *Arafat* ölmüştü ama sınırlı bir otorite ve bağımsızlıkla da olsa dünyaya gözlerini açmasında büyük rol oynadığı *Filistin devletçiği*, tam teşekküllü bir devlet olma istikametindeki çileli yolculuğunu sürdürecekti.

Belki de tüm hikâye babasının yaptığı bir tercihle başlamıştı. 1980'de kendisini ziyaret eden Türk parlamenterlere *Arafat* şunları söylüyordu: "Osmanlı vatandaşı olan birçok Filistinli subay Birinci Dünya Savaşı'nın ardından Türkiye topraklarında kaldı ve sonradan Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığına geçti. Bu subaylardan biri olan babam dönmeseydi, belki ben de bugün bir Türk vatandaşı olarak yaşıyor olurdum; yani FKÖ lideri Arafat olmazdım."

BUNLAR DA VAR

- ✓ Çoban, tüccar, Pakistanlı işadamı, hatta yaşlı bir kadın kılığında İsrail topraklarına baskınlar düzenlerken *Ebu Ammar (Kurucu)* kod adını kullandı.
- ✓ Lübnan İç Savaşı sırasında Lübnan'ı işgal eden İsrail kuvvetlerine yakalanmamak için sürekli yer değiştiren bir araçta yaşadı.
- ✓ İsrail'in düzenlediği onlarca suikast girişiminden kurtulmayı başardı. 1 Ekim 1985'te tarihin en sıra dışı suikast girişimlerinden birinin öznesi oldu. Havada ikmal yaparak 3 bin km. kateden İsrail savaş uçakları, Arafat'ın Tunus'taki konutunu bombaladı! Evde olmayan Arafat kurtulurken, yoldaşı Ebu Cihad o kadar şanslı değildi.
- ✓ ABD Dışişleri Bakanlığı'nın 1973 tarihli gizli yazışmalarına göre aynı yıl Hartum'da rehin alınan üç Batılı diplomatın öldürülmesine bizzat onay vermişti. Arafat, hiçbir zaman bu olayla ilgili sorumluluk kabul etmedi ve hadiseden dolayı *Kara Eylül*'ü suçladı.
- ✓ 1988'de BM Genel Kurulu' na hitap etmek için New York'a girmesine izin verilmeyince, 161 ülkenin delegesi onu dinlemek için Cenevre'ye geldi. Arafat, BM'yi ayağına getiren ilk ve tek lider oldu!
- ✓ Saddam Hüseyin'in 1990'da Kuveyt'i işgal etmesine destek olması büyük tepki toplamış, bunun sonucunda bir süreliğine uluslararası arenada yalnız bırakılmış, Körfez ülkelerinden gelen maddi yardım kesilmişti.
- ✓ Filistin gibi İslâm'la doğrudan özleşen bir davayı temsil etmesine karşılık Arafat, konuşmalarından duaları eksik etmese ve içki ya da sigara kullanmasa da, hiçbir zaman sıkı bir dindar görüntüsü vermedi. Zaten liderlik ettiği hareketi solcu, devrimci ve anti-emperyalist olarak tanımlamıştı. Bu özelliğinden dolayı dünyanın birçok ülkesinden binlerce devrimci, FKÖ saflarında İsrail'e karşı savaştı. Aralarında şimdilerin gazeteci yazarları

olan *Cengiz Çandar* ve *Faik Bulut* gibi isimlerin de bulunduğu yüzlerce Türk de vardı.

- ✓ Cengiz Çandar, Arafat'la yakın ilişkiler kurmuş ve hatta Filistin lideri, 1981'de yasaklı olduğu dönemde ev hapsinde tutulan Bülent Ecevit'e Çandar aracılığıyla "*İsterseniz sizi Türkiye'den dışarı çıkartabiliriz*" mesajı yollamıştı.
- ✓ Arafat, Filistinlilerin gözünde bir kahraman ve şehitken, İsrailli sivilleri hedef alan terör saldırılarından dolayı birçokları tarafından da terörist olarak görüldü.
- ✓ 1994'te Şimon Peres ve İzak Rabin'le birlikte Nobel Barış Ödülü'nü paylaştı.
- ✓ Temmuz 2012'de diş fırçasında ve bazı kıyafetlerinde anormal düzeyde polonyum bulunduğu açıklandı. Suikasta kurban gittiği şüphesi doğunca inceleme için mezarının açılması gündeme geldi.

Arafat'ın günde ortalama 18 saat çalıştığını, ilk kez 1956'daki Uluslararası Öğrenci Konferansı'nda giydiği kefiyeyi bir daha hiç çıkarmadığını, 1991'de sekreteri Suha Tawil'le Tunus'ta gizlice evlendiğini, 1992'de Libya çöllerinde düşen uçaktan sağ kurtulduğunu, barış için el sıkışıp Nobel'i paylaştıkları Rabin'in 1995'te radikal bir Yahudi tarafından öldürüldüğünü, 2001'de İsraillilerin onu Ramallah'taki karargahına hapsedip, elektriğini ve suyunu keserek uzun süre dünyadan tecrit ettiğini **biliyor muydunuz?**

Öfkeden burun delikleri şişmişti. Küstah Amerikalılar şimdi de ülkesine ekonomik ambargo uygulamaya başlamıştı. *Neden? Çünkü bizi sömürmelerine hayır dedik! Neden? Çünkü sahillerimizi yağmalamalarına, ülkemizi devasa bir kumarhane olarak kullanmalarına hayır dedik! Öyle mi? Pekala, oyun oynamak istiyorsanız oynayalım!*

Hışımla telefonu kavradı:

– *Bana Genel Sekreter Kruşçev'i bağlayın!*

Purolu devrimci

FİDEL CASTRO

(1926-)

"Devrim gelecekle geçmiş arasında ölümüne verilen bir mücadeledir."

Castro

Küba lideri Castro, 1959'dan bu yana ülkesini yönetiyor. Diğer bir deyişle bu alanda bilinen tüm rekorları altüst etti ve Kanuni Sultan Süleyman'ı bile geride bırakarak iktidarda en uzun süre kalan liderlerden biri oldu. Şimdilerde daha çok magazinsel bir siyasi figüre dönüştürülmüş olsa da Castro, Batı yarımküredeki ilk komünist devleti kurmuş, üstelik bunu komünizmin yeminli düşmanı Amerika'nın burnunun dibinde yapmıştı.

Şeker kamışı üreten bir babanın oğlu olarak pek de iştah açıcı olmayan bir dünyaya gözlerini açmıştı ama başka çaresi de yoktu. Çünkü başka bir geçim kaynağı mevcut değildi. Gerçi şimdi de pek olduğu söylenemez, orası da ayrı mevzu. Şeker kamışlarıyla örülü bir dünya cazip görünmemiş olsa gerek ki genç Castro makûs talihlerini değiştirmek adına kolları sıvayarak hukuk okudu. Seçimlere girmeyi kafasına koymuştu ki, 1952'de General Batista'nın darbe yapmasıyla tüm planlar suya düştü. Castro gereken dersi almıştı. *Bu coğrafyada silahı olan konuşurdu.* Demokrasiye olan inancını rafa kaldırdı. Artık onun lügatinde sadece tek bir madde vardı: Silahlı devrim! Ancak Castro heyecanlı olduğu kadar deneyimli bir devrimci değildi. Şu an Küba'yı kendisi adına yöneten kardeşi Raúl'la birlikte Batista rejimine karşı ayaklandı ama kısa bir süre

Devrimin sıcak günlerinde. Diktatör devrilmiş. Castro'nun keyfi yerinde.

sonra kendisini hapiste buldu. Çıkan afla on beş yıl yatmaktan paçayı kurtardı ve Meksika'ya kaçtı. Orada kendisi kadar ünlü bir başka devrimci; Arjantinli Marksist Ernesto 'Che' Guevara ile tanışacaktı. Muhteşem ikili kolları sıvadı. 1956'da, *26 Temmuz Hareketi* olarak tarihe geçecekleri bir avuç devrimciyle birlikte Küba'ya çıktılar. Batista'ya karşı kıran kırana bir silahlı mücadeleye giriştiler. İki yıl sonra Castro'nun amansız saldırılarına daha fazla direnemeyeceğini anlayan Batista tabanları yağlayıp adayı Castro'ya bıraktı. Bir yıl sonra başbakan olarak yemin eden çiçeği burnunda Kübalı devrimci-siyasetçi, bugüne dek uzanacak sorunun fitilini ateşledi ve Küba'nın artık Marksist-Leninist bir ülke olduğunu ilan etti. Düzen değişikliğini sindiremeyen binlerce Kübalı can havliyle kendisini Amerika'ya attı. Bir zamanlar Amerikalı zengin turist ve kumarbazların egzotik tatil beldesi olan Küba, artık Sovyet taşrasının Karayipler'deki uzantısı olacaktı.

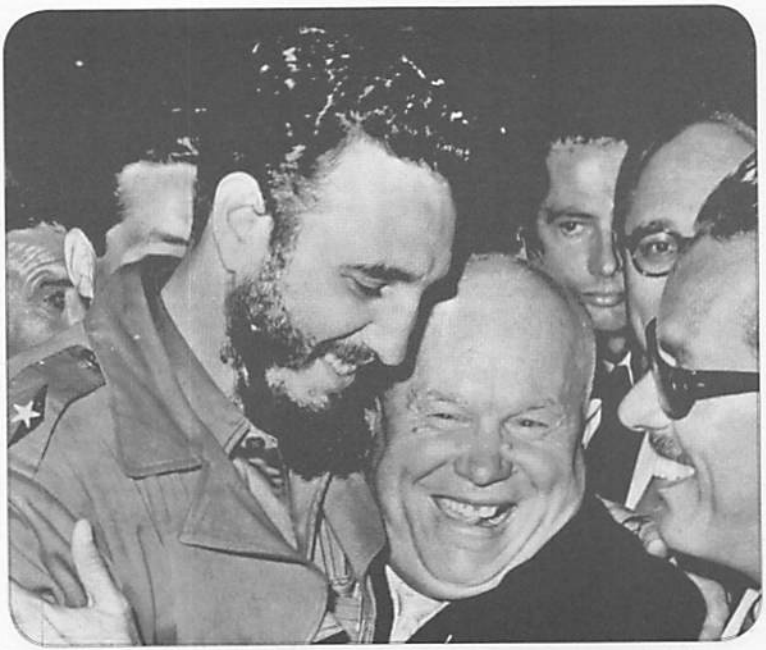

Küba Füze Krizi yılları. Rus lider Kruşçev, Castro'yu bağrına basıyor. İki komünist lider Batı'daki düşmanları çatlatıyor!

Dünyanın dört bir tarafında didiştiği komünistlerin gelip arka bahçelerine yerleşmesi Washington'dakilerin tepesini attırmıştı. Kılıçlar çekildi. Taraflar arasındaki tansiyon yükseldi. Küba'ya halen yürürlükte olan ekonomik ambargo koyuldu. CIA'deki aklı evvellerin tarihe *Domuzlar Körfezi* olarak geçen ve Amerika'daki Kübalı sürgünlerin Castro'yu devirmek adına adaya çıkarılmaları ve telef edilmeleriyle sonuçlanan fiyasko operasyonunun ardından işler tamamen çığrından çıktı. "*Vay siz misiniz benim altımı oyan!*" diyen Castro, gizlice Sovyetlere haber uçurdu: "*Adam sizindir, gelin nükleer füzelerinizi buraya yerleştirin!*" İşte 1962'deki Küba Füze Krizi böyle patlak verdi. Şeker kamışı üreticisinin oğlu dünyayı bir nükleer savaşın eşiğine getirse de, Amerikan Başkanı Kennedy ve Rus lider Kruşçev'in kontrollü gerginlik siyasetini ustalıkla yönetmesiyle ortalık yatıştı. Dünya rahat bir soluk almıştı ama Amerikalılar bir şeyi gayet net anlamıştı: *Castro sandıklarından daha dişli bir rakipti.*

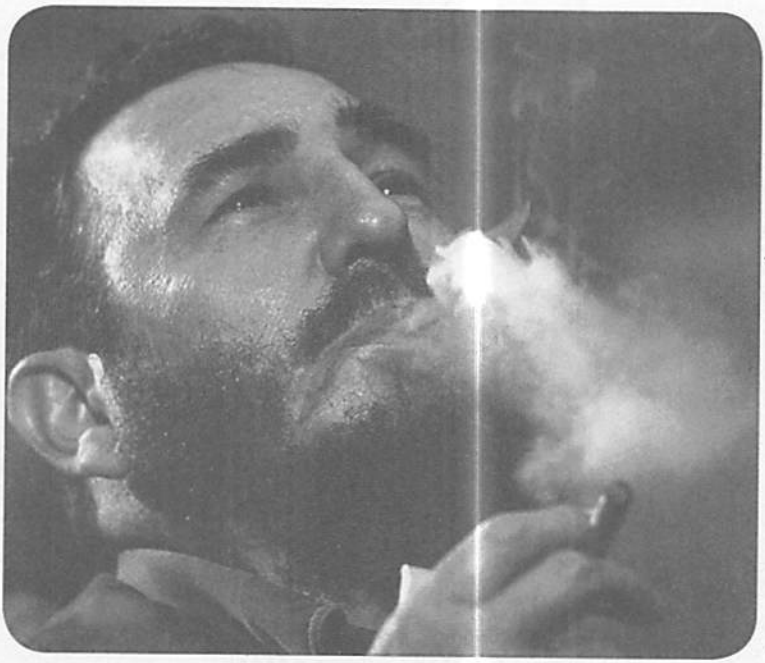

Devrimi yaptık. İyi, güzel peki ya şimdi?

Tipik Sovyetik diktatörlerden biri olmasına rağmen Castro Küba'daki popülaritesini hiç kaybetmedi. Birçok Kübalı, ücretsiz eğitim ve sağlık hizmetlerinden hoşnut görünüyordu. Castro sağ olsundu. Açıkçası Sovyetler de uzaktaki bu müttefikleri söz konusu olduğunda elini korkak alıştırmadı. Her türlü yardımı yağdırdı. 1976'da Küba Meclisi Castro'yu devlet başkanı seçerek uzun soluklu mücadelesini taçlandırdı.

70'ler ve 80'lerde kurt devrimci, her ne kadar Sovyetlerle arasından su sızmıyormuş görüntüsü verse de, daha çok, kafasına göre takılan bağlantısız ülkelerin liderlerinden biri olarak sahnede kaldı. Küba'daki evlere ekmek girdiği sürece halk açısından bir sıkıntı yoktu, ancak taşıma suyla değirmen dönmez ilkesi bir kez daha kendisini hatırlatacaktı. 90'larda dağılma sürecine giren Sovyetler kendi derdine düştü ve Küba'ya yapılan yardım kesildi. Hayatın acı gerçekleriyle karşı karşıya kalan Küba rejimi esnemeye başladı.

Alberto Korda'nın objektifinden tarihî bir kare: Castro ve Che golf oynuyorlar.

Turizm alanında yabancı yatırımlara izin verildi. Rejimin *Amerikan yalakası işbirlikçiler* olarak gördüğü sürgündeki Kübalıların yolladığı para, çarkların dönmesi açısından hayati bir önem kazandı. Giderek sağlığı bozulan Castro, 2006'da dümeni kardeşi Raúl Castro'ya bırakarak halen devam eden tedavi sürecine başladı. Şimdi ne yapıyor diyecek olursanız, pek bir şey yaptığı söylenemez. Sık sık hakkında çıkarılan *öldü* iddialarını yalanlamak adına kâh büyük bir hayranı olan Maradona'yla kâh kendi cebinden çıkmış görüntüsü veren Venezuella Devlet Başkanı Hugo Chavez'le ekran karşısına çıkıp Amerika'yla dalga geçmeye devam ediyor. Kübalılar derseniz, aynılar. Şeker kamışı, tütün ve tatilcilerden gelen parayla hayatta kalma mücadelesine devam.

GÖZE ÇARPANLAR

- ✓ Kraliçe Elizabeth ve Tayland Kralı'nın ardından 49 yılla en uzun süre iktidarda kalan devlet başkanı oldu.
- ✓ BM'de en uzun süren konuşmaya imza attı. 29 Eylül 1960'ta yaptığı konuşma tamı tamına 4 saat 29 dakika sürmüştü! Küba'daki

Üçüncü Komünist Parti Kongresi'nde yaptığı konuşmaysa bir başka rekordur: 7 saat 10 dakika!

- ✓ Kendisinin iddia ettiği gibi 634 kere olmasa da Castro, hayatına en çok kastedilen liderlerden biri oldu! Çoğunda CIA'nin parmağı olan sayısız suikast girişiminden paçayı kurtardı. Kâh zehirli puro ya da dalış merakını göz önüne alarak zehirli dalış elbisesi yolladılar, kâh eski sevgilisini kullandılar, kâh ise imajını sarsmak adına kimyasallarla sakallarını dökmeye çalıştılar!
- ✓ CIA'nin girişimlerine, ambargolara, krizlere, darbe planlarına rağmen Eisenhower'dan George W. Bush'a dokuz Amerikan başkanını emekli etti!
- ✓ Azılı bir tiryaki olmasına rağmen, "*Sigarayla yapabileceğiniz en iyi şey, düşmanınıza vermektir*" diyerek, 1985'te sigaraya veda etti.
- ✓ Kızlarından Alina Fernandez Amerika'ya kaçtı ve halen kurduğu radyoyla Miami'den babasının politikalarını eleştirmeye devam ediyor.
- ✓ 'Beyaz Meme' olarak isimlendirilen inek, Castro'nun talimatıyla yetiştirilmiş ve bir günde 110 litre süt vererek Guinness Rekorlar Kitabı'na girmişti! Haliyle Castro, hayvanın Kolektif Küba Tarım Politikası'nın zaferi olduğuna dair bolca böbürlenmişti.

NELERİ BAŞARDI?

Hakkında yapılan tüm olumsuz propaganda'ya rağmen Küba, halen beklentilerin çok uzağında kalsa da, Castro ile daha iyi bir yer oldu. Sağlık ve eğitim hizmetleri tabana yayıldı, ücretsiz hale getirildi. Ülke bugün bile her 100 kişiye düşen doktor sayısında dünya ikincisi. Yaşam süresi, devrim öncesine kıyasla yükseldi. Bebek ölümleri azaldı. Dünya Sağlık Örgütü kamu sağlığı adına yaptıklarından dolayı 1998'de ihtiyar devrimciyi ödüllendirdi. Devrim sonrasında başlattığı okuma yazma seferberliği ile bir yıl içinde herkes okuryazar hale geldi. Castro, Amerikalı şirketlerin elindeki toprakları köylülere dağıttı. Kadın-erkek eşitliğini kanunlarla garanti altına aldı. Tanzanya, Sierra Leone ve Namibya'daki anti-emperyalist

hareketlere verdiği destekle bu ülkelerde kahraman statüsüne yükseldiğini de eklemek lazım.

Castro'nun Kuzey Yarımküre'deki ilk komünist devleti kurduğunu, bir keresinde "Suikasttan kurtulma olimpiyatları olsa altın madalya benimdi" dediğini, beyzbolu çok sevdiğini ve gençliğinde oldukça iyi bir beyzbolcu olduğunu, yeşil üniformasını kamusal alanda ilk kez Hollandalı modacı Merel Van't Wout'un ısrarıyla çıkardığını ve modacının kendisi için diktiği lacivert, gri ve koyu yeşil takım elbiseleri giymeye başladığını, birlikte devrimi başlattığı ve aralarında Che'nin de olduğu isyancı ordusunun sadece 82 kişiden ibaret olduğunu, 15 yaşında başladığı sigarayı 59 yaşında bıraktığını, 1961'de "Devrimin seçimlere vakti yok" diyerek genel seçimleri lağvettiğini, Maradona'nın yanı sıra Steven Spielberg ve Oliver Stone gibi Hollywood yönetmenlerinin de sıkı bir Castro hayranı olduğunu **biliyor muydunuz?**

Bolivya'nın bu ücra köşesinde saatlerdir çatışıyordu. Sığındığı odanın duvarları delik deşik olmuştu. Silah seslerine bakılırsa oldukça kalabalık olmalıydılar. İki yerinden yaralandığını fark etti. O hengamede fark etmemişti bile. *İşte yine başladılar!* Yağmur gibi yağıyordu kurşunlar. Silahına baktı. Nafile. Namlu şişmişti. Gücünü toplayıp seslendi:

- Ateşi kesin! Ben Che Guevara! Ölü olarak işinize yaramam!

Devrimci, doktor, katil, kahraman... Marksist romantizm!

CHE GUEVARA

(1928–1967)

"Birisi benim silahımı alıp ateş etmeye devam ettiği sürece düşüp ölmem önemli değil."

Che

Arjantinli devrimci *Che Guevara*'yı tanımayanınız varsa bile muhakkak ki bir şekilde *Alberto Korda* tarafından çekilen ve 20. yüzyılın en meşhur ikonlarından biri olan fotoğrafını görmüşsünüzdür.

Ernesto Guevara de la Serna ya da tarihe mal olmuş ismiyle kısaca *Che (Çe)*, orta sınıf bir ailenin tıp fakültesini bitirmiş oğlu olarak öğrencilik yıllarında Orta ve Güney Amerika'yı köşe bucak gezmişti. Ancak klasik turistlerin aksine gözüne çarpanlar İnka ya da Aztek kalıntıları değil, insanın vicdanını parçalayan sefalet görüntüleri ve bunlara eşlik eden baskı rejimleri olmuştu. Aynı dönemde Marksizm'le ilgilenen genç doktor kendince teşhisi koymuştu: *Bu sorunları çözmenin tek yolu silahlı devrimdir!*

Meksika'da 1954'te Castro'yla tanışan Che, Kübalı liderin, Diktatör Batista'ya karşı verdiği mücadeleye katıldı ve başarıya ulaşan bu hareketin önemli isimlerinden biri oldu.

Castro'yla birlikte Küba'yı Amerikalardan temizleyip Marksist rejimi kurmalarının ardından dağlara veda edip lacivert takımları çekti. Önce Küba Ulusal Bankası'nın başkanı, ardından da Sanayi Bakanı oldu. Devrimcilikten siyasetçiliğe dümenkırdığı bu yıllarda Küba devleti adına dünyayı gezdi. *Cemal Abdülnasır*, *Tito* ve *Nehru* gibi, Castro'nun liginde top koşturan bağlantısız liderlerle

Che'nin bu efsane fotoğrafı, dünyanın ticari amaçlı en çok kullanılan objelerinden biri oldu. Tişörtlerden dövmelere, şapkalardan posterlere ve hatta bikinilere dek kullanılmadığı yer kalmadı; ironik bir şekilde Che'nin nefret ettiği tüketim kültürüne hizmet etti. Orijinal kare, foto muhabiri Alberto Korda tarafından bir anma töreninde çekilmişti.

bir araya geldi. Toprakların köylülere dağıtılmasında ve sanayinin millileştirilmesinde önemli bir rol oynadı. Belki de Castro'dan daha fazla Amerikan karşıtı olan Che'nin yönlendirmesiyle Küba, Amerikalıların can düşmanı Sovyetlere yanaştı. Ancak devrimcilerin dağlarda yaptığı hesap çarşıya uymadı ve bir yandan Amerikan ambargosu, diğer yandan başarısız olan reformlar Küba'yı sıkıntıya soktu. Che ile diğer Kübalı liderlerin arası limoni oldu. Zaten siyasetin resmî dünyası ruhunu sıkıyordu. Aktif devrimcilik günlerini özlemişti. Sık sık gelişmekte olan ülkelerdeki devrimci hareketlere destek vermek istediğini söylüyordu ve bir gün Castro, Arjantinli yoldaşının alıp başını gittiğini açıkladı.

Che 1965 yılının Mart ayında son kez Küba'da görülüp ortadan kaybolmuştu. 1967 yılında Bolivya'da küçük bir gerilla grubunun başında ortaya çıkana kadar, nerede olduğunu kimse bilmiyordu. Yaklaşık bir yılı bulan bu süre zarfında Kongo'ya geçip devrimi Afrika'ya taşımak için Kübalı ve Afrikalı gerillalarla birlikte mücadele ettiği anlaşılacaktı.

Soluğu Kongo'da alan Che, birkaç ay burada takılıp gerilla savaşı veren isyancı güçleri eğitti. Ancak gayretleri boşa çıkınca gizlice Küba'ya döndü, oradan da Bolivya'ya geçti. Bu kez *René Barrientos Ortuño* hükümetine karşı mücadele veren isyancıların safına katıldı. Zaten kara listelerinde olan Che'nin hangi devrimci hareketi kaldırsalar altından çıkmasından illallah diyen Amerikalılar, Bolivya hükümetine el verdi; Che ve bir avuç yoldaşı yakalandı. Arjantinli devrimci, 9 Kasım 1967'de Bolivya'nın La Higuera Köyü'nde infaz edildi ve cesedi gizli bir yere gömüldü. 1997'de cesedinden arta kalanlar Küba'ya götürüldü ve orada tekrar gömüldü.

BUNLAR DA VAR

✓ Che, tarihin şüphesiz en tartışmalı figürlerinden biri! Onu idealize eden, kahraman bir devrimci olarak görenler olduğu kadar, şiddet düşkünü acımasız bir katil olarak değerlendirenler de mevcut. Kısaca ya seviliyor ya da nefret ediliyor, arası yok.

Bolivya'da yakalanıp öldürüldüğünde yüzünün özellikle yara almamasına özen gösterilmişti. Zira öldüğünü tüm dünyaya gösterip Che efsanesini bitirmeyi hedefliyorlardı. Elleri kesildikten sonra Bolivya Ordusu subayları tarafından bilinmeyen bir yere götürülmüş, "Cesedi gömüldü mü, yoksa yakıldı mı?" şeklindeki soru cevapsız kalmıştı.

✓ Zihinlerdeki romantik serseri, eli silahlı, ağzı purolu devrimci imajına karşın gençliğinde oldukça anti-sosyal biriydi. Satranç oynar, genellikle satranç arkadaşlarıyla takılır ve büyük bir aşkla şiir okurdu. Bu konuda pek çok spekülasyon yapılsa da, evet, kendisi resmen bir doktordu. Haziran 1953'te eğitimini tamamlamış ve beyaz önlüklü günlerinde özellikle cüzzam üzerine kafa yormuştu.

✓ Pek fazla bilinmese de 1964'te bir Amerika seyahati yapmış, Küba adına BM Genel Kurulu'nda, Amerika'yı siyahlara karşı uyguladığı ayrımcı politikalardan dolayı yerden yere vuran bir konuşmaya imza atmıştı.*

* İzlemek için bakınız: **http://youtu.be/xrzd7HEgmB4**

- ✓ İki kere evlenmişti. Beş çocuk babasıydı.
- ✓ İdamından sonra iki eli kesildi. Bolivyalılar kesilen elleri, parmak izinden kimlik doğrulaması yaptırmak için Buenos Aires polisine gönderdi. Doğrulamanın ardından eller Küba'ya geri yollandı.
- ✓ Tarihe Küba için verdiği mücadeleyle geçse de hiçbir zaman Küba vatandaşı olmadı.
- ✓ Che, halen Küba'da millî bir kahraman... Okulda çocuklar, her sabah, "*Biz de Che gibi olacağız!*" diye marşlar okuyarak güne başlıyor. Anavatanı Arjantin'de de Maradona kadar olmasa da popüler! Adını taşıyan okullar, adına açılan müzeler var. Ayrıca bazı yerlerde çiftçiler tarafından *Aziz Ernesto* adıyla kutsallaştırılması bile söz konusu! Tabii Katolik Kilisesi'nin bu durumdan pek memnun olduğu söylenemez!

Che'nin İrlanda asıllı bir ailenin oğlu olduğunu, gençlik yıllarında sıkı bir rugby oyuncusu olarak ve sert oyun stiliyle dikkat çektiğini, Küba'dan ayrılmadan önce Castro'ya "Eğer son saatim beni başka bir gökyüzü altında bulursa, son düşüncem bu halk ve özellikle sen olacaksın" dediğini, Castro'nun Che'nin ölümünü uzunca bir süre kabullenemediğini ve sık sık onu rüyasında gördüğünü, günlük konuşma dilinde 'dostum' ya da 'ahbap' manasına gelen Che'yi kendisine yakıştıranın Kübalı devrimci yoldaşlarından Antonio Nico Lopez olduğunu ve ikona dönüşen fotoğrafını çeken ve fotoğrafın alakasız ürünler üzerinde basılmasını istemeyen Korda'nın 2000 yılında ünlü Rus içki markası Sminoff'a dava açtığını ve kazandığı 50 bin dolarlık tazminatı Küba sağlık sistemine bağışladığını **biliyor muydunuz?**

"Bakalım şimdi ne yapacaksın evlat?" diyerek mırıldandı, iri parmaklarını mermer masanın üzerinde tıkırdatarak. Kennedy ile bir süre önce Avusturya'da bir araya gelmişlerdi. Adamın yüzünden bugüne dek en ufak bir sıkıntı bile çekmediğini anlamıştı. Temiz, fazlasıyla elit, yanık tenli bir yüz... Pis işleri kıvıramayacak kadar temiz... *"Madem sizin Türkiye'de, burnumuzun dibinde füzeleriniz var, artık bizim de var, eşitiz!"* Moskova'da amansız bir yağmur yağıyordu. O sırada telefon çaldı acı acı. Üçüncü kez çalmasına izin vermedi.

– *Evet?*

– *Sayın Genel Sekreter... Amerikalılar savaşa hazırlanıyor.*

Sovyet Rusya'nın dobra reformcusu

NİKİTA KRUŞÇEV

(1894–1971)

"Politikacılar her yerde aynıdır. Nehir olmayan yerde bile köprü yapmayı vaat ederler."

Kruşçev

En sıradışı Sovyet liderlerinden biri olan *Kruşçev*, 1955'te en güçlüleri olan *Stalin*'in yerini almış ve 1964'e dek sürdürdüğü iktidarı boyunca Sovyetlerin çehresini değiştirmişti. Küba Füze Krizi'nde başrol oynamış, Stalin putuna ilk tekmeyi basan da yine o olmuştu.

Çarlık Rusyası'nın en ücra köşelerinden birinde doğmuş, fazla mürekkep yalamaya fırsat bulamadan Bolşevik Parti saflarına katılmıştı. Ülke büyük bir kırılmaya doğru gidiyor, Çar'ın suyu ısınıyordu. *Lenin* adında biri çıkmış; *iş, ekmek, eşitlik* diyor, *sınıfsız bir toplum* türküleri söylüyor ve kitleleri peşinden sürüklüyordu. Genç Nikita da çağrıya kulak verenler arasındaydı. *Devrim çağrısı, taşra sıkıntısını bastırmıştı.*

Çar'ın devrilmesinin ardından patlak veren iç savaşta Kızıl Ordu saflarında ter döktü. Kızıl rejimin Sovyet Rusya'da kök salmasının ardından Moskova'ya giderek Stalin Sanayi Akademisi'nde bir süre eğitim gördü. 1931'de Komünist Parti'de çalışmaya başlamıştı ve istikbal vadeden bir yoldaştı. İkinci Dünya Savaşı'ndan hemen önce, partinin en yüksek karar alma organı olan Politbüro'ya girmeyi başarmıştı. Savaş sırasında ordunun partiye sadakatini sağlamakla görevli politik komiserlerden biri olarak cepheden cepheye koştu.

Kruşçev Stalingrad Kuşatması sırasında cephede, ortada.

Büyük diktatör Stalin 1953'te öldüğünde onun tahtına oturacak adaylar arasında adı geçenlerden biri de Kruşçev'di. Kendisine çok az şans verilse de, ayak oyunlarının yağmur gibi yağdığı fırtınalı bir Kremlin sürecinin ardından *patronun* koltuğuna oturmayı başaracaktı. Her ne kadar parti içi muhalefeti dindirip kendini sağlama alması birkaç yılını alsa da, 1956 yılı Şubat ayında Yirminci Parti Kongresi'ndeki gizli oturumda yaptığı konuşmayla artık ipleri tamamen eline aldığını gösteriyordu. Bu tarihî konuşmasında Stalin'i ve dönemini lanetlemiş, ülkenin ve rejimin tarihinde yeni bir sayfa açmıştı.

Bu konuşmayla Rusya'da Stalin'den arınma dönemi *(de-Stalinisation)* başlıyor, Kruşçev makyaj kabilinden bazı düzenlemelerle rejimi daha sempatik göstermeyi hedefliyordu. Bunda kısmen başarılı da oldu. Bu arada ekonomiye de el atmış, halkın yaşam standardını yükseltmeye çalışırken, kültürel ve entelektüel hayattaki özgürlüklerin sınırını genişletmeye soyunmuştu.

Kruşçev'in, 20. Kongre'de okuduğu Stalin'in suçları hakkındaki gizli rapor o yıllarda, dünya genelindeki komünist hareketlerde bir dalgalanma yaratmıştı. Çin Devrimi'nin lideri Mao sonradan bu kongreyi Sovyetlerde 'geriye dönüşün' başladığı tarih olarak ilan edecek ve Dünya Komünist Hareketi, Pekin-Moskova ekseninde büyük bir bölünme yaşayacaktı. Türkiye Sosyalist Hareketi literatürüne 70'li yıllarda biraz da karikatürleştirilerek *sosyal faşistler-Maocu bozkurtlar* kavgası şeklinde yansıyan bu ayrışmanın kökeni işte bu 20. Kongre'ye dayanıyordu.

Tarımdan uzaya her alana koşturuyordu. 50'li yılların ortasında bir yandan '*Bakire Topraklar*' programıyla Kazakistan ve Sibirya'nın el değmemiş devasa arazilerini tarıma açıyor, diğer yandan Sovyet uzay programına para akıtıyordu. İlk uydu, ilk hayvan ve ilk insan onun döneminde uzaya çıkmıştı! Her füzeyle birlikte Kruşçev'in popülaritesi de artıyordu. Ancak iktidarı başarı hikâyelerinden ibaret bir peri masalı olmaktan uzaktı.

Batı ve Doğu, en çok Kruşçev'in iktidarında kafa kafaya geldi. Önce Rusların Amerikan U2 casus uçağını Rusya üzerinde düşürmesiyle çarşı karıştı, ardından da Berlin Duvarı'nın inşasıyla iki tarafın düşmanlığı betonlaştı. Son olarak da dünyayı getirip nükleer savaşın eşiğine bırakan *Küba Füze Krizi* patlak verdi. Yine de

Kruşçev uzaydaki ilk insan Yuri Gagarin'le Kızıl Meydan'da Sovyetlerin bu büyük başarısını kutluyor. Batı'ya mükemmel bir gol atmıştır, keyfine diyecek yoktur...

bunların hepsinden tarafların zekice hamleleriyle sıyrıldık ve dünyamız bir kaza kurşununa gitmekten kurtuldu. Öte yandan tüm bu krizlere rağmen Kruşçev, Batı'yla barış içinde ama mesafeli bir yaşam sürme konusunda ısrarcı oldu. Ancak önce Stalinizm'i lanetleyip ardından da Batı'ya karşı bu *hem severim-hem döverim* politikasını izlemeye başlayınca, Çin bu *'kişiliksiz duruşa'* çok kızdı ve Kruşçev'i komünizme ihanetle suçladı. İşte birçok siyaset bilimcinin Batı'nın büyük şansı olarak değerlendirdiği 1960'taki Çin-Rusya kopuşu bu şekilde gerçekleşti. Batı bu olaydan sonra, *"Sovyetlerle zor başa çıkıyoruz, ya bir de güçlerini birleştirseydiler ne yapardık!"* sorusunu sıklıkla soracaktı.

Bu sıra dışı Sovyet lideri her ne kadar Batı'yla tatlı sert bir muhabbete girse de, uydu devletlere karşı geleneksel Kremlin çizgisinden sapmadı. Öyle ki 1956'da Macaristan'daki rejim karşıtı kalkışmayı acımasız bir şekilde bastırmıştı. Macaristan'da yapılanlar, Rusya'nın NATO'ya karşı kurduruğu Varşova Paktı'nın ilk icraatıydı.

Ancak Sovyet derin devletinin Kruşçev'in bu bir nevi *erken dönem Obama* tavırlarına daha fazla tahammül etmeye niyeti yoktu. Parti elitlerinin gözünden düşen Rus lider, halefi Leonid Brejnev'in ayarttığı muhalifler tarafından emekli edildi. Bunun için klasik *'sağlık koşulları'* bahanesi devreye sokulmuştu. Oysa turp gibi sağlam olan Kruşçev, zoraki istifasının ardından ölümüne dek bunalımlar içinde yaşayacaktı.

12 Ekim 1960'ta Kruşçev'in BM oturumunda pabucunu çıkarak kürsüye vurması büyük sansasyon yaratmıştı. Dünya liderlerinin katıldığı oturumda 3. Dünya ülkelerinin durumu tartışılıyordu. Kruşçev, tüm kolonilere bağımsızlık verilmesi için bir önerge sunmuştu. SSCB'nin böyle bir öneride bulunacağı bilindiği için Batılılar, Filipinli elçiye *'kolonilerde gelişen hayat'* konulu bir konuşma hazırlatmıştı. Kruşçev, elçinin konuyu sulandırdığını hissederek ilk önce elinde tuttuğu kol saatiyle kürsüye vurarak söz alma girişiminde bulundu. Ancak saat bozuldu. Sinirlenen Kruşçev bir anda ayağındaki ayakkabıyı çıkartarak ökçesiyle masaya vurmaya başladı. Çıkan ses öylesine şiddetliydi ki, oturum başkanı elçinin konuşmasını keserek sözü Kruşçev'e vermek zorunda kaldı! Bu hadise daha sonradan Kruşçev'in bir fotoğrafına yapılan foto montajla ölümsüzleştirilecekti...

AKILDA KALANLAR

- ✓ 17 Nisan 1894'te Ukrayna'nın Kalinovka şehrinde doğdu. Babası maden işçisiydi. Çocukluğu kömür ve sanayi merkezi Donetsk'te geçti. Devrimden önce işçi teşkilatlarında görev aldı. 1918'de girdiği Komünist Parti'de çalışkanlığıyla göz doldurunca Allah yürü ya kulum diyecekti.
- ✓ 11 Eylül 1971'de Moskova'da öldü. Novodeviçiy Manastırı Mezarlığı'na gömülmüş, Amerikalılara karşı yeteri kadar diş gösteremediği için gözünden düştüğü sistem onu törensiz bir şekilde uğurlamıştı.
- ✓ Stalinizm'i lanetlese de hem parti içinde hem de dış politikada yeri geldiğinde Stalinist yöntemleri uygulamaktan kaçınmadı. Stalin öldüğünde iktidar varisleri arasında beşinciydi. Akılcı hamlelerle aradan sıyrılmayı bildi.50'li yılların sonunda Rusya'nın sanayi ve tarım üretimini hissedilir derecede arttırmış, halkın

alım gücü yükselmişti. Kısa süreli de olsa Rus halkına rüya gibi günler yaşatmıştı.

- ✓ Sovyetler onun zamanında bir uzay gücü oldu. İşin bilimsel kısmıyla pek ilgili değildi. Uzay çalışmaları onun için prestij ve Amerika'ya atılan gollerden ibaretti.
- ✓ Batı'yla doğrudan karşı karşıya gelmekten kaçınsa da, kapitalist ve komünist blok arasındaki ekonomik mücadeleyi hızlandırdı. *Barış içinde birlikte yaşama* (peaceful co-existence) adını verdiği bu politikayı, Amerika ve İngiltere'yle köprüler kurmaya çalıştığı bir sırada Rusya üzerinde bir Amerikan casus uçağının düşürülmesiyle rafa kaldırdı.
- ✓ Silahlanma yarışında Amerika'nın gerisine düştükleri gerekçesiyle Küba'ya nükleer füze yerleştirmeye kalkışınca, dünya nükleer bir savaşın eşiğine geldi. 13 gün süren kriz, Rusların Küba'daki füze rampalarını sökmesine karşılık, Amerikalıların Küba'yı işgalden vazgeçmesinin yanı sıra Türkiye ve İtalya'da Sovyetlere karşı konuşlandırılmış nükleer füzeleri kaldırmayı kabul etmesiyle atlatıldı. Dönemin Rus derin devleti bunu açık bir hezimet olarak değerlendirse de, tarafsız gözlemciler krizden Kruşçev'in kârlı çıktığında hemfikirdir.

Kruşçev'in ilk gençliğinde çoban, tesisatçı ve madenci olarak çalıştığını, başa geçene dek Stalin'in yancısı gibi hareket ettiğini, rejimin en büyük başarılarından biri olan ünlü Moskova Metrosu'nun inşasında aldığı rolle parti içinde sivrildiğini, Stalinizm'i lanetlediği konuşmasının tam 6 saat sürdüğünü, iktidardayken Amerika'yı ziyaret eden iki Rus liderden (diğeri Gorbaçov) biri olduğunu, 1971'de kaleme aldırdığı anılarının ancak Gorbaçov döneminde yayımlanabildiğini ve ölene dek Parti Genel Sekreterliği'ni yürütmeyen iki liderden (diğeri yine Gorbaçov) biri olduğunu **biliyor muydunuz?**

Elleri terliyordu. Tüfeği kavradığı sol eli neredeyse taş kesmişti. Aşağıdaki gürültüye bakılırsa konvoy yaklaşıyor olmalıydı. Gözünü dürbünden ayırmadan sağ elini pantolonuna sildi. Parmağı avına yaklaşan bir yılan misali tetiğin etrafına usulca dolandı. "*Gel bakalım Sayın Başkan gel*" diye mırıldandı. *Evet, işte hedefte!* Nefesini tuttu. Rüzgar, mesafe, hareketli hedef! Parmağı kasıldı. Güm! Başkanın kafası öne düştü.

Hızlı yaşadı genç öldü; insanoğlunu Ay'a çıkardı!

JOHN FITZGERALD KENNEDY 'JFK'

(1917–1963)

"Evet, sevgili Amerikalılar! Ülkem benim için ne yapabilir diye değil, ben ülkem için ne yapabilirim diye sorun!"

JFK

Amerika'nın 35. başkanı olan John Fitzgerald Kennedy, daha ziyade ülkenin en renkli ve tartışmasız en güçlü başkanı olarak dikkatleri üzerine çekmişti. Küba ve Berlin krizleriyle başa çıkmak zorunda kaldı. Adı aşk skandallarına karıştı. Hayatı, gerek başkan olmadan önce, gerekse de olduktan sonra yaşadıklarıyla aksiyon romanlarına taş çıkarttı. Dallas'da, halen bile üzerindeki sis perdesi kalkmayan bir suikasta kurban gittiğinde sene 1963'tü.

Babası gemicilikten, borsadan ve film sanayiinden parayı fazlasıyla kaldırdığı için bir eli yağda bir eli balda büyüdü. Hem kendisinin hem de kardeşlerinin tüm hayatını garanti altına alacak bir birikim yapılmıştı. Onlara düşense bunların hakkını vermekti. Ailece büyük hedeflere kilitlenmişlerdi. Bir yandan spor dallarında *Kennedy* soyadlılar sık sık ön plana çıkarken, diğer yandan da Demokrat Parti ve Katolik Kilisesi çevrelerinde göz dolduruyorlardı.

Baba *Joseph Kennedy* 1938'de Amerika'nın Londra'daki büyükelçisi olduğunda, oğul *Kennedy* bir süre onun sekreterliğini yürüttü. Meraklı ve fazlasıyla girişken bir çocuktu. Bu zaman zarfında gördüklerinden hareketle Harvard'daki tezini hazırladı. Tezinde İngiltere'nin yaklaşmakta olan savaşa ne kadar hazırlıksız olduğunu

Kennedy başkanlık adaylığı için yollarda. Halktan oy toplamak için ateşli ama bir o kadar da gerçekçi sokak nutukları atıyor (Ekim 1958, Boston).

irdeliyordu. 1940'ta bu tezi, *Why England Slept* (İngiltere neden uyudu?) başlıklı bir kitaba dönüşüp çok satanlar listesine girince, çevredekiler "*Bu çocukta iş var!*" demeye başladı.

Savaş patladı ve genç *Kennedy* donanmaya katıldı. Savaşın en sıcak günlerinde Güney Pasifik'teydi. Solomon Adaları civarında

komuta ettiği torpido botu Japonlar tarafından batırılınca, *John* dalgaların arasında Azrail ile burun buruna geldi. Hem kendisini hem de 6 adamını ölümün kıyısından çekip alması, kahramanlık madalyaları olarak ona geri döndü. Kendi isteğiyle tekrar cepheye dönmesi, ilerleyen yıllarda efsaneleşecek adının duyulmasında önemli bir rol oynayacaktı. *Vatansever ve kahraman bir asker!* Tam da Amerikalıların istediği gibi. Savaşta yaşadıklarından dolayı sırtındaki ağrılar depreşti ve askerlik kariyeri böylece bitmiş oldu. Bir süre gazetecilik yaptı. Ağrılarıysa ölene dek onu rahat bırakmayacaktı.

Ailesinin siyasette büyük iş yapacağına kesin gözüyle baktığı büyük kardeşi *Joe* savaşta ölünce, bu beklentileri kendisi omuzlamak durumunda kaldı. *Kennedy* ailesini hayal kırıklığına uğratmayacak ve hiçbir seçimi kaybetmeyecekti. 1946'da kongre için girdiği seçimlerde rakiplerini tek tek geçip cumhuriyetçi adayı hezimete uğrattığında henüz 29 yaşındaydı. Temsilciler Meclisi'nde geçirdiği üç dönem boyunca (1947–53) orta karar bir liberal olarak boy gösterdi. Daha iyi çalışma şartları, daha yüksek gelir, düşük kiralar ve yaşlılar için daha iyi sosyal güvenlik şartları gibi gündem maddelerini kovaladı. Bu arada Soğuk Savaş politikalarının ilk destekçilerinden biri olarak göze çarptı. Temelde Sovyetlere Avrupa'da göz açtırmamayı hedefleyen *Truman Doktrini*'ni ve *Marshall Planı*'nı gönülden desteklese de Truman yönetiminin Asya'da yaptıklarını şiddetle eleştiriyordu.

Temsilciler Meclisi'nde keyfi tıkırındaydı ama burası kariyer peşinde koşan Kennedy ailesi için pek de eğlenceli bir yer sayılmazdı. Gözü Senato'daydı. Bu hususta tüm ailesi seferber oldu. Eyalet çapında düzenledikleri *Kennedy Çayları* ile kapı kapı dolaşıp oy istediler. Nitekim sonuçta istedikleri oldu ve *Kennedy* rakibini alt edip Senato'nun yolunu tuttu.

Bir yıl sonra, 1953'te, *Jacqueline Lee Bouvier* ile evlendiğinde Kennedy efsanesi biraz daha serpilmiş oluyordu. *Jacqueline* çok güzel ve eğitimli bir kadındı. Hatta neredeyse bir model havasında olmasıyla Kennedy'nin medyaya verdiği fotoğrafı güçlendirmiş;

Kennedy efsanesini tamamlayan en büyük unsur, Jacqueline'le evlenmesi. İkiliyi göz kamaştırıcı bir şekilde başlayıp dramatik bir şekilde sona erecek hızlı bir hayat bekliyor (NewPort, 1953).

seçkin bir aileden gelen güzel *Jackie*, yakışıklı siyasetçiyi tamamlayarak Amerikan seçmenlerinin tavlanması açısından harika bir çift olmalarını sağlamıştı. *Karizma, zenginlik, gençlik ve güzellik!* Bunların hepsini harmanladığınızda ortaya Kennedy ailesi çıkıyordu.

Fakat Kennedy'yi Senato da kesmedi. Yükselmek için her şeye sahipti, neden dursundu ki? 1956 seçimlerinde *Stevenson*'ın başkan yardımcılığı için aday oldu. Neredeyse kazanıyordu. Ama önemli değildi. TV'den canlı yayınlanan şövalyece yapılmış mağlubiyet konuşmasıyla 40 milyon eve ulaşmış, bir gecede ülkenin en tanınan siyasi aktörlerinden biri olmuştu! Bu aynı zamanda bir sonraki seçim kampanyasının da işaret fişeği oluyordu. Bir gazete o günlerdeki Kennedy için *acelesi olan genç bir adam* benzetmesini yapacaktı ki haksız sayılmazdı. Hedef büyütmüştü. Başkan olmak istiyordu! Bir Katoliğin başkan seçilemeyeceğine dair olan yerleşik kanıyı yıkmak için gayretini iki katına çıkarması gerektiğinin farkındaydı.

Seçimlere kadar geçen sürede yaptıkları, Amerika'daki başkan adayları açısından bir standart olacaktı: Ailece steril pozlar vermeler, babasının aldığı uçakla bir eyaletten diğerine giderek kendini anlatmalar, seçkin üniversitelerden mezun parlak tiplerden bir danışmanlar ordusu kurmalar (ki bunların arasında Harvard mezunu kardeşleri Robert ve Edward da vardı) ve o dönemin Amerikası için yeni sayılabilecek daha nice atraksiyonlar...

Bu iyi kurgulanmış önseçimler sürecinde rakiplerini sırasıyla saf dışı bırakan *Kennedy*, Katolik olmasının yarattığı soru işaretlerini sık sık kiliseyle devlet işlerinin ayrılması gerektiğine olan inancını tekrarlayarak saf dışı etmeye çalışıyordu. En nihayetinde demokratların adayı olarak Cumhuriyetçi *Richard Nixon*'a rakip olmayı başarmıştı. Rakibine nazaran genç olmasının avantajlarını her fırsatta kullanıyor, hitabetini konuşturuyordu. Adaylığı kabul konuşması sırasında sarf ettiği *"Yeni bir ufkun eşiğinde duruyoruz"* (We stand on the edge of a New Frontier) cümlesi klasikler arasına girecek, o andan itibaren *Kennedy*'nin başkanlık programlarına *New Frontier* adı verilecekti. O günlerde popüler kültür diline, bu iddialı başkan adayının yükselen grafiğini tanımlamak için kullanılan yeni bir deyim daha ekleniyordu: *Kennedy Style*. Bu sihirli iksir, *John*'un şatafatlı, seçkinci, karizmatik ve (babadan) zengin görüntüsüyle *Jacqueline*'in güzelliği ve moda ikonu hallerinin bileşiminden oluşuyordu (Jacqueline, o günlerde, şehirli Amerikalı kadınların çoğunu elbise ve şapka tercihi söz konusu olduğunda, fareli köyün kavalcısı gibi peşine takmış sürüklüyordu!)

Tüm bu yığınak zor da olsa işe yaramış ve *Kennedy*, *Nixon*'ı, 120 bin oy farkla (toplam oy 70 milyondu) geçmeyi başarmıştı. Seçim kampanyası boyunca *Nixon*, *Eisenhower*'ın mirasına sahip çıkarken, sloganı *"Gelin bu ülkeyi tekrar harekete geçirelim!"* (Let's get this country moving again) olan *Kennedy*, şaha kalkan işsizlikten, yerlerde sürünen ekonomiden, Rusların nükleer füze konusunda Amerika'ya nal toplatmasından ve Küba'daki yeni komünist hükümetten dem vuruyordu. Ama seçim kampanyasına asıl damgasını

Kariyerinin en zorlu rakibi Kruşçev'le Viyana'daki Amerikan Elçiliği'nde ilk kez biraraya geliyor. İki rakip çaktırmamaya çalışsa da birbirlerini şöyle bir tartıyorlar. İlerleyen günlerde yumruklar sıkılacaktır (Haziran, 1961).

vuran, adayların televizyonda canlı yayınlanan karşılıklı tartışmaları oldu. Dört kez yapılan bu tartışmaların her birini yaklaşık 85 ilâ 120 milyon dolayında Amerikalı takip etmişti! *Siyasette yeni bir çığır açılıyor, görüntülü medya önemli bir aktör olarak sahaya çıkıyordu.* Aslında tartışmalarda her iki aday da birbirlerine belirgin bir üstünlük kuramasa da *Kennedy*'nin kameralar önündeki etkileyici pozları, artistik *Harvard* aksanı ve kirli sakalıyla yorgun görünen *Nixon*'a nazaran daha dinç ve taze bir fotoğraf vermesi birçok izleyiciyi *Kennedy*'nin tartışmaları kazandığına ikna etmişti. *O günden itibaren imaj, siyasetin ayrılmaz bir parçası olacaktı!* Çiçeği burnunda Başkan bu yeni mecranın tadını bir kez almıştı. Göreve başlar başlamaz haftalık basın toplantılarıyla milyonlara seslenmeye soyundu. Böylelikle *ulusa sesleniş* geleneğini de başlatmış oluyordu. Amerikan başkanı seçilen en genç siyasetçi ve ilk Roman Katolik olan Kennedy'yi zorlu bir yol bekliyordu.

İktidarı 1037 gün sürdü ve ilk günden itibaren tempolu bir aksiyon filmi izlenimi verdi. Soğuk Savaş'ın iklimi gereği kendisini

özgürlüklerin koruyucusu pozisyonuna oturtan *Kennedy*, yemin konuşmasında, "*İnsanoğlunun uzun tarihinde sadece birkaç kuşağa özgürlükleri savunma görevi verildi ve ben de bu görevi memnuniyetle karşılıyorum!*" demişti ama iktidarının ilk dış politika sınavından çakacaktı. Selefi *Eisenhower*'ın iktidarının son günlerinde CIA, Kübalı göçmenleri eğitip silahlandırarak Castro rejimini devirmeyi planlamıştı. Genelkurmay başkanı bu planı başarıyla Kennedy'ye pazarladı. Ama *Domuzlar Körfezi* olarak bilinen bu operasyon fiyaskoyla sonuçlanınca *Kennedy*'nin rengi attı. İlk golü yemişti. Sorumluluğu üstlense de babasına, "*Bir daha genelkurmay başkanından gelen hiçbir önerinin üzerine balıklama atlayamayacağım*" diyecekti.

Sovyet lideri *Nikita Kruşçev*, 1961 yılı Haziran ayında Viyana'da buluştuklarında, muhatabını muhtemelen toy bulmuş olsa gerek, hemen kendince hamlelere girişti. Berlin Duvarı'nın inşasını emrettiği gibi Doğu Almanya'yla da ayrı bir barış anlaşması imzalamaya kalktı. Ama *Kennedy* de savaş görmüş biriydi. "*Pilavdan dönenin kaşığı kırılsın*" dedi ve ulusal muhafızlarla yedek birlikleri harekete geçirdi. *Kruşçev* anlaşma meselesinde çark etti. Rakibini şöyle bir yoklamıştı. Ancak *Kennedy* özgürlükleri savunma konusunda ciddi olduğunu göstermek istiyordu. O günlerde düşmana tek bir iğne deliği kadar bile olsa boşluk bırakmamak esastı. Batı Berlin'e uçup o tarihî "*Ben de bir Berlinliyim!*" (Ich bin ein Berliner) başlıklı konuşmasını yaptı. Ancak taraflar el ense çekmeye devam etme konusunda kararlıydı. Bu kez Ruslar bir adım attı. Ekim 1962'de Küba'ya Sovyet nükleer füzelerinin yerleştirildiği ortaya çıktı! *Kennedy* gürledi: "*O füzeleri derhal sökün!*" Aynı zamanda adaya füze taşıyan Sovyet gemilerinin durdurulması için Küba'yı ablukaya aldırdı. Dedikleri yapılmazsa adayı işgal edeceğini de açıkladı. Sürekli el yükseltiyordu. Tam 13 gün boyunca dünya hop oturup hop kalktı. En sonunda *Kruşçev*'in füzeleri sökeceğini açıklamasıyla olası bir savaşın eşiğinden dönüldü. *Küba Füze Krizi* yatışmış, bu arada yürütülen gizli pazarlığın sonucu olarak Türkiye'deki Jüpiter nükleer füzeleri de Amerika tarafından sessiz sedasız kaldırılmıştı.

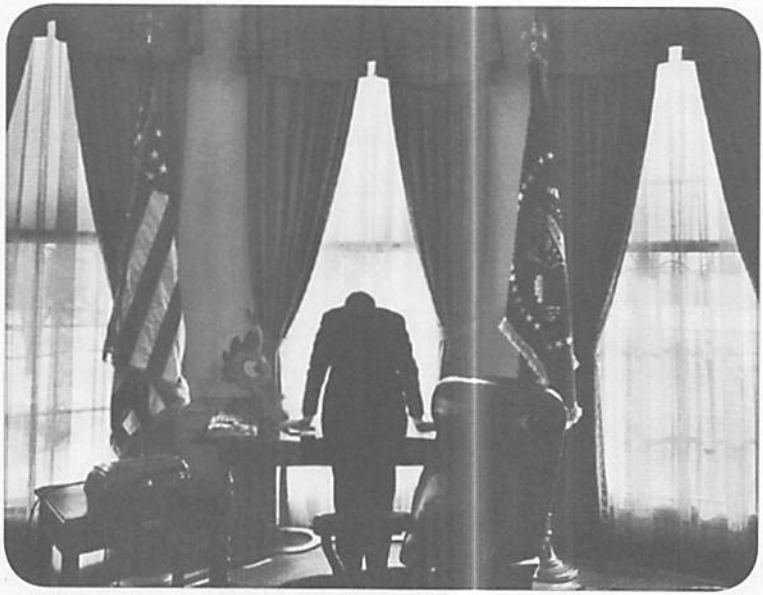

Dünyanın yüreğini ağzına getiren Küba Füze Krizi sırasında; gergin, sinirli, düşünceli. Beyaz Saray'da yalnız bir adam...

Bundan 10 ay sonra *Kennedy*, *Kruşçev* ve İngiliz Başbakan *Harold Macmillan*'la birlikte hem nükleer denemeleri yasaklayan anlaşmaya hem de böylelikle dışarıdaki en büyük başarısına imza atıyordu. Ancak diğer yandan da komünizmin yayılmasını engellemeye olan kararlılığı onu büyük bir belaya, Vietnam'a doğru sürüklüyordu. Güney Asya'daki bu kaynayan kazana *Eisenhower* gibi sadece yardım malzemesi ve para yollamakla kalmamış, aynı zamanda 15 bin askerî danışman da göndermişti. 15 bin danışmanın zaruri olduğu bir durumun söz konusu olmadığı ortadaydı. *Kennedy Vietnam'a savaşacak asker yolluyordu*. Vietnam'daki çatışmalar zamanla çığırından çıkacak ama *Kennedy*'nin ömrü nasıl bir bataklığa düştüklerini görmeye yetmeyecekti.

Dışarıda oldukça saldırgan ve iddialı politikalar izleyen *Kennedy*'nin nedense içeride eli kolu bağlanmıştı. En büyük iki vaadini; büyük gelir vergisi indirimini ve yurttaş haklarıyla ilgili

düzenlemeyi geçirememişti. Bu ikisi ancak onun ölümünden sonra kongreden geçebilecekti.

Nihayet 1961'de Kennedy'yi tüm diğer liderlerden farklı kılan o inanılmaz vaat geldi: *Ay'a gidiyoruz!*

Sovyetler peş peşe yaptıkları hamlelerle uzaya ilk hayvanı, ilk uyduyu, ilk insanı ve ardından da ilk kadını yollamışlar ve Soğuk Savaş cephesinde bir anda çok gollü galibiyetler almışlardı. Bu farkı ancak akıl almaz bir adımla kapatabileceklerini bilen *Kennedy*, 60'lı yıllar bitmeden Ay'a insan indireceklerini vaat ederek dünyayı şok etti. Çoğu kimse bu vaade *"Klasik siyasetçi işte!"* diyerek burun kıvırsa da *Kennedy*, ulusu ve bilim camiasını bu hedefin ardında birleştirmeyi başardı. Rusları alt etme ve evrenin sırlarını çözme güdüsüyle beslenen seferberlik ruhunun sonunda yapılan çalışmalar meyvesini verecek, bir hayal gerçek olacak ama Kennedy bunu da göremeyecekti.

Hem içeride hem de dışarıda fazlasıyla popüler bir başkan oldu *John F. Kennedy*. Bazen sanki bir anda birden fazla yerde olabiliyormuşçasına bir yandan sağlıklı yaşamı teşvik ediyor, diğer yandan memurların moralini yükseltmeye çalışıyor; bir yandan Beyaz Saray'ı yetenekli danışmanlarla doldururken, öte yandan başkenti güzelleştiriyordu. Her yerde o gülümseyen ama kararlı simasıyla arz-ı endam ediyordu. Tüm bu parıltılı koşuda karısı bir an olsun yanından ayrılmıyor; film yıldızlarını andıran ikili, Amerikan kültürünün ayaklı temsilciliğini yapıyordu. *Ama bu peri masalı fazla uzun sürmeyecekti.*

Kennedy 1964 seçimlerindeki rakibi Cumhuriyetçi Senatör *Barry Goldwater*'ı çok rahat geçeceğini düşünüyordu. Bunun için ise Demokrat Parti'nin seçimlere dikensiz gül bahçesi olarak girmesi gerekiyordu. Ancak Başkan Yardımcısı *Lyndon Johnson*'ın seçim bölgesi olan Teksas'ta Demokrat Partili valiyle eyalet senatörü arasındaki husumet, bu birlik ve beraberlik tablosunu bozuyordu. Duruma el atmak isteyen Başkan bu iki adamıyla birlikte eyaleti turlama kararı aldı. 1963 yılının 22 Kasım Cuma günü karısıyla

birlikte Dallas'ta üstü açık limuzinle şehir merkezine doğru ilerliyorlardı. Saat tam 12:30'da meydana gelen iki patlama gökyüzünün sessizliğini yırttı. Mermilerden biri *Kennedy*'nin boynuna, diğeri de başına isabet etmişti! Hastaneye ulaştırılamadan öldüğü ilan edildi. Amerika şoktaydı! Ama devlet işleri beklemezdi. Yardımcısı *Johnson*, *Kennedy*'nin naaşını başkente götüren uçakta yemin ederek görevi üstlendi. Suikast sanığı olarak 24 yaşındaki Dallaslı *Lee Harvey Oswald* tutuklandı ama iki gün sonra mafyayla bağlantılı bir kulüp sahibi olan *Jack Ruby* tarafından Dallas Polis Merkezi'nin bodrumunda vuruldu. Bu alelacele yapılan temizlik halen bile devam eden "*Kennedy'i kim öldürttü?*" muhtevalı tartışmalara kapı aralarken, ABD Başsavcısı *Earl Warren*'ın liderliğini yürüttüğü komisyon meseleyi uzatmadı. Onlara göre ortada komplo falan yoktu ve *Oswald* işi tek başına kotarmıştı. Ancak bu baştan savma açıklama kimseyi tatmin etmeyecekti. Sorular ve teoriler havada uçuşuyordu. Bu kez 1979'da Amerikan Temsilciler Meclisi'nden özel bir komite "*Cinayetin Oswald tarafından işlendiği kesin ama ses akustiği incelemeleri bize hedefi ıskalamış ikinci bir tetikçi daha olduğunu gösteriyor!*" dedi. Bu bulgu, Başkan'ın *Domuzlar Körfezi* fiyaskosunu ele alma şeklinden dolayı öfkesini çektiği CIA ya da Adalet Bakanı olan kardeşi *Robert Kennedy*'nin kan kusturduğu mafya tarafından düzenlenen bir komployа kurban gittiği şeklindeki teorileri daha da alevlendirdi. 20. yüzyılın en ses getiren siyasi cinayeti olan *Kennedy* suikastı halen üzerinde binbir türlü komplonun, tezviratın ve tartışmanın kol gezdiği bir gayya kuyusu olarak tüm yönleriyle aydınlatılmayı bekliyor.

Çok belli etmemeye çalışsa da Kennedy, sıkı bir Katolikti...

John Kennedy ölmüştü ama *Kennedy* efsanesi halen yaşıyor-

Ve o korkunç son... Bu kadar parıltılı bir yaşamın sahibi için ne de dramatik bir ölüm! Halen bile üzerindeki esrar perdesi aralanmamış olan suikastın gerçekleştiği an. Jacqueline korku ve şaşkınlıkla kocasının parçalanmış kafasından uzaklaşmaya çalışıyor. Gizli servis ajanından nafile bir hamle...

du. Kardeşleri kolları sıvadı. Hem *Robert* hem de *Ted Kennedy*, ilki 1968'de, ikincisi 1980'de olmak üzere başkanlık için yarıştı. Ancak trajedi kelimesi *Kennedy* ailesi ile eş anlamlı olmuştu. Zira 1968'de Robert da seçim kampanyası sırasında suikasta kurban gitti!

John F. Kennedy günahları ve sevaplarıyla bir döneme damgasını vurup göçüp gitti. Vietnam Savaşı'nın büyümesine yol açan siyaseti ve ülkesindeki siyahların yurttaşlık haklarının iyileştirilmesi için gösterdiği çabaya rağmen fazla yol alamaması ağızlarda buruk bir tat bırakmıştı. Ancak Sovyet yayılmacılığına karşı dik durması, Afrika ve Asya ülkelerine yaptığı cömert yardımlar, dünyayı nükleer silahlardan arındırmadaki samimi isteği ve genel olarak dünyanın daha iyi bir yer olması için gösterdiği eksik ama içten çabasıyla birçokları tarafından şükranla anılıyor. Son olarak 12 Eylül 1962'de Teksas'taki Rice Üniversitesi'nde yaptığı ünlü "*Ay'a gidiyoruz*" konuşmasından bir cümleyle *Kennedy*'i huzurunuzdan alalım:

"*Ay'a gitmeyi seçtik... Ay'a gitmeyi kolay olduğu için değil, bilakis zor olduğu için seçtik!*"

BUNLAR DA VAR

- ✓ 29 Mayıs 1917'de Massachusetts'de doğdu. 1946'da siyasete girdi. 8 yıl sonra başkan seçildiğinde henüz 43 yaşındaydı!
- ✓ Karısı *Jackie*, yasını tamamladıktan sonra 1970'te zengin Yunan armatör *Aristotle Onassis*'le evlenerek magazin sayfalarını süslemeye devam etti. Bir süre sonra boşanan eski *First Lady*, 1970'lerde yüksek profilli bir kitap editörü olarak tekrar kamuoyunun karşısına çıktı. 1994'teki ölümüne dek ülkesinin en saygı gösterilen kadınlarından biri olarak yaşadı.
- ✓ Kennedy'ler ellerinde topladıkları tüm güce rağmen tarihin belki de en talihsiz ailelerinden biri oldular. Başkan *Kennedy*'nin abisi *Joe* 1944'te bombardıman uçağının patlaması sonucu öldü. Kız kardeşi *Kathleen* 1948'de yine bir uçak kazasında hayatını kaybetti. Oğlu *Patrick Kennedy* doğumundan sonra ancak iki gün yaşayabildi. 1963'te kendisi suikasta kurban giderken, beş yıl sonra kardeşi *Robert* da aynı akıbeti paylaştı. En küçük kardeş *Edward Kennedy* arabasıyla bir kadını ezince başkanlık hayalleri suya düştü. Son olarak 1999'da oğlu *John Kennedy Junior* da bir uçak kazasında öldü.
- ✓ Başkan *Abraham Lincoln*'den tam bir asır sonra, 1960'ta, Beyaz Saray'a girdi. *Lincoln*'ın *Kennedy*, *Kennedy*'ninse *Abraham* adına bir sekreteri vardı. Her ikisi de suikasta kurban gitti ve her ikisinin yerini de yardımcıları doldurdu.
- ✓ Babası *Joe Kennedy*'nin bilinenin aksine servetini alkol kaçakçılığı ve mafyayla ilişkileri sayesinde yığdığı iddiaları gündemden hiç düşmedi.
- ✓ Film yıldızı efsane sarışın *Marilyn Monroe* ile yaşadığı ilişki magazin tarihinin en büyük bombalarından biri oldu. İlişkileri *Kennedy*'nin başkanlığından önce başladı ve *Marilyn*'in şaibeli intiharına dek sürdü. Ölümünde hep *Kennedy*'lerin parmağı olduğuna inanıldı. Zira son zamanlarında *Marilyn* ilişkilerini uluorta her yerde dillendirmeye ve *John*'un kariyerini tehdit

etmeye başlamıştı. FBI'ın bu ilişkiyi başından itibaren takip ettiği biliniyordu. Kennedy ölünce ülkenin en güçlü ikinci adamı, sırdaşı ve Adalet Bakanı olan kardeşi *Robert*'ın FBI'ın elindeki belgeleri imha ettirdiği söylenegeldi.

Kennedy'nin çok sıkı bir James Bond hayranı olduğunu, *Profiles in Courage* adlı kitabıyla Pulitzer ödülü kazandığını, en genç başkan (43 yaşında) olduğunu, gazeteci olarak *Herald-American* gazetesi adına San Fransisco'daki BM Konferansı'nı, Postdam Konferansı'nı ve 1945 İngiltere seçimlerini takip ettiğini, suikasta kurban giden dördüncü Amerikan başkanı olduğunu, yelken, yüzme ve Amerikan futboluna meraklı olduğunu, Cezayir'in bağımsızlığını hararetle desteklediğini, hiçbir zaman yanında nakit para taşımadığını, kedi, köpek, at, kanarya gibi çok sayıda hayvan beslediğini, 20. yüzyılda doğan ilk başkan olduğunu, 1960'ta *Strategy of Peace* (Barışın Stratejisi) adlı başka bir kitap yazdığını, efsane şarkıcı *Frank Sinatra*'yla can ciğer kuzu sarması arkadaş olduklarını, Harvard'da siyaset bilimi okuduğunu ve sağ ayağının soldan kısa olduğunu **biliyor muydunuz?**

Yardımcıları ince kumaştan yapılmış gri ceketini giymesine yardımcı oldular. Yorgundu, hatta yorgunluktan dizleri bile titriyordu ama hayır, fazladan bir dakika dahi bekleyemezdi. Dışarıdaki uğultu kulakları sağır ediyordu. Ağır adımlarla balkona çıktı. Tiananmen Meydanı'nı dolduran ve milyona varan kızıl bir insan seli hep bir ağızdan bağırıyor, aşka gelmiş inliyordu. Onlar kazanmışlardı işte! Çin artık bambaşka bir ülkeydi!

Soykırımcı canavar, kahraman, diktatör, deha, halkın kurtarıcısı ya da kısaca Başkan

MAO ZEDONG

(1893–1976)

"Kaplanı uyandırırken uzun bir sopa kullan."

Mao

Mao, dünya nüfusunun dörtte birini neredeyse çeyrek asır yönetmiş ve önderlik ettiği komünist devrimle kurucusu olduğu Çin Halk Cumhuriyeti'ni dünyanın en güçlü ülkelerinden birine dönüştürmüştü. Yaptıklarıyla ya kahraman olarak alkışlandı ya da elinde milyonların kanını taşıyan bir diktatör olarak lanetlendi. Peki, hangisiydi dersiniz? Muhtemelen her ikisi de. Hiçbir zaman *Hitler* ya da *Stalin* kadar ön planda olmamış, ama yaptıklarıyla hiç de onlardan geri kalmamış ve hatta kurban sayılarına bakılırsa, ikisini de geçmişti! Belki de sahnede fazla görünmemesinin sebebi, ülkesini bir imparator gibi yönetmesine karşın basit bir adam olarak kalmayı tercih etmesiydi.

Türkiye'de Cumhuriyet kurulurken Çin'de komünistlerle milliyetçiler, ülkenin kuzeyini ellerinde tutan savaş ağalarına karşı mücadele ediyordu. Birkaç yıl sonra milliyetçilerin lideri *Çan Kay Şek* (Chiang Kai-shek) bu kez silahlarını komünistlere çevirecekti. Bunun üzerine Mao ve diğer komünistler ülkenin güneydoğusuna çekildi. 1934'e gelindiğinde milliyetçi güçler Mao ve adamlarını kuşatmıştı. İşte bu noktada, kendisini efsane yapacak *Uzun Yürüyüş*'ü (Long March) başlattı. Komünistler onun liderliğinde bir yıl boyunca yürüyüp 12500 km katederek ülkenin kuzeybatısında

Ortak düşman olan Japonlara karşı savaştıkları günlerde komünist Mao (solda) ve milliyetçi Can Kay Şek'le kadeh tokuşturuyorlar. Bir süre sonra boğaz boğaza geleceklerdir.

yeni bir üs kurdu. Kimi tarihçiler, Mao kültünün önemli ayaklarından biri olan bu yürüyüşü, *büyük kaçış* olarak isimlendirecekti ama önemli olan sonuçtu. Mao, dezavantajını, yürüyüşün faturası çok pahalıya patlasa da, avantaja çevirmesini bilmişti.

İkinci Dünya Savaşı patlak verince Mao ve Çan Kay Şek, ortak düşmanları Japonlara karşı güçlerini birleştirdi. Düşmanın tuş olmasının ardından taraflar Çin'in kaderine hükmetmek adına tekrar boğaz boğaza geldi. Komünistler, milliyetçilere nihai darbeyi 1 Kasım 1949'da vurdu ve Çan Kay Şek Tayvan'a kaçtı. Muzaffer

Yeni bir ülke kuran Mao, tasarlamış olduğu insan modeline ulaşmak için 1966 yılı Kasım ayında 'Büyük Proleter Kültür Devrimi'ni başlattı. Bu devrimin önemli ilk öğesi, Mao'nun adeta putlaştırılmaya varan öneminin kitlelere benimsetilmesinde aracı olan Mao Zedung Düşüncesi'ydi. Bu düşünce tarzıyla Mao, tek tip insan ütopyasını bir süreliğine de olsa gerçekleştirmişti.

Mao, ünlü Tiananmen Meydanı'nda Çin Halk Cumhuriyeti'nin kuruluşunu dosta düşmana ilan etti. *Ancak şu ana dek yaşananlar fragmandan ibaretti. Asıl film daha yeni başlıyordu.*

Ülke kurulmuştu ve her kurucu ekip gibi Mao ve diğer önde gelen kızıl liderler, toplumu yeniden şekillendirmek için kolları sıvadı. Zaten emekleme aşamasında olan sanayi, devlet kontrolü altına alındı ve diğer komünist ülkelerde olduğu gibi, çiftçiler kooperatiflere toplandı. Tabii ki yeni rejim, diğer devrim ürünü ülkelerde olduğu gibi, muhalefetin sesinin kesilmesi geleneğini de ıskalamadı. Kızıl Devrim'in dumanı henüz Çin'in üzerinde tüterken, bu gelişmeden fazlasıyla memnun olan Sovyetler, yeni yoldaşa her türlü yardımı yaptılar. Ama zamanla ikilinin arasına kara kedi girecekti.

Mao, komünizme daha 'Çinli' bir tat ekleme adına, 1958'de, *Geleceğe Atılan Dev Adım* (Great Leap Forward) adı verilen fantastik programını hayata geçirdi. Hedef seferberlik ruhuyla çalışarak

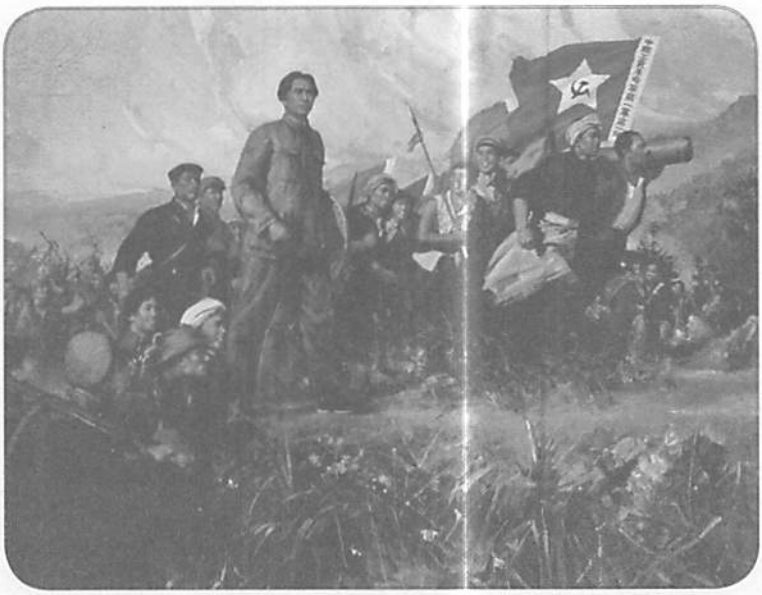

Mao, İleriye Doğru Büyük Sıçrama stratejisiyle kendi kendine yetebilen bir toplum hayal ederken, bu sıçramanın sonucu acı olmuş, milyonlarca insan kıtlıktan ölmüştü. Bu fiyaskonun ardından ülke yönetimindeki etkisi giderek azalacaktı. Mao döneminden bir propaganda posteri...

(söz konusu olan halkın çalışmasıydı tabii!) tarımda ve sanayide patlama yapmaktı. Ama patlayacak olan Mao'nun hayalleriydi. İnsanın makineleştirilmesinin yaratacağı sorunların göz ardı edilmesi sonucunda tarım üretimi, eskisini mumla aratır oldu. Bir de buna hasat kaldırmada yaşanan yetersizlikler, doğal afetler ve iklim koşulları eklenince kıtlık baş gösterdi; milyonlarca Çinli öldü. Söz konusu program rafa kaldırılırken, Mao'nun parti içindeki karizması da büyük bir darbe alıyordu.

Ancak yılların mücadele adamı öyle birkaç milyon kişinin ölümüyle pes edecek biri değildi! Sarsılan otoritesini tamir etmek adına bir öncekinden daha fantastik bir fikir buldu: *Kültür Devrimi* (Cultural Revolution). Özellikle kendisini neredeyse putlaştıran gençler ve ordu üzerindeki etkisini kullanarak 1966'da başlattığı

Amerikan Başkanı Nixon, 1972'de Çin'i ziyaret ederek Başkan Mao ile buluşmuştu. İki ülke arasındaki ilişkilerin normalleştirilmesini hedefleyen ve Soğuk Savaş'ın en önemli olaylarından biri olan bu ziyaret, aynı zamanda Çin ile Sovyetler arasındaki mesafeyi de açmıştı.

bu devrimle ülkenin *'himbıl, kirli ve ilerlemeye ayak bağı olan'* geleneksel değerlerine savaş açtı. Bu furyada da en az yarım milyon insan ölürken, başta Konfüçyüs'e ait olanlar olmak üzere, birçok yazıt, heykel, tapınak ya da kısaca eski düzenin dinî, felsefi ve sanatsal değerlerinin yanı sıra Batı'yı çağrıştıran ne varsa imha edildi. Öyle ki bir süre sonra iş çığırından çıkmış; *kültür* gitmiş, geriye sadece *devrim* kalmıştı. Birçok şehir anarşiden kıvranıyordu. Çaresiz kalan Mao, düzeni sağlaması için orduyu devreye sokmak zorunda kalacaktı.

Halkın kendisine taktığı isimle *'Başkan'* Mao, felaketle sonuçlanan tüm bu icraatlarına rağmen ölümüne dek sarsılmaz bir kudretle Çin'e hükmetti. Son yıllarını daha çok Amerika, Avrupa ve Japonya'yla köprüler kurmaya ayırmıştı.

NELERİ BAŞARDI?

Haklı olarak yukarıda neredeyse felaket makinesi *olarak resmettiğimiz Mao'nun, her ne kadar faturası acı olsa da, başarıları da olmuştu. Her şeyden önce kendisi doğduğunda Qing Hanedanlığı'nın kifayetsiz yönetimi altında dağılma noktasına gelmiş ve iç savaşlardan yıpranmış bir ülkeyi, tek bir bayrak ve yeni bir rejim altında birleştirmeyi başardı. Üstelik bunu, düşmanları tarafından kuşatılmışken, yanında küçük denebilecek bir gerilla ordusuyla paçasını kurtararak ve çiftçi sınıfına yaslanarak gerçekleştirmişti. Leninist/Stalinist düşünceye göre devrimin ana motoru işçi sınıfı (proleterya) olmalıydı. Ama Mao, bir tarım ülkesi olan Çin'de devrim işine soyunmuştu. Şehirler daha çok hükümetle bağlantılı çetelerin kontrolünde olduğu için ona kala kala köylü-çiftçi sınıfı kalmıştı ve o da elindeki malzemeyi akıllıca kullanarak devrimini gerçekleştirdi. Devrimin ardından bir tarım ülkesi olan Çin'i dünyanın en sanayileşmiş ülkelerinden birine ve ayrıca bir nükleer güce dönüştürmesi de dikkate değerdir. Yine Kore Savaşı'nda Kuzey Kore'ye destek vererek mevcut Kore Sorunu'nun ortaya çıkmasında ve Sovyetlerle arasına (*Kruşçev başlığında dile getirdiğimiz sebeplerden dolayı*) mesafe koyarak Soğuk Savaş'ın gidişatında oynadığı rolle de tarih üzerinde önemli bir etkiye sahiptir.*

BUNLAR DA VAR

- ✓ Zengin bir çiftçi çocuğu iken okumak için 13 yaşında evi terk etti. Öğretmen oldu. Pekin Üniversitesi Kütüphanesi'nde çalışırken Marksist felsefeyle tanıştı. Rusya'da komünist devrimin başarılı olması dikkatini çekti. 1921'de Çin Komünist Partisi'nin kurucu üyelerinden biri olarak devrimci mücadeleye başladı. 82 yaşında Parkinson'dan öldü.
- ✓ Amerikan Başkanı Nixon'ı 1972'de Çin'de ağırlayarak iki ülke arasındaki buzları eritti. Çin, küresel bir aktör olarak sahneye çıktı.
- ✓ Her ne kadar Çin'de *resmen* en büyük siyasi stratejist, askerî deha ve ulusun kurtarıcısı olarak kabul edilse de, ülkeyi dış

ticarete kapama ve geleneksel kültürü silme gibi politikaları halefleri tarafından reddedildi.

- ✓ Kültür Devrimi sırasında "*Ne kadar okursanız o kadar aptal olursunuz*" sloganını sıklıkla kullanmasına rağmen kendisi sıkı bir okurdu. Özelikle de halka yasakladığı klasik Çin şiirlerini. Ayrıca iyi bir şairdi.
- ✓ *Geleceğe Atılan Dev Adım* sonucu ölenlerin sayısının 18 ilâ 42 milyon aralığında olduğu tahmin ediliyor.
- ✓ Doğayla insanın mücadelesi olarak gördüğü için yüzmeye bayılırdı. Fırtınalı havalarda yüzme tutkusu korumalarının başını çok ağrıttı. Ayrıca uzun yürüyüşler yapmayı ve yaptırmayı severdi ki bu da hayatını uzun bir yürüyüşe borçlu biri için pek de şaşırtıcı olmasa gerekti. Spora düşkünlüğüne karşın favorisi İngiliz sigarası *Brand 555* olan iyi bir tiryakiydi.

Mao'nun Başkan Nixon'ın 70'li yılların başından itibaren Çin'e uzattığı zeytin dallarını karşılıksız bırakmamak adına dünya şampiyonası için Japonya'da bulunan Amerikan masa tenisi takımını 6 Nisan 1971'de Çin'e davet ettiğini, bunun üzerine Nixon'ın yirmi yıldan beri Çin'e karşı tatbik edilmekte olan ticari ambargoyu kaldırdığını ve Amerika'ya gelmek isteyen Çinlilere vize verileceğini açıkladığını, Amerikan ping-pong takımının yapmış olduğu bu ziyaretle, Çin ile Amerika arasındaki ilk temasların başladığını ve bu durumun uluslararası siyaset literatürüne Ping-Pong Diplomasisi olarak geçtiğini **biliyor muydunuz?**

Japonları haklamış, Fransızları defetmiş, sıra şimdi de Amerikalılara gelmişti işte. *"Hiç akıllanmayacak bunlar"* diyerek bıyık altından güldü. Bir kez daha sarsıldı sığınağı. Elindeki fincan titredi, çayı döküldü. Amerikan B-52'leri yukarıdan yağmur gibi napalm bombası yağdırıyordu. *Yine dağı taşı boş yere bombalayıp gittiler!* Yanık ağaç kokan ormanda gezerken öfkeyle yumruklarını sıktı: *Sizi bu ormana gömeceğiz!*

Amerikalılara kök söktürüp Vietnam'ı birleştiren devrimci

HO CHİ MİNH

(1890–1969)

"Sizden öldürdüğümüz her bir kişiye karşılık bizden on kişiyi öldürebilirsiniz ama bu şartlarda bile kaybeden siz, kazanan biz olacağız."

Ho Chi Minh (Amerikalılara sesleniyor)

Ho Chi Minh, Vietnam ulusal hareketine neredeyse 30 yıl boyunca liderlik etmiş; önce Japonlarla, ardından sömürgeci Fransızlarla ve son olarak da Amerikan destekli Güney Vietnam'la mücadele etmişti. 1954'ten ölümüne dek Kuzey Vietnam devlet başkanlığını yürüten Ho, azılı Amerikan savaş makinesinin öğütemediği ender isimlerden biri olarak tarihe geçerek kitabımıza konuk oldu.

1890'da, o zamanlar *Fransız Hintçini* (French Indo-China) olarak da bilinen ve göstermelik bir imparator tarafından yönetilen Fransız sömürgesi Vietnam'da doğdu. Sarayda çalışan babası Fransızları eleştirdiği için kovulmuştu. Bu, Ho Chi Minh'in aklında yer edecekti. *Hem monarşiyi hem de sömürgecileri bir kenara not etti.*

Mevcut Fransız karşıtı örgütlerden birine katılmak yerine bir Fransız gemisinde iş buldu ve 21 yaşında yola çıkarak dünyayı gezdi. Londra ve Paris'te yaşadı; Fransız Komünist Partisi'nin kurucu üyelerinden biri oldu. 1923'te Moskova'ya gitti ve Lenin'in dünya çapındaki devrimi gerçekleştirmek için kurduğu Comintern'de eğitim gördü. Ardından soluğu Güney Çin'de aldı ve sürgündeki Vietnamlılardan bir devrimci ordu toplamak için kolları sıvadı. 1930'a gelindiğinde Hintçini Komünist Partisi'ni kurmuştu bile.

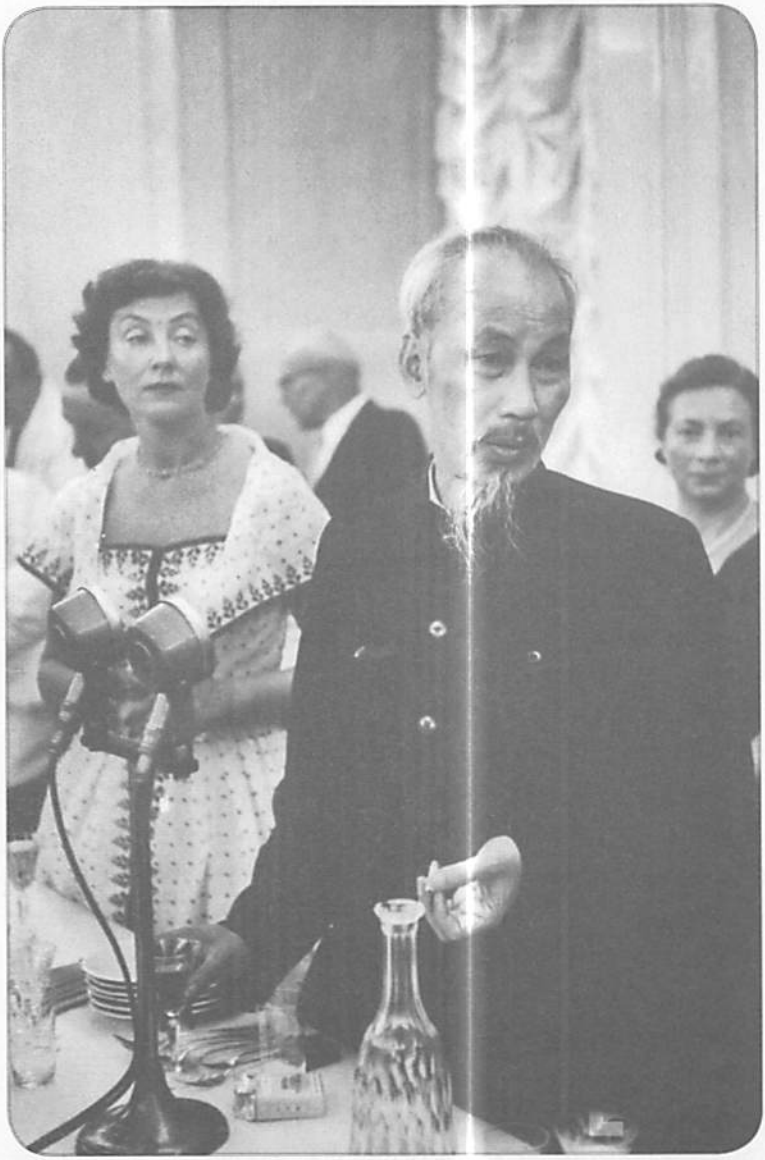

Vietnam Savaşı Amerika tarafından Asya'nın güneydoğusunda kendine yayılma alanı bulan komünizmin etkisini törpülemek amacıyla başlatılmış ve uzunca bir dönem de sonlandırılamamıştı. Bunun bir numaralı sebebi asla pes etmeyen Ho Chi Minh'di.

30'lu yılları Çin ve Rusya arasında mekik dokuyarak geçirdi. *İkinci Dünya Savaşı'yla birlikte sahneye çıkacaktı.*

Japonların 1941'de Vietnam'ı işgal etmesi üzerine vatanına döndü ve komünist bağımsızlık hareketi Viet Minh'i kurdu. *Aydınlatan* manasına gelen Ho Chi Minh adını da bu dönemde aldı. *Siyah giyen adamlar adı verilen 10 bin kişilik gerilla ordusuyla Japonlara kök söktürecekti.*

Savaş bitmiş, Japonlar tuş olmuştu. Vietnamlı devrimci, ülkesinin bağımsızlığını ilan etti, ancak Fransızların oralardan çekilmeye pek niyeti yoktu. Ho, bu kez de Fransızlarla yaka paça oldu. 1946'da başlayan savaş 8 yıl sürdü ve Fransızlar Cenevre'de barış görüşmeleri yapmak zorunda kaldı. Soğuk Savaş'ın rutinlerinden biri daha gerçekleşti ve bu kez de Vietnam *Kuzey* ve *Güney* olarak ikiye bölündü. Ho, Kuzey'in devlet başkanı oldu. Kafasında tek bir düşünce vardı: *Vietnam'ı komünist idare altında tekrar birleştirmek.*

Bu coğrafyanın huzur bulmaya niyeti yoktu. 1960'ların başında Kuzey Vietnam destekli gerillalar *(ki bunlar tarihe Vietkonglar olarak geçecekti)* Güney Vietnam hükümetine nefes aldırmıyordu. Komünizmin yayılması ihtimaline karşı adeta bir cihada soyunan Amerikalılarsa Güney Vietnam'dan desteklerini eksik etmiyorlardı. Ancak iş uzaktan yardım yollamakla kontrol altına alınacak gibi değildi. Her geçen gün Vietnam'daki Amerikalı askerî personelin sayısı arttı ve nihayetinde çatışmalar 1965'ten itibaren tam zamanlı bir savaşa dönüştü. Amerikalılar gökyüzünden yağmur gibi bomba yağdırmasına rağmen Vietkongların bileğini bükemiyor, devasa Amerikan nakliye uçakları eve sürekli ceset taşıyordu. Ho, Güney Asya ormanlarını Amerikalılar için tam bir cehenneme çevirmişti! Ancak kök söktürdükleri Amerikalıları mağlup ettiklerini ve adamların apar topar Vietnam'dan kaçtıklarını göremeyecekti. 60'ların ortasından itibaren sağlık durumu alarm vermeye başlamıştı. 1969'da öldü ama Vietkongların mücadelesi devam etti. Nihayet Kuzey birliklerinin Güney'in başkenti Saygon'u 1975'te almasının ardından şehrin adı *Ho Chi Minh City* olarak değiştirildi. Klasik ifadeyle; kendisi ölmüş ama hayalleri gerçek olmuştu.

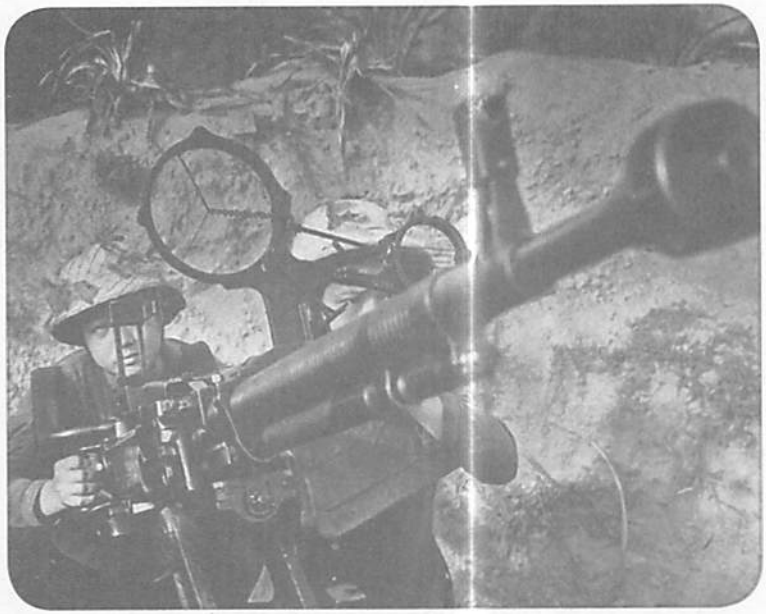

Vietnam Savaşı, kitle iletişim araçları vasıtasıyla dünya kamuoyunun gözleri önünde yaşandı. Amerika'da başlangıçta öğrenci eylemleri olarak beliren karşıt duruş, insan hakları boyutuyla da adından söz ettirdi. Afrika kökenli vatandaşlarına yaptığı ayrımcılıkta ısrar eden Amerika, aynı vatandaşlarını savaşa göndermekten nedense çekinmiyordu. İşte bu ikiyüzlü anlayış, en fazla tepki toplayan unsur olarak halkı sokaklara dökmeye yetmişti. Bu ortamda Muhammed Ali ve Martin Luther King gibi sembol isimler de kitlelerin sesi olmuşlardı. Ve tüm bunlara kapı açansa Ho Chi Minh önderliğindeki Kuzey Vietnamlı gerillalar olmuştu, namı diğer Vietkonglar.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Asıl adı Nguyen That Thanh'dı. Konfüçyanist olan babası, 10 yaşına geldiğinde ona, '*başarılmış çocuk*' manasına gelen bu yeni adı vermişti. Bir nevi adam olacak çocuk durumu!
- ✓ Çince, Fransızca, Almanca ve Rusçayı akıcı derecede konuşabiliyordu.
- ✓ Birçok komünist lider gibi, herkesin kafasında farklı bir imaja sahip oldu. Kimilerine göre bağımsızlık aşığı anti-emperyalist bir halk kahramanı, kimilerine göreyse de ülkesini Çin'in ya da

duruma göre Sovyetlerin ellerine teslim eden, sözde bağımsızlık taraftarı, saplantılı bir Stalinist diktatörden başka bir şey değildi.

- ✓ UNESCO, 1987'de üye ülkeleri, 'ülkesi için yaptıklarından dolayı' Ho'nun doğumunun 100'üncü yıl törenlerine katılmaya çağırmış, Batılılar kıyameti koparmıştı.
- ✓ İngiltere'de bulunduğu yıllarda aşçı yamağı olarak çalışmış, yolları kaplayan karları temizlemişti. Bir süre New York/Harlem'de bulunmuş, dönüşünde etrafındakilere Amerika'daki siyahlara yapılan muameleyi görünce nasıl şok olduğunu anlatmıştı. Paris'te yaşadığı yıllarda takma isimle, fotoğraf rötuşlayarak geçinmiş, Tayland'da Budist rahibi kılığında sürgündeki Vietnamlıları örgütlemişti. Birçok ülkede sahte isim ve pasaportlarla yaşadı.
- ✓ Oldukça pragmatist bir mücadele adamıydı. Japonlara karşı savaşırken, otomatikman Amerika'nın müttefiki olduğunda, "*Artık komünist değilim, sadece Vietnam ailesine mensubum*" demiş, ardından Fransızlarla savaşa tutuşmadan önce, Vietnam'ın bağımsız bir şekilde Fransız Uluslar Topluluğu içinde kalmasına razı gelmişti.
- ✓ Amerikalılar Vietnam'a 7 milyon ton bomba (İkinci Dünya Savaşı'nda yaptıkları bombardımandan 3,5 kat daha fazla) atmalarına rağmen Ho ve adamları pes etmemişti.

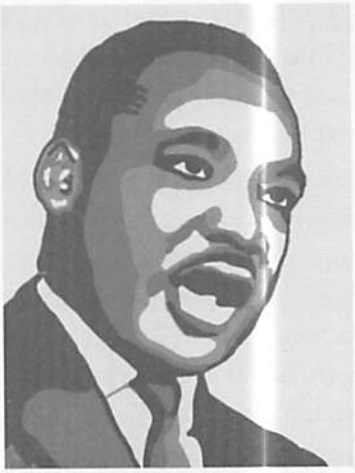

Bir milyona varan kalabalık, çıt çıkarmadan onu dinliyordu. Yüzündeki damarlar şişmiş, ter içinde kalmıştı. Saatlerdir güneşin altında konuşuyordu ama hayır, gerekirse ölene dek konuşabilirdi. Bir milyon yüreği elinde tutuyor, nasıl attıklarını hissediyordu adeta. O kalabalıkta, kalabalık onda erimişti. Bir kez daha gürledi:

- Bizler, bu yolda yürümekten bitkin düşmüş vücutlarımız, otobandaki motellerde ve şehirdeki otellerde istirahat edemedikçe, asla tatmin olmayacağız! Bizler, çocuklarımızı kimliklerinden sıyıran ve insanlık değerlerinden koparan 'Beyazlara mahsustur!' yazan tabelalar var olduğu müddetçe asla tatmin olmayacağız!

Bir hayali vardı, gerçek oldu.

MARTIN LUTHER KING

(1929-1968)

"Geciktirilmiş hak, inkar edilmiş haktır."

Martin Luther King

Öyle bir konuşma yaptı ki, artık dillerimize pelesenk olan tabirle o günden sonra Amerika için artık hiçbir şey eskisi gibi olmadı. Tarihe "*Bir hayalim var*" (I have a dream) başlığıyla geçen konuşmasıyla *Dr. Martin Luther King* hem yirminci yüzyılın en sağlam hatiplerinden biri olduğunu hem de tek bir insanın eşitlik için verdiği mücadelenin ne kadar önemli olabileceğini göstermişti. *Her ne kadar canı pahasına da olsa.*

Amerikalı siyahlar için verdiği eşitlik mücadelesiyle kitleleri peşinden sürükleyen *King*'in insan hakları mücadelesi, kendisi gibi siyah olan *Rosa Parks* isimli cesur yürek bir kadının otobüste beyazlara ayrılan yere oturması ve tutuklanma pahasına da olsa yerinden kalkmamasıyla başlamıştı. Bu olayın ardından siyah Amerikalıların Alabama'daki belediye otobüslerini boykot etmesiyle patlak veren grevlerin en önde gelen simalarından biri olan *King*, küstah ırkçı beyazların kafasına indirilecek en sağlam balyozu bulmakta gecikmedi: *Söz!*

Otobüs hadisesinde tutuklanmasına ve evinin ırkçı beyazlar tarafından bombalanmasına neden olan boykotlara giriştiğinde yıl 1955'ti ve ateşli özgürlük savaşçısı King, Boston Koleji'nde doktorasını henüz tamamlamıştı. Bu çalkantılı süreçte yoğun şekilde eğitimini aldığı felsefeyi ilk kez bohçasından çıkardı ve ustalıkla

Genç Martin Luther, eylemciliğinin ilk günlerinde. Zamanla sivrilip dünya çapında bir insan hakları savunucusuna dönüşecek, 60'lı yıllar Amerikası'nın en sansasyonel isimlerinden biri olacaktı.

kullandı. Bu, şiddete mesafeli sivil itaatsizlik silahından başka bir şey değildi. *En büyük ilham kaynaklarından biri olan Gandhi'nin silahıyla silahlanmaya karar vermişti.*

Tayyip Erdoğan'la literatürümüze giren *diklenmeden dik durmanın* en güzel örneğini, bu yöntemle düşmanlarını daha çok ümitsizliğe sevk ettiğini ve etrafındaki sempati halkasını genişlettiğini fark eden *King* sergiliyordu. Ateşli eşitlik nutuklarıyla etrafındaki çemberi genişleten ve taraftarlarının sayısını hızla arttıran *King*, siyahları ayrımcılığın kurbanı yapan *Jim Crow Yasaları*'na* karşı savaş açmıştı. Gettolarda yaptığı çalışmalarla Amerikan merkez medyasının dikkatini siyahların yaşadığı çileli hayata çekmeyi başardı. Liderliğin yaptığı *Civil Rights Movement* (Yurttaş Hakları Hareketi) Amerika'nın bir numaralı gündem maddesi olmuştu. Neredeyse bir asır sonra King de Başkan *Abraham Lincoln*'ın verdiği mücadelenin aynısını benzer bir amaç için veriyordu! Bu amaç, Amerikan halkının, ülkede yaşayan tüm ırkların inkar edilemez haklarının ve eşitliğinin farkında olmalarını sağlamak ve ülkeyi bir arada tutmaktan başka bir şey değildi.

---

* Amerika'da 1876-1965 yılları arasında yürürlükte olan ve güney eyaletlerinde her türlü kamusal alanda Afrika kökenli Amerikalılar için 'eşit ama ayrı' olarak tanımlanan bir statü öngören kanunlar bütünü. Zamanla pratikteki uygulamalar, kanunların 'eşit' kısmını silmiş, geriye sadece 'ayrı' olma durumu kalmıştı. Siyahlarla beyazların otobüslerin ayrı kısımlarında seyahat etmesi bunun en güzel örneğiydi. Kuzey eyaletlerinde söz konusu ayrımcılık defacto olarak mevcut olduğu için kanuna gerek duyulmamıştı.

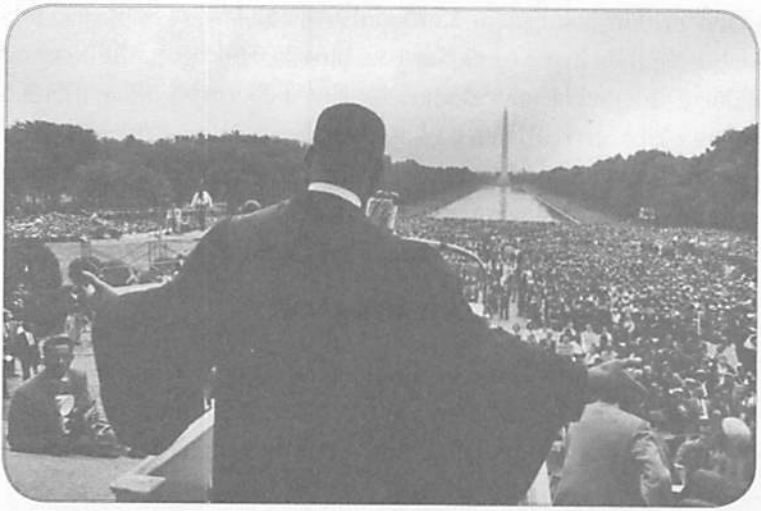

Martin Luther King bir milyon Amerikalıya sesleniyor: *Bir hayalim var!*

King'in en büyük hayallerinden biri de kendilerine yapılan haksızlıklara karşılık ülkedeki siyahlara tazminat ödenmesiydi. Temel olarak "*Bu ülke bizim; yani kölelerin bedava işgücü sayesinde bugünkü süper güç statüsünü kazandı ve bunun karşılığı bizlere ödenmeli arkadaş!*" diyordu. Tüm bu çileli özgürlük mücadelesini taçlandıransa 1963'teki o meşhur Washington konuşması oldu. King'in '*Bir hayalim var!*' başlıklı özgürlük manifestosunu dinlemek için başkentteki Lincoln Anıtı civarını dolduran çoğunluğu siyah bir milyon Amerikalı, *eşitlik, özgürlük ve çalışma hakkı* için sarsılmaz bir irade sergiliyordu. Bu tarihî konuşma ve ona eşlik eden yürüyüş, siyah Amerikalıların, okullarda ve kamuda eşit haklardan ve insana yaraşır bir ücretli işten aşağısına razı olmayacaklarının, herkesin anlayacağı şekilde dile getirilmesiyle sonuçlanmıştı. *Martin Luther King*'in orkestra şefliğinde "*Bu ülkede biz de varız!*" diyen siyahlar, polis baskısına, insanlık onurunu çiğneyen yasaklara ve gayriresmi köleliğe karşı "*Yeter, söz siyahlarındır!*" demişti. Haliyle *King*'in bu düzen bozucu davranışları cezasız kalmayacaktı. Siyah Amerikalılar onun ve yoldaşlarının açtığı yolda haklarını kucaklarken *King*, Nisan 1968'de nereden geldiği belli olmayan mermilerin kurbanı

olarak bu dünyadan göçtü. Katil zanlısı olarak *James Earl Ray* adında küçük çaplı bir hırsız tutuklansa da, birçoklarının gözünde o zaman olduğu gibi şimdi de gerçek katil, *King*'i 1960'ların başından itibaren yakın takibe alan FBI'dan başkası değildi. Ölümünün üzerindeki sır perdesi tam olarak kaldırılamamış olmasına rağmen, insan hakları eylemcisi bu efsane ismin destansı mücadelesi meyvesini verecek ve yıllar sonra siyah bir ırkdaşı ülkenin başına geçecekti.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Teoloji üzerine yüksek lisans yapmış bir papazdı. Konuşmalarında İncil'den ve Hz. İsa'dan yaptığı alıntılarla zaten güçlü olan hitabetinin etkisini daha da arttırıyordu. Dinî yönü ve buradan aldığı destek, davasında hızlı yol almasını sağlamıştı.
- ✓ *King*'in "*I have a dream*" konuşması modern zamanların kendisine en çok atıfta bulunulan konuşmalarından biri olduğu kadar, çoğu zaman, özellikle de popüler kültür kokan ticari amaçlar için, bağlamından kopartılarak da kullanıldı. Bu etkileyici başlık, *King*'in hayatta olduğu günlerde de fazlasıyla suistimal edildiği için ailesi bu konuda oldukça hassas davrandı. 1963'te *King*'den bahsetmeden konuşmanın bir albümünü yayınlayan *Twentieth Century Fox*'u ve yine konuşmanın orijinal görüntüsünü yayınladıkları için CBS kanalını mahkemeye vermişler, konuşmanın tamamını basan *USA Today* hakkında da dava açmışlardı.
- ✓ *King*'in üzerinde en çok etkisi olan isimlerden biri de kendisi gibi siyah ve insan hakları eylemcisi olan *Bayard Rustin*'di. Hem Washington Yürüyüşü'nü organize eden hem de Montgomery Otobüs Boykotu'nun önde gelen isimlerinden biri olan *Rustin*, eşcinsel bir ilişki sırasında yakalandığında Amerika'da kıyamet koptu. *King*, kendi şöhreti ve kamuoyundaki ağırlığı açısından yıkıcı etkisi olabilecek bu duruma rağmen hiçbir zaman *Rustin* ile arasına mesafe koymaya çalışmadı.
- ✓ *James Earl Ray* tarafından öldürülmeden 11 yıl önce bir başka saldırı sonucu ölümün eşiğinden dönmüştü. 20 Eylül 1958'de

New York'taki bir imza gününde yanına yaklaşan bir kadın bir mektup açacağıyla *King*'i göğsünden ciddi derecede yaraladı. Konu unutulmaya terk edildi ve medya da pek fazla üzerini deşmemeye çalıştı. Üstelik saldırıyı gerçekleştiren *Izola Ware Curry* adlı kadın, kendisi gibi bir siyahtı.

✓ Tarihin en etkili savaş karşıtı konuşmalarından biri de onun tarafından yapılmıştı. 1967'de yaptığı *Vietnam'daki savaşa neden karşıyım* (Why I Oppose the War in Vietnam) başlıklı konuşmasıyla arkasında duran birçok ismi ve kurumu öfkelendirmişti. Bunlar arasında Başkan *Lyndon Johnson*'ın yanı sıra *Life* ve *Washington Post* gibi yayın organları da vardı. Hep bir ağızdan *"Birlik ve beraberliğe en çok muhtaç olduğumuz günlerde bu yakışık aldı mı şimdi?"* türküsünü söylüyorlardı.

✓ Suikasta kurban gittiğinde toplumdaki desteği Vietnam Savaşı'na karşı aldığı tavırdan dolayı en düşük seviyedeydi. Üstelik altmışların sonuna doğru ırk ayrımcılığından daha ziyade, sınıflar arası ayrımcılığa kafayı takmıştı ve toplumun her kesim ve renginden 'kaybedenlere', devletin 10 yıl içinde 50 milyar dolar tazminat ödemesi gerektiğini savunuyordu. Komplo teorisyenlerine göre öldürülmesinin arkasında da bu türden çıkışlarıyla giderek ciddi bir muhalefet ve iktidar ortağı olmaya soyunan *King*'den çekinen devlet vardı. Ancak öldürüldüğünde toplumdaki desteği yüzde otuzlar seviyesinde seyrediyordu. O günlerde açığını arayan FBI'ın sıkı takibi altındaydı.

✓ Kendisi gibi siyah hakları savunucusu Müslüman lider *Malcolm X* ile iyi tanışmalarına rağmen *King*, *Malcolm X*'in aksine sonuna dek şiddetten uzak direniş yönteminde ısrarcı oldu.

✓ Washington'daki tarihî konuşmasının ardından *TIME* dergisi tarafından *Yılın Adamı* seçilmiş, Nobel Barış Ödülü'ne layık görülmüştü. Nobel'den gelen para ödülünü yurttaş hakları hareketlerine bağışlarken, Nobel'in getirdiği prestijle aralarında Başkan *Johnson*'ın da bulunduğu politikacılara gayriresmi danışmanlık yapmaya başlamıştı.

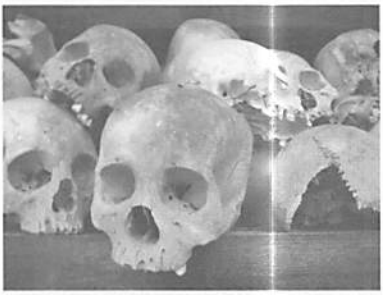

Rejimi devirdi ama kendisiyle aynı çeşmeden su içen diğer devrimci komünist liderlerin aksine devirdiği şeyin yerine hiçbir şey koymadı. Ortaya çıkan boşluk, ipe sapa gelmez teorilerinin kurbanı olan milyonlara mezar oldu! Ancak ve ancak kullanım süresi dolduğu zaman ne kadar da büyük bir katil olduğu hatırlanacaktı.

"Yeni bir dünya için devrim" diyerek yola çıktı ama halkını pirinç tarlalarına gömdü!

POL POT

(1925–1998)

"İnsanları, halkımı öldürmek için direniş hareketine katılmadım. Bana bir bakın. Vahşi birine benziyor muyum? Vicdanım gayet rahat."

Pol Pot (Ölmeden kısa bir süre önce)

Kamboçya'yı 1975–79 yılları arasında yöneten komünist rejim Kızıl Kımerlerin lideri olan *Pol Pot*, neredeyse iki milyon kişinin ölümüne sebep olarak akıl almaz bir vahşete imza atmıştı. Fransız sömürgesi Kamboçya'da doğan Pol Pot, aynı ligde oynadığı diktatörlerin aksine hiç de öyle acıklı bir çocukluk geçirmemiş, ailesi zengin olduğu için Fransız okullarında el bebek gül bebek yetişmişti. Burs kazanarak gittiği Paris'te komünist ideolojiyle tanışınca, onu kitabımıza taşıyan kişisel macerası da başlamış oluyordu.

Kamboçya'ya döndüğünde yıl 1953'tü ve Pol Pot komünist yeraltı örgütlerinden Kızıl Kımerlerin liderlerinden biriydi. Örgüt birkaç yıl sonra teoriden pratiğe geçti ve bir kukla olarak gördüğü *Prens Sihanouk* yönetimine karşı silahlı mücadeleye başladı. 1970'te Vietnam Savaşı'ndan dolayı bu bölgede gırtlağına kadar pisliğe batmış olan Amerika'nın desteğini alan General *Lon Nol*, prensi devirdi. Bunun üzerine Kızıl Kımerler namluyu Amerikan kuklası darbeci generale çevirdi ve ortalık daha da karıştı. İç savaş patlak verdi. Beş yıllık mücadelenin sonunda Kızıl Kımerler başkent Phnom Penh'i ele geçirdi. Bu tür durumlarda *o andan itibaren tarih değişti* yazmak adettir ama bu kez tarih resmen sıfırlanmıştı! Pol

Ülkede 1975'ten 1979'a kadar süren ve Maoizm'i takip ettiğini söyleyen Kızıl Kmer yönetimi sırasında iki milyona yakın insanın öldürüldüğü tahmin ediliyor. Pol Pot'un mimarı olduğu bu hareket, dünyanın en boş gerekçeleriyle binlerce ocağın sönmesine neden olmuş, öfkeyle beyni yıkanan genç militanlar kendi vatandaşlarına ölüm kusmuştu. Soykırımın failleri yargılanmaya devam ediyor.

Pot liderliğindeki yeni rejim, *Sıfır Yılı* adını (Year Zero) verdikleri bir plan doğrultusunda ülkeyi kendi komünist ütopyalarına göre şekillendirmeye girişti. Ana fikir, Kamboçya'nın başta kapitalizm olmak üzere her türlü medeniyet belirtisinden arındırılması ve kendi kendine yetebilen bir tarım ülkesine dönüşmesiydi ama iş çığırından çıktı ve motorlu araçların yakılıp, gözlüklü insanların bile *'Bunlar entelektüeldir, tarlada sabanda işimize yaramaz'* denilerek katledildiği bir noktaya kadar ulaştı. Şehirler boşaltıldı, halk köylere sürüldü. Din, gelenek, para; kısacası insanı insan yapan ne varsa yasaklandı. Yüz binlerce insan toplama kamplarında ya açlıktan ya da aşırı çalışmaktan öldü. Ülkenin aydın kesimi pirinç tarlalarında telef edildi. Hatta o derece ki gerillalar fazla kurşun gitmesin diye ölmesi gerekenleri naylon torbalarla boğup pirinç tarlalarına atıyorlardı. Bu tarlalar, insanlığın ortak hafızasına *ölüm tarlaları* (killing fields) adıyla kazınacaktı.

Pol Pot, Kamboçya'yı batırması yetmezmiş gibi, bir taraftan da uzun süredir rakip olarak gördüğü Vietnam'a sınır saldırıları düzenliyordu. Sağa sola kabadayılık yaparken ideolojik eğitimini aldığı Çin'e bel bağlamıştı ama yanıldığını anlaması uzun sürmeyecekti. Vietnam, Kamboçya'yı işgal ettiğinde Pekin'den ne arayan ne de soran oldu. 1979'da Kızıl Kmer rejimini yıkan Vietnamlılar kendilerine bağlı bir hükümet kurarken, Pol Pot ve çekirdek kadrosu Tayland sınırındaki ormanlık arazide izlerini kaybettirmişti. Vietnam'daki komünist rejime düşman oldukları için Batı'nın gizli/açık desteğini almaya devam edip bir süre oradan Phnom Penh'deki yeni hükümete karşı gerilla mücadelesi yürütmeyi sürdürseler de zamanla devir ve dengeler değişti; Pol Pot hızla gözden düştü. Onu ilk yüzüstü bırakansa bu tür *kullan-at* işlerinde oldukça deneyimli olan Amerika'ydı. Pol Pot, dünyadan izole bir şekilde ormanın derinliklerinde devrimcilik oynadıkları 1997'de örgüt içi bir hesaplaşma sonucu arkadaşları tarafından tutuklanıp ev hapsine mahkûm edildi. Zaten bir yıl sonra da öldü. Yakılan cesedinin külleri havada uçuşmadan birkaç gün önce yaptıklarından pişman olmadığını söylemişti.

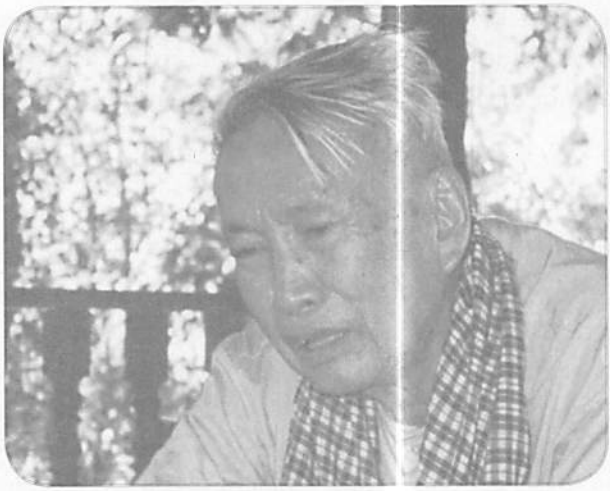

17 Nisan 1998'de, Tayland ile Kamboçya'yı ayıran sınırın ücra bir köşesinde tarihin gördüğü en kanlı diktatörlerden biri olan Pol Pot'un cesedi, yakın adamlarının katıldığı ilkel bir törenle yakıldı. Kırsal bir ütopyanın peşine düşüp vatandaşlarına kan banyosu yaptıran gerilla lideri, ölümünden kısa bir süre önce böyle fotoğraflanmıştı.

AKILDA KALANLAR

- ✓ Asıl adı Saloth Sar'dı. 1928'de Kompong Thom şehrinde doğdu. Fransa'da elektronik eğitimi almak için burs kazandı. Komünizmle tanışması da işte yine bu ülkede olacaktı. Tito devrindeki Yugoslavya'da komünist gençlik kamplarında eğitim gördü. Ülkesine dönerek bir süre öğretmenlik yapsa da davasına eğiterek değil, devirerek hizmet etmeye karar verdi.
- ✓ Kızıl Kımerler yaşlı, genç, çocuk, kadın, erkek, suçlu ve masum ayırımı yapmaksızın yüz binlerce insanı işkence merkezlerine dönüştürülen okullarda, rejim karşıtı olduklarını itiraf ettirdikten sonra ölüm tarlalarına sürdü.
- ✓ Kızıl Kımerler, iktidarda oldukları süre içinde Kamboçya kaynaklarına göre yaklaşık yedi milyonluk nüfusun iki milyonunu katlettiler.
- ✓ 1979'dan 1997'nin Temmuz ayına kadar Kamboçya'nın Çin ve Tayland sınırındaki ormanlık bölgede gerilla mücadelesine devam eden Pol Pot'un bu ülkeler tarafından desteklendiği iddia edildi.

- ✓ Ölmeden kısa bir süre önce Sihanouk'un oğlu Prens Ranaridh'e bağlı kuvvetlerle işbirliği yaparak Phnom Penh'i tekrar ele geçirmeye çalışsa da, hükümet kuvvetlerince püskürtüldü. Bu onun son başarısızlığı oldu ve bir anda örgütün gözünden düştü.
- ✓ Ölümünden bir hafta önce Tayland hükümeti Pol Pot'u yakaladığı halde, 'başka ülkenin içişlerine müdahale olur' ve 'Çin'le ilişkilerimiz bozulur' gerekçesiyle serbest bıraktı.
- ✓ Yine ölümünden hemen önce dönemin ABD Başkanı Bill Clinton, Pentagon'a Pol Pot'un derhal yakalanarak milletlerarası bir mahkemede yargılanması emrini vermişti.
- ✓ Pol Pot'un uyguladığı tarıma dayalı Maoist sistem, yakın dostu Khieu Samphan tarafından 1959'da Paris Sorbon Üniversitesi'nde doktora tezi olarak hazırlanmıştı. Bu teze göre, gerçek manada ekonomik ve siyasi bağımsızlık kazanabilmek için Kamboçya dış dünyadan izole edilmeli, kendi kendine yeterli bir tarım ülkesi olmalıydı.

Pol Pot rejiminin çocukları zorla ailelerinden koparıp tarım kamplarına tıktığını, onları zorla birbirleriyle evlendirdiklerini, Kızıl Kımer gerillalarının bebekleri ağaçlara çarpa çarpa öldürdüklerini, kendi bayraklarını yapıp ülkenin adını *Demokratik Kampuçya* (!) olarak değiştirdiklerini, Pol Pot'un kurduğu rejimin hapishanelerde en az 500 bin kişiyi işkenceden geçirdiğini, ülkeyi 'saflaştırmak' adına yabancılara kendi dillerini konuşmayı yasakladıklarını, katliamlardan *Cham topluluklarının* da (Malezya'dan göç eden Müslümanlarla karışmış olan Kamboçya Müslümanları) paylarını fazlasıyla aldığını, hatalar yaptığını kabul etmekle birlikte Pol Pot'un *"Katliamları ülkemi düşmanlardan korumak için yaptım"* dediğini ve Soğuk Savaş dengeleri gereği Amerikan hükümetinin 12 yıl boyunca Pol Pot rejiminin soykırım yaptığını kabul etmediğini **biliyor muydunuz?**

Kocasından sonraki (belki de önceki!) en büyük aşkı siyasetti. Şaşırtmayı severdi. Muhafazakar Parti milletvekili olarak eşcinselliğin suç olmaktan çıkarılmasını savunurken, kürtaja izin verilmesini istemişti! Solcu olarak suçlanmak pahasına da olsa eğitimde fırsat eşitliği için mücadele etti. 70'lerin ortasından itibaren Sovyetlere karşı pençelerini göstermeye başladı. Ama asıl film, başbakan olmasıyla başlayacaktı.

Britanya İmparatorluğu'nun seçimle gelen 'kraliçesi'!

MARGARET THATCHER 'DEMİR LEYDİ'

(1925-)

"Nükleer silahların olmadığı bir dünya daha az istikrarlı ve hepimiz açısından daha tehlikeli bir yer olur."

Thatcher

Margaret Thatcher modern siyasi hayatın en önemli kadın liderlerinden biri olarak hafızalara kazındı. Üç kez peş peşe seçimleri kazanma becerisini gösteren İngiliz siyasetçi uzunca bir süre ülkesinin gündemini belirlerken, ilham kaynağı olduğu *Thatcherism* akımı etkisini halen sürdürüyor. Kitabımızın hayatta olan nadir isimlerinden biri olan bu bir zamanların kudretli isminin arkasında, kendisine *Demir Leydi* denmesini haklı çıkartacak bir kariyer yatıyor. Buyurun okuyalım.

Bir manavın kızı olarak gittiği ünlü *Oxford*'da kimya okusa da bir süre sonra sıkıldı ve hukukta karar kıldı. Okulu bitirdiğinde, daha sonraları pek de ortalarda görünmemeye özen gösterecek olan zengin bir iş adamıyla evlendi. *Thatcher* özel hayatının asla gündeme gelmesine izin vermeyecekti.

1959'da Muhafazakar Parti Kuzey Londra milletvekili olarak başladığı siyasi hayatı 1992'de bitti. Siyaset için fazlasıyla uzun bir süreydi ve *Thatcher* bu zamanın hakkını fazlasıyla verdi. Bakan yardımcılığı, eğitim bakanlığı gibi çok sayıda pozisyonda pişti ve nihayetinde 1974'te seçimi kaybetmeleri üzerine genel başkanına bayrak açtı. Kimse bu mücadeleden galip çıkmasını beklemiyordu

Sovyet lideri Gorbaçov'daki reformcu potansiyeli ilk gören de oydu.

ama yanıldıklarını anlamaları uzun sürmedi. 1979 seçimlerinde muhafazakarlar tekrar iktidara, *Thatcher*'sa başbakanlığa geliyordu.

Devlet tekelindeki tesisleri ve sanayi işletmelerini özelleştirdi, sendikalarda önemli reformlar yaptı, vergileri azaltıp sosyal harcamaları kıstı. Bu politikaları enflasyonu azaltmada başarılı olmuş ama işsizlik had safhada artmıştı. Zor durumdaydı ve onu sadece bir mucize kurtarabilirdi. *Ya da bir savaş...*

Arjantin'deki darbeciler tam da istediğini verdi. İngilizlerle aralarında sürekli ihtilaf konusu olan Falkland Adaları'nı işgal ettiler. Ruhunda zaten şahinlik olan *Thatcher*, bu oldubittiye göz yummadı. Savaş patlak verdi. Bu uzaktaki düşmana karşı kazanılan kolay zafer ve muhalefetin dağınık halleri sonucu İngiliz başbakan 83 seçimlerinde ortalığı sildi süpürdü. Bir yıl sonra bu kez yakındaki düşmanın soluğunu ensesinde hissetti. Brighton'daki bir konferansta kendisini hedef alan IRA bombasından kıl payı kurtuldu. "*Seni öldürmeyen şey seni güçlendirir*" diye boşuna dememişlerdi ve aynen de öyle oldu. *Sarsılmaz ve pes etmez Thatcher* imajı zihinlerdeki yerini sağlamlaştırdı.

Kocasıyla bir seçim zaferini kutlarken...

Ve bayan Demir Leydi mutfakta! Her akşam evde kocası için yemek pişirmeye özen göstermiş, hiçbir şeyin bu alışkanlığını aksatmasına izin vermemişti.

Dış politika söz konusu olduğunda özellikle tırnaklarını gösterdi Demir Leydi. Serbest pazar ekonomisine inanç konusunda tam bir yoldaş görüntüsü çizdikleri Amerikan Başkanı *Ronald Reagan*'la birlikte Sovyetlere dünyayı dar etmeye yemin etmişlerdi. Zaten Thatcher'e *Demir Leydi* adını takanlar da Ruslardı. Sovyetlerin reformcu devlet başkanı Gorbaçov'u ilk bağrına basan ve "*Bu adamla birlikte çalışabiliriz*" diyen de Thatcher'dı.

Son seçim zaferine 1987'de imza atan İngiliz siyasetçinin kelle vergisinin de aralarında olduğu tartışma yaratan politikaları ve Avrupa ile daha yakın işbirliğine muhalefet etmesi gibi sebepler, Muhafazakar Parti'de çatlaklar yarattı. Liderlik tartışmalarının önünü alamayan *Thatcher*, seçim falan kaybetmediği halde, sırf partisinin güvenini kaybettiği için istifa etti.

İki yıl sonra siyasetten tamamen kopan muhafazakar siyasetçi, dünyayı gezerek konuşmalar yapmaya başladı. Orta Asya ve Doğu Avrupa'da bağımsızlığını yeni kazanan ülkelere demokrasi konusunda hocalık yapan bir vakıf kurdu. İngiltere'deki en yüksek şövalye nişanını *(Order of the Garter)* almasının ardından geçirdiği birkaç krizin ardından göz önünden tamamen çekildi.

NELERİ BAŞARDI?

İktidara geldiğinde İngiltere neredeyse bir üçüncü dünya ülkesi görüntüsü veriyordu: Toplanmayan çöpler, sürekli kesilen elektrik, yerine ulaşma-

yan mektuplar ve ardı arkası kesilmeyen grevler. Birçokları için sosyal ve ekonomik çöküntü kaçınılmazdı. Ondan önceki hükümetler ülkedeki sendika hâkimiyetine boyun eğmek zorunda kalmıştı. Hepsini dize getirdi. Üstelik bunu kendi partisindeki muhalifleri de aşarak yaptı. Ülkedeki refah seviyesinin artmasında büyük rol oynayan sendika reformuna direnenler arasında sonradan başbakanlığı üstlenecek Gordon Brown ve Tony Blair gibi genç siyasetçiler de vardı. 70'lerde IMF'den kredi isteyecek duruma gelen ve uluslararası arenada silikleşen İngiltere'yi, kendine has yöntemlerle ayağa kaldırmıştı. Öyle ki aralarında Blair'in ve kendi partili arkadaşlarının da olduğu birçok kişi Falkland Krizi'nin müzakerelerle çözülmesini isterken, o risk alarak savaşa girmişti. Şahin politikalarıyla Sovyetlere karşı verilen çok yönlü savaşta da ön safta yer almış ve Sovyet tehdidinin kaldırılmasında büyük pay sahibi olmuştu. Kısacası iktidara geldiğinde İngiltere eski parlak günlerini hatırlayıp derin derin iç çekerken, 11 yıl sonra başbakanlık konutunun olduğu Downing Street'ten ayrıldığında, eşit derecede kendisinden korkulan ve hayranlık duyulan bir ülkeye dönüşmüştü. Tıpkı eskisi gibi.

AKILDA KALANLAR

- ✓ Doğu İngiltere'deki Grantham kasabasında doğdu. Babası Alfred Roberts manavdı, aynı zamanda yerel siyasette aktifti ve metodist kiliselerinde vaaz veriyordu. Muhafazakar ailenin muhafazakar kızı olarak Oxford Üniversitesi'ne bağlı Somerville Koleji'nde kimya okudu.
- ✓ Eğitim Bakanlığı sırasında okullardaki bedava süt dağıtımını kaldırınca adı süt hırsızına (*Thatcher Thatcher, Milk Snatcher!*) çıkacaktı.
- ✓ Başbakanlığının ilk yıllarında yaptığı bir Japonya gezisinde kendisine *kadın* koruma tahsis edilince ayrımcılık yapıldığı gerekçesiyle buna itiraz etmiş, bunun üzerine Japonlar erkek koruma görevlendirmişti.
- ✓ Kocası *Denis Thatcher* 1990'da baron yapıldığında, dolayısıyla *Sir Dennis Thatcher* olduğunda, alaycı bir şekilde kocasına, "O

da bir şey mi, ben de daha yeni Sunningdale Golf Kulübü'ne üye seçildim!" demişti.

- ✓ Elbiselerinin her zaman o güçlü görüntüsünü destekleyen bir unsur olmasına özen gösterdi. Özellikle de el çantalarına! Bu yüzdendir ki en az kendisi kadar meşhur ve neredeyse iktidarına başından sonuna şahitlik etmiş çantalarından; *Gorbaçov* ve *Reagan*'la yaptığı zirvelerde kolundan çıkarmadığı *Asprey* 2011'deki bir müzayedede 25 bin pounda, *Savatore Feragamo*'su 83 bin pounda alıcı bulmuştu!
- ✓ Çantaları aksesuardan fazlasıydı onun için. Yeri geldiğinde bir silah gibi kullandığı ve öfke patlamaları yaşadığında kabine arkadaşlarına fırlattığı, en yaygın Londra dedikodularındandı. İngilizceye *çantalama* (handbagging) olarak çevirebileceğimiz bir terim de kazandırmıştı!

Thatcher'ın siyasete atılmadan önce kimyager olarak çalıştığını ve dondurmayı muhafaza etme yöntemi geliştirdiğini, *"Downing Street'teki en güvenli yer çantamın içi"* dediğini, Fransa Cumhurbaşkanı *Francois Mitterand*'ın onun için bir keresinde *Caligula'nın gözlerine sahip bir Brigitte Bardot* dediğini, başbakanlık yılları boyunca her akşam kocasına ya da kabine arkadaşlarına yemek yaptığını ve hiçbir zaman özel aşçısı olmadığını, daha otoriter görünmek adına ses tonunu değiştirmek için özel ders aldığını ve sesini kadın-erkek arası bir tona getirdiğini **biliyor muydunuz?**

Kafasını uçağın camına dayadı. Yorgun parmaklarıyla kırlaşmış sakallarını okşarken, Tahran'ın yukarıdan ne kadar da güzel göründüğünü fark etti ilk kez. *Şurası Sadabat Sarayı değil mi? Evet, evet orası olmalı. Şah şeytanının günah yuvası!* Uçak keskin bir şekilde alçalmaya başladı. Nihayet vatanına dönüyordu. O çok sevgili İran'ına. *Allah'ın hükümetini kurmaya.*

İran'ı Amerika'nın elinin altından çekip alan yeşil devrimci

İMAM HUMEYNİ

(1902-1989)

"Gelecekte İran hür bir ülke olacak. Baskı, zalimlik ve gücün tüm unsurları imha edilecek."

Humeyni (1978'de *Der Spiegel*'e konuşuyor)

Şimdilerde Amerikan Başkanı Obama'nın bir numaralı başağrısı olan İran, bir zamanlar Washington'ın en yakın müttefiklerinden biriydi. Neredeyse içtikleri su ayrı gitmezdi. Obama, Beyaz Saray'dan ilk kez bir Arap kanalına (Al-Arabiya) verdiği mülakatta, dış politikada kendisini en çok uğraştıracak meselenin İran'ın olası nükleer silahları ve bu ülkenin Hamas ve Hizbullah gibi Amerika'nın gözünde terörist olan örgütlere verdiği destek olacağını söylerken, kendisinden önceki başkanların mirasına içtenlikle sahip çıkacağını gösteriyordu. *Oldukça zorlu bir mirasa.*

Obama, İran 'tehdidiyle' başa çıkmaya çalışan altıncı Amerikan Başkanı... Hatırlayacağınız üzere selefi Bush da, 2003'teki Irak savaşından önce bu ülkeyi, Kuzey Kore ve Irak'la birlikte *şer üçgeni* (Axis of Evil) ilan etmişti. İşin ilginç tarafı, neredeyse 30 yıl önce, şimdi sürekli kafasında boza pişirilen İran, Amerika'nın Ortadoğu'daki en sarsılmaz müttefikiydi. Ta ki 1979 yılı Ocak ayında Batı yanlısı Şahlık rejimini yıkıp, onun yerine Amerikan karşıtı Şii din adamı Ayetullah* Humeyni'yi iktidara getiren İslâm Devrimi'ne dek.

---

* Şiilikte en yüksek dinî makam. Ayetullahların fetva verme yetkisi vardır. Ehli Beyt soyundan gelmeleri esastır. Günümüz İran'ında bin kadar Ayetullah vardır. Humeyni İran'daki en büyük Ayetullah olarak kabul edilir.

Tarihî bir kare... İmam Humeyni kendisini Paris sürgününden getiren Air France uçağının merdivenlerinde Tahran'a ayak basmaya hazırlanıyor. Fransız pilotun sergilediği incelik, Fransa'nın vakit kaybetmeden yeni rejimi bağrına bastığının da göstergesi. Bu esnada milyonlar kendisini karşılamak için havalimanına koşturuyor.

O tarihten itibaren Humeyni ismi, silinmemek üzere dünyanın İran'la ilgili ortak hafızasına kazınacaktı.

Devrimin üzerinden bir yıl geçmemişti ki Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği devrimci öğrenciler tarafından basıldı ve atmış altı elçilik çalışanı rehin alındı. Bu olaya dek Amerikalıların çoğu *molla* ya da *ayetullah* kelimelerini bir kez bile duymamıştı. 444 gün süren bu rehine krizi, aynı zamanda Amerika'yla İran arasındaki uzun soluklu bilek güreşinin de başlangıç düdüğü oldu.

Evet, İran'daki devrim, Amerikalıları hazırlıksız yakalamıştı. Şah Muhammed Rıza Pehlevi, 1941'den bu yana ülkesinin başındaydı. Soğuk Savaş boyunca Batı'nın yanında hizalanıp ülkesini, bölgedeki komünizm tehlikesi ve Sovyet gücüne karşı bariyer olarak zekice kullanmayı başarmıştı. Üstelik Batı, pek demokratik olmasa da, Şah'ın, en azından modernleşmeci bir lider olarak diğer Ortadoğu ülkelerine örnek olma ihtimalini de çok sevmişti. Arkasına aldığı bu rüzgârla *Beyaz Devrim* adını verdiği reformlara girişen Şah, Allah için, birçoğu güzel sonuçlar veren işlere imza atmayı başardı; kadınlara daha çok hak verilmesi, sağlık ve eğitimde reform, toprak reformu gibi. Batı'nın desteği ve petrolden gelen parayla İran, kısa zamanda sınıf atlayıp bölgenin en gelişmiş

ekonomilerinden biri olmayı başarmıştı. Diğer bir deyişle, her şey tıkırındaydı. Amerika'yla o kadar iyi anlaşıyorlardı ki, Başkan Jimmy Carter, 1977'de yeni yıla Tahran'da, *Ortadoğu'daki istikrar adası İran'ın* şerefine kadeh kaldırarak giriyordu. Ancak İran, sadece Batı'ya sempatiyle bakan Pehlevi yanlısı İranlılardan ibaret değildi. Ülkenin Şii din adamları grubu, bu dörtnala giden liberalleşme programına diş biliyordu. Reformlar sonucu topraklarını kaptıran toprak ağaları huzursuzdu. Yüzlerce yıldır süren feodal düzen çatırdamaya başlamıştı. Üstelik tıpkı Fransız ve Rus ihtilalleri öncesinde olduğu gibi, Şah'ın ekonomik reformlarıyla palazlanan köylü ve şehirli orta sınıflar da zenginliğin getirdiği doğal bilinçle iktidardan daha fazla pay ve daha çok siyasi özgürlük talep etmeye başlamıştı. Dahası tabii ki devrim çorbasının tuzu konumundaki *yolsuzluk* gerçeği de kısa zamanda sahnedeki yerini alacaktı. Ülkede yaşanan zenginleşme ve ekonomik patlama, Pehlevi Hanedanlığı'nın bazı üyelerini de içine alan devasa bir *tıraklayıcılar ordusu* yaratmıştı. İşte Şah burada hayatının hatasını yaptı ve tüm bu homurtuyu bastırmak için şiddete başvurdu. Amerikalıların yardımıyla kurduğu gizli polis teşkilatı SAVAK, rejim muhaliflerinin korkulu rüyası oldu. İşkence, tutuklama ve ölümler yağmur gibi halkın üzerine yağmaya başladı. Ortalık kaynıyordu. İran'da neredeyse her taşın altından Amerikalılar çıkıyordu. Bütün resmi dairelerde ve askerî birimlerde, bütün eğitim kurumlarından ülkedeki yeni açılan petrol kuyularına varıncaya dek hemen hemen her yerde onlar vardı. Özetle ülkeyi yoğuruyor, kendi istedikleri kıvama getiriyorlardı. Bu gelişmelerden memnun olan İranlıların sayısı da bir hayli fazlaydı ama iş artık o özellikle laik İranlıların el üzerinde tuttuğu Pers kültürünün aşınması raddesine gelmişti. *O kadar da değildi hani!* Bu durum ülkedeki Şii İslâmcı muhalefetin kitleleri bir çatı altında toplamasını kolaylaştıracaktı. Önce Türkiye'ye, ardından Irak'a ve son olarak da Fransa'ya sürgün edilen Humeyni'nin işaret fişeğini çakmasıyla ülkenin dinî başkenti sayılan Kum'daki öğrenciler ayaklandı. Şah'ın polisi acımadı, tetiğe bastı. Yirmi kişinin hayatını

Filistin Kurtuluş Örgütü'nün efsane lideri Arafat, Humeyni ile birlikte.

kaybettiği bu gösteri kısa zamanda milyonlarca kişinin katıldığı rejim karşıtı protesto dalgasına dönüştü. *Uyuyan dev uyanmıştı!*

Şah'ın destekçisi Batılılar içten içe kaynayan İran'a bakıp "*Bir şeycikler olmaz*" diyorlardı ama ayakta uyudukları kısa zamanda ortaya çıkacaktı. Şah, sıkıyönetim ilan edip, gösterileri yasakladı. Kimse tınmadı o ayrı. Üstüne üstlük solcular da Humeyni'nin manevi desteğiyle grev koymuş, bunun üzerine rejim güçlerinin sopası daha bir sert inmeye başlamıştı. İki milyon kişi Tahran sokaklarını doldurmuş, "*Çek git artık Şah!*" diye bağırıyordu.

"Allah'ın hükümeti geldi"

İşlerin sarpa sardığını geç de olsa fark eden Şah çareyi tabanları yağlamakta buldu. Amerikan silahlarıyla donanmış dünyanın en büyük beşinci ordusuna ve acımasız gizli servisine rağmen çok sevdiği iktidarına *güle güle* dedi. 16 Ocak 1979'da, cebinde bir kutu İran toprağı olduğu halde, çileli sürgününe başladı. Roller değişmişti. 31 Ocak'ta muzaffer Humeyni Paris'ten Tahran'a döndüğünde, tekbirler getiren üç milyon kişilik bir kalabalık tarafından karşılanıyordu.

Humeyni'nin Tahran'a ayak basmasıyla monarşi tarih olmuştu. Ilımlı muhalif liderlerin gönlünde yatan aslan İran'ı modern bir parlamenter demokrasiye dönüştürmekti ama çok geçmeden

Humeyni dizginleri tamamen ele aldı. Kendi tabiriyle *Allah'ın hükümeti* kurulmuştu. *Şeriatla uyum içinde hareket ettiğini savunan bir din adamları grubu tarafından idare edilen İslâmi bir teokrasi doğuyordu.*

Yeni anayasa seçilmiş bir parlamento ve cumhurbaşkanı öngörüyordu ama asıl güç, dinî lider Humeyni'nin, yani *'Rehber'*in başkanlığında, mollaların oluşturduğu *Devrim Konseyi*'nin elindeydi.

Humeyni iktidarı ele alır almaz Amerika'yı *Büyük Şeytan* ilan etti. 'İslâm Düşmanı' Amerika'ya olan öfke, Başkan Carter'ın kanser hastası olan Şah'ın Amerika'da tedavi görmesine izin vermesiyle daha da arttı. Öfkeli İranlı gençler, Tahran'daki Amerikan Büyükelçiliği'ni bastı ve elçilik personelini rehin aldı (Amerikalılar şimdiki Cumhurbaşkanı Ahmedinejad'ın da bu öğrenciler arasında olduğunu iddia etse de bu doğrulanmadı). Yeni İran hükümeti, *"Şah'ı verin, rehinelerinizi alın"* diyordu. Washington'dakiler buna yanaşmayınca rehine krizi dallanıp budaklandı ve bir yıl boyunca gündemi meşgul etti. Amerikalıların kurtarma operasyonu için yolladığı helikopter ve uçak çölde kafa kafaya çarpışınca Humeyni, Carter'a bir gol daha atmış oluyordu. Rehine krizinde yaşanan utanç, ekonomik sıkıntılarla katmerlenince Carter, 1980'de koltuğunu Reagan'a bırakmak zorunda kaldı. Ülke ülke dolaşıp ölecek yer arayan Şah, son nefesini Mısır'da verirken, rehine krizi, Reagan'ın yemin etmesiyle sona erdi.

İmam Humeyni, rehine krizinin İran'daki devrimin kök salmasında önemli rol oynadığını söyleyecekti. Evet, Humeyni'nin devrimi başarılı olmuştu ama bu devrimin Batı tipi demokrasiyle noktalanacağına inanan birçok İranlı hayal kırıklığına uğramak üzereydi. Şah'ın ülkeyi Batılılaştırma yolunda gazına bastığı İran, sert bir fren yaptı. Kadınlar için kapanma zorunlu hale getirilmiş, sokaklara bunu denetleyecek din polisleri salınmıştı. İşkence ve baskı azalmakla birlikte aslında sadece istikamet değiştirmişti. Bu kez Şah karşıtları değil, taraftarları ve her türden yeni 'rejim düşmanı' bundan nasibini alıyordu.

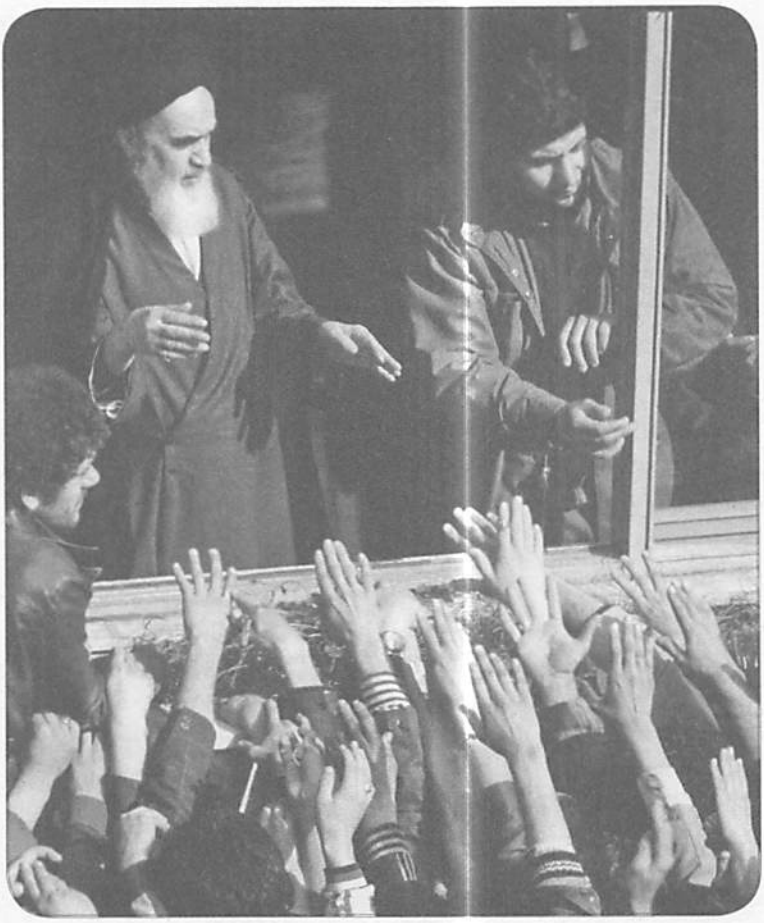

Humeyni 1989 yılına yaklaşırken iyice hastalanmıştı. Kanserdi, gözleri zor görüyordu. O dönem *Şeytan Ayetleri* kitabının yazarı Salman Rüşti'nin öldürülmesi için fetva vermişti. Humeyni 1989'da öldü. 20. yüzyılın son büyük devrimcisini yine milyonlar uğurlamıştı. *Sağlıklı günlerinden birinde halkın arasında.*

Yeni rejimin Ortadoğu'daki tüm dengeyi altüst etmesine öfkelenen Amerika, Sovyetler ve Sünni Körfez ülkeleri, bu gidişe dur demenin yollarını ararken, gökte aradıklarını yerde bulacaklardı. 1980 yılı Eylül ayında komşu Irak'ın maceraperest diktatörü Saddam, Şattülarap su yolundaki sınır anlaşmazlığını bahane ederek İran'a saldırdı. Batı ve diğerleri Saddam'ı ölümüne destekliyordu. Ancak beklenen olmadı. Humeyni dişli çıkmıştı! Saddam'ın şah-

sında neredeyse tüm dünyayla savaşan yeni İran rejimi, toplam kaybın bir milyona yaklaştığı amansız savaşa rağmen pes etmiyordu. Nihayetinde sekiz yıl süren savaş, Humeyni'nin, kendi ifadesiyle *bir fincan zehir içerek* kabul ettiği ateşkes sonucu bitmiş ve Humeyni rejimi bu savaştan, *şehadet, İslâm, vatan sevgisi* kavramlarının üzerinde yükselen ve halen devam eden seferberlik ruhuyla çıkmıştı. *Kısacası rejim daha da güçlenmiş ve bilenmişti.*

Humeyni'nin 1989'daki ölümüyle İran'la Amerika arasındaki düşmanlık sona ermedi. Bilakis daha da köklenip günümüze dek geldi. Her iki ülke de birbirlerini *tüm kötülüklerin anası* olmakla suçlamaya devam ediyor.

NELERİ BAŞARDI?

Humeyni, kendi İslâm anlayışına göre bir hükümet kurmaya soyunan ve bunda bir dereceye kadar başarılı olan modern zamanlardaki ilk dinî lider oldu. On yıl kadar kısa bir sürede ülkesinin rotasını ve çehresini radikal bir şekilde değiştirdi. Mevdudi ve Seyyid Kutup'la birlikte yirminci yüzyıl İslâmcı devrim düşüncesinin mimarlarından biri oldu. İran Devrimi, Lübnan'daki Hizbullah örneğinde olduğu gibi Şii ya da Sünni, diğer benzer akımlara da ilham verdi. Tüm bunlar, Humeyni'yi Batı'nın gözünde hedef adam haline getirmeye yetmişti. Batı'ya göre 'İslâmcı terör', Humeyni'yle birlikte doğmuştu ve elçilik baskını da bunun ilk örneğiydi. Devrimi, tüm Ortadoğu'daki dengeleri değiştirdiği gibi, halen devam eden ve ne zaman, nasıl ve neyle sonuçlanacağı belli olmayan bir şok dalgası yarattı.

BUNLAR DA VAR

✓ Şiilerin yedinci imamı *Musa El Kazım* aracılığıyla ailesinin Peygamber soyundan geldiğine inanılan Humeyni'nin babası da İran'da iyi tanınan din adamlarından biriydi. Babasını henüz bir yaşını doldurmadan, annesiniyse on altısında kaybetti.

- ✓ *İbni Arabi* ve *Rumi*'nin eserlerinin etkisinde kaldı. Kendisini *kâmil insan* ve toplumu bu hedefe sürükleyecek bir rehber olmaya adamıştı.
- ✓ 1960'lara gelindiğinde ülkede Şah'a karşı oluşan Şii muhalefetin önde gelen isimlerinden biriydi.
- ✓ Diş gıcırtıları Şah'ın kulağını tırmalamaya başlayınca, SAVAK tarafından 1963'te tutuklandı. Önce Türkiye'de Bursa'ya, ardından da Irak'ta Hz. Ali'nin türbesinin bulunduğu Necef'e sürgüne yollandı. Üçüncü sürgün durağı Paris'e ulaştığında sene 1978'di. İran'a döner dönmez *erdem hükümeti* kurmaya soyundu.
- ✓ İslâm Devrimi bir bakıma Amerikalıların 1953'te yaptığı hatanın faturası oldu. İran petrollerini özelleştirdiği için ılımlı milliyetçi, batıda eğitim görmüş Başbakan Musadık'ı devirmiş ve Şah Rıza Pehlevi'yi tekrar iktidara getirmişlerdi. Bu olaya diş bileyenlerden biri olan Humeyni'nin yıllar sonra gerçekleştirdiği devrimle İran'ı tamamen kaybettiler.
- ✓ 1988'de İngiltere'de *Şeytan Ayetleri* (Satanic Verses) adlı bir kitap kaleme alan ünlü Hintli yazar Salam Rüşdi'nin öldürülmesi için fetva verdi. Fetvası 1998'de İngiltere'yle ilişkilerin düzelmesini isteyen İran yönetimi tarafından kaldırıldı.
- ✓ Ulusal sınırlara önem vermemesiyle tanınan Humeyni'nin *"Dünya genelinde bir İslâm devletinin kurulması devrimin en büyük hedeflerinden biridir"* demesiyle, 'İran rejim ihraç etmeye çalışıyor' şeklindeki kalıp dilimize yerleşti.
- ✓ Tefsir, fıkıh, İslâm hukukunun kökleri, kelam, şiir, edebiyat, devlet ve siyasetle ilgili iki yüz civarında çalışma kaleme aldı.
- ✓ 14 yıl süren Fransa sürgününden geri dönüp, 1 Şubat 1979 günü İran toprağına ayak basmasının 33. yıldönümünü simgeleyen törende kartondan yapılma maketleri kullanıldı. Maket Humeyni uçaktan indi, askerleri selamladı, araca bindi ve çok sevdiği ülkesine geri dönmüş oldu!

Humeyni'nin, ön adı olan Ruhullah'ın *Allah'ın isteğiyle meydana gelen* demek olduğunu, soyadını doğduğu *Humeyn* şehrinden aldığını, gençliğinde *Aristo* ve *Plato*'dan fazlasıyla etkilendiğini, Şiilikte önemli rolü olan imamlar silsilesini oluşturan *on iki imamın* haricinde *İmam* unvanını kullanan tek İranlı din adamı olduğunu, garson Müslüman olmadıkça hiçbir restoranda yemek yemediğini, devrim öncesinin hareretli günlerinde dolunayda yüzünün görüneceğine dair söylentiler çıktığını, Amerikalılar kadar Sovyetlerden de hoşlanmadığını, "*Marksistlerle çalışmam, bizi arkadan bıçaklayabilirler*" dediğini, bir kez evlendiğini ve yedi çocuk sahibi olduğunu, küçükken futbol oynadığını ve Fransa'da sürgündeyken TV'den futbol maçlarını takip ettiğini, *Hindi* maslahıyla şiirler yazması üzerine SAVAK'ın onun Hint olduğunu öne sürdüğünü, Irak'ta sürgündeyken taraftarlarının kendisine yolladığı paraları öğrencilere ve fakirlere dağıttığını, sürgündeyken yolladığı ses kayıtlarıyla Şah karşıtı muhalefeti yönlendirdiğini, Şah'ın Pers İmparatorluğu'nun 2 bin 500. yıldönümü kutlamaları için on bir milyon dolar harcaması üzerine ona *kan içici Attila* dediğini, kızının ölümünde bile gözyaşı dökmeyecek kadar duygularını belli etmediğini, tüm hayatı boyunca şatafat ve israftan uzak durmaya çalıştığını ve cenazesine en az on milyon kişinin katıldığını **biliyor muydunuz?**

Görev görevdi ve emir demiri keserdi. Parti disiplini tam olarak bu demekti işte. Ona düşen emirleri sorgulamak değil, büyük Sovyet makinesinin dişlilerini kontrol etmekti. Türkmenistan Sovyet Cumhuriyeti'nde yapılmış kalitesiz kalın kumaştan ceketinin içinde terden su içinde kalmıştı ve Dresden'de saçma bir domuz çiftliğini teftiş ediyordu. Zira Moskova'nın kumaş ihtiyacı Aşkabat'taki fabrikalardan karşılanırken, Sibirya'nın köylerine giden etler de Demokratik Alman Cumhuriyeti'nden geliyordu! Alnındaki teri silip homurdanan domuzların arasına çömeldi. Yorulmuştu. Belli belirsiz mırıldandı: *Bu sistemde bir terslik var.*

Dünyayı değiştiren adam

MİHAİL GORBAÇOV

(1931-)

"Hz. İsa insanlar için daha iyi bir düzen isteyen ilk sosyalistti."

Gorbaçov

Liderler vardır ülkelerinin yenilenmesine nezaret eden; *Adolfo Suárez*, *Margaret Thatcher*, *Helmut Kohl*, *Ronald Reagan* ya da *Václav Havel* gibi. Bir de liderler vardır, tarihi değiştiren. Batı'ya soğuk terler döktüren komünist sistemi hayata geçiren *Lenin* ya da bu sistemi yere yıkan; Sovyetler Birliği'nin son devlet başkanı *Mihail Gorbaçov* gibi.

Gorbaçov 1985–1990 yılları arasında yaptıklarıyla kendisinden öncekilerden çok farklı bir Sovyet lideri olduğunu sergilemişti. Önce ülkesiyle Amerika arasındaki silahlanma yarışının ne kadar aptalca olduğunu kabul etmiş, ardından nükleer silahlardan arındırılmış bir dünya fikrini ortaya atmıştı. Onun bu risk alan yaklaşımı olmasa, kısa ve uzun menzilli nükleer füzelerin ortadan kaldırılmasıyla başlayan ve halen devam eden nükleer silahlardan arınma süreci, daha uzunca bir süre gündeme gelmezdi. Zamanın ruhunu kavraması sayesinde attığı adımlar üzerine her iki taraf da nükleer bir savaşı tetikleyebilecek bütün cephanelerden kurtulma kararı almış, bunu konvansiyonel silah indirimi anlaşmaları ve bakteriyolojik ve biyolojik silahların yasaklanması anlaşmaları izlemişti. *İyi de yine de tüm bunlara rağmen halen dünyayı birkaç kez ortadan kaldırmaya yetecek kadar nükleer bomba var*, dediğinizi duyar gibi oluyorum. Düşünün, ya bir de bu adımlar atılmasaydı?

Gorbaçov parti kademelerinde yükselmeye çalıştığı bir dönemde, 10 Temmuz 1966'da Doğu Almanya'da bir domuz çiftliğini ziyaret ederken ..

Devam edersek, kimileri *Gorbaçov*'un, zaten Sovyet sistemi tuş olmak üzereyken bu adımları attığını söyleyebilir. Evet, bu doğru da olabilir ama Politbüro kurdu olmuş geleneksel kafadaki bir başka Sovyet lideri, ne eder eder, bu tehlikeli yarışı ve ideolojik bilek güreşini sürdürmenin bir yolunu bulurdu. *Gorbaçov* bir şekilde can çekişen Sovyet sistemini ayağa kaldırabilmek için koşulları geç olmadan kendi rızasıyla kabul etme akılcılığını gösterebildi. Dahası, belki de geç kalmadan düğmeye bastığı için, sistemin tamamen çökmesini önledi. O yüzden bugün eski haşmetli günlerine dönme sinyalleri veren Rusya'nın başındaki *Putin* ve avenesi ona ne kadar dua etse azdır!

Gorbaçov'u seleflerinden ayıran bir diğer özelliğiyse, sosyalist sistemin temel taşlarından olan ve sistemin kurucusu *Lenin* tarafından edebiyatı çok yapılan ama hiçbir Sovyet lideri tarafından ciddiye alınmayan *ulusların kendi kaderlerini tayin hakkını* ciddiye almış olmasıydı. Doğu Almanya, Çekoslovakya, Macaristan ve Polonya gibi Doğu Avrupa'daki Sovyet uydusu ülkeleri dağılma sürecinde kendi başlarına bırakmış, bu ülkelerin *"Halk ayaklandı, aman bize bir*

Gorbaçov, selefi Konstantin Çernenko'nun cenaze töreninde, tabutun hemen ardından yürüyor. Bu ölüm ona *en genç genel sekreter* olarak Sovyetlerin başına geçme fırsatı verecekti.

el ver!" diyen Kremlin destekli liderlerine, kısaca, "*Başımızın çaresine bakın yoldaş*" demişti. Bunun tek istisnası Azerbaycan oldu. Bu ülkedeki bağımsızlık yanlısı gösteriler *Gorbaçov*'un emriyle acımasızca bastırılmıştı. Rus lider bu emrini, "*Azerilerle Ermeniler birbirine girmişti, başka çaremiz yoktu*" diyerek haklı çıkarmaya çalışacaktı.

Gorbaçov, Doğu Avrupa'da konuşlanmış Sovyet askerlerini kışlalarından çıkartmayarak tarihin aktığı istikamete çomak sokmadı. Onun sayesinde iki Almanya tekrar birleşti ve Doğu Bloku ülkeleri, çoğu için bugün AB üyeliğiyle sonuçlanan özgürlük yolculuğuna çıkabildi. Macaristan'dan Polonya'ya, oradan Sovyet Cumhuriyetleri'ne varıncaya dek yüz milyonlarca insanın hürriyeti kucaklamasını sağlarken, nükleer silah stoklarının eritilmesi konusunda attığı adımlarla Avrupa'nın jeopolitik haritasını değiştirdi.

Komünist Parti tekelini lanetleyip, ifade hürriyetini engelleyen bariyerleri yıkan Gorbaçov, Sovyetler Birliği'nin dağılma sürecini hızlandırdı. Evet, Sovyetleri daha çok gönüllü bir birliktelik teme-

ABD Başkanı Reagan ile birlikte Kızıl Meydan'da. O yumuşama günlerinde iki lider, nükleer silahların azaltılmasından karşılıklı işbirliğine dek attıkları radikal adımlarla dünyayı sarsıyordu...

KGB'nin kendisini hedef alan darbesinin bertaraf edilmesinin ardından Gorbaçov Moskova'ya getiriliyor. Şaşkın ve tedirgin... Hemen arkasında karısı Raisa ve kızı İrina.

linde muhafaza etmek istiyordu ama çevrenin merkeze öfkesi, artık yatıştırılacak noktayı geçmişti. Sovyetlerin bu son lideri, istemeden de olsa Sovyetler Birliği'nin buharlaşmasına neden olan düğmeye basarak, tarihin gördüğü en büyük reformculardan biri olmuştu.

Komünist sistemi gömen reformist Rus lider, Soğuk Savaş'ı bitiren düdüğü çalan isim olarak siyaset sahnesinden ayrıldığında, geride başına gelenlerden dolayı şaşkın devasa bir ülke bırakmıştı. Hazırlıksız yakalandığı serbest pazar ekonomisiyle milyonlarca vatandaşı akıl almaz bir fakirliğe, bir avuç bürokrasi destekli uyanığıysa milyarderliğe koşan bir ülke... İşte bu nedenledir ki, birçok tarihî şahsiyet gibi Gorbaçov'un yaptıkları da birbirinden çok farklı şekillerde değerlendirilmeye devam ediyor. Bir Sovyet fabrika işçisi, dağılma sürecinde *Newsweek*'e verdiği bir demeçte, "*Büyük bir ülkeyi mahvetti, Sovyetlerin çöküşü onunla başladı!*" derken; olan bitene Batı'dan bakanlar Sovyetlerin çöküşünü, sağduyu, demokrasi ve ortak insani değerler açısından bir zafer olarak görmeye devam ediyor.

AKILDA KALANLAR

- ✓ Tarım teknisyeni bir babanın oğlu olarak 2 Mart 1931'de Kuzey Kafkasya'nın Stawropol bölgesinin Privolye Köyü'nde doğdu. Çocukluğu Stalin döneminde geçti. Almanlar yaşadığı bölgeyi işgal etti. Savaş sonrasında hasat operatörü olarak çalıştı. Moskova Üniversitesi'nde hukuk okudu.
- ✓ Ekonomide, sosyal alanda ve dış politikada hedeflediği değişiklikleri tanımlamak için kullandığı *Perestroika* (yeniden yapılanma) ve *Glasnost* (açıklık) ifadeleriyle bir kuşağın zihnine kazındı.
- ✓ Ülke tarihinin en büyük dönüşümünü başlattı ama süreç kontrolünden çıkarak hem onu hem de tüm Sovyet İmparatorluğu'nu tuzla buz etti.
- ✓ Yirminci yüzyılın ikinci yarısında dünya haritasının değişmesinde onun kadar etkisi olan ikinci bir lider olmadı.
- ✓ Sovyet tarihinde koltuğa yapışmadan Kremlin Sarayı'nı terk eden ilk liderdi.
- ✓ *Dostoyevski*'nin Rus edebiyatçılarını kastederek *"Biz hepimiz Gogol'un paltosundan çıktık"* dediği söylenir. Aynı şekilde *Gorbaçov*'un da Sovyetlerin ilk reformcusu *Kruşçev*'in paltosundan çıktığı söylenebilir.
- ✓ Her ne kadar bugün Rusya'da karışık duygularla hatırlansa da, benzeri reformcuların aksine daha ölmeden bir efsaneye dönüşmeyi başardı.
- ✓ Sovyetler Birliği'nin idaresini bıraktı ama uluslararası sahneden hiç çekilmedi. Halen çevre ve ilgili konularda kamuoyu oluşturmaya çalışan *Uluslararası Yeşil Haç Vakfı* (International Green Cross) bünyesinde başta temiz su sıkıntısı olmak üzere dünyanın dikkatini küresel çevre sorunlarına çekmeye çalışıyor. Keza kendi adını taşıyan *Gorbaçov Vakfı*'yla da (Gorbachev Foundation) küresel bilim üzerine ve sosyal alanlarda dur durak bilmeden çalışıyor ve bir tür modern zaman filozofu ve küresel bir düşünür olarak saygı görmeye devam ediyor.

Gorbaçov'un Rusya'da dinin önündeki engelleri kaldıran lider olmasına rağmen *ateist* olarak kaldığını, Sovyet Cumhuriyetleri'ne daha erken bir zamanda bağımsızlık tanımadığı ve kendisini hedef alan darbe girişiminden önce Komünist Parti'den istifa edip demokrat bir parti kurmadığı için çok pişman olduğunu, söz konusu darbe girişimi sırasında öldürülmekten korktuğunu, kendisinden sonra başa gelen Yeltsin'in yarattığı kaostan dolayı kendisini sorumlu tuttuğunu, yine Yeltsin için *"Keşke zamanında önünü kesip bir yerlere büyükelçi olarak gönderseydim"* dediğini, ama buna rağmen darbe sürecinde yaptıklarıyla yeni Rusya'nın lideri olmayı hak ettiğini söylediğini, *Putin*'in 2006'ya kadar olan icraatlarını desteklediğini ama sonrası için *"Yoldan çıktı"* yorumunu yaptığını, 1990'da Nobel Barış Ödülü'ne layık görüldüğünü, bir kez ve o da vakfına yardım amacıyla 1997'de *Pizza Hut* reklamında rol aldığını **biliyor muydunuz?**

Doğru zamanda ve doğru yerde bulunup risk alarak kaderin ona tanıdığı fırsatı kullandı. Gorbaçov sonrasının Yeni Rusyası'nda ipleri eline aldı. Bir zamanlar kurtardığı parlamentoyu bombalattı! Çeçenler onun başını ağrıttı, o Çeçenlerin başına dünyayı yıktı. İktidardan gidişi de ortaya çıkışı gibi beklenmedik bir anda oldu. Giderayak dünyaya *Putin*'i 'hediye etti'.

Rusya'nın 'seçimle' gelen ilk devlet başkanı

BORİS YELTSİN

(1931-2007)

"Gri, durgun ve totaliter geçmişten parlak, zengin ve medeni bir geleceğe, bir adımda sıçrayabileceğimize inanan bazılarının hayallerini yerine getiremediğim için beni affetmenizi istiyorum."

Yeltsin *(1999'daki istifa konuşmasından)*

Sovyetler Birliği'nin cebinden çekip çıkardığı Rusya'nın ilk devlet başkanı olmuş ama Rus halkına o vaat ettiği pazar ekonomisi içinde refaha doğru yol alan hukuk devletini hayata geçiremeden yetmiş altı yaşında ölmüştü. Ortak hafızamıza tankın üzerine çıkıp darbecilere haddini bildiren adam olarak kazınan Rus lider, bir kaos içerisinde devraldığı devleti, yine bir başka kaosun eşiğinde, 1999'un son günlerinde, o zamanlar için kimsenin pek tanımadığı genç bir isme, *Vladimir Putin*'e bırakacaktı.

Tarihe iki portre bıraktı Yeltsin. İlkinde komünizm karşıtı idealist bir lider olarak korkutucu gizli servis KGB'ye meydan okurken; ikincisinde, *demokrasi çok da önemli değil* zihniyetiyle hareket eden, sarhoşluğuyla diplomatik skandallara imza atan, ihtiyaç duyulduğundaysa ortadan kaybolan bir adama dönüşüyordu. *Muhalefetle büyümüş, iktidarla yaşlanmıştı.*

Gorbaçov'dan iktidarı devraldığı yıllarda hem içeride hem de dışarıda oldukça popülerdi. Bir süre bunun keyfini sürdü. Ama hiçbir zaman Batı'nın gözüne selefi kadar sempatik görünmedi. *Gorbaçov*'un yapamadığını yapacak, Rusya'yı modern bir ekonomiye dönüştürecekti. 1992'de devlet güdümündeki fiyatları serbest bırakıp, son sürat özelleştirmeye girişti. Ama Sovyetler'den kalma

Yeltsin Moskova'daki Komünist Parti günlerinde Dinç, enerjik ve ihtiraslı... Rus demokrasisini kurtarıp, ardından da bombalatmasına daha yıllar var.

köhne ekonomi bu sürati kaldıramadı. Batılı bankalar kredi musluklarını kesti. Piyasalar ve resmî para birimi *ruble* 1998'de resmen çöktü. Yeltsin durumu izlemekten başka bir şey yapamıyordu. *Ülkedeki en etkili ekonomik aktör, mafya olmuştu.*

Roket gibi fırlayan fiyatlar halkın büyük bir kısmını ezdi geçti; hiper enflasyon kitleleri esir aldı. Eski parti kodamanları ve mafya özelleştirmeye ipotek koydu. Bir süre sonra özelleştirme hırsızlıkla eş anlamlı oldu. Ama Yeltsin için ne olursa olsun komünizme geri dönüş yoktu. Bir süre sonra parlamento homurdanmaya başladı. Güçlü bir muhalif kanat, Yeltsin'in ölümcül reformlarını yavaşlatmaya soyundu. Ama bunu pahalıya ödeyeceklerdi. *'Demokrat'* lider, 1993'te parlamentoyu tanklarla bombalattı! 176 kişi ölmüştü. Yapılan seçimler sonucu değiştirmedi. Yeltsin karşıtları yeni parlamentoyu da doldurdu. Rus lider içine kapandı ve eski komünist yoldaşlarından oluşan bir kadro kurdu. Bu çembere girmenin tek yolu sadakatten geçiyordu. Öyle ki bir zamanlar koruması olan güvenlik şefi *Alexander Korzhakov*, neredeyse ülkedeki iki numaralı isim olmuştu. Yeltsin dış politika söz konusu olduğu vakitlerse Sovyetler Birliği hiç ölmemiş gibi etrafa caka satmaya devam etti. Artık süper güç olmayan, mafya ve hiper enflasyonla boğuşan bir ülkenin *süper güçlü lideri* gibi davranmayı tercih etti. Pazılarını

19 Ağustos 1991... Yeltsin KGB'li darbecilere meydan okuyor ve Rus Parlamentosu önüne mevzilenmiş tanklardan birinin üzerine çıkarak halkı darbecilere karşı direnişe çağırıyor. Aldığı bu risk onu dünya lideri yapacaktır.

Çeçenistan'da göstermeye kalkıştı. 1991'de bağımsızlığını ilan eden bu küçük ülkeciğe haşmetli Kızıl Ordu'yla plansız programsız bir şekilde abandı ve yirmi bir ay süren Çeçenistan Operasyonu'nda tüm Çeçenistan yerle bir oldu, çoğu sivil 40 bin kişi öldü ama Çeçenlerin direniş azmi taş gibi ayakta kalmaya devam etti. Binlerce Rus askeri de bir daha sevdiklerini göremedi. Operasyon boyunca hastanede yatan Yeltsin, bu süreçte üç kez kalp krizi geçirmişti. *Tüm dünya Rusların Çeçenistan'daki vahşetini görse de, Yeltsin asla Batı'nın desteğini kaybetmedi.* Zira birkaç bin Çeçen'in ölümünün uluslararası ilişkiler açısından çok da önemli olmadığını bilecek kadar kurt bir siyasetçiydi. Batı için önemli olan Rusya'nın Batı yanlısı bir ekonomik gidişat izlemesi ve nükleer füzelerinin güvenilir ellerde olmasıydı ve eski kulağı kesiklerden olan Yeltsin bunun gayet farkındaydı. Her ne kadar ölümüne yakın "*Çeçenistan hayatımın en büyük hatasıydı*" diyecek olsa da, muktedir zamanlarında elini korkak alıştırmamıştı.

Yeltsin 1996 seçimlerine arkasına büyük bir medya desteği alarak girdi. Seçimden zaferle çıkmasında Batılı tarzda seçim kampanyası yürüten kızı Tatyana'nın ve IMF'den alınan on milyar dolarlık kredinin 'cömertçe' kullanılması önemli bir rol oynamıştı. Ama seçim

Ve aynı Yeltsin 4 Ekim 1993'te muhaliflerinin sığındığı Rus Parlamentosu'nu böyle bombalatıyordu!

sürecinde Amerikanvari numaralar yaparak pop konserlerinde sahneye çıkan Yeltsin'in pili bitmek üzereydi. Bir kez daha kalp krizi geçirdi. O yıllarda Rusya'nın nefesi *durgunluk* ve *yolsuzluk* basamaklarında tıkanıp kalmıştı, artık tırmanamıyordu. Yeltsin çareyi sürekli başbakan değiştirmekte arıyor ve her seferinde parlamento, bir kez daha topa tutulmamak için Rus liderin icraatlarına onay veriyordu. Nihayet aradığı ismi 1999 yılı Ağustos ayında bulacaktı Yeltsin. Eski KGB ajanı *Vladimir Putin*, Yeltsin'in, on sekiz ay içerisindeki dördüncü başbakanı olarak sahneye çıkıyordu. *Bir daha inmemek üzere*.

Aynı yıl bir kez daha Çeçenistan'ın üzerine çullanan Yeltsin, bu kez iyi planlanmış bir operasyonla yola çıkmıştı. Rus birlikleri Çeçenistan'ın başkenti Grozni'yi yoğun bombardımanla *hayalet şehre* dönüştürüp, uzun zamandır hırpalanan 'Güçlü Rusya' imajını tekrar parlatırken, bu tablo iktidarındaki son yüzlüğe giren Yeltsin'in ve çiçeği burnundaki başbakanı Putin'in hanesine prestij olarak yazılıyordu. 1998'den itibaren yurt dışı gezilerini genellikle iptal etmek zorunda kalan Rus lider, mümkün olmadıkça kamuoyunun karşısına çıkmayacaktı. Çıktığındaysa ya sarhoş ya da ilaçların etkisinde oluyordu. 1999 yılının son gecesi, tüm dünyaya sürpriz bir yeni yıl hediyesi verdi ve Putin'i halefi ilan ederek iktidarı

bıraktığını açıkladı. Bu kararı, *Rusya demek Putin demektir* şeklinde özetleyebileceğimiz bir sürecin kapısını açarken, istifa konuşmasını yaptıktan sonra adeta üzerinden devasa bir yük kalktığını söyleyecek olan Yeltsin, Kremlin Sarayı'nın pencerelerinden birine yaslanmış, yağmurla yıkanan Moskova'yı izliyordu.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Modern bir politikacı sayılmazdı, kameralardan utanırdı. Sarhoş olduğu zamanlar, en rahat olduğu anlardı.
- ✓ Eylül 1994'te İrlanda Cumhuriyeti'nin Shannon Havalimanı'nda aktarma sırasında uçaktan çıkamadığında, bu durum 'yine' sarhoş olmasıyla yorumlanmıştı. Ama aslında uçakta kalp krizi geçiriyordu.
- ✓ Yakın adamlarından Korzhakov, *Boris Yeltsin: From Dawn to Dusk* (Boris Yeltsin: Şafaktan Günbatımına) adlı kitabında, Yeltsin'in, 1990'ların başında sarhoş araba sürerken birini ezip öldürdüğünü ve ardından da olayın örtbas edilmesini istediğini öne sürmüştü.

Boris Nikolayevich Yeltsin'in ailesinin Stalin tarafından sürgün edildiğini, babasının çalışma kampında üç yıl kaldığını, iyi bir voleybolcu olarak ülkeyi turladığını, el bombasıyla oynarken elinde patlaması sonucu sol işaret ve başparmağını kaybettiğini, bu yüzden siyasete atıldıktan sonra her fırsatta kravatıyla sol elini gizlemeye çalıştığını, inşaat mühendisi olduğunu, Komünist Parti'ye girdikten sonra Brejnev tarafından önünün açıldığını, Gorbaçov tarafından Moskova'daki mafya ve bürokratik çetelerle savaşmak için görevlendirildiğini, partinin Moskova Şefi iken toplu taşıma kullanma gibi atraksiyonlarla halkı tavladığını, 1987'de *"Reformları ağırdan alıyorsun!"* diyerek Gorbaçov'u eleştirdiğini ve Gorbaçov tarafından Politbüro'dan kovulmasıyla tam bir halk kahramanına dönüştüğünü **biliyor muydunuz?**

İşte yine akşam olmuştu. O binlerce, bir türlü bitmek bilmeyen günlerden birinin daha kederli sonu... Batan güneşin ışıkları ufku kızıllaştırırken, kafasını hücresindeki minik camın parmaklıklarının arasına sokup gözünü ufka dikti. *Beni pes ettiremeyeceksiniz. Asla!*

Hücreye girdi ama pes etmedi.
Irkçı rejimi iki seksen yere serdi!

NELSON MANDELA

(1918-)

"Cesaretin korkunun olmaması değil, ona galebe çalması demek olduğunu öğrendim. Cesur adam korkmayan değil, korkusunu yenen adamdır."

Mandela

Güney Afrika'nın mahalli kabilelerinden biri olan Tembu'ların liderinin çocuğu olarak doğmuş olsa da, kabile törenleri ve ritüelleri içinde geçen çocukluğuna rağmen, iki ayrı üniversiteyi bitirecek kadar idealist bir *yerli*ydi. Hukuk okuduğu bu yıllarda, tıpkı kendisinden yıllar önce aynı manzara karşısında şok olan *Gandhi* gibi, şahit olduğu ve bizzat yaşadığı ırk ayrımcılığından ve adaletsizlikten illallah demişti. O günlerin Güney Afrikası'nda tek bir gerçek vardı: *Beyazsan çoksun, siyahsan yoksun!*

Görmeye pek alışık olmadığımız bir poz. Genç Mandela geleneksel kıyafetler içinde.

Yaşadığı dünyaya duyarlı olan her insan gibi Mandela da *"Bu iş böyle gitmez arkadaş!"* dedi ve paçaları sıvadı. 1944'te ayrımcı rejime (apartheid)

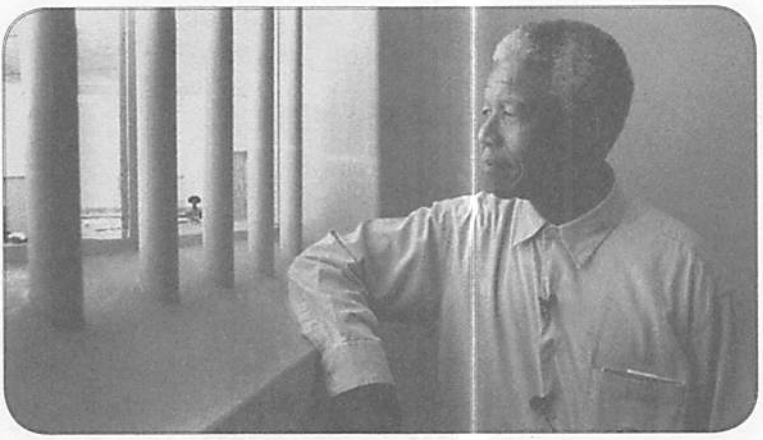

Yıllar sonra gençliğini harcadıkları Robben Adası'ndaki hücresinde.

karşı mücadele eden Afrika Ulusal Konseyi (ANC) saflarına katıldı. Ülkede bulunan çok az sayıdaki nitelikli siyah avukattan biri olmasının yanı sıra, davaya olan inancıyla kısa zamanda konseyin parlayan yıldızlarından biri olarak sıyrıldı. Ancak *"Ne oluyor arkadaş!"* diyen beyazlar, bu hak arayışlarına set çekmekte gecikmedi. Mandela başta olmak üzere konseyin ateşli liderleri vatana ihanet suçundan kodese tıkıldı. Mahkemenin sürekli davayı savsaklaması üzerine 1956'da girdikleri hapisten ancak beş yıl sonra çıkabileceklerdi. Çıktıklarında konsey yasaklanmıştı. *"Mademki konseyi konuşturmuyorsunuz, o halde biz de silahları konuştururuz!"* diyen Mandela, ırkçı rejime karşı silahlı mücadele çağrısında bulundu. Anlaşılan düşmanlarına karşı Gandhi kadar *anlayışlı* değildi.

İşte ırkçı beyaz rejime karşı gerilla mücadelesine soyunan *Umkhonto we Sizwe* (Ulusun Mızrağı) Örgütü böyle doğdu. Diğer Afrika ülkelerinde eğitim alan gerillalar, sabotaj eylemlerine girişti. Rejim 1963'te bir kez daha Mandela'nın kapısına dayandı. *Yine vatana ihanet, yine hapis...* Ancak bu kez mahkeme, ırkçı rejimi tam anlamıyla uluslararası projektörlerin odağına yerleştirecekti. Bu ilgiden en azından bir parça utanmayı başaran ırkçı rejim, Mandela'nın idam cezasını ömür boyu hapse çevirmeye lütfetti. Dava adamı,

Mahpus damında. Kah söküklerini dikiyor, kah zinde kalmak için spor yapıyor. En çok da boks yapıyor. İçindeki öfkeyi boşaltması gerekiyor. Öfkeye teslim olmamak, ondan kurtulmak adına...

1964'ten 1981'e dek, hayatını Robben Adası Hapishanesi'ndeki bir hücrede geçirdi. Sağlam girenin ölü çıkacağına kesin gözüyle bakılan bu yerde Mandela'yı ayakta tutan tek bir şey vardı: *Arkadaşlık!* Diğer siyasi tutuklularla kurduğu bağla hayata dört elle sarıldı, her gün egzersiz yaptı ve eline ne geçerse okudu. Hücresini bir hayat akademisine çevirmeyi başarmıştı.

Rejim, Mandela'nın dört duvar arasında unutulacağını hesaplamıştı ama evdeki hesap çarşıya uymayacaktı. Bedeni dört duvar arasında olan Mandela'nın ünü hiçbir yere sığmıyordu. Her geçen gün dünyanın daha da çok sinirini bozmaya başlayan rejimin en büyük düşmanı olarak gıyabında el üstünde tutulmaya başladı; dünya siyaset sahnesinin en etkili aktörlerinden biri olarak sivrildi. Bu arada Mandela bilmiyordu ama modern dünyanın alnında sivilce gibi duran bu arkaik ırkçı rejime ve Mandela'nın serbest bırakılmasına dönük baskılar artıyordu. Güney Afrikalı beyaz liderler, her sabah uyandıklarında, yeni bir ülkenin daha kendilerine ambargo koyduğunu ya da ilişkiyi kestiğini görüyordu. 80'lerin ortasından itibaren köşeye sıkışan rejim, hem konseyle hem de Mandela'yla el altından görüşmeye başladı. Cepheyi bölmek adına Mandela'ya

Ve özgürlük günü. 28 yıllık hapis çilesi bitmiş. Mağrur ve güçlü...

defalarca şartlı hürriyet önerdiler ama *"Konseyin siyasi idealleri benim özgürlüğümden önce gelir"* diyen idealist lider, her defasında teklifleri buruşturup çöpe attı.

On binlerce Güney Afrikalı hapishanenin önünde toplandığında tarih 11 Şubat 1990'dı. Büyük lider nihayet özgürlüğüne kavuşacaktı. Kapı açıldı. Mütevazı bir takım elbise giyen adam eşikte belirdiğinde ortalık yıkıldı. Hem Güney Afrika hem de dünya için tarihî bir gün yaşanıyordu. Mandela'nın serbest bırakılması, aynı zamanda rejimin resmen olmasa da sembolik olarak sonunun geldiğine işaret ediyordu. Özgürlüğünün ilk dakikalarında yaptığı o tarihî konuşmada özetle şöyle haykırıyordu: *"İntikam peşinde değiliz ama kimseye de artık hakkımızı yedirmeyiz!"*

Mandela ile rejim arasında, taraflar arasındaki çarpışmaların gölgesinde devam eden görüşmeler serisi nihayet Nisan 1994'te yapılan ilk serbest ve adil seçimlerle neticelendi. Konsey, oyların yüzde 65'ini alırken, Nelson Mandela da ırkçılık ayıbını, en azından kâğıt üzerinde silen yeni Güney Afrika'nın ilk devlet başkanı oluyordu.

Davos Zirvesi'nde bir zamanlar ezeli düşmanı olan De Clerk ile birlikte. Öfkesini, intikam almaya değil, ulusun rehabilite olmasına kanalize etmeyi başaran bir liderin haklı gururu.

Kötüleşen sağlık durumundan dolayı 1999'da emekliye ayrılan Mandela, daha çok ulusal ve dengeleyici bir moral faktörü olarak halkının üzerine titremeye devam ediyor. Nadiren de olsa, *(Amerika'nın 2003'te Irak'ı işgal etmesini şiddetle eleştirmesinde olduğu gibi)* siyasi konulardaki görüşlerini seslendiriyor. Daha çok Afrika'daki AIDS vakalarına karşı yürüttüğü kampanyayla mücadelesini farklı bir kulvarda yürütüyor.

NELERİ BAŞARDI?

Öncelikle acımasız bir rejimin kendisini hedef alan binbir türlü oyununa, onlarca yıl süren hapis ve hücre cezalarına karşın ayakta kalmayı başardı. Dört duvar arasında bile özgürlük mücadelesini organize etmeyi sürdürdü. Ama daha da önemlisi, gücü ele geçirdiğinde, kendisine hayatı zindan edenlere karşı adil ve bağışlayıcı oldu, taraftarlarını da bu istikamette tuttu.

Bu yaklaşımıyla ırkçılığın ağır yaralarını sarmaya çalışan ülkesindeki ortak vicdanı ve hafızayı süratle iyileştirmeye soyunurken, ülkesinin ve kendisinin saygınlığını arttırdı; Güney Afrika'nın demokratikleşme sürecini hızlandırdı. Halen bile o yaşadığı hastalıklı geçmişin izlerini taşıyan ve ırkçılığın geride kalan tortularıyla mücadele eden Güney Afrika, Mandela'nın akılcı ve vicdanlı yaklaşımı olmasa, bambaşka sulara yelken açabilirdi.

BUNLAR DA VAR

- ✓ Güney Afrika Cumhuriyeti Devlet Başkanı F. W. de Klerk, 2 Şubat 1990'da Afrika Ulusal Kongresi'ne konan 30 yıllık siyaset yasağını kaldırdı ve af ilan etti. Böylece, 11 Şubat 1990'da Cape Town'daki cezaevinden çıkarılan Mandela, 28 yıl sonra özgürlüğüne kavuşmuş oldu.
- ✓ Mandela'nın başında bulunduğu Afrika Ulusal Kongresi'nin ırk ayrımına karşı uzun yıllar süren mücadelesi 1992'de meyvesini verdi; siyahlara eşit vatandaşlık hakkı tanıyan ve Devlet Başkanı de Klerk tarafından planlanan anayasa değişikliği halk oylamasıyla kabul edildi.
- ✓ Tüm bu gelişmeler, Güney Afrika Devlet Başkanı de Klerk ile Afrika Ulusal Kongresi Başkanı Nelson Mandela'ya 1993'te Nobel Barış Ödülü'nü getirdi.
- ✓ Mandela, 10 Mayıs 1994'te Güney Afrika'nın ilk siyah devlet başkanı oldu.
- ✓ 1992 Atatürk Uluslararası Barış Ödülü, Nelson Mandela'ya verildi. Mandela, ödülü kabul etmedi. Siyahi lider, ödülü *Türk hükümetine yönelik insan hakları ihlali suçlamaları* nedeniyle kabul etmediğini ve Türkiye'yi ziyaret etmeyi düşünmediğini açıklamış ama bu kararının modern Türkiye'nin kurucusu, reformcu Mustafa Kemal Atatürk'e karşı hiçbir olumsuz görüşü yansıtmadığını eklemeyi de ihmal etmemişti.

Mandela'nın asıl adının *Rolihlahla Mandela* olduğunu, öğretmenlerinden birinin ona İngiliz adı olan *Nelson*'ı verdiğini, 19 yaşındayken boksla ilgilenip maraton koştuğunu, hukuk eğitimini hapisteyken uzaktan eğitimle tamamladığını, Güney Afrika'daki ilk 'siyah' hukuk bürosunu açtığını, başlangıçta mücadele yöntemi olarak Gandhi gibi sivil itaatsizliği düşündüğünü ama son çare olarak silahlı mücadeleye kaydığını, hapisteyken 6 ayda bir sadece 'bir' ziyaretçi ve mektup almasına izin verildiğini, serbest seçimlerle göreve gelen ilk Güney Afrika devlet başkanı olduğunu, ikinci bir dönem için devlet başkanlığı yapmak istemediğini, 250'den fazla ödüle layık görülerek bu alanda bir rekor kırdığını, üç kez evlenip 6 çocuk ve 20 torun sahibi olduğunu, kaçta yatarsa yatsın hep sabah beşte kalktığını, sıkı bir Çaykovski hayranı olduğunu ve hayattaki en büyük başarısızlığını *AIDS'in Güney Afrika'da yayılmasına engel olamamak* olarak tanımladığını **biliyor muydunuz?**

bilinmeyen bir düşman, kontrol edilemeyen bir kaos
Türkiye tarihinin en büyük tehdidi altında

KIRIK HEYKEL

bir istihbarat romanı

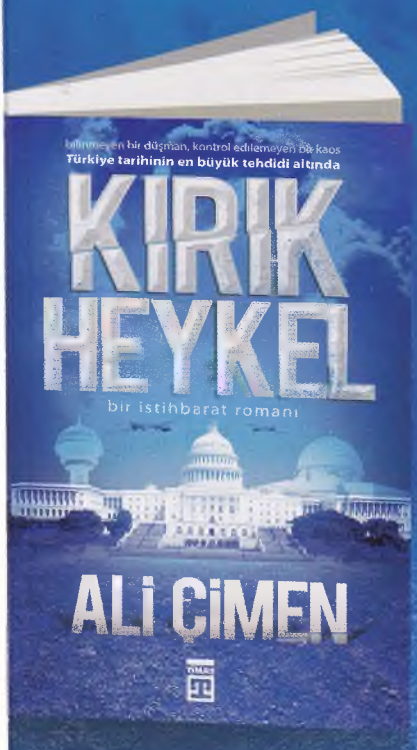

Arap Baharı'yla çivisi çıkan **Ortadoğu…** Derin uykusundan uyanan gizli ve **ölümcül bir protokol…** Türkiye, İran, İsrail ve ABD arasında patlak veren akıl almaz bir istihbarat savaşı…

Tarihi Değiştirenler Serisi'nin usta yazarı Ali Çimen, size nefesleri kesen bir istihbarat romanı vaat ediyor.

kitabın fragmanı için: **alicimen.org**

SEZAR: ROMA'YI İMPARATORLUK YAPTI,
KONSTANTİN: HIRİSTİYANLIĞIN ÖNÜNÜ AÇTI,
FATİH: KONSTANTİNOPOL'Ü ALDI, KANUNİ: AVRUPA KAPILARINA DAYANDI, ŞARLKEN: DÜNYANIN DİĞER YARISINA DA GÖZ DİKTİ, VIII. HENRY: PAPAYA KIZDI, İNGİLTERE'Yİ PROTESTAN YAPTI,
I. ELIZABETH: İSPANYOLLARI DENİZE GÖMDÜ,
NAPOLYON: AVRUPA FRANSA'NIN OLSUN DEDİ,
WASHINGTON: ABD'Yİ KURDU,
ATATÜRK: OSMANLI'DAN TÜRKİYE ÇIKARDI,
HİTLER: DÜNYAYI DEĞİŞTİRDİ, MAO: ÇİN'İ KIZILA BOYADI, TRUMAN: ATOM ÇAĞINI BAŞLATTI,
STALİN: KORKU İMPARATORLUĞU KURDU,
HİROHİTO: JAPONYA'YI HEM YIKTI HEM YAPTI,
NASIR: ARAPLARI AYAĞA KALDIRDI,
JFK: İNSANOĞLUNU AY'A ÇIKARDI,
MARTIN LUTHER KING: BİR HAYAL KURDU,
ARAFAT: FİLİSTİN BİZİM DEDİ, DE GAULLE: FRANSA'YI NÜKLEER GÜÇ YAPTI,
GORBAÇOV: SOĞUK SAVAŞ'I BİTİRDİ.
VE DAHA NİCELERİ...

KARARLAR VERDİLER,
TARİHİ DEĞİŞTİRDİLER

A L İ Ç İ M E N

THG
367173
CRS

ISBN 978-605-08-0496-6
9 786050 804966
₺18

timas.com.tr